

Coordonatori

Aurelian Roland **BOIȚ**

Doru **SINACI**

SFÂNTUL MARTIN

PRECURSOR AL CREĂRII
ORDINELOR CREȘTINE
CAVALEREȘTI

„Non nobis Domine, non nobis, sed nomini Tuo da gloriam”

Vol. I, 2025

Lucrările susținute în cadrul Conferinței Internaționale
„Sfântul Martin, precursor al creării Ordinilor Creștine Cavaleriești”

ediția I (26 aprilie 2024)

Coordonatori
Aurelian Roland BOIȚ **Doru SINACI**

**SFÂNTUL MARTIN,
PRECURSOR AL CREĂRII
ORDINELOR CREȘTINE CAVALEREȘTI**

Vol. I, 2025

Volum tipărit cu sprijinul Consiliului Județean Arad, prin
Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

**CONSILIUL
JUDEȚEAN
ARAD**

**BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ**

Alexandru D. Xenopol
ARAD

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Sfântul Martin, precursor al creării Ordinilor Creștine Cavaleresti /

coord.: Aurelian Roland Boiț, Doru Sinaci. - București : Eikon, 2025-
vol.

ISBN 978-606-49-1463-7

Vol. 1. - 2025. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-49-1464-4

I. Boiț, Aurelian Roland (coord.)

II. Sinaci, Doru (coord.)

2

Editor: Valentin Ajder

Coordonatori

Aurelian Roland BOIȚ

Doru SINACI

**SFÂNTUL MARTIN,
PRECURSOR AL CREĂRII
ORDINELOR CREȘTINE
CAVALEREȘTI**

„Non nobis Domine, non nobis, sed nomini Tuo da gloriam”

Vol. I, 2025

**Lucrările susținute în cadrul Conferinței Internaționale
„Sfântul Martin, precursor al creării Ordinilor Creștine Cavalești”,
ediția I (26 aprilie 2024)**

E I K O N

București, 2025

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Simona STIGER

Conf. univ. dr. Sorin BULBOACĂ

Secretariat științific și DTP: Gabriela-Adina MARCO

Ioana NISTOR

Grafică și editare grafică: Marius RADU

Traduceri în limba engleză: Ioana NISTOR

Site:

<https://conferinta-sf-martin.ro/>

Autorii sunt responsabili pentru acuratețea conținutului lucrării, a bibliografiei utilizate, precum și de aspectele etice implicite. Drepturile de autor trec asupra volumului „SFÂNTUL MARTIN, PRECURSOR AL CREĂRII ORDINELOR CREȘTINE CAVALEREȘTI”.

CUPRINS CONTENTS

Cuvânt înainte	
Forward.....	9

I. SFÂNTUL MARTIN ȘI CAVALERISMUL I. SAINT MARTIN AND THE CHIVALRY

Iosif-Sorin NEDEA

Viața Sfântului Martin și modul de viață al Cavalerilor Templieri	
The Life of Saint Martin and the Way of Life of the Knights Templar	11

Marian GHEORGHE

Teologia Sf. Martin între <i>milites Christi</i> și <i>vita monastica</i>	
The Theology of St. Martin between <i>Milites Christi</i> and <i>Vita Monastica</i>	17

Alina ANDRIEȘ

Sfântul Martin – origini și binecuvântarea pașilor	
Saint Martin – Origins and the Blessing of Steps	23

Mihai HANDARIC

Loialitatea lui Martin de Tours față de Hristos în memoria posterității	
Martin of Tours' Loyalty to Christ in the Memory of Posterity	29

Ion Adrian ALANI

Sfântul Martin în Peninsula Iberică, din Catalunia, pe Camino de Santiago și până în centrul Madridului	
Saint Martin in the Iberian Peninsula, from Catalonia, on the Camino de Santiago, and all the way to the Centre of Madrid	49

Mihaela Livia GULEȘ

Cronică vizuală: artă și istorie în ordinele cavalești – Sfântul Martin din Tours	
Visual Chronicle – Art and History in Knightly Orders – Saint Martin of Tours	59

Florica R. CÂNDEA

Un itinerar imagologic și istoriografic pe urmele Sfântului Martin	
An Imagological and Historiographical Itinerary in the Footsteps of St. Martin	64

Laura ORBAN

Sfântul Martin, figură emblematică în cultura română Saint Martin, an Emblematic Figure in Romanian Culture	75

Flavius ȘIPOȘ

Simbolistica crucii templieri The symbolism of the Templar cross	82

Aurel DRAGOȘ

Ordinul Templierilor de la măreție la arderea pe rug The Order of the Templars: from Grandeur to Burning at the Stake ..	89

II. SEMNE ALE CREȘTINISMULUI TIMPURIU

II. SIGNS OF EARLY CHRISTIANITY

Marius-Ioan GREC

Romanizarea și creștinismul, repere ale continuității în spațiul daco-roman Romanization and Christianity, Landmarks of Continuity in the Daco-Roman Space	97

Sorin SEVICIU

Aspecte canonice legate de poziția Bisericii față de ordinele ecvestre nou înființate Canonical Aspects Regarding the Position of the Church towards Newly Established Equestrian Orders	108

Gabriela-Adina MARCO

Marek Mihai ABRAHAM

Valea Mureșului Inferior – zonă de interferență între creștinismul apusean și cel răsăritean The Lower Mureș Valley – An Area of Interference between Western and Eastern Christianity	120

Elena Rodica COLTA

Reprezentarea sfinților catolici în Europa medievală Representation of Catholic Saints in Medieval Europe	127

III. MĂNĂSTIRILE BENEDICTINE. MĂNĂSTIRILE CISTERCIENE III. THE BENEDICTINES MONASTERIES. THE CISTERCIANS MONASTERIES

Aurelian Roland BOIȚ

Între sacru și comunitate: Biserica Sfântului Martin din Arad ca punte de legătură	
Between the Sacred and the Community: Saint Martin's Church from Arad as a Connexion	156

Remus Ionel BARNA

Căile Crucii din ascetism, în armură: „Drumul spiritual, de la Sfântul Martin la Templieri prin Regula Benedictină”	
The Way of the Cross – from asceticism, in armor: ‘The spiritual journey, from Saint Martin to the Templars through the Benedictine rule’	178

Delia-Maria TATU

<i>Pauperes commilitones Christi Templique Salomonici.</i> Cavaleri Templieri la Hunedoara?	
<i>Pauperes commilitones Christi Templique Salomonici.</i> Templar Knights at Hunedoara?	209

Ovidiu PECICAN

Spiritul ordinelor cavalerești monahale în România zilelor noastre	
Monastic-Chivalric Orders. Some Fundamental Clarifications	217

Paul KRIZNER

Viața religioasă pe meleaguri arădene. De la date știute la date mai puțin cunoscute	
The Religious Life in the Arad Land. From Known Dates to Lesser- Known Dates	221

Melinda Gabriela KERESZTES

Gimnaziul din Arad sub administrația minorităților în perioada 1777- 1873	
The Gymnasium In Arad under the Administration of the Minorities During 1777-1873	229

Ioana NISTOR

Despre filantropie, noblețe și generozitate în Episcopia Ortodoxă a Aradului la începutul secolului XIX	
About Philanthropy, Nobility, and Generosity in the Orthodox Bishopric of Arad at the beginning of the 20th Century	242

IV. DRUMUL SĂRII IV. THE SALT ROAD

Doru SINACI

**Valea Mureșului Inferior – parte integrantă a „Drumului Sării”
The Lower Mureș Valley – An Essential Part of ‘The Salt Road’ 253**

Constantin SCURTU

**Regiunea de la Gurile Dunării și Dobrogea în secolul al XIV-lea
The Region of the Danube Mouths in the Early 14th Century 266**

Sorin BULBOACĂ

**Canonici la capitlul catolic din Orod (Arad) în veacul al XV-lea și în
prima jumătate a secolului al XVI-lea
Canons at the Catholic Capitulum of Orod in the 15th century and the
first half of the 16th century 281**

Alexandru KÓSA

Tatiana OSTROVEANU

**Câteva observații privind studenții bănățeni la Universitățile din
Europa în perioada Evului Mediu
A few remarks regarding the students from Banat at European
Universities during the Middle Ages 288**

Vasile LUPAȘC

**Ultimele clipe ale lui Mihai Viteazul. Trădare sau eroism? Frații
Buzești. O epopee cavalierească
The Last Moments of Michael the Brave: Betrayal or Heroism? The
Buzești Brothers: A Chivalrous Epic 294**

Laurențiu Ștefan SZEMKOVICS

**Trei decorații conferite unor personalități din Lipova, județul Arad
(1923, 1926, 1929)
Three Decorations Conferred upon Personalities from Lipova, Arad
County (1923, 1926, 1929) 300**

CUVÂNT ÎNAINTE

FORWARD

„A fi cavalier, nu mai este o noblete de nume, ci de suflet”

Sfântul Martin rămâne o figură emblematică a dăruirii, modestiei și altruismului. Viața sa, pusă în slujba lui Dumnezeu și a aproapelui, l-a consacrat drept patron al soldaților, al celor sărmani și al celor nedreptățiți. Ales episcop de Tours în anul 371, el a întruchipat idealul cavalerului creștin — un apărător al valorilor morale, spirituale și filantropice, promotor al unei lumi echilibrate și armonioase.

Imaginea sa a traversat veacurile, inspirând nu doar viața religioasă, ci și idealurile cavalerismului modern, în care demnitatea, compasiunea și slujirea dezinteresată devin norme ale comportamentului etic.

Termenul „Templier” continuă, până în zilele noastre, să fascineze prin misterul și simbolismul său. De la desființarea oficială a Ordinului în 1314, moștenirea sa spirituală a trezit interesul istoricilor și al opiniei publice. Chiar dacă realitatea succesiunii este contestată, numeroase organizații contemporane își asumă această moștenire ca simbol al unui ideal comun: iubirea, înțelepciunea, iluminarea spirituală, dezvoltarea personală și angajamentul filantropic.

În această lumină, Asociația „Ordinul Suveran Templier Sfântul Martin” Arad, în colaborare cu Instituția Prefectului Județul Arad, Primăria Municipiului Arad, Consiliul Județean Arad, Centrul Cultural Județean Arad, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” și Complexul Muzeal Arad, a organizat prima ediție a Conferinței Internaționale „Sfântul Martin, precursor al creării Ordinilor Creștine Cavalești”, desfășurată la Arad, în data de 26 aprilie 2024.

Volumul de față reunește contribuțiile susținute în cadrul conferinței, oferind perspective relevante asupra temelor majore ale istoriei și identității culturale din zona Văii Mureșului: imagologia creștină, Drumul Sării, semnele creștinismului timpuriu, influența Sfântului Martin asupra cavalerismului și rolul mănăstirilor benedictine și cisterciene în modelarea spiritualității locale.

Autorii lucrărilor au contribuit semnificativ la înțelegerea profundă a patrimoniului istoric și cultural, valorificând metode interdisciplinare care nu doar îmbogățesc cunoașterea academică, ci și sprijină educația istorică, dialogul intercultural și dezvoltarea durabilă a comunităților.

Această inițiativă nu este doar un demers științific, ci și un act de recuperare a unei moșteniri culturale și spirituale care ne definește identitatea colectivă. Într-o lume marcată de rapiditate, fragmentare și incertitudine, valorile cultivate de Sfântul Martin și asumate de idealul templier revin în

actualitate cu o forță reînnoită. Ele ne amintesc că noblețea nu ține de titluri, ci de faptele săvârșite în slujba binelui comun, că adevărata putere constă în capacitatea de a dăruia, de a înțelege și de a ierta.

Reunirea în cadrul conferinței a unor cercetători, istorici, teologi și oameni de cultură din diverse domenii, din țară și din străinătate, a favorizat un dialog fertil între trecut și prezent. Fiecare intervenție a deschis o poartă către memorie, reinterpretare și redescoperire a unui patrimoniu imaterial ce trebuie păstrat, protejat și transmis generațiilor viitoare. Acest volum se constituie astfel într-un instrument valoros de studiu și reflecție, dar și într-un reper pentru inițiative similare în plan regional, național și internațional.

Totodată, lucrarea marchează o etapă de maturizare a unei viziuni culturale care își propune să depășească granițele formale ale disciplinei istorice, implicând și dimensiunile sociale, educaționale și spirituale ale comunității. Astfel, valorificarea memoriei cavalerismului creștin, înțeleasă nu ca idealizare romantică, ci ca expresie a unei etici active, poate contribui la conturarea unui model civic și moral necesar timpurilor noastre.

Lucrarea propune, astfel, o reinterpretare a valorilor fundamentale într-o cheie modernă, arătând cum tradițiile spirituale, morale și filantropice pot constitui repere solide pentru prezent și inspirație pentru viitor. În acest cadru, conferința și volumul devin mărturii ale unei viziuni culturale integrate, capabile să modeleze o identitate regională și națională profundă și vie.

*Aurelian Roland BOIȚ
Doru SINACI*

I. SFÂNTUL MARTIN ȘI CAVALERISMUL

I. SAINT MARTIN AND THE CHIVALRY

Viața Sfântului Martin și modul de viață al Cavalerilor Templieri

The Life of Saint Martin and the Way of Life of the Knights Templar

Ing. ec. Iosif-Sorin NEDEA

membru al Asociației L'Ordre Souverain des Templiers Saint-Martin (OSTSM)

Comandorul Comanderiei Sf. Martin Arad

Abstract

Saint Martin of Tours

Saint Martin was born around the year 316, in the town of Sabaria (Szombathely, Hungary), in the family of a tribune from the imperial guard. Knight by genealogy and by imperial decree in his youth and adolescence, Christian by spirituality since his youth, in maturity he dedicates his life to the service of God. He founded the first monastery in Europe, gathering around it a monastic community composed mainly of people of high social status. He leads an ascetic life full of privations imposed by the rules he establishes, defending and promoting Christian values.

Order of the Knights Templar

The Order of the Knights Templar (Poor Soldiers of Christ and of the Temple of Solomon) is established as a military-monastic organization in 1119 at the initiative of a French nobleman from the Champagne region, Hugues de Payens together with 8 other knights.

In 1128 they became well known in Europe and began a campaign to raise funds and personnel especially from the sons of nobles.

In 1129, at the Council of Troyes, with the support and support of Saint Bernard of Clairvaux, the Order was officially recognized by the Church.

In 1139, Pope Innocent III, through the papal bull Omne Datum Optimum, exempted the Templars from obedience to local laws, they being responsible only to the papal authority.

They live by the "Templar Norm", which is a set of rules that the knights had to follow.

Upon entering the Order, the knights took an oath of chastity, poverty and obedience, subjecting them to a series of privations compared to the rules of the society of those times.

He dedicates his life to the defense of the church and Christian values.

The parallel between the way of life preached and practiced by Saint Martin and the Norma of the Temple.

Comparing the way of life in the monastic community constituted by Saint Martin and the "Templar Norm" we can see that they are very similar.

Chastity, poverty and obedience, the struggle to promote and respect Christian values are common points of both communities.

Keywords: *Saint Martin of Tours, Knights Templar, Hugues de Payens, Council of Troyes, Saint Bernard of Clairvaux, Pope Innocent III, Omne Datum Optimum, Templar Norm, monastic*

community, Christian values, ascetic life, military-monastic organization, chastity, poverty, obedience, defence of the church.

Sfântul Martin de Tours

Copilăria

Sfântul Martin s-a născut în jurul anului 316, în localitatea Sabaria (Szombathely, Ungaria), în familia unui tribun din garda imperială. A fost numit Martin în cinstea zeului Marte (zeul războiului). Încă de la vârsta de zece ani, începe să participe la adunările creștinilor.

Tineretea și maturitatea

Făcând parte din familia unui tribun, prin decret imperial era obligat să îmbrățișeze cariera militară și având în vedere înclinațiile sale religioase care păreau o amenințare pentru realizarea acestui deziderat, tatăl său a forțat puțin lucrurile, astfel încât la 15 ani a fost înrolat în armată.

Ca fiu de ofițer, nu este încadrat ca simplu soldat, ci i se dă sarcina de a răspunde de securitatea garnizoanei pe timp de noapte (circitor), primind o soldă dublă. În calitate de circitor, avea un sclav pe care Sfântul Martin îl trata ca pe propriul frate.

La vârsta de 18 ani, în timpul unei încartiruii în Galia, își împarte mantia cu un sărman, în urma acestui fapt având un vis în care Mântuitorul îl laudă în fața îngerilor pentru fapta sa. Cu o deosebită corectitudine, acesta îi dă sărmanului doar jumătate de capă, deoarece soldații romani suportau doar jumătate din costul efectelor militare, cealaltă jumătate fiind suportată de imperiu.

Este botezat de către Sfântul Ilarie Episcop de Poitier cu care se mai întâlnește în timpul misiunilor în Galia.

În anul 354, în Renania, în timpul unei campanii se oferă ca „scut uman” – fiind împotriva vărsării de sânge și dovedindu-și credința în Dumnezeu. Gestul său de curaj îi face pe barbari să renunțe la luptă și să ceară pacea.

După 25 de ani de serviciu militar îi este acceptată retragerea din armată și devine ucenic al Sfântului Ilarie Episcop de Poitiers.

Viața și activitatea monahală

Sfântul Martin este botezat în anul 356 în garnizoana Amiens de sărbătoarea Păștilor.

Datorită vehemenței cu care Sfântul Ilarie apără credința în Sfânta Treime, acesta este exilat, iar Sfântul Martin se întoarce în Italia, unde, din același motiv îl combate pe arhiepiscopul arian Auxențiu al Milanului și este și el izgonit.

Sfântul Martin se întoarce în Iliria alături de părinții săi. O convertește pe mama sa la creștinism, dar tatăl, dorind să-și păstreze poziția socială refuză să se convertească.

Datorită credinței în Sfânta Treime trebuie să facă față unor dispute violente, este biciuit și alungat și se refugiază la Milano. Tot datorită credinței în Sfânta Treime este gonit și de aici și merge în sudul Munților Alpi, unde, împreună cu un preot, petrece un timp în viața pustnicească, lângă o mănăstire din insula Gallinania, din Marea Tireniană.

În anul 361, Sfântul Martin se întoarce în Poitiers, unde se reîntâlnește cu Sfântul Ilarie, care îi încredințează locul numit Lacociagum, unde cel din urmă înființează prima mănăstire din Europa. De aici, el călătorește și propovăduiește Evanghelia lui Hristos în foarte multe localități din Galia de Vest.

În anul 371, Sfântul Martin a fost ales și hirotonit episcop de Tours. A fost episcop al orașului peste 26 de ani.

În calitate de episcop, Sfântul Martin nu a părăsit viața pustnicească. Mânca o singură dată pe zi, spre seară, se ruga toată noaptea și se odihnea pe un sac plin cu cenușă.

Sfântul Martin a înființat Mănăstirea Marmoutier la scurt timp după hirotonia sa ca episcop, la câțiva kilometri de Tours. Datorită vieții sale ascetice, în jurul său au venit mai mulți doritori de pustnicie, formându-se astfel o comunitate monahală. Dintre cei care s-au așezat alături de Sfântul Martin, opt i-au devenit ucenici fideli.

În comunitatea astfel formată existau niște reguli care trebuiau respectate:

- niciun viețuitor nu avea lucruri personale, ci toate erau de obște;
- niciun pustnic nu vindea și nu cumpăra nimic;
- nicio artă nu era încurajată, în afară de copierea manuscriselor (care era încredințată ucenicilor mai tineri);
- toți viețuitorii în vârstă se îndeletniceau numai cu rugăciunea;
- pustnicii ieșeau din chiliile lor mici doar pentru a se aduna în biserică, spre a se împărtăși cu Sfintele Taine și pentru a lua masa împreună;
- în fiecare zi se ajuna până la o anumită oră;
- nu se bea vin, decât în caz de boală și alte mari neputințe;
- hainele monahilor erau aspre, ele fiind confecționate din păr de cămilă. Orice haină moale era socotită nepotrivită pentru viața de pustnicie.

Dintre cei care se nevoiau în obștea din Marmoutier, mulți proveneau din familii înstărite și faimoase.

Trecerea la cele veșnice

Sfântul Martin de Tours a trecut la cele veșnice în ziua de 8 noiembrie 397, pe când se afla în orașul Candes (Saint-Martin, Franța). A fost înmormântat în ziua de 11 noiembrie, în orașul Tours. Peste mormântul său a fost construită o măreață catedrală.

Sub regele Clovis I (466-511), Sfântul Martin de Tours a fost ales ca Patron Spiritual Tutelar al Dinastiei Merovingiene.

Ordinul Cavalerilor Templieri

Înființarea Ordinului

Ordinul Cavalerilor Templieri (Sărmanii soldați ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon) este înființat ca organizație militar-călugărească în anul 1119, la inițiativa unui nobil francez din regiunea Champagne, Hugues de Payens împreună cu alți 8 cavaleri.

Misiunea Ordinului a fost de a proteja pelerinii aflați în călătorie în Țara Sfântă.

Sub ocrotirea regelui Balduin al II-lea al Ierusalimului, își stabilesc cartierul general pe Muntele Templului în moscheea Al Aqsa, construită pe ceea ce se credea a fi ruinele Templului lui Solomon.

Ordinul se baza pe donații pentru a supraviețui, emblema fiind reprezentată de doi cavaleri călare pe un cal, simbol al sărăciei.

În 1128, au devenit foarte cunoscuți în Europa și au început o campanie de strângere de fonduri și de personal, în special din rândul fiilor de nobili.

Ordinul Templierilor a avut și o rădăcină sacră. Aceasta lega consacrarea secretă a cavalerilor Templului cu dinastia Merovingienilor, conducătorii antici ai francilor. A fost o dinastie de regi-preoți, care, conform legendei, au guvernat francii și care lega această dinastie de sângele lui Hristos și de ideea sfântului Graal.

Recunoașterea Ordinului

În anul 1129, la Conciliul din Troyes, cu sprijinul și susținerea Sfântului Bernard de Clairvaux, Ordinul a fost recunoscut oficial de către Biserică.

În anul 1139, papa Inocențiu al III-lea, prin bula papală *Omne Datum Optimum*, i-a scutit pe Templieri de la supunerea la legile locale, aceștia fiind răspunzători doar în fața autorității papale.

Norma Templieră

A fost redactată în urma Conciliului din Troyes și reprezenta în mare stilul de viață și regulile pe care trebuiau să le respecte Cavalerii Templieri.

La intrarea în Ordin, cavalerii depuneau jurământ de castitate, pauperitate și obediență. Aceste reguli erau stricte, iar încălcarea lor era grav pedepsită. Dintre aceste reguli amintim:

- cavalerii nu aveau voie să poarte pe îmbrăcămintea lor ornamente militare și nu-și puteau confecționa hainele din orice material;
- cavalerii nu aveau voie să împrumute bunuri din Templu fără permisiunea Ordinului și Marelui Maestru;
- pentru a împiedica satisfacerea poftelor trupești, cavalerilor templieri li se cerea să adoarmă cu lumânările aprinse;
- rugăciunile începeau la ora 4 dimineața;
- serveau un pahar de vin, întotdeauna amestecat cu apă și servit cu măsură;
- mâncau în tăcere, împreună cu alți cavaleri, dar contactul dintre ei se făcea prin limbajul semnelor;
- mâncau carne de oaie, vițel, vită, capră, pește, de trei ori pe săptămână, în rest, erau consumate legume, brânză, pâine;
- donau Ordinului toate proprietățile personale;
- sărutarea unei femei ducea imediat la pierderea veșmântului.

Paralela între modul de viață propovăduit și practicat de Sfântul Martin și Norma Templului.

Comparând modul de viață din comunitatea monahală constituită de Sfântul Martin și Norma templieră putem observa că se aseamănă foarte mult.

Nici Cavalerii Templieri nu dețineau bunuri, acestea fiind cedate Ordinului, deci aparținând comunității din care cavalerul făcea parte.

Și în rândul Ordinului ca și în cadrul comunității monahale erau mulți nobili sau fii de nobili.

Cavalerilor le erau interzise portul altor haine decât cele ale Ordinului și erau lipsiți de bijuterii sau însemne, iar monahii purtau veșminte din păr de cămilă.

Duceau o viață bazată pe credința în Dumnezeu, rugăciunile începând la ora 4 dimineața.

Hrana și băutura erau cu moderație.

Se pare că atât Ordinul Templierilor, cât și Sfântul Martin au avut o legătură spirituală cu dinastia Merovingienilor.

Parcursul vieții sfântului Martin a fost de cavaler și apoi monah, în timp ce Cavalerii Templieri au îmbinat acest mod de viață fiind în același timp și cavaleri și monahi.

Sfântul Martin, dezbrăcând haina mândriei de ostaș al Imperiului Roman, a îmbrăcat haina sărmană de soldat al lui Hristos – cum peste 800 de ani aveau să se numească templierii – Sărmanii soldați ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon – luptând pentru promovarea valorilor creștine: iubirea, toleranța și filantropia.

BIBLIOGRAFIE

Cerrini, Simonetta, *Templierii. Misterul călugărilor războinici*, București, Săptămâna Financiară, 2010.

De Vargas, Laurent, *Istoria secretă a Templierilor*, București, Editura PRO, 2006.

Ralls, Karen, *Enciclopedia Cavalerilor Templieri*, Iași, Editura Polirom, 2008.

de Perigueux, Paulin, *De vita sancti Martini*, în <https://remacle.org/bloodwolf/eglise/paulin/martin.htm> (accesat la 12.03.2024).

de Tours, Gregoire, *Historiae Francorum*, în <https://remacle.org/bloodwolf/historiens/gregoire/francs2.htm> (accesat la 02.03.2024).

<https://www.crestinortodox.ro/sfinti/sfantul-martin-tours-141761.html> (accesat la 12.03.2024).

Sulpitius, Severus, *Viața Sfântului Martin*, în <https://www.thelatinlibrary.com/sulpiciusseverusmartin.html> (accesat la 10.03.2024).

Teologia Sf. Martin între *milites Christi* și *vita monastica*

The Theology of St. Martin between *Milites Christi* and *Vita Monastica*

Dr. Marian GHEORGHE
Colectivul monografic Arad

Abstract

The theology of St. Martin has been from the beginning under the sign of the two fundamental elements of Christian life: *milites Christi* and *vita monastica*.

Milites Christi, or soldiers of Christ, not only defines the state of those who believe in the Savior, as shown by the Apostle Paul in Ephesians 6:11 'Put on the whole armor of God', but also the way Christians lived in the first three centuries of persecution and illegality, when St. Martin was born, until the Edict of Milan in 313, when Christianity became *religio licita* or accepted. Saint Haralambos, a priest from Magnesia, martyred at the age of 110 in the year 202, said: 'I should have fallen asleep in the Lord a long time ago, I have finished my temporal life. Therefore, if you kill me, you will give me what I have been waiting for. Moreover, we Christians do not flee from tortures and death, but we await and desire them eagerly. We are accustomed to battles and wars, and, like brave soldiers, we do not desire a peaceful death in bed, but a glorious death in battle.'

Vita monastica is primarily a life of devotion, praise to the glory of God, and communion with the Trinity.

For the period after persecution, St. Martin could only be a monk, after having been a soldier. In the Abbey of Liguge, he discovered fully the crucified Christ, in whose sign all Christians will conquer: the cross. Whether remaining in community or withdrawing into the wilderness, the Christian will not abandon the armor, but neither simplicity, contemplation, humility, nor devotion.

The path of Western Christianity, represented by St. Augustine, St. Martin, St. Benedict, and St. Bernard, inevitably led to the '*Pauperes commilitones Christi Templique Salomoni*' (Poor Fellow-Soldiers of Christ and of the Temple of Solomon). Why? Because self-denial for Christ and the armor of God are the keys to Christian victory. It is not otherwise.

As historian Harry R. Boer said in his popular work 'A Short History of the Early Church', Western Christianity, grown in the soil of the empire, of authority, of imperial infrastructure, of *milites* and not *paganus*, could not fail to lead to the monastic knightly orders, as a natural development of the feeling that we are soldiers of Christ and lovers of God.

Keywords: theology, St. Martin, *milites Christi*, *vita monastica*, soldiers of Christ, Christian life, martyrdom, devotion.

Influența gândirii Sf. Martin de Tours în lumea creștină este imensă. Dovada? Astăzi în Europa încă multe localități se află sub patronajul spiritual al acestui mare trăitor creștin: Tours, Philadelphia, Buenos Aires, Mainz, Utrecht, Lucca, Martina Franca, Dieceza de Szombathely și Dieceza de Tours etc., ca să amintim doar câteva. Viața sa ne este cunoscută în principal datorită lucrării *Vita*

santa Martini (Viața Sfântului Martin), scrisă de Sulpicius Severus, unul dintre discipolii săi.

Sfântul Martin este sărbătorit la 11 noiembrie (ziua înmormântării sale în 397). Pe plan local, el mai este sărbătorit și pe 4 iulie (data ridicării la rangul de episcop în 371), această sărbătoare a zilei Sfântului Martin fiind cunoscută sub denumirea de Sfântul Martin de vară.

Aradul a fost unul dintre locurile care l-a adoptat pe Sf. Martin. În cartierul Gai o sărbătoare creștină importantă era ținută odinioară cu sfințenie și așteptată cu nerăbdare de popor: ziua Sfântului Martin (11 noiembrie). Festivitatea începea, în ajun, cu „Alaiul lui Martin, când personajul reprezentându-l pe Sf. Martin, îmbrăcat ca ostaș, cu mantie, apărea pe străzi călare pe un cal alb. Însoțitorii lui aveau torțe și felinare. Azi s-a mai păstrat doar datina ca, în această seară, să se consume carne de gâscă, simbolul Sf. Martin. Copii din școala primară mai obișnuiesc să iasă în ajun la o procesiune cu lămpioane, pe strada principală, împreună cu părinții și dascălii lor”¹.

Sf. Martin s-a născut la 316 sau 317 la *Sabaria*, astăzi Szombathely, Ungaria, și a decedat la 397, la Candes-Saint-Martin, Franța. A fost, începând cu anul 371, al treilea episcop de Tours, unul din cei mai populari sfinți în Biserica Romano-Catolică, venerat, de asemenea, ca sfânt în Biserica Ortodoxă și în Biserica Anglicană.

Viața Sf. Martin se desfășoară astfel la confluența celor două mari segmente dogmatice ale creștinătății: perioada formulei ***Credo quia absurdum***, inspirată de formula avocatului creștin Tertulian (c. 150-220), primul autor creștin care folosește termenul *Trinitas* pentru grecescul τριάς, pentru a desemna Sf. Treime, considerat reprezentantul primului mare segment dogmatic al creștinătății și perioada lui ***Cred, ca să înțeleg; și înțeleg ca să cred mai mult***, atribuită Sfântului Augustin, care va marca perioada de la Edictul de la Mediolan, când creștinismul devine religie receptă și până la scolasticismul Renașterii, atunci când vorbim de instaurarea celui de-al treilea segment dogmatic al creștinismului, reprezentat de formula lui Anselm de Canterbury, ***Înțeleg că să cred***.

De fapt, ***Credo quia absurdum*** – „cred pentru că e absurd” este parafrizarea unei declarații din cartea lui Tertulian, *De Carne Christi* (c. 203-206), „*prorsus credibile est, quia ineptum est*”, ce poate fi tradus ca: „e de crezut întru totul, pentru că e absurd”. Contextul declarației este apărarea credințelor dogmatice ale creștinismului ortodox împotriva docetismului:

Crucifixus est Dei Filius, non pudet, quia pudendum est; et mortuus est Dei Filius, prorsus credibile est, quia ineptum est; et sepultus resurrexit, certum est, quia impossibile.

(*De Carne Christi* V, 4)

¹ Doru Sava, *Aradul Nou – Mureșel Istoria unui cartier, povestea unei lumi*, Arad, Editura Tiparnița, 2011, p. 329; Elena Rodica Colta, *Sărbători și datini de peste an. O anchetă transfrontalieră asupra culturii tradiționale*, București, Editura Etnologică, 2017, p. 297.

„Fiul lui Dumnezeu a fost răstignit: nu e nicio rușine, pentru că e rușinos. Iar Fiul lui Dumnezeu a murit: e de crezut întru totul, pentru că e absurd. Și, îngropat, a înviat: e cert, pentru că e imposibil.”

Cred pentru că e imposibil definește teologia perioadei martirajului (sec. I – sec. III) până la Edictul de la Mediolan (313 A.D.) al lui Constantin cel Mare, când creștinismul devine **religie receptă**. Tertulian, în *Apologia*, spunea: „Dacă Nilul nu se umflă pentru a uda câmpiile, dacă vremea nu se schimbă, dacă are loc un cutremur, dacă este foamete sau dacă sunt epidemii, imediat se aude strigătul de protest: «La lei cu creștinii!»”. A fost perioada persecuțiilor și a trăirii creștinismului sub semnul armurei militare pentru supraviețuire.

Odată cu apariția Sf. Augustin (354-430) și a formulei atribuite acestuia *Cred, ca să înțeleg; și înțeleg ca să cred mai mult* (Sermo 43,9), inaugurăm *Teologia perioadei contemplării, a monasticismului*.

Aceasta este problema și tema esențială din *Confesiunile* sale. Sf. Augustin dă mărturie despre modul în care rațiunea îl pune pe om pe drumul către Dumnezeu și modul în care credința informează și înalță rațiunea, ducând-o dincolo de limitele sale naturale, dar nu în mod tiranic sau prin vreo restricție. Este perioada de liniște și de legalitate, în care contemplarea Divinității devine cu adevărat posibilă.

De aceea, spunem că teologia Sf. Martin a stat de la început sub semnul celor două elemente fundamentale ale trăirii creștine: *milites Christi* și *vita monastica*.

Milites Christi sau „soldați ai lui Hristos” definește nu numai starea pe care o au cei care cred în Mântuitorul, așa cum arată apostolul Pavel în Epistola către Efeseni 6:11: „Îmbrăcați-vă cu toată armătura lui Dumnezeu”, dar și modul în care au trăit creștinii în primele trei secole de prigoană și ilegalitate, când se naște și Sf. Martin, până la Edictul de la Mediolan din 313, când creștinismul devine *religio licita* sau *recepta*.

Sfântul Haralambie, preot din Magnesia, martirizat la 110 ani, câți avea în anul 202, spunea: „Eu ar fi trebuit să adorm întru Domnul acum multă vreme, mi-am sfârșit vremelnica viață. De aceea, dacă mă omori, îmi vei da ceea ce așteptam. În plus, noi, creștinii, nu fugim de chinuri și de moarte, ci le așteptăm și le dorim cu ardoare. Suntem obișnuiți cu luptele și războaiele și, ca niște soldați viteji, nu ne dorim moartea liniștită în pat, ci moartea glorioasă din bătlie”².

Vita monastica este în primul rând o viață de devoțiune, *laudă spre slava lui Dumnezeu și părtășie cu Treimea*.

Pentru perioada de după prigoană, Sf. Martin nu putea fi decât monah, după ce fusese soldat. În abația de la Liguge, el l-a descoperit plenar pe

² Arhim. Haralambos D. Vasilopoulos, *Viețile Sfinților: Sfântul Haralambie*, București, Editura „Presa Ortodoxă”, 2016.

Hristosul răstignit, în al Căruia semn toți creștinii vor învinge: crucea. Fie rămânând în comunitate, fie retrăgându-se în pustie, creștinul nu va renunța la armură, dar nici la simplitate, contemplare, umilință, devoțiune.

Drumul creștinismului apusean, reprezentat de Sf. Augustin, Sf. Martin, Sf. Benedict, Sf. Bernard ducea inevitabil spre „*Pauperes commilitones Christi Templique Salomonii*”. De ce?

Pentru că abnegația pentru Hristos și armătura lui Dumnezeu sunt cheia victoriei creștine. Nu este astfel.

Așa cum spunea istoricul Harry R. Boer în populara sa lucrare „*A Short History of the Early Church*”, „creștinismul apusean, crescut în solul imperiului, al autorității, al infrastructurii imperiale, al *milites* și nu *paganus*, nu putea să nu ducă la ordinele monahale cavalerești, ca o dezvoltare firească a sentimentului că suntem soldați al lui Cristos și iubitori de Dumnezeu”³.

Sf. Martin nu a avut de la convertirea lui o vocație pentru o carieră adevărată de soldat, dar a devenit „soldat al lui Hristos” în adevăratul sens al textului prezentat mai sus din Epistola către Efeseni, slujindu-L cu credință pe Cel pe care L-a iubit atât. Meditația și contemplarea divinității se poate realiza doar în liniște, așa că Sf. Martin, odată devenit episcop de Tours, nu avea altă cale pentru a se apropia de Dumnezeu decât calea contemplării prin *monasticism*.

Milites sau *Miles Christi* descrie poate mai bine ca orice viața și activitatea în slujba lui Hristos ca pe un adevărat serviciu militar. Permanent în stare de veghe, permanent pregătit de ripostă, permanent pregătit de atac sau apărare, permanent echipat și în armură, permanent în gardă, permanent în alertă⁴. Sf. Martin poate a reușit mai bine ca oricare *soldat-călugăr* să balanseze magnific între viața contemplativă a cunoașterii Mântuitorului și trăirea activă a vieții în lumea nescutită. Sf. Martin nu a avut multe bogății, iar celebrul tablou cu el dându-și jumătate din veșmântul militar unui sărac a făcut înconjurul istoriei creștine până astăzi⁵. Sf. Martin este înfățișat împlinind idealul monastic al carității, milei creștine, al sărăciei, dar și al dăruirii și necedării în fața amenințărilor și vicisitudinilor. Și-a petrecut mult din viață solitar, fără a abandona vreodată dedicarea și virtuțile creștine, chiar și atunci când a fost prigonit de arieni. Așa a slujit ca episcop de Tours. Retras în liniștea mănăstirii, dar și activ în viața comunității, Martin a predicat, a făcut miracole și a răvășit lumea pentru Hristos prin forța care venea tocmai de la Iisus cel Înviat⁶. El a fost un episcop-călugăr atipic, un adevărat model, nefăcând compromisuri în viața religioasă, dar făcând lucruri extraordinare în afara abației. Severus chiar arăta

³ Harry R. Boer, *A Short History of the Early Church*, Grand Rapids, Eerdmans, 1976, p.37.

⁴ Vezi articolul lui Hanns Christof Brennecke, „*Miles Christi (Soldiers of Christ)*”, în *Religion Past and Present*, 2011, Brill, online.

⁵ Sulpicius Severus, „*The Life of Martin of Tours*”, în Carolinne White, *Early Christian Lives*, Penguin Limited Books, 1998, p. 137.

⁶ *Ibidem*, p. 143-144.

că el se prezenta în contrast cu Părinții Deșertului: ei părăsiseră lumea cu toate ispitele și atracțiile din ea, căutând sanctitatea în afara ei, în timp ce Martin a rămas în lumea seculară, lucrând cu tentațiile și viciile acesteia pentru a o transforma⁷. Balansul pe care el l-a făcut între ascetism și predicare, între contemplare și trăirea în lume este nemaîntâlnit în lumea pe care încerca să o deschidă spre Hristos. De aceea și mulți nobili contemporani l-au urmat. Era autentic în ceea ce făcea⁸. Nu este de mirare, așadar, că influența lui a fost semnificativă în lumea creștină și alți creștini de marcă i-au urmat exemplul: Benedict de Nursia, Bernard de Clairvaux.

Martin a reinterpretat în sens spiritual *miles Christi* arătând că soldatul lui Hristos este acel luptător sfânt care câștigă bătăliile fără vărsare de sânge, difuzând în lume virtuți ca răbdarea, umilința, mila, abținerea⁹. În timpul pontificatului papei Grigorie al VIII-lea expresia *milites* sau *miles Christi* a fost extinsă pentru a-i include pe cavaleri și cruciați. Bernard de Clairvaux nu s-a sfiit să îi încurajeze pe cavaleri să practice atât războiul spiritual, cât și pe cel fizic¹⁰.

Prin modul în care a transformat *milites Christi*, dar și *vita monastica*, Sf. Martin a devenit idealul creștin cavaleresc și eclesial. El a fost un luptător autentic atât în fire, cât și în duhul.

BIBLIOGRAFIE

Boer, Harry R., *A Short History of the Early Church*, Grand Rapids, Eerdmans, 1976.

Cassidy, Brendan, „Simone Martini's 'St. Martin and the Emperor' and Contemporary Italian Politics”, în *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 70, no. 2 (2007), pp. 145-58.

Christof Brennecke, Hans, „Miles Christi (Soldiers of Christ)”, în *Religion Past and Present*, 2011, Brill, online.

Colta, Elena Rodica, *Sărbători și datini de peste an. O anchetă transfrontalieră asupra culturii tradiționale*, București, Editura Etnologică, 2017.

Hoch, Adrian S., „St. Martin of Tours: His Transformation into a Chivalric Hero and Franciscan Ideal”, în *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 50, no. 4 (1987), pp. 471-482.

⁷ *Ibidem*, p. 146-149.

⁸ Brendan Cassidy, „Simone Martini's 'St. Martin and the Emperor' and Contemporary Italian Politics”, în *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 70, no. 2 (2007): 145-58

⁹ Barbara H. Rosenwein, „St. Odo's St. Martin: the uses of a model”, în *Journal of Medieval History* 4 (1978), p. 326.

¹⁰ Yossi Maurey, „From pacifist to knight: late medieval appropriations of St. Martin”, în *Medieval Music, Legend and the Cult of St. Martin*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, p. 207-213.

Maurey, Yossi, „From pacifist to knight: late medieval appropriations of St. Martin”, în *Medieval Music, Legend and the Cult of St. Martin*, Cambridge University Press, 2014, pp. 206-246.

Reames, Sherry L, „Saint Martin of Tours in the *Legenda aurea* and before”, în *Viator* 12 (1981), pp. 131-64.

Rosenwein, Barbara H, „St. Odo's St. Martin: the uses of a model”, în *Journal of Medieval History* 4 (1978), pp. 317-331

Sava, Doru, *Aradul Nou – Mureșel Istoria unui cartier, povestea unei lumi*, Arad, Editura Tiparnița, 2011.

Severus, Sulpicius, „The Life of Martin of Tours”, în Carolinne White, *Early Christian Lives*, Penguin Limited Books, 1998.

Vasilopoulos, Arhim. Haralambos D., *Viețile Sfinților: Sfântul Haralambie*, București, Editura „Presa Ortodoxă”, 2016.

Sfântul Martin – origini și binecuvântarea pașilor

Saint Martin – Origins and the Blessing of Steps

Prof. Alina ANDRIEȘ
Arad

Abstract

This article represents an exploration into the life of Saint Martin of Tours, aiming to enrich what is already known about Saint Martin from the perspective of the geographical spaces he traversed, where he spoke about Christianity and values, and where he exemplified truth, faith, compassion, simplicity, and assistance provided to communities. Saint Martin was born in the city of Sabaria in the province of Pannonia, now the city of Szombathely in Hungary. He came into the world at a time when the life of the Church was at a turning point, and the Roman Emperor Constantine the Great no longer allowed the persecution of Christians. With Slavic origins from his mother's side and a father who served in the Roman army, the family was ordained to move, and young Martin ended up living in the city of Pavia in Italy, after which he became acquainted with the structure of knights in France. This moment was defining for the one who would become Saint Martin, the protector of Christians. 'Lord, if I am useful to the people, my faithful, I do not refuse to continue working, let Your will be done!' NON RECUSO LABOREM. This prayer was also the motto of the great bishop of Alba Iulia, Marton Aron (1896-1989).

Keywords: Christianity, values, faith, compassion, community.

Acest articol reprezintă o incursiune în viața Sfântului Martin de Tours și vine să îmbogățească ceea ce se cunoaște deja despre Sfântul Martin de Tours din perspectiva spațiilor geografice pe care le-a străbătut, unde a vorbit despre creștinism și valori și unde a reprezentat un exemplu al adevărului, credinței, compasiunii, simplității și ajutorul oferit comunităților.

Sfântul Martin s-a născut în orașul Sabaria din provincia Pannonia, astăzi orașul Szombathely din Ungaria. A venit pe lume când viața Bisericii se afla la cotitură și împăratul roman Constantin cel Mare nu mai permite prigoana creștinilor. Cu origini slave din partea mamei, cu un tata care servește în armata romana, familia este rânduită să se mute și ajunge cu adolescentul Martin să locuiască în orașul Pavia din Italia, după care cunoaște structura cavalerilor din Franța. Acest moment este definitoriu pentru cel ce va fi Sfântul Martin, protectorul creștinilor.

„Doamne dacă sunt trebuincios poporului, credincioșilor mei, nu refuz să lucrez mai departe, să se împlinească voia ta!” NON RECUSO LABOREM

Aceasta rugăciune a fost și lozinca marelui episcop de Alba Iulia, Marton Aron (1896-1989).

Obiceiurile uitate din Martinmas și Postul Mare al Sfântului Martin

Acel om binecuvântat, sfântul Martin, episcop de Tours, a intrat în odihna sa. Îngerii și Arhanghelii, Tronurile, Dominațiile și Puterile l-au întâmpinat. Aliluia! (Versetul „aleluia”, în Proprietatea pentru sărbătoarea Sfântului Martin de Tours, în *Liturghierul Romano-Catolic* din 1962).

Ziua Armistițiului și rugăciunea pentru morți

Ziua Armistițiului este ținută în onoarea încheierii Primului Război Mondial, care s-a încheiat în ceasul al 11-lea al celei de-a 11-a zile a lunii a 11-a. În 1954, Statele Unite au modificat sărbătoarea pentru a include o amintire a tuturor celor vii și morți, ai veteranilor națiunii. Și numele a fost schimbat ulterior în Ziua Veteranilor, pe 1 iunie 1954. Ar fi bine să ne amintim să ne rugăm pentru sufletele tuturor celor care au murit în luptă în această zi.

Cu toate acestea, pentru catolici, 11 noiembrie este chiar mai mult decât o zi de rugăciune pentru odihna sufletelor tuturor celor care au murit în luptă pentru apărarea țării. 11 noiembrie este sărbătoarea Sfântului Martin de Tours, marele lucrător de caritate despre care se spune că a înviat trei persoane din morți. Cunoscută sub numele de Martinmas, această zi de sărbătoare a prezentat numeroase festivități în onoarea vieții și carității Sfântului Martin de Tours și este încă respectată de unii catolici care păstrează vie tradiția de a purta felinare și de a mânca o masă tradițională cu carne de gâscă în această zi, cu specificația că *Nu este permisă gâsca în anii în care 11 noiembrie cade într-o vineri*.

Părintele Francis Weiser, în *Manualul de sărbători și obiceiuri creștine*, arată că Martinmas a fost Ziua Recunoștinței din Evul Mediu. Aceasta nu este o zi pe care ar trebui să o uităm.

Cea mai comună și aproape universală sărbătoare a recoltei și a mulțumirii din epoca medievală a avut loc de sărbătoarea Sfântului Martin de Tours (Martinmas) pe 11 noiembrie. A fost o vacanță în Germania, Franța, Olanda, Anglia și în Europa Centrală. Oamenii au mers mai întâi la Liturghie și au respectat restul zilei cu jocuri, dansuri, parade și o cină festivă, principala caracteristică a mesei fiind gâsca tradițională friptă (gâsca lui Martin). Cu cina de gâscă au băut „vinul Sfântului Martin”, care a fost primul lot de vin făcut din struguri din recolta recentă. Martinmas a fost festivalul care comemora hambarele pline și cămările aprovizionate, adevărata Zi a Recunoștinței din Evul Mediu. Chiar și astăzi este păstrat în zonele rurale ale Europei, iar cina de Ziua lui Martin ar fi de neconceput fără gâsca lui Martin.

Al doilea „Mardi Gras” catolic al anului

Dar Ziua Sf. Martin a fost mai mult decât Ziua Recunoștinței, a servit și ca „Mardi Gras” al Adventului, inaugurând perioada de post de dinaintea Crăciunului, cunoscută sub numele de Postul Sfântului Martin. Acesta, ca perioadă de post care a precedat Crăciunul, a apărut încă din 480 d. Hr.

Dom Prosper Guéranger, în lucrarea sa seminală *Anul liturgic*, scrie: „*Cel mai vechi document în care găsim lungimea și exercițiile Adventului menționate*

cu ceva asemănător cu claritate, este un pasaj din a doua carte a Istoriei francilor de Sfântul Grigorie de Tours, unde spune că Sfântul Perpetuus, unul dintre predecesorii săi, care a ținut acel scaun în jurul anului 480, a decretat un post de trei ori pe săptămână, de la sărbătoarea Sfântului Martin până la Crăciun. Să remarcăm însă acest interval de patruzeci, sau mai degrabă de patruzeci și trei de zile, atât de expres menționat și consacrat penitenței, ca și cum ar fi un al doilea Post, deși mai puțin sever și mai sever decât cel care precede Paștele. Mai târziu, găsim canonul al nouălea al primului Sinod de la Mâcon, ținut în 582, care a ordonat ca în același interval dintre ziua Sfântului Martin și Crăciun, zilele de luni, miercuri și vineri să fie zile de post și că Jertfa să fie celebrată conform ritualului Postului Mare. Nu cu mulți ani înainte, și anume în 567, al doilea Sinod de la Tours le poruncise călugărilor să postească de la începutul lunii decembrie până la Crăciun. Această practică a pocăinței s-a extins curând pe toate cele patruzeci de zile, chiar și pentru laici: și a fost numită în mod obișnuit Postul Marelui Martin... Au fost chiar bucurii speciale făcute la sărbătoarea Sfântului Martin, așa cum le vedem practicate acum la apropierea Postului Mare și a Paștelui. Obligația de a respecta acest Post, care, deși introdus atât de imperceptibil, a căpătat treptat forța unei legi sacre, a început să fie relaxată, iar cele patruzeci de zile din ziua Sfântului Martin până la Crăciun au fost reduse la patru săptămâni”.

Istoria postului de Advent

În înregistrările istorice, Adventul a fost inițial numit *Quadragesimal Sancti Martini* (Postul de patruzeci de zile al Sfântului Martin). Catehismul Liturghiei notează că această observare a postului într-o anumită formă a durat probabil până în secolul al XII-lea.

Întorcându-ne la *Catehismul Perseverenței* al Monseniorului Gaume din 1882, citim următoarea relatare istorică a postului de Advent luând forma unui post în zilele de luni, miercuri și vineri de Ziua Sfântului Martin până la Crăciun: „Instituția Adventului ar părea la fel de veche ca cea a sărbătorii Crăciunului, deși disciplina Bisericii în acest punct nu a fost întotdeauna aceeași”. Timp de câteva secole, Adventul a constat în patruzeci de zile, ca Postul Mare: a început în ziua Sfântului Martin. Credincioasă vechilor obiceiuri, Biserica din Milano a ținut cele șase săptămâni ale Adventului primitiv, care fuseseră adoptate de Biserica Spaniei. Într-o perioadă timpurie, Biserica Romei a redus timpul la patru săptămâni, adică la patru duminici, cu o parte a săptămânii rămasă înainte de Crăciun. Tot Occidentul a urmat acest exemplu.

Anterior, un post a fost observat pe tot parcursul Adventului. În unele țări, acest post a fost un precept pentru toată lumea; în altele, de simplă devoțiune. Obligația postului este atribuită Sfântului Grigorie cel Mare, care nu a avut, totuși, intenția de a-l face o lege generală... Abstinența (de luni, miercuri și vineri până la Crăciun) a fost respectată în alte regiuni catolice, așa cum dovedește pentru noi o donație pioasă. În 753, Astolphus, regele longobarzilor, după ce a acordat apele Nonantula unei mănăstiri cu același nume, a rezervat patruzeci de știuci pentru a

își furniza propria masă în timpul Postului Mare al Sfântului Martin. Putem deduce că, în secolul al VIII-lea, longobarzii au ținut postul în timpul celor patruzeci de zile dinaintea Crăciunului sau cel puțin s-au abținut de la carne.

Până în anii 1100, postul a început să fie înlocuit de abstenența simplă. După cum se afirmă în *O istorie a poruncilor Bisericii* de către Rev. Antoine Villien: „Astfel, chiar înainte de a ajunge la modă, postul de Advent era în declin. La sfârșitul secolului al XII-lea a fost aproape desființat. Sinodul de la Avranches din 1172 d.Hr. a făcut nu numai din post, ci chiar și abstenența în Advent o chestiune de sfat simplu adresată în special clericilor și soldaților. La Roma, sărbătoarea încă exista, dar în Portugalia nu se știa dacă avea vreo obligație, deoarece Arhiepiscopul de Braga l-a întrebat pe Papa Inocențiu al III-lea în acest punct, iar Papa, în loc să insiste că există o obligație, afirmă pur și simplu că la Roma se ține postul. Nu se pot obține informații foarte clare de la Durand de Mende dacă a existat un post de Advent în timpul său. Durand nu vorbește despre modul în care a fost observat. În Anglia, era obligatoriu doar pentru călugări, cum ar fi postul zilnic impus de Consiliul de Tours pentru luna decembrie până la Crăciun”.

După cum s-a indicat, în 1281, Conciliul de la Salisbury a susținut că doar călugării trebuiau să țină postul; cu toate acestea, într-o renaștere a practicii mai vechi, în 1362, Papa Urban al V-lea a cerut abstenența pentru toți membrii curții papale în timpul Adventului. Cu toate acestea, nici acest lucru nu a durat mult. Pe vremea Sfântului Carol Borromeo, în secolul al XVI-lea, sfântul i-a îndemnat pe credincioșii aflați în grija sa din Milano să respecte postul și abstenența în zilele de luni, miercuri și vineri de Advent. Dom Guéranger mărturisește acest lucru în *Anul liturgic*: „Disciplina Bisericii din apus, după ce a redus timpul postului de Advent, a încetat atât de mult în câțiva ani încât a schimbat postul într-o simplă abstenență și găsim chiar și Sinoade din secolul al XII-lea, de exemplu Selingstadt în 1122 și Avranches în 1172, care par să necesite doar clerului pentru a respecta această abstenență. Sinodul de la Salisbury ținut în 1281 pare să se aștepte ca nimeni în afară de călugări să-l păstreze. Pe de altă parte, pentru că întregul subiect este foarte confuz, datorită, fără îndoială, faptului că nu a existat niciodată o uniformitate de disciplină în privința lui în Biserica apuseană, îl găsim pe Papa Inocențiu al III-lea în scrisoarea sa către episcopul de Braga, menționând obiceiul postului pe tot parcursul Adventului ca fiind respectat la acea vreme la Roma, iar Durandus, în același secol al XIII-lea, în «*Rational on the Divine Offices*», ne spune că în Franța postul a fost respectat neîntrerupt pe tot parcursul aceluși timp sfânt. Acest lucru este sigur că, treptat, obiceiul postului a căzut în uz atât de mult, încât atunci când Papa Urban al V-lea s-a străduit să prevină decăderea totală a penitenței adventiste, tot ce a insistat a fost ca toți clericii de la curtea sa să păstreze abstenența în timpul Adventului, fără a include în vreun fel pe alții, fie clerici, nici laici, în această lege. Sfântul Carol Borromeo s-a străduit, de asemenea, să-și readucă oamenii din Milano la spiritul, dacă nu chiar la litera din timpurile străvechi. În cel de-al patrulea Sinod, el îi îndeamnă pe preoții parohi să-i îndemne pe credincioși să meargă la Împărtășanie cel puțin

în duminicile Postului Mare și Adventului și apoi adresează credincioșilor înșiși o scrisoare pastorală în care, după ce le-a amintit dispozițiile cu care trebuie să petreacă acest timp sfânt, îi îndeamnă cu tărie să postească în zilele de luni: Miercurea și vinerea cel puțin din fiecare săptămână de Advent”.

Chiar mai aproape de vremurile noastre moderne, rămășițele Postului Mare al Sfântului Martin au rămas în ritul roman până în secolul al XIX-lea, când postul de miercuri și vineri în Advent a continuat să fie obligatoriu în unele țări. În Statele Unite, postul a fost ținut în zilele de miercuri și vineri de Advent, așa cum era practica universală a Bisericii, până în 1840, când postul de miercurea de Advent a fost abrogat pentru americani. Postul de vineri de Advent a fost abrogat în 1917 în America și în străinătate, odată cu promulgarea „Codului de Drept Canonic” din 1917. În mod similar, Codul a eliminat miercurea de Advent pentru orice localități care a continuat să le impună, precum și sâmbetele de Advent care erau păstrate în altă parte, cum ar fi în Italia.

Dar chiar și încercările de a menține elemente ale postului de Advent din secolele al XVII-lea până în secolul al XX-lea au fost umbre ale Postului Mare al Sfântului Martin. De fapt, Biserica încă încuraja oamenii să păstreze disciplina venerabilă a Postului Mare, chiar dacă nu era obligatorie sub pedeapsa păcatului. Acest fapt este exprimat cu convingere în *Catehismul perseverenței*: „Biserica nu neglijează niciun mijloc de a revizita în copiii săi fervoarea strămoșilor lor. Nu este drept? Este copilul pe care îl așteptăm mai puțin frumos, mai puțin sfânt, mai puțin vrednic de iubirea noastră acum decât înainte? A încetat El să mai fie Prietenul inimilor curate? Este mai puțin necesară venirea Lui în sufletele noastre? Din păcate, poate că am ridicat acolo toți idolii pe care, acum optsprezece secole, a venit să-i răstoarne. Să fim deci mai înțelepți. Să intrăm în concepția Bisericii: să vedem cum această mamă blândă își dublează grija de a forma în noi acele dispoziții de pocăință și de caritate care sunt necesare pentru o primire corectă a Pruncului din Betleem”.

Postul de la Martinmas până la Crăciun

Cât de departe am căzut față de vremurile Sfântului Martin. Străduiți-vă să postiți cel puțin zilele de luni, miercuri și vineri de Ziua Sfântului Martin ca zile de post. Dacă doriți să faceți mai mult, păstrați toate cele patruzeci de zile (cu excepția duminicii) ca zile de post. Într-adevăr, așa cum a remarcat Sf. Frances de Sales: „Dacă ești capabil să postești, vei face bine să ții câteva zile dincolo de ceea ce este ordonat de Biserică”. Marți, joi și sâmbătă ar fi potrivite pentru a fi observate ca zile de abstenență fără post. Neprihănită Concepție, unde este păstrată ca Zi Sfântă de Obligație pe 9 decembrie, poate fi, de asemenea, scutită de această practică a postului.

În timp ce lumea sărbătorește prea devreme și încetează să mai sărbătorească în a doua zi de Crăciun, să nu facem aceeași greșală gravă. și înainte de orice sărbătoare, ar trebui să existe un SFANTUL MARTIN – post adecvat. Martinmas ne inaugurează acel timp sacru de pregătire pentru Crăciun.

Pentru preoți. Preoți, încurajați credincioșii să sărbătorească ca o adevărată Ziua Recunoștinței Catolice Sărbătoarea Sfântului Martin de Tours. Încurajați credincioșii să celebreze o sărbătoare în onoarea sa și să poarte felinare cu familia, așa cum au făcut venerabil de secole credincioșii. Și încurajați credincioșii să păstreze întregul Post al Sfântului Martin sau cel puțin disciplina postului în zilele de luni, miercuri și vineri de la sărbătoarea Sfântului Martin până când sărbătorim nașterea Domnului de Crăciun.

BIBLIOGRAFIE

Christof Brennecke, Hans, *Miles Christi (Soldiers of Christ), Religion Past and Present*, Brill, 2011.

Frale, Barbara, *Templierii. Istoria secreta a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

Medieval Music, Legend and the Cult of St. Martin, The Local Foundations of a Universal Saint, University Press, 2014, pp. 206-246.

Pernoud, Regine, *Templierii Cavalerii lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

Ralls, Karen, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Reames Sherry, L., *Saint Martin of Tours, Legenda aurea and before*, Viator 12, 1981.

Severus, Sulpicius, *The Life of St Martin of Tours*, St. Shenouda Press, 2013.

Sharon Farmer, „Communities of Saint Martin: Legend and Ritual”, în *Medieval Tours*, Cornell University Press, 1991.

Cambdridge.org (accesat în 12.03.2024).

catholicinsight.com (accesat în 12.03.2024).

KNIGHTS of the Republic EQVITES REI PVBLICA, în <https://www.knightsrepublic.com/about-us> (accesat în 12.03.2024).

Rosanna Eckersley, Taylor and Francis, în <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14714787.2017.1326292> (accesat în 12.03.2024).

www.Medieval.eu (accesat în 12.03.2024).

Loialitatea lui Martin de Tours față de Hristos în memoria posterității

Martin of Tours' Loyalty to Christ in the Memory of Posterity

Conf. univ. dr. Mihai HANDARIC
Secția de Teologie Penticostală Didactică
Facultatea de Științe Umaniste și Sociale
Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Abstract

St. Martin of Tours is considered one of the most popular saints of Western and Eastern Christianity. He was employed in the army of Constantine the Great. He was chosen as a spiritual patron for important kings in European history (Merovingian Dynasty) and beyond. It is not by chance that the foundation of the Christian orders of chivalry on the continent was taken as an example by the life of Martin de Tours. The monastery of Marmoutier near the fortress of Tours was built on the site of his tomb. This monastery then followed the Benedictine order, founded by Benedict of Nursia in the 6th century AD. In the Middle Ages, it became one of the main places of pilgrimage for Christians in Europe. In this article we want to show that Martin de Tours entered the memory of posterity due to his loyalty to Christ demonstrated by self-sacrifice in every phase of his life. In the Middle Ages (1115), Bernard of Clairvaux founds the Cistercian monastery of Clairvaux. Bernard followed the example of Martin of Tours and the monastic rules used by Benedict of Nursia. As abbot of the monastery Bernard founds 68 other branches throughout Europe. And the monastery of Marmoutier was organized according to the Benedictine order. Among the subsidiary monasteries that adopted the Cistercian order was the Igrış Abbey from the town of Sânpetru German, founded in 1179. Bernard formulated the Rules of the Knights Templar Order inspired by these monastic orders.

We will approach the topic regarding the three important stages in the life of St. Martin de Tours: conversion, career and monastic life. His conversion took place during his childhood, which he initially spent in Szombathely, today's Hungary, approximately 400 km from Arad. He was born in 316 AD, 3 years after the Edict of Milan of 313, which gave freedom of worship to the Christian religion. Later in Pavia where his father received an inheritance, Martin became acquainted with Christian teaching. Martin embraced the soldier's career, having been drafted two years earlier - at 15. Because of his loyalty to Christ, he refused to kill with the sword. He decided to become a monk. In the monastic life, Martin renounced his privileged position as a promising soldier in the imperial army. In 361 Martin retired to Gallinaria – a desert area some distance from Poitiers, where he lived a solitary life as a monk. Several monks followed his example and settled here. It later became the Benedictine Abbey of Liguge. Self-sacrifice is proven by the simplicity of life, the choice of poverty and modesty. Chosen as bishop of Tours (371), despite his refusal, he followed Christ's model of evangelizing the pagans in the villages of the land of Gaul. He risked his life pleading with Bishop Ambrose of Milan before Emperor Maximus Magnus to spare the lives of the heretic Priscilian and his disciples.

Keywords: Martin of Tours, self-sacrifice, conversion, monastic life.

Introducere

În acest articol căutăm să arătăm că Martin de Tours a intrat în memoria posterității datorită loialității sale pentru Hristos, care a fost dovedită de sacrificiul de sine în fiecare fază a vieții. Prin modul în care sunt alcătuiți, oamenii îi apreciază pe cei altruști, pe cei care sunt dispuși să treacă peste interesele personale, dedicându-se slujirii altora. Această reacție este cu atât mai evidentă în cazul oamenilor care au renunțat la obiectivele personale, la realizarea de sine, punându-și viața la dispoziția lui Dumnezeu. Martin de Tours este un exemplu deosebit în acest sens. A renunțat la cariera militară și a decis să îi slujească pe semenii, slujindu-L astfel pe Hristos, de care s-a îndrăgostit.

În scopul acesta, vom discuta despre impactul biografiei lui Martin de Tours, despre originea și convertirea lui Martin. Vom lua în considerare cariera de soldat a lui Martin, axându-ne și pe relația lui cu episcopul Ilarie de Poitiers. Vom analiza atitudinea lui Martin de Tours vis-a-vis de erezia ariană, despre acea perioadă frământată teologic, despre Primul Conciliu de la Niceea din anul 325, când Biserica l-a condamnat pe Arie care a contestat divinitatea lui Iisus Hristos. Vom vorbi și despre investirea lui Martin ca episcop, despre simplitatea și modestia de care a dat dovadă și după ce a devenit episcop. Martin decide să înființeze o mică mănăstire la Marmoutier, la 3 km de orașul Tours, unde a stabilit reguli stricte de viață, după modelul lui Ioan Botezătorul. Vom arăta că în misiunea sa de episcop a călătorit mult în diferite regiuni și localități. Vom discuta și despre intermedierea lui Martin în favoarea comutării pedepsei lui Priscilian, mergând în audiență la împăratul Maximus la Trier, când avea aproape 70 de ani.

Martin de Tours a apărut cu pasiune doctrina creștină tradițională. În timpul vieții lui, au fost organizate două concilii ecumenice. În anul 325, Primul Conciliu de la Niceea și în anul 381, Primul Conciliu de la Constantinopol. Aceste concilii au avut un rol deosebit în fixarea învățăturii creștine. Vom vedea că Martin a căutat să medieze conflictul de la Candes, în ciuda stării de sănătate precare. În acest context, pe data 8 noiembrie 397, Martin se stinge din viață la Candes. Pe locul mormântului lui Martin, s-a construit o mică capelă, care a devenit ulterior Biserica Sf. Martin de Tours.

Vom aminti că Martin a rămas în memoria posterității, încă din timpul vieții, a construit primele mănăstiri în Galia și că mulți din apropiații săi l-au luat ca model. Printre ei, îi amintim pe Sulpiciu Sever și Paulin de Nola. Vom lua în considerare memoria lui Martin de Tours în perioada medievală, fiind considerat unul din cei mai apreciați călugări, iar în secolul al VI-lea a fost canonizat.

În acest articol vom vorbi și despre Bernard des Clairvaux și mănăstirile din Transilvania. Vom face referire la Mănăstirea de la Igrîș și Mănăstirea de la Cârța, care aveau ca ordin călugăresc, regulile impuse de Bernad de Clairvaux.

Bernard înființează mănăstirea cisterciană Clairvaux, urmând exemplul lui Martin de Tours și regulile monastice folosite de Benedict de Nursia (480-543). El fondează în toată Europa 68 de filiale ale mănăstirii Clairvaux. Abația de la Igrîș a fost creată ca filială a Mănăstirii cisterciene Pontigny. La Igrîș au fost trimiși călugări cistercieni din Franța. De asemenea, în satul Bulci din comuna

Bata, județul Arad, se află ruinele unei abații benedictine. Mănăstirea a fost construită în Evul Mediu, prin secolele XIII-XIV.

Impactul biografiei lui Martin de Tours

În legătură cu impactul cărții scrise de Sulpiciu referitoare la biografia lui Martin de Tours, se afirmă că în vremea respectivă, cartea lui era cea mai căutată în librăriile Romei. Ba mai mult, cartea era citită de toată lumea: în Alexandria, în Cartagina și în multe alte orașe. Se afirmă că cititorii din Egipt au cerut scrierea volumului doi, care să continue povestea lui Martin. Se spune că și în Atena imaginea eroică a lui Socrate care a fost condamnat de atenieni, nu era mai apreciată decât viața lui Martin de Tours¹. Biograful lui principal, Sulpicius Sever, a fost unul din discipolii săi.

Biografia lui Martin de Tours scrisă de Sulpicius este pusă alături de o altă carte biografică scrisă de episcopul Atanasie de Alexandria despre călugărul Antonie cel Mare. Analizând conținutul celor două cărți în lumina titlului articolului nostru, putem observa că atât în viața lui Antonie cel Mare, cât și în viața lui Martin de Tours, a ieșit în evidență dedicarea lor totală față de Hristos și renunțare la sine de dragul lui Hristos.

Workman observa analogia între cele două cărți biografice care fac referire la viața celor doi mari călugări creștini, de la începuturile creștinismului. Din punctul lui de vedere, biografia lui Martin de Tours scrisă de Sulpicius este „second only in importance to the Life of St. Anthony in the spread of Monasticism, especially in the West, was the remarkable biography of St. Martin of Tours, written by Sulpicius Severus, his disciple”².

Spiritul de sacrificiu al celor doi călugări îi atrage pe cititori. Există în om o admirație deosebită pentru cei care sunt dispuși să sacrifice timpul, energia, resursele și chiar întreaga viață pentru o cauză nobilă. Acest lucru este cu atât mai evident când ne referim la dedicarea față de Hristos.

Sulpicius Severus – biograful lui Martin

Sulpicius mărturisește că a fost șocat când l-a întâlnit pe Martin, având o figură jovială, șezând cu o demnitate de prinț în celula lui sărăcăcioasă. Sulpicius observă că Martin își spăla mâinile dimineața, iar seara picioarele. Felul cum l-a tratat pe Sulpicius „irresistibly made him become his disciple and strengthened his determination to write his biography”³.

Sulpicius a fost un scriitor bisericesc, care s-a născut în anul 360, dintr-o familie nobilă din Aquitaine și a murit prin 420-425⁴. A avut parte de o educație

¹ Herbert B. Workman, *The Evolution of the Monastic Ideal: From the Earliest Times Down to the Coming of the Friars*, London, Charles H. Kelly – P. A. Ternoster Row, First Bd, Tum, 1915, p. 102.

² *Ibidem*, p. 101.

³ „St. Bernard of Clairvaux”, în <https://ostsm.com/istoric-sf-bernard-de-clairvaux> (accesat la 26.03.2024).

⁴ „Catholic Encyclopedia: Sulpicius Severus”, <https://newadvent.org> (accesat la 29.09.2024).

aleasă, studiind dreptul. A ajuns un judecător foarte apreciat în vremea lui.

S-a căsătorit cu fiica unui consul bogat, ceea ce i-a asigurat bunăstarea materială. Din păcate, soția lui a murit prea devreme – prin anul 390. Această experiență l-a determinat pe Sulpicius să renunțe la cariera strălucită de judecător și să se călugărească, urmând exemplul prietenului său Paulinus. Tatăl său a fost dezamăgit de decizia lui. Pe de altă parte, soacra sa l-a încurajat să facă acest pas. A locuit lângă Eauze, la Toulouse și la Luz în sudul Franței. Ulterior, a devenit prietenul apropiat și ucenicul lui Martin de Tours. Nu la întâmplare a fost atras de dedicarea față de Hristos a lui Martin. Sulpicius a fost astfel încurajat să ia decizia de a se retrage din lume.

A fost ordinar ca preot de către Gennadius. Nu avem informații despre activitatea sa de preot. Gennadius spune că, spre sfârșitul vieții, Sulpicius a căzut în plasa ereziei pelagiene. Apoi a căutat să-și ispășească greșeala trăind o viață retrasă.

Originea și convertirea lui Martin

Vom prezenta în continuare câteva date biografice referitoare la viața acestui călugăr și episcop creștin. Martin de Tours s-a născut prin anul 316 (317) la Sabaria – localitatea Szombathely din Ungaria de astăzi – și a murit în anul 397, în Franța, la Candes-Saint-Martin⁵.

În legătură cu originea sa, există tot felul de tradiții, unele oferind informații istorice despre Sfântul Martin, iar altele prezintă sub formă mitică sau de legendă viața lui. Anumite tradiții susțin că strămoșii lui Martin ar fi fost prinți sau regi. După unele surse se afirmă că el ar fi fost fiul sau nepotul de fiu al unui rege al Ungariei care ar fi avut o legătură apropiată cu împărații romani Dioclețian, Maximus sau Galus.

Au fost scrise nenumărate rânduri despre viața lui Martin care au izvorât din imaginația scriitorilor sau a comunităților creștine care l-au iubit și l-au respectat. Redăm mai jos un fragment care îmbină istoria cu imaginația. Louise M. Kenny îl descrie pe Martin ca un soldat cu:

„renume în armata Cezarilor; iar mai târziu a devenit ... patronul națiunii franceze. Era slav prin naștere, părinții lui Slavi din Sabaria, în Pannonia, Ungaria... Acolo, printre munții înalți acoperiți cu zăpadă, printre pădurile de pini parfumate, anii lui de copilărie s-au petrecut. La țară a învățat să iubească păsările, animalele și peștii; a învățat meșteșugul de pădurar; a respirat liber, transparent, aer revigorant; în timp ce a lui corp zilnic a căpătat putere și har. La suflet a fost impregnat de seninătatea angelică”⁶.

⁵ Sulpicius Severus, *The Life of St Martin of Tours*, St. Shenouda Press, 2013, p. 87. Sulpicius Severus, Mary Caroline Watt, *St. Martin of Tours: The Chronicles of Sulpicius Severus Done into English from the French of Paul Monceaux*, Sands & Company, 1928, p. 9.

⁶ Louise Mary Stacpoole Kenny, *The Story of St. Martin of Tours: Patron Saint of France*, St. Louis, B. Herder, 1915, p. 15.

Cercetătorii au păreri împărțite în legătură cu anul nașterii sale. Sunt aduse anumite argumente care susțin date diferite referitoare la anul nașterii sale⁷. De exemplu, este semnalată o problemă de cronologie în cartea lui Sulpicius, care îl menționează pe Iulian ca împărat al Imperiului Roman (361-363). Asta ar însemna că experiența miraculoasă avută de Martin când era soldat în armata romană, ar trebui plasată prin anul 358. În consecință data nașterii lui Martin ar putea fi cel mai devreme în anul 334, și nu în 316, cum se susține de părerea tradițională⁸.

Pe de altă parte, avem și argumente care ar susține părerea tradițională referitoare la nașterea lui Martin. Există surse care spun că nașterea lui a avut loc în al 11-lea an al împăratului Constantin cel Mare, care a devenit împărat în 25 iulie 306. Asta ar sugera că Martin s-ar fi născut prin 316-317.

Dacă acceptăm părerea tradițională, observăm că Martin s-a născut la aproximativ 3 ani de la emiterea de către Constantin cel Mare a Edictului de la Milano (313), în urma căruia religia creștină a devenit religie acceptată. Imediat după această dată, creștinismul s-a răspândit cu rapiditate în Imperiul Roman.

Tatăl său era tribun în garda imperială. Era de origine italiană, din Pavia⁹. Martin l-a urmat pe tatăl său peste tot unde acesta a fost repartizat în garnizoanele militare. La vârsta de 10 ani, Martin se hotărăște să se convertească la creștinism. Încă din copilărie, a avut o pasiune pentru credința și slujirea creștină. În ciuda muștrărilor părinților, el a devenit *cateumen* – a decis să se boteze. O tradiție menționează că ulterior, prin anul 355, Martin a călătorit în Pannonia cu scopul de a-și converti părinții¹⁰.

Cariera de soldat

Deși Martin de Tours avea din copilărie înclinații către o viață creștină evlavioasă, tatăl lui, văzând dorința lui de a se încreștina, l-a forțat să se înroleze în armată la vârsta de 15 ani, cu doi ani mai devreme decât se obișnuia, depunând jurământul de soldat în armata lui Constantin cel Mare. Martin s-a botezat la 18 ani, prin anul 334-335¹¹.

Pentru a nu strica relațiile cu tatăl său, Martin acceptă poziția care i s-a oferit de fiu de veteran cu rangul de *circitor*. În această funcție, el avea misiunea de a patrula noaptea și de a inspecta posturile de gardă. Avea un sclav în subordine, despre care se afirmă că îl trata ca pe fratele său.

A slujit ca soldat în nordul Galiei, în armata lui Constantin, vreme de cinci ani. Probabil că a slujit în cavalerie.

Se afirmă că în timp ce trupele romane erau staționate la Amiens, Martin

⁷ Erin Bealmeier, Jim Craddock, Stephen Cusack et. all., *New Catholic Encyclopaedia*, 2nd ed., The Catholic University of America, Published by Gale, a division of Thomson Learning Inc., 2003, p. 220.

⁸ Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 105.

⁹ Sulpitius Severus, *The Life of St Martin of Tours*, St. Shenouda Press, 2013, Sulpicius Severus, *Martin of Tours*, p. 87.

¹⁰ Sulpicius Severus, *Martin of Tours*, p. 87. Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 104, p. 106.

¹¹ Erin Bealmeier, Jim Craddock, Stephen Cusack et. all., *op. cit.*, p. 220.

a întâlnit la poarta cetății un cerșetor sărac și gol. Era în mijlocul iernii și ninge tare. Și-a luat mantaua, a tăiat-o în două și i-a dăruit jumătate din ea cerșetorului, în timp ce camarazii lui își băteau joc de el. Sulpicius ține să specifice că Martin a avut în aceeași noapte o vedenie în care Hristos era îmbrăcat în acea jumătate de manta. Se spune că L-ar fi auzit pe Iisus rostind cu o voce clară, înaintea oștirii de îngeri care era în jurul lui: „Martin, deși e doar catehumen, el M-a îmbrăcat cu această manta”¹². Numele de *capelă* și *capelan* provine de la clădirea în care a fost păstrată mantia lui Martin (în latină se numește *cappa*). De aici s-a dat numele de *capelă* unor locașuri mai mici de închinare.

Printre campaniile militare la care a participat Martin, este menționată campania împotriva goților de pe Rin. În anul 354, Martin a participat la lupta împotriva alamanilor pe Rin, în localitatea Civitas Vangionum din Renania. Însă datorită convingerilor sale religioase creștine, Martin nu acceptă să verse sânge, refuzând să lupte¹³. Pentru a dovedi că nu este laș, propune conducătorilor armatei să îl folosească ca scut uman. A fost legat cu lanțuri și dus în fața dușmanilor. În mod neașteptat, barbarii cer să facă pace. Observăm că Martin îmbină curajul cu caracterul creștin. Pe de o parte, are curajul de a își risca viața, fiind folosit ca scut în lupta împotriva dușmanilor. Iar pe de altă parte, și-a păstrat caracterul creștin într-un context nefavorabil – de război.

Martin mai slujește încă doi ani în armată, după ce în anul 354 decide să fie botezat în garnizoana de la Amiens, cu ocazia sărbătorii Păștilor. Deși după unii autori cariera militară a lui Martin a fost de 5 ani, totuși, biografia vieții sale scrisă de Severus spune că el ar fi fost destituit din armată, la Wörms în anul 356, de către viitorul împărat Iulian Apostatul¹⁴. Analizând cronologia lui Sulpicius, observăm o neconcordanță cu istoria seculară. Cercetătorii sunt de părere că Iulian Apostatul a ajuns împărat între 361-363.

Martin de Tours și Ilarie de Poitiers

După cronologia lui Sulpicius, în anul 356, Martin reușește să părăsească armata și merge să se întâlnească cu Ilarie de Poitiers. Cei doi erau de vârste asemănătoare și aparțineau aceleiași clase sociale aristocratice. Ilarie se convertise mai târziu decât Martin și se afirmă că Ilarie era puțin dedicat lui Hristos, mai dispus la compromis decât acesta în ce privește dedicarea sa pentru Hristos. Se afirmă că în dedicarea sa, Martin se aseamăna mult cu Maestrul său – cu Domnul Hristos, care nu stinge o lumânare care încă fumegă, datorită apropierei sale de cei slabi: de cavalerul sărac, de ființele neajutate¹⁵.

Martin a rămas la Poitiers, devenind doar exorcist. Datorită faptului că a fost soldat, nu putea să acceadă la poziția de preot. Ilarie i-a propus funcția de diacon, însă el a refuzat.

Se afirmă că într-o călătorie în zona munților Alpi, Martin a fost atacat de

¹² Herbert B. Workman, *op. cit.*, pp. 104-105.

¹³ Augustus Jessopp, *St. Martin of Tours*, University of Michigan, 1895, (2008), p. 117.

¹⁴ Erin Bealmeier, Jim Craddock, Stephen Cusack et. al., *op. cit.*, p. 220.

¹⁵ Louise Mary Stacpoole Kenny, *op. cit.*, p. 12.

o bandă de tâlhari. Fiind întrebat de aceștia dacă îi este teamă, Martin ar fi răspuns că are mai mult curaj ca niciodată. Apoi le-a vorbit despre Evanghelie, compătimindu-i pe tâlhari. În final, aceștia l-au lăsat și unul i-a cerut să se roage pentru el. În discursurile sale biblice, Martin folosea multe argumente logice. Se spune că în acea călătorie, Martin l-a întâlnit și pe diavolul.

Martin de Tours și erezia ariană

Martin a trăit într-o perioadă frământată teologic. La Primul Conciliu de la Niceea (325), Biserica l-a condamnat pe Arie – prezbiterul din Alexandria – pentru respingerea doctrinei Trinității și învățătura că Hristos nu este Dumnezeuul adevărat și nici Fiul lui Dumnezeu în sensul susținut de Biserică în general.

Prin anii 350, arienii au ajuns din nou să fie susținuți politic. Pentru că susținea doctrina Trinității, Ilarie a fost exilat. În acest context, se afirmă că Martin are un vis în care este sfătuit să se reîntoarcă în Iliria pentru a-i converti pe părinții lui. Tatăl său nu ar fi acceptat învățăturile sale. Tatăl nu ar fi acceptat noua credință pentru a nu își pierde avantajele de veteran în armata romană. În schimb, mama sa se convertește la creștinism.

Datorită faptului că în Iliria arienii erau majoritari, Martin a fost persecutat și alungat din regiune de către episcopul arian Auxențius. Se refugiază împreună cu un preot pe o insulă numită Gallinara, lângă portul Albenga, în Golful Genoa. Aici duce o viață austeră, hrănindu-se cu rădăcini și ierburi. Din această cauză se otrăvește cu spânz, fiind cât pe ce să moară.

După anul 360, reprezentanții sinodului de la Niceea ajung să fie din nou susținuți de împărații Imperiului Roman, după nefericita domnie a împăratului Iulian, care încercase să reîntoarcă Imperiul la păgânism. După moartea lui Iulian Apostatul, Ilarie este repus în funcția de episcop, după care, Martin se întoarce în Franța, unde prin 360-361 înființează acolo o mănăstire, la 8 km de Poitiers, cunoscută ca Mănăstirea Liguge. Este prima mănăstire înființată în Galia. Aici a slujit vreme de 10 ani, săvârșind mai multe minuni. A fost remarcat și apreciat de credincioși și considerat un sfânt.

Analizând activitatea lui Martin ca și călugăr, Workman observă că „virtuțile lui Martin sunt virtuți caracterizate de renunțare. Renunțarea este cuvântul cheie al tuturor povestirilor care scot în evidență influența sa”¹⁶.

Investirea ca episcop

Ilarie de Poitiers, care a fost episcop între 350-367, l-a ordonat pe Martin ca exorcist după exilul său din 356-360, în vremea împăratului arian Constantin al II-lea (353-361).

Jessop afirmă că în iulie 370, Martin (considerat sfântul, făcătorul de minuni) a fost consacrat ca episcop de Tours. El spune că evenimentul s-a petrecut într-o zi de duminică – ziua zilelor¹⁷. Însă părerea majorității cercetătorilor este

¹⁶ Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 104.

¹⁷ Augustus Jessopp, *op. cit.*, p. 118.

că Martin a fost consacrat ca episcop la Tours pe data de 4 iulie 371.

În anul 371 moare Lidoriu, episcopul de Tours. Locuitorii cetății au decis să îl aleagă pe Martin ca episcop. Inițial Martin refuză, afirmând că el are o chemare diferită. Nu se simțea vrednic de a ocupa această poziție. Însă în ciuda opoziției sale, pe data de 4 iulie a anului 371, localnicii îl aduc la Tours și îl proclamă episcop. Martin acceptă în final considerând că dacă ar refuza, s-ar opune voinței divine.

Episcopii din zonă au fost reticenți față de alegerea lui, datorită aspectului său fizic, cauzat de viața austeră pe care a trăit-o, practicând mai multe discipline spirituale care i-au afectat trupul. De asemenea, era privit cu suspiciune pentru că purta o garderobă săracăcioasă de pustnic.

În ciuda poziției pe care a ocupat-o, Martin nu și-a schimbat stilul de viață. Când a ajuns episcop niciodată nu a făcut apel a prerogativele sale de episcop. A refuzat să se așeze pe orice scaun de onoare, cu excepția scaunelor obișnuite, pe care le foloseau cei din vremea respectivă¹⁸. O perioadă a locuit în catedrala din cetate. După o vreme, împreună cu 80 din ucenicii săi, și-a reluat modul de viață monahal la mănăstirea Marmoutier, în afara orașului Tours.

Mănăstirea Marmoutier

Martin decide să înființeze o mică mănăstire la Marmoutier, care se afla la 3 km de cetate. Aici a impus ca regulament de viață: trăirea în sărăcie, practicarea rugăciunii și a pocăinței. El susținea că monahii trebuie să poarte haine aspre, după modelul lui Ioan Botezătorul, care era îmbrăcat într-o haină din păr de cămilă. Trebuiau să se hrănească, practicând pescuitul în râul Loara, urmând modelul Apostolilor lui Hristos și ai altor pustnici.

Vor locui în peșteri săpate în malurile râului Loara, având misiunea de a copia manuscrise ale Scripturii și alte cărți sfinte. Martin însuși decide să își construiască o colibă de lemn. Acolo a avut parte de arătări ale îngerilor, ale sfinților, dar și apariții ale diavolului. Despre curajul său în lupta împotriva duhurilor rele, se spune că Diavolul încerca să îl convingă pe Martin că anumiți oameni nu mai pot fi iertați. În schimb, Martin răspundea: „Eu am o așa încredere în Domnul Iisus Hristos că dacă tu te-ai pocăi de păcatele tale ți-ar oferi și ție milă”¹⁹.

Deoarece în vremea respectivă comunitățile creștine erau în general în orașe, Martin folosește mănăstirea de la Marmoutier ca centru de formare a călugărilor pentru evanghelizarea ținuturilor din Galia, mai ales a zonelor rurale.

Mai târziu, mănăstirea de la Marmoutier avea un număr de 80 de călugări proveniți în general din pătura aristocrației. Acest lucru a făcut ca Martin să aibă o mare influență în păturile înalte ale societății, fiind invitat și de regi.

¹⁸ Sulpicius Severus, *op. cit.*, p. 43.

¹⁹ Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 104.

Slujirea ca episcop

De-a lungul misiunii sale de episcop se dovedește a fi un luptător, acționând cu curaj și demnitate. A călătorit în ținuturi mai îndepărtate de Tours prin diferite regiuni și localități. Era însoțit de discipoli, mai ales din motive de siguranță. Martin a călătorit făcând misiune în tot ținutul Galiei. În vremea respectivă, satele erau locuite de păgâni, care se închinau la idoli și aveau temple ale zeilor. Acolo unde nu a reușit să ajungă, Martin a trimis călugări în diferite locuri ca să facă misiune. Se afirmă că în anumite localități a distrus idoli, chiar temple.

Era un bun comunicator, reușind să convingă audiența prin predicile sale. S-a impus înaintea altora mai ales datorită credinței sale, a exemplului personal de dedicare și a refuzului de a apela la violență în situații critice. S-a dovedit a fi un bun psiholog, cunoscând bine realitățile.

În predicile sale folosea pilde, urmând astfel modelul lui Hristos. Martin a fost apropiat de cei din pătura de jos, cunoscându-le nevoile. Martin reușește să înlocuiască stâlpii idolești și templele păgâne cu biserici și mănăstiri creștine.

Intermedierea în cazul lui Priscilian

Martin a fost prezent la sinodul de la Treves, în care episcopii Hydace și Ithace din Spania cer împăratului Maximus (383-388), condamnarea vrăjitorului Priscilian în fața unei instanțe civile. Martin ar fi avut 70 de ani când l-a vizitat pe împăratul Maximus la Trier – aproximativ în anul 385. Martin l-a însoțit pe Ambrozio de Milano, care a fost numit de împăratul Valentinian al II-lea ca delegat, pentru a pleda în favoarea iertării lui Priscilian.

Ambrozio îl înduplecă pe Maxim să nu-l persecute pe discipolii ereticului Priscilian. Ambrozio este amenințat de împărat cu moartea, așa că a fost constrâns să nu îl mai apere. Ulterior, și papa Siriciu va ajunge să condamne atitudinea împăratului Maxim.

Martin de Tours a fost consultat ocazional de către împăratul Maximus cu privire la anumite probleme. Se afirmă că Maximus ar fi dat un decret ca Priscilian să nu fie executat, după apelul său de la Sinodul de la Bordeaux din 384, însă, după doi ani (386), Priscilian a fost condamnat la moarte.

Împăratul Maximus Magnus și Priscilienii

Pentru a înțelege mai bine contextul politic și religios în care Martin de Tours a slujit ca monah, iar mai apoi ca și episcop, vom face o trecere în revistă a perioadei frământate în care Magnus Maximus a activat ca împărat în Imperiul Roman de Apus, fiind un apărător fervent al creștinismului tradițional. El a domnit din anul 383 și până în anul 388 d. Hr. A uzurpat tronul împăratului Grațian, fratele lui Valentinian al II-lea. Maximus a fost numit împărat în Britania și în Galia, la un an după ce Valentinian al II-lea a fost numit împărat în Italia, Spania, Pannonia și Africa.

În anul 387, Maximus a invadat Italia. Însă, în anul 388, el a fost înfrânt de Teodosie I, în Bătălia de la Poetovio. El este considerat ultimul reprezentant al

împăraților din Galia de Nord și Britania. Maximus și-a stabilit capitala la Treves sau Trier în Galia. A fost un conducător ambițios, emițând monedă și decretând o serie de edicte care vizau reorganizarea provinciilor din Galia.

A fost un aprig luptător împotriva ereticilor, fiind un apărător înflăcărat al crezului de la Niceea din 325. L-a condamnat pe Priscilian împreună cu încă șase discipoli ai acestuia, fiind acuzați că practicaau magia.

În acest context, Ambrozie de Milano și Martin de Tours au protestat împotriva amestecării împăratului în probleme doctrinare. Cu toate insistențele celor doi episcopi, Maximus a decis executarea ereticilor. Maximus și-a căpătat titlul de apărător al ortodoxiei. Prin confiscările averilor celor condamnați și-a mărit resursele financiare.

O cronică galică (*The Gallic Chronicle*) din 452, îi descrie pe Priscilieni ca o ramură a Maniheilor, care au fost condamnați în trecut de Dioclețian (244-311). Despre Maximus se afirmă că i-a arestat pe priscilieni și i-a exterminat cu mare indignare. Într-o scrisoare de amenințare adresată împăratului Valentinian al II-lea, compusă cândva între 384 și 387, Maximus se plânge împotriva lui Ambrozie de Milano și ai altor susținători ai Crezului de la Niceea. El spune că datorită anumitor reguli nepotrivite stabilite de catolicism, s-a urmărit îndepărtarea învățăturilor religiei creștine, stabilită de Dumnezeu, care a prins rădăcină în mintea oamenilor. Printre susținătorii Crezului de la Niceea se afla în vremea respectivă și episcopul Martin de Tours.

În schimb, prin edictul emis în 387-388, Maximus îi condamnă pe creștinii din Roma pentru că au dat foc unei sinagogi evreiești, amintindu-l pe Ambrozie care ar fi zis că împăratul a devenit evreu. În anul 387, Maximus l-a alungat pe împăratul Valentinian al II-lea din Milano, care a fugit la Teodosie I. În următorul an, Teodosie și Valentinian au invadat Răsăritul cu armatele lor, înfrângând armatele lui Maximus în 388, în Bătălia de la Petovio.

Atunci au murit Andragathius cel care l-a ucis pe Grațian, precum și Marcellinus, fratele lui Maximus. Maximus s-a predat la Aquileia, unde a fost și executat. Senatul a emis și un decret pentru condamnarea lui.

Martin de Tours și doctrina creștină tradițională

După incidentul cu Priscilian, Martin de Tours a refuzat constant să participe la întâlnirile cu episcopii. Pentru că a pledat pentru a-l cruța pe Priscilian de la moarte, Martin a fost suspectat de erezie. Ulterior, împăratul Teodosie I a anulat deciziile lui Maximus de condamnare a lui Priscilian. Episcopul Ithace a fost demis din poziția de episcop, iar Hydace și-a dat mai târziu demisia ca episcop.

După cum observăm, începând cu această perioadă, 378-379, se stabilește o colaborare între împărații imperiului și episcopi. Știm că în anul 381 se organizează Primul Conciliu de la Constantinopol, unde un rol important în analiza doctrinei Hristologice l-au avut scrierile Părinților Cappadocieni: Vasile de Cezareea (cel Mare), Grigorie de Nazians, împreună cu prietenul lor

Grigorie de Nyssa²⁰. Unul din ei, Grigorie de Nyssa, a fost numit și conducătorul conciliului de la Constantinopol.

Martin a trăit într-un secol extrem de prolific în formularea și dezvoltarea doctrinelor creștine. Când avea vreo 8 ani, a avut loc Primul Conciliu Ecumenic de la Niceea – din 325, unde liderii Bisericii creștine au luptat împotriva ereziei ariene. Tocmai de aceea, Martin a avut o poziție fermă împotriva arienilor. Subiectul era fierbinte în acea vreme. Martin s-a dovedit a fi un apărător fervent al crezului de la Niceea.

Ulterior, la aproximativ 10 ani de la data investirii sale ca episcop de Tours (371-381), a avut loc al doilea conciliu, cunoscut sub numele de Primul Conciliu Ecumenic de la Constantinopol. Aici s-a dezvoltat doctrina referitoare la Persoana lui Hristos și doctrina despre Duhul Sfânt. Martin a fost informat direct de la sursă în legătură cu învățătura creștină. În plus, la Conciliul de la Constantinopol, s-a discutat despre prioritatea episcopului de Roma²¹.

Martin nu s-a lăsat influențat de presiunea puterii politice a vremii. Se afirmă că la masa împăratului, Martin îl servea mai întâi pe preotul care îl însoțește, și apoi pe împărat și pe conducătorii imperiului, dovedind în felul acesta că misiunea preotului este superioară conducătorilor politici.

Martin ca mediator în conflictul de la Candes

Sursele menționează o situație conflictuală care s-a petrecut spre sfârșitul vieții sale. Martin a fost chemat să intermedieze între preoții care se aflau la Candes pe Loara, în partea de vest a orașului Tours. Dorința lui de a asigura unitatea în Biserică l-a determinat să meargă, în ciuda stării precare de sănătate. Conflictul respectiv a fost aplanat de episcop, însă, după o zi, pe data 8 noiembrie 397, Martin se stinge din viață la Candes.

Când a aflat că la Candes clericii erau în neînțelegere, deși era conștient că i se apropia sfârșitul, a făcut efortul de a restaura pacea în Biserică, fiind gata să riște, făcând călătoria respectivă. După ce a făcut pace, intenționa să se reîntoarcă la mănăstire, însă nu a mai reușit. În timp ce l-au lăsat puterile, Martin a rostit: „Voi sluji sub steagul Tău atâta timp cât îmi vei îngădui. Dar dacă acum te vei milostivi, la acești mulți ani ai mei, eu m-aș bucura. Doamne să se îplinească voia Ta față de mine, căci Tu însuși îi vei păzi pe cei pentru a căror siguranță mă îngrijorez”²².

Vom prezenta în continuare modul în care Workman descrie vizita lui Martin la Candes. Datorită sănătății sale șubrede, apropiații lui au insistat să nu meargă, însă Martin a decis să refuze sfaturile lor:

²⁰ Petre Semen, Liviu Petcu, coord., *Părinții Capadocieni*, Iași, Editura Fundației Academice Axis, 2009, pp. 7-8, pp. 43-54.

²¹ Mihai Handaric, *Istoria bisericii în contextul existenței umane*, Cluj Napoca / Arad, Editura Risoprint / Editura Universității Aurel Vlaicu, 2019, pp. 164-167.

²² Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 105.

notwithstanding their entreaties and his own extreme weakness, he set out for that town. „It was at the extremity of his diocese and was situated at the junction the Loire and the Vienne. It was in Touraine but close to the borders of Poitou and Anjou. Consequently, it was a long and tedious journey for an old man of eighty years to undertake. However, Martin did not hesitate. During his long life, whether as soldier of Casar or soldier of Christ, he had never spared himself. He did not spare himself in his old age, with, as it were, one foot in the grave. Once more he mounted his ass²³.

Sfârșitul lui Martin de Tours

După moartea sa, osemintele i-au fost revendicate atât de locuitorii din regiunea Poitou, cât și de locuitorii din Tours. În final, ultimii au reușit să ia corpul său neînsuflit și l-au dus la Tours, fiind înhumat pe data de 11 noiembrie. Rămășițele pământești ale lui Martin au fost mutate de trei ori, în secolele IX, XVI și XVIII.

O legendă spune că la moartea lui Martin au înflorit florile, atunci când trupul său a fost dus pe fluviu, între localitățile Tours și Candes, chiar dacă era luna noiembrie. Această legendă a dat naștere expresiei memorabile care s-a transmis din generație în generație: „Vara Sfântului Martin”.

Martin de Tours este celebrat în calendarul creștin pe data de 11 noiembrie. Este ziua în care a fost înmormântat, în anul 397. Unii îl mai sărbătoresc pe 4 iulie. Este vorba despre ziua în care el a fost numit episcop.

După Martin, a fost numit episcop la Tours unul din discipolii lui: episcopul Brice (397-444). Acesta a construit o mică capelă pe locul mormântului lui Martin.

Martin este considerat unul din cei mai apreciați sfinți din Biserica Catolică. A fost canonizat și de Biserica Ortodoxă și de Biserica Anglicană.

Biserica Sf. Martin de Tours

Aminteam faptul că pe locul unde a fost înmormântat Martin, a fost construită o mică capelă, care în anul 818 a fost înlocuită cu o biserică. După două sute de ani, în 1014, biserica a fost reconstruită și lărgită. De asemenea, în 1203, Herve de Buzanceau reclădește biserica, după ce a fost arsă datorită marelui incendiu de la Tours, produs în urma raidurilor vikingilor. Biserica Sfântul Martin de Tours s-a dezvoltat, ajungând la un moment dat să trăiască aici un număr de 200 de călugări. Ea a devenit un centru important de pelerinaj.

În această biserică, Martin este pictat îmbrățișând un lepros la Lutetia. Sunt prezentate mai multe scene referitoare la viața și lucrarea lui, inclusiv scena finală a morții sale la Candes²⁴.

Datorită vechimii clădirii și a distrugerilor cauzate de războaiele religioase ale hughenotilor din 1562, s-a prăbușit bolta. Astfel, în anul 1797, s-a hotărât demolarea bisericii și reconstruirea ei. În urma unor lucrări de reorganizare urbanistică, biserica a fost reconstruită, păstrându-se doar turnul cu ceas și turnul

²³ Louise Mary Stacpoole Kenny, *op. cit.*, p. 10.

²⁴ Sulpicius Severus, *op. cit.*, p. 83.

lui Carol cel Mare. Între anii 1886-1924, a fost reconstruită o altă biserică²⁵.

Martin în memoria posterității

Popularitatea lui Martin atât în timpul vieții, cât și după aceea, a fost neașteptat de mare. El este apreciat pentru faptul că a construit primele mănăstiri în Galia. A avut un rol important și în educarea preoților. Mulți din apropiații săi l-au luat ca model²⁶. Printre ei amintim pe Sulpicius Sever și Paulin de Nola. Vom recunoaște că biograful său, Sulpicius Sever, a mers până acolo încât îl considera pe Martin ca fiind egal cu apostolii Domnului.

Faima lui a trecut dincolo de granițele creștinismului. Se afirmă despre un corăbier egiptean, care, într-o furtună puternică, agoniza rostind cuvintele: „O, Dumnezeu lui Martin, salvează-ne!”²⁷. Prin anii 490, Perpetuus a făcut o listă (*Indiculus*) cu minunile pe care le-a făcut Martin de-a lungul vieții.

Puțini sfinți au marcat atâtea generații de creștini. Visul oricărui credincios care hotăra să își dedice întreaga viață lui Hristos era să înceapă slujirea vizitând mai întâi mormântul lui Martin. Fiecare mănăstire avea un oratoriu care îi purta numele. La câțiva ani de la moartea sa, multe biserici din Spania, Italia și Galia și-au luat numele după Martin în semn de profundă apreciere a vieții și slujirii acestui credincios.

În Evul Mediu, mormântul său a fost loc sfânt de pelerinaj. Clovis I, regele francilor din dinastia merovingiană, l-a adoptat ca protector al francilor și al dinastiei sale. În anul 1424, regele Charles al VII-lea a decis ca moaștele lui Martin să fie puse într-un sicriu de aur. Credincioșii puteau veni astfel să i se închine.

New Catholic Encyclopedia menționează că Martin de Tours este patronul Franței. Martin este considerat protectorul mai multor orașe din lume: Tours, Mainz, Dieceza de la Szombathely, Buenos Aires, Utrecht și altele.

Există o categorie de opere de artă referitoare la Sf. Martin care scot în evidență importanța pe care i-au acordat-o după moarte creștinii la nivel internațional. În aceste opere, Martin de Tours este numit cavaler!

Martin de Tours în perioada Medievală

Martin de Tours este considerat unul din cei mai apreciați și cunoscuți călugări în epoca medievală și modernă în Europa²⁸. Ulterior, în secolul al VI-lea, el a fost canonizat ca sfânt. Deși este cunoscut în primul rând ca și călugăr și nu ca soldat, Martin a fost adoptat și de soldați ca un erou sfânt. Soldații și vitejii evlavioși s-au identificat cu el de-a lungul timpului.

După moartea lui Martin, încă din secolul al V-lea, orașul Tours a devenit primul centru de pelerinaj al creștinilor în Galia. Am amintit deja că Martin a fost

²⁵ Yossi Maurey, *Medieval Music, Legend, and the Cult of St Martin. The Local Foundations of a Universal Saint*, Cambridge University Press, 2014, pp. 21-73.

²⁶ Sulpicius Severus, Mary Caroline Watt, *op. cit.*, pp. 2-31.

²⁷ Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 110.

²⁸ „Martin de Tours – Medieval Histories”, în <https://www.medieval.eu/>. (accesat la 3.03.2024).

ales patronul spiritual al dinastiei Merovingiene, instaurată odată cu regele francilor Clovis. În perioada domniei lui Carol cel Mare, Alcuin – consilierul regelui, a fost numit abate al mănăstirii Sfântul Martin de Tours. Printre relicvele venerate de regii merovingieni, niciuna nu se compara cu mica manta (*capella*) a sfântului Martin, pe care a împărțit-o cu un sărac la Amiens. Această manta i-a însoțit pe regii francilor oriunde luptau. Era garanția victoriei lor împotriva dușmanilor.

Mantia era purtată ca steag de luptă în timpul bătăliilor. De la numele mantiei, provine și numele dinastiei a treia a regilor Franței: „Capet”. Martin de Tours a fost ales ca simbol al unității francilor, de la înființarea regatului Austrasiei și până la sfârșitul vechiului regim. El este și patronul spiritual al francezilor.

Catedrala de la Mainz a fost închinată lui Martin. Mantia lui Martin de Tours a fost donată capelei palatine de la *Aix-la-Chapelle* a regelui Carol cel Mare. De aici vine specific numele de *capelă*.

Faima lui Martin de Tours în lume

În ciuda renumitelor evenimente importante și revoluții care au avut loc de-a lungul istoriei, centrul Parisului este numit după numele lui Martin, care în acest oraș a întâlnit un leproș cu o înfățișare ciudată, s-a apropiat de el, l-a sărutat și l-a binecuvântat²⁹. În prezent, peste 236 de localități din Franța îi poartă numele. Mai mult de 4000 de biserici poartă hramul cu numele lui. Martin a devenit numele de familie cel mai frecvent întâlnit în Franța.

Și în Belgia, Martin este considerat un sfânt foarte popular. În Valonia îi poartă numele peste 500 de biserici și capele.

Martin de Tours este patronul spiritual al orașului Buenos Aires. O tradiție spune că în octombrie 1580, locuitorii s-au întrunit pentru a stabili patronul orașului. Atunci l-au ales pe sfântul Martin.

Martin este patronul localității Gaspésie, din Quebec – Canada. De asemenea el este patronul bisericilor din Bujak, Feldebro, Gyongyosfalu, Doba și Szombately din Ungaria. Martin de Tours a fost adoptat ca sfânt ocrotitor pentru diferite corporații importante, instituții, clădiri de biserici, organizații misionare, chiar de bresle de croitori. Însă, în mod special, Martin a fost adoptat ca model de cavaleri³⁰.

A apărut și o tradiție în care copiii colindau cu un felinar făcut dintr-o sfeclă de zahăr în formă de cap de om, cu scopul participării la concursul: „Cel mai frumos felinar”. Această sărbătoare a supraviețuit în America de Nord sub numele de *Haloween* – sărbătoarea nopții și a morții. Sărbătoarea Sf. Martin de la Aamain reprezenta renașterea, viața și lumina. Această perioadă coincidea cu anul nou la galezi. O tradiție asemănătoare întâlnim și în Germania, în landul Baden, în Olanda și în Alsacia.

În Flandra, sfântul Martin este sărbătorit chiar și în școlile laice, cu un fast

²⁹ Herbert B. Workman, *op. cit.*, p. 103.

³⁰ Sulpicius Severus, *op. cit.*, p. 90.

comparabil cu sărbătoarea de Crăciun. Începând din anul 1579, Martin este adoptat ca patron al breslei archebuzierilor. În Ajoie, cantonul Jura din Elveția sărbătoarea sfântului Martin are accent gastronomic.

În Germania și Austria, Martin de Tours este sărbătorit ca simbolul milosteniei. Copiii poartă pe străzi noaptea felinare și torțe confecționate de ei. Este o sărbătoare a luminii. Copii colindă din casă în casă cerând bomboane în schimbul unui cântec. În Austria, friptura de gâscă este mâncarea tradițională cu ocazia acestei sărbători. O legendă spune că găștele l-ar fi dat de gol pe Martin care se ascunsese ca să nu fie ales episcop în anul 371.

În anul 1920, preotul Rutard din dieceza de Tours a creat un seminar care a fost anexat la clădirea Bisericii Sf. Martin. Aici se ținea zilnic un serviciu religios, inclusiv duminica. Foloseau în liturghie cântecul gregorian. Cei ce absolveau seminarul erau acceptați ca preoți în dieceza din Tours. Aici s-au format cam 100 de preoți pentru dieceza din Tours.

Bernard des Clairvaux și mănăstirile din Transilvania

În România, mai multe mănăstiri din perioada Evului Mediu au păstrat memoria lui Martin de Tours. Vom face referire la Mănăstirea de la Igrăș și Mănăstirea de la Cârța, care aveau ca ordin călugăresc, regulile impuse de Bernard des Clairvaux, care l-a avut ca model pe Martin de Tours.

Bernard des Clairvaux este considerat a doua mare personalitate clericală din creștinismul occidental, după Martin de Tours³¹. Bernard a înființat mai multe mănăstiri, impunându-l ca model de dedicare creștină pe Martin de Tours, iar ca reguli de comportament a folosit sistemul impus de Benedict de Nursia. Bernard a impus în mănăstirile înființate de el Regula Ordinului Cavalerilor Templieri. Trebuie să recunoaștem în mod indirect influența pe care Sf. Martin de Tours a avut-o asupra lui Bernard în formarea și susținerea cavalerilor templieri. Martin și-a început cariera ca soldat în armata romană, după care s-a călugărit.

Bernard s-a născut în orașul Fontaine, într-o familie de nobili. Pe data de 18 mai 1113, Bernard s-a călugărit într-o mănăstire la Citeau. Aici a luptat pentru restaurarea vieții monahale, impunând reguli de austeritate și de izolare față de lume, inspirându-se din viața monahală a lui Martin de Tours.

Bernard este considerat unul din cei mai importanți teologi din Biserica Occidentală. El a jucat un rol decisiv în dezvoltarea Ordinului Templierilor. El a formulat regulile cavalerilor templieri, cunoscute sub numele de *Norma*, ca parte a proiectului din mănăstirile înființate de el.

Bernard, alături de mai mulți membri ai familiei lui, au luptat pentru recunoașterea Ordinului Templierilor de către papa, la Conciliul de la Troyes din anul 1129. Există astfel o legătură strânsă între călugării cistercieni, ordinul templierilor și conciliul de la Troyes³².

³¹ „St. Bernard of Clairvaux”, în <https://ostsm.com> › istoric-sf-bernard-de-clairvaux. (accesat la 26.03.2024).

³² *Ibidem*.

Mănăstirea Igrîș și Cârța – de ordin Cistercian

În anul 1115, Bernard înființează mănăstirea cisterciană Clairvaux. Mănăstirile înființate de Bernard au urmat exemplul lui Martin de Tours și regulile monastice folosite de Benedict de Nursia (480-543). Ca abate a mănăstirii, Bernard desfășoară o activitate intensă de răspândire a monasticismului, după modelul amintit mai sus. El fondează alte 68 de filiale ale mănăstirii Clairvaux în toată Europa, inclusiv mănăstirea de la Marmoutier, de lângă Tours, care a fost înființată de Martin de Tours, a fost ulterior organizată după ordinul benedictin³³.

Asemenea mănăstiri au fost înființate și în țara noastră. Printre mănăstirile filiale care au adoptat ordinul cistercian a fost și Abația de la Igrîș, localitate ce aparține de comuna Sânpetru Mare (azi, jud. Timiș), înființată în 1179. Călugării cistercieni de la Igrîș au înființat în anul 1202 o altă mănăstire-filială a mănăstirii de la Igrîș, în Țara Făgărașului. Este cunoscută sub numele de Abația de la Cârța (azi, jud. Sibiu).

Revenind la Mănăstirea de la Igrîș, vom menționa că o nouă campanie de săpături arheologice sistematice a avut loc în anul 2023 la mănăstirea medievală de la Igrîș, comuna Sânpetru Mare. Cercetările s-au concentrat pe partea în care se aflau sufrageria și bucătăria mănăstirii. Principala preocupare a arheologilor a fost studierea părții de sud-est a corpului mănăstiresc, unde potrivit principiilor arhitecturale cisterciene stabilite de abatele Bernard de Clairvaux în prima jumătate a secolului XII, se afla sufrageria, încăperea care adăpostea sursa de încălzire și bucătăria mănăstirii. Rezultatele săpăturilor arheologice sunt spectaculoase. Au fost găsite ziduri, încăperi cu podele, canale de aducțiune și de scurgere a apei care provin din mai multe faze de construire a clădirilor din cursul secolelor XII-XV/XVI.

Descoperirile făcute aici demonstrează:

„iscusița constructorilor din Evul Mediu în materie de *inginerie hidraulică*, domeniu în care călugării cistercieni au fost inovatori. De menționat este și descoperirea unei locuințe cu cuptor, databilă în secolele XI-XII, anterioară construirii mănăstirii înființate în anul 1179. Cu prilejul cercetărilor din campania arheologică a anului 2023, colecția Muzeului Național al Banatului s-a îmbogățit cu fragmente arhitecturale sculptate în gresie, monede și o cantitate însemnată de ceramică din secolele XIII-XV”, spun reprezentanții Muzeului Banatului din Timișoara³⁴.

Mănăstirea de la Igrîș a fost construită în anul 1179 de Ana de Chatillon, o prințesă de origine franceză, care a devenit prima soție a regelui Bela al III-lea. Această abație a fost creată ca filială a Mănăstirii cisterciene Pontigny. La Igrîș au fost trimiși călugări cistercieni din Franța.

Demn de menționat este că la mănăstirea de la Igrîș a fost înființată prima bibliotecă de pe actualul teritoriu a României. Aici a fost înmormântat regele

³³ Raluca Pantea, „Mănăstirea medievală de la Igrîș, județul Timiș. Noi descoperiri ale arheologilor” (20 august 2023), în *Express de Banat*, în <https://expressdebanat.ro/manastirea-medievala-de-la-igris>. (accesat la 26.03.2024).

³⁴ *Ibidem*.

Andrei al II-lea al Ungariei și soția sa Yolanda de Courtenay, care a fost fiica împăratului latin al Constantinopolului, Pierre d'Auxerre.

Importanța mănăstirii de la Igrîș este dovedită și de faptul că mănăstirea Vérteskeresztúr din Ungaria, a funcționat timp de un secol ca filială a Mănăstirii de la Igrîș, începând cu anul 1214. O altă mănăstire filială a Igrîșului a fost și Abația Zam, care a funcționat mai bine de cinci secole – în perioada 1214-1784.

Din nefericire, mănăstirea de la Igrîș a fost asediată și distrusă de tătari în anul 1241. Mormintele au fost profanate, iar clădirea bisericii și clădirile anexe au fost distruse. Canonicele Diocezei de la Oradea, Rogerius, de origine italiană, înregistrează evenimentul distrugerii mănăstirii de la Igrîș, în contextul în care face referire la:

distrugerea așezării Nova și a mănăstirii Igrîșului. Înspre Arad și Cenad (*tătarii*) au început să se îndrepte și au lăsat în urmă Nova Villa, al cărui nume fusese Pereg, în care erau adunați oameni din șaptezeci de sate. Au lăsat în urmă și mănăstirea Igrîș a ordinului cisterciencilor, în care se strânseseră ca într-o fortăreață întărită soldați și multe doamne. Tătarii nu au vrut să atace locurile acelea până când țara din jur nu fusese complet prădată. (...) După câteva zile au asediat numitul cloașter sau mănăstirea Igrîșului, așezând în față multe mașini de război, așa încât cei aflați înăuntru să nu poată rezista și să se predea în mâinile și paza lor, ca să-și păstreze viața³⁵.

Abația benedictină de la Bulci

În prezent, se află în satul Bulci din comuna Bata, județul Arad, ruinele abației benedictine în zona numită „La Cetate”³⁶. Mănăstirea a fost construită în Evul Mediu, prin secolele XIII-XIV. Înainte, aici a existat un castru roman care aparținea de *Legiunea a XIII-a Gemina*. Mănăstirea a fost construită din cărămizile vechiului castru roman. Pe aceste cărămizi se poate vedea inscripția cu însemnele legiunii romane.

După invazia tătarilor din 1241, clădirea mănăstirii a fost distrusă. Zidurile ei au fost refăcute datorită intervenției episcopului Bulcsu. De aici vine numele satului Bulci. Abația a fost din nou distrusă în timpul invaziei turcilor în 1551-1552. Turcii au devastat satul și au ucis locuitorii lui aproape în totalitate³⁷. Cei care au supraviețuit, s-au refugiat în diferite localități pe Valea Mureșului. Demn de menționat este faptul că locuitorii satului, care nu au reușit să se reîntoarcă în casele lor vreme de un secol, și-au păstrat credința catolică, fiind marcați cu siguranță de prezența mănăstirii benedictine, care respecta regulile stabilite de Bernard de Clairvaux, și care l-a avut ca model de comportament creștin pe Martin de Tours, personalități de primă mără din creștinismul occidental.

³⁵ „Episcopii greco-catolici și Catedrala «Sf. Nicolae» din Oradea în emisiunea «Universul credinței» (TVR1) Episcopia Greco-Catolică Unită cu Roma, Oradea, Scris de Biroul de Presă, feb. 14, 2024, Știri Eparhiale, în <https://www.egco.ro>. (accesat la 29.09.2024).

³⁶ „Ruinele Abației benedictine, sat Bulci, comuna Bata”, în <https://www.aradcityguide.ro/monument-istoric/ruine>. (accesat la 26.03.2024).

³⁷ *Ibidem*.

Concluzie

Din studiul nostru, am înțeles că Martin de Tours a intrat în memoria posterității datorită loialității sale pentru Hristos dovedită de sacrificiul de sine în fiecare fază a vieții. Înțelegem cum o viață de om limitată la aproximativ 81 de ani, a cucerit secole și milenii, ajungând la noi și continuând să ne impresioneze prin modul de viață altruist. A renunțat la viața personală pentru a-și pune viața la dispoziția lui Dumnezeu. Martin de Tours este un exemplu rar de credincios care a renunțat la sine de dragul slujirii semenilor. El a înțeles ce îi spune Însuși Hristos lui Petru, principalul Său apostol, în Ioan 21:15-17:

După ce au prânzit, Iisus a zis lui Simon Petru: „Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu mai mult decât aceștia?” „Da, Doamne”, I-a răspuns Petru, „știi că Te iubesc.” Iisus i-a zis: „Paște mielușei Mei.” I-a zis a doua oară: „Simone, fiul lui Iona, Mă iubești?” „Da, Doamne”, I-a răspuns Petru, „știi că Te iubesc.” Iisus i-a zis: „Paște oițele Mele.” A treia oară i-a zis Iisus: „Simone, fiul lui Iona, Mă iubești?” Petru s-a întristat că-i zisese a treia oară: „Mă iubești?” Și I-a răspuns: „Doamne, Tu toate le știi; știi că Te iubesc.” Iisus i-a zis: „Paște oițele Mele!”

Martin a înțeles că îl poate sluji pe Hristos, slujindu-i pe semenii.

Am văzut că biografia lui Martin de Tours, scrisă de Sulpicius este pusă la același nivel cu biografia călugărului Antonie cel Mare scrisă de episcopul Atanasie de Alexandria. Atât în viața lui Antonie cel Mare, cât și în Viața lui Martin de Tours a ieșit în evidență dedicarea lor totală față de Hristos.

Am vorbit despre originea și convertirea lui Martin, care s-a născut prin anul 316 la Sabaria – localitatea Szombathely din Ungaria de astăzi și a murit în 397. Tatăl său era tribun în garda imperială, era de origine italiană, din Pavia. La vârsta de 10 ani, Martin s-a convertit la creștinism.

A fost determinat de tatăl său să adopte cariera militară. A slujit ca soldat în nordul Galiei, în armata lui Constantin cel Mare, probabil la cavalerie. Se afirmă că în timp ce trupele romane erau staționate la Amiens, Martin a întâlnit la poarta cetății un cerșetor sărac și gol. Era în mijlocul iernii și ninge tare.

Analizând cronologia vieții lui Martin, înregistrată de Sulpicius, observăm o neconcordanță cu istoria seculară în legătură cu destituirea sa din armată, la Worms în 356, când se afirmă că era împărat Iulian Apostatul. Cercetătorii consideră că Iulian Apostatul a fost împărat între 361-363. În anul 356, Martin reușește să părăsească armata și merge să se întâlnească cu episcopul Ilarie de Poitiers.

El a trăit într-o perioadă frământată teologic, când a fost convocat Primul Conciliu de la Niceea (325), când Biserica l-a condamnat pe Arie pentru respingerea învățaturii biblice despre divinitatea lui Hristos. Martin a trăit perioada Primul Conciliu de la Constantinopol din 381 unde un rol important în analizarea doctrinei Hristologice l-au avut Părinții Capadocieni.

Și după alegerea lui ca episcop, Martin nu și-a schimbat stilul de viață. Niciodată nu a făcut apel a prerogativele sale de episcop. Înființează o mică mănăstire la Marmoutier, la 3 km de cetate. A impus ca regulament de viață:

trăirea în sărăcie, practicarea rugăciunii și a pocăinței, după modelul lui Ioan Botezătorul. De-a lungul misiunii sale de episcop a fost un luptător, acționând cu curaj și demnitate. A călătorit în ținuturi mai îndepărtate de Tours prin diferite regiuni și localități.

Martin a intermediat la Trier prin 385, pentru comutarea pedepsei cu moarte dată de împăratul Maxim vrăjitorului Priscilian și ucenicilor săi, Martin fiind suspectat de erezie. După incidentul cu Priscilian, Martin a refuzat constant să participe la întâlnirile cu episcopii.

Spre finalul vieții, Martin a fost chemat să medieze pentru împăcarea dintre preoții care se aflau la Candes. În ciuda stării precare de sănătate, s-a dus și conflictul a fost aplanat. Pe data de 8 noiembrie 397, Martin se stinge din viață la Candes. Pe locul unde a fost înmormântat Martin a fost construită o mică capelă, care în anul 818, a fost înlocuită cu o biserică.

Popularitatea lui Martin atât în timpul vieții, cât și după aceea a fost foarte mare. Mulți din apropiatii săi l-au luat ca model, inclusiv Sulpicius Sever și Paulin de Nola.

În epoca medievală și modernă, a fost considerat unul din cei mai apreciați și cunoscuți călugări. În secolul al VI-lea, a fost canonizat. Martin a fost adoptat și de soldați ca erou. Centrul Parisului îi poartă numele, în amintirea scenei în care Martin a întâlnit un leproș, s-a apropiat de el, l-a sărutat și l-a binecuvântat.

În Transilvania, mai multe mănăstiri din perioada Evului Mediu au păstrat memoria lui Martin de Tours datorită ordinelor cavalierești. Mănăstirea de la Igrăș și Mănăstirea de la Cârța aveau ca ordin călugăresc, regulile stabilite de Bernard de Clairvaux. Bernard a urmat exemplul lui Martin de Tours și regulile monastice folosite de Benedict de Nursia (480-543).

Mănăstirea de la Igrăș a fost construită în anul 1179 de Ana de Chatillon, o prințesă de origine franceză – prima soție a regelui Bela al III-lea. Această abație a fost filială a Mănăstirii cisterciene Pontigny. La Igrăș au fost trimiși călugări cistercieni din Franța.

În satul Bulci, comuna Bata, din județul Arad, se află ruinele abației benedictine în zona numită „La Cetate”. Această mănăstire a fost construită prin secolele XIII-XIV. Mănăstirea a fost construită din cărămizile castrului vechi roman.

BIBLIOGRAFIE

Bealmear, Erin, Craddock, Jim, Cusack, Stephen et. all., *New Catholic Encyclopedia*, 2nd ed., The Catholic University of America, Published by Gale, a division of Thomson Learning, Inc., 2003.

„St. Bernard of Clairvaux” în <https://ostsm.com>istoric-sf-bernard-de-clairvaux>. (accesat la 26.03.2024).

„Catholic Encyclopedia: Sulpicius Severus”, <https://newadvent.org>. (accesat la 29.09.2024).

„Episcopii greco-catolici și Catedrala «Sf. Nicolae» din Oradea în

emisiunea «Universul credinței» (TVR1) Episcopia Greco-Catolică Unită cu Roma, Oradea, Scris de Biroul de Presă, feb. 14, 2024, Știri Eparhiale, în <https://www.egco.ro> (accesat la 29.09.2024).

Handaric, Mihai, *Istoria bisericii în contextul existenței umane*, Cluj Napoca / Arad, Editura Risoprint / Editura Universității Aurel Vlaicu, 2019.

Jessopp, Augustus, *St. Martin of Tours*, University of Michigan, 1895, (2008).

Kenny, Louise Mary Stacpoole, *The Story of St. Martin of Tours: Patron Saint of France*, St. Louis: B. Herder, 1915.

Maurey, Yossi, *Medieval Music, Legend, and the Cult of St Martin. The Local Foundations of a Universal Saint*, Cambridge University Press, 2014.

„Martin de Tours – Medieval Histories,” în <https://www.medieval.eu>. (accesat la 3.03.2024).

Pantea, Raluca, „Mănăstirea medievală de la Igrîș, județul Timiș. Noi descoperiri ale arheologilor”, (20 august 2023), în *Express de Banat*, în <https://expressdebanat.ro/manastirea-medievala-de-la-igris>. (accesat la 26.03.2024).

„Ruinele Abației benedictine, sat Bulci, comuna Bata”, în <https://www.aradcityguide.ro/monument-istoric/ruine>. (accesat la 26.03.2024).

Severus, Sulpicius, *The Life of St Martin of Tours*, St. Shenouda Press, 2013.

Severus, Sulpicius, Watt, Mary Caroline, *St. Martin of Tours: The Chronicles of Sulpicius Severus Done into English from the French of Paul Monceaux*, Sands & Company, 1928.

Semen, Petre, Petcu, Liviu, coord., *Părinții Capadocieni*, Iași, Editura Fundației Academice Axis, 2009.

Workman, Herbert B., *The Evolution of the Monastic Ideal: From the Earliest Times Down to the Coming of the Friars*, London, Charles H. Kelly – P. A. Ternoster Row, First Bd, Tum, 1915.

Sfântul Martin în Peninsula Iberică, din Catalunya, pe Camino de Santiago și până în centrul Madridului

Saint Martin in the Iberian Peninsula, from Catalunya, on the Camino de Santiago, and all the way to the Centre of Madrid

Ion Adrian ALANI

Cavaler al L'Ordre Souverain des Templiers Saint-Martin (OSTSM)

Prior de Catalunya, Aragon, Valencia, Andalucia și Pais Vasco

Abstract

Starting from the French border, Catalunya is the first Spanish province where the presence of Saint Martin is felt through the formation of more than 50 parishes in the province of Girona, which belongs to today's Catalunya, all dedicated to him in a territory adjacent to the French border. In Catalunya, Saint Martin has been the patron saint of soldiers and knights long before Saint George (Sant Jordi) or Saint James. His devotion began to be replaced by that of Sant Jordi especially in the 14th and 15th centuries, probably due to cultural and economic influences. Catalans see him as a medieval knight: a warrior who, atop a white horse and sword in hand, gives half of his cloak to a poor man, becoming a protector of the poor and powerless. Why only half? We will see that in fact, Saint Martin gave EVERYTHING. It is said that in those times, Roman soldiers had to pay half the cost of their equipment. The other half was paid by the Empire. Saint Martin or Martí, as he is called by Catalans, thus gave the beggar his half, which he could dispose of, but he could not give him the other half because it was not his. Hence another proof of an indispensable quality of a lord: honesty and justice. It was the winter of the year 337. It is said that when Martí shared half of his cloak with the beggar, it stopped snowing and a magnificent sun came out, the temperature rose, and the snow melted. And the sunlight crossing the water gave rise to a rainbow, an arc of colors.

The rainbow! Called Arcoiris by the Spaniards, Catalans directly name it the Vault of Saint Martin (El Arc de Sant Martí).

There are a large number of cities and parishes that proudly bear his name and are spread throughout Catalunya. In the diocese of Girona alone, there are nearly 50.

At the same time, there are many other churches and religious places throughout Spain. Thus, the Church of San Martín de Tours in Frómista is a Catholic temple built in the second half of the 11th century, in the province of Palencia (Castile and Leon, Spain), and located on the Camino de Santiago. It belongs to the Romanesque style and is considered one of the main prototypes of European Romanesque.

The Church of Sant Martí de Tours in Madrid is a Catholic temple in the beautiful capital of Spain. It is located on Carrer del Desengany, overlooking Plaça de Santa Maria de Soledad Torres Acosta (better known as Plaça de Luna), which is why it is one of the most central churches in the capital, located just meters from Gran Via and Plaça de Callao.

Due to its architectural value, it was declared a Monument of Cultural Interest in 1995. The parish of Sant Martí, Madrid, the Malasaña Church, founded in the 12th century as a Benedictine monastery, was one of the oldest in the city, initially located in Plaça de les Descalces. During the reign of Joseph I Bonaparte, it was demolished, but its name and cult were transferred to the current building in 1836, during the confiscation of Mendizábal,

occupying what had until then been the Portacoeli de Clergues Menors monastery, founded in 1648. Sevilla, Valladolid, Palencia, Nestar (Palencia), Asturias, Forua (Bizkaia), San Martín de Unx (Navarra), Morillo de Liena (Huska), Sant Martí (Lleida), are just a few of the witnesses to the popularity of Saint Martin. His example has ennobled and inspired many hearts throughout history. We continue today, preserving the same values: Love, Wisdom, Spiritual Enlightenment, Personal Development.

Keywords: Saint Martin, Catalunya, Girona, generosity, justice.

**Orde Sobirà Templer de Sant Martí – Priorat de Catalunya
Casa de Déu i Porta del Cel**

Cuvânt înainte

Sfântul Martin de Tours nu a trecut niciodată prin Spania. Este însă de remarcat cum gestul său cavaleresc, iar mai apoi imaginea sa și numele său, au influențat masiv Peninsula Iberică.

„Dixitque Deus hoc signum foederis quod do inter me et vos et ad omnem animam viventem quae est vobiscum in generationes sempiternas arcum meum ponam in nubibus et erit signum foederis inter me et inter terram cumque obduxero nubibus caelum apparebit arcus meus in nubibus et recordabor foederis mei vobiscum et cum omni anima vivente quae carnem vegetat et non erunt ultra aquae diluvii ad delendam universam carnem eritque arcus in nubibus et videbo illum et recordabor foederis

sempiterni quod pactum est inter Deum et inter omnem animam viventem universae carnis quae est super terram.”¹

Este o paralelă cu Geneza (9, 12-17) sau o dovadă a simbolului pactului lui Dumnezeu cu omenirea prin arătarea curcubeului.

Multe se pot spune despre Sfântul Martin. De la Cavaler la Sfânt, de la războinic la caritabil, de la protector al celor săraci până la simbol absolut al binelui prin curcubeu – folosit în credința populară de la opusul răului până la un foarte bun instrument meteorologic. În credința celor din nordul Cataloniei, invocând curcubeul, se invocă Divinitatea; iar Sfântul Martin, al cărui nume este purtat de curcubeu, se arată întotdeauna prin culori și forme aducând atâta ploaie câtă este nevoie, căldură exact atât cât să iasă aburi din pământ și să transforme zăpada în apa atât de necesară grânelor și viilor. Astfel, pământul se colorează cu recolte bogate, iar ciclul vieții continuă.

„L’aire mostra mainta color, Segon que diso li auctor; Una forma mostra en si Qu[ez] apelam l’arc S. Marti, E fai si d’ivern o d’estieu, Quan lo soleilhs atenh la nieu, Quez a preza de la vapor De la terra mainta color.”²

Simbol al binelui necondiționat cavaleresc, adesea asociat cu cel care l-a ajutat pe Iisus și l-a acoperit cu mantia sa, Martin de Tours nu este deloc un străin pentru Spania. Într-o țară locuită de cei mai cunoscuți cuceritori ai globului, cei mai eficienți mesageri ai crucii, într-un ținut compus din atâtea provincii autonome care nu de puține ori au încercat să se separe de Spania, acolo unde mândriile și patriotismul ard ca focul într-un întreg conflictual, dar și binecuvântat cu un popor ce folosește șase limbi oficiale atât în educație, cât și în justiție și administrație, este foarte ușor să devii uitat peste timp. Dinamica culturală și istorică a Regatului Spaniei a păstrat valorile tradiționale.

Ordinul Templului, alcătuit din cei cunoscuți sub numele de **Cavaleri Templieri**, care au fost soldați creștini în Evul Mediu, a fost unul dintre cele mai puternice grupuri de-a lungul vremii. Era omniprezent într-o bună parte a Coastei Mediteranei, iar Catalunia era una dintre regiunile în care Ordinul trebuia să protejeze creștinii, să le gestioneze viața și să se confrunte cu adepții altor religii.

Aflată la sud de granița franceză, Catalunia este prima provincie spaniolă în care prezența lui Sfântul Martin se face simțită prin formarea a mai mult de 50 de parohii în provincia Girona, ce aparține Cataloniei de astăzi, toate dedicate lui într-un teritoriu adiacent graniței franceze. În Catalunia, Sfântul Martin a fost patronul soldaților și cavalerilor cu mult înainte de Sfântul Gheorghe (Sant Jordi) sau Sfântul Iacob. Devotamentul lui a început să fie înlocuit cu cel de la Sant Jordi mai ales în secolele XIV și XV, probabil datorită

¹ Felip de Malla, *Memorialul păcătosului îndepărtat*, II, 1420-1430, p. 114.

² Matfré Ermengau, *Breviarul Iubirii, secolul al XIII-lea*; ed. Zaïs 1862-1881, OCCITANIA, p. 195.

influenței culturale și economice. Catalanii îl văd ca pe un cavaler medieval: un războinic care, călare pe un cal alb și sabie în mână, dă jumătate din mantie unui om sărac, devenind un protector al celor săraci și neputincioși. De ce doar jumătate? Vom vedea că, de fapt, Sfântul Martin a dat TOTUL. Se spune că în acele vremuri, soldații romani trebuiau să plătească jumătate din costul echipamentului lor. Cealaltă jumătate a fost plătită de Imperiu. Sfântul Martin sau Martí, numit așa de catalani, așadar, i-a dat sărmanului jumătatea lui, de care putea dispune, dar pe cealaltă nu i-a putut-o da, pentru că nu era a lui. De aici, o altă dovadă a unei calități indispensabile unui domn: onestitatea și dreptatea. Era iarna anului 337. Se spune că atunci când Martí a împărțit jumătatea de mantie cu cerșetorul, a încetat să ningă și a ieșit un soare magnific, temperatura a crescut și zăpada s-a topit. Iar lumina soarelui care traversa apa a dat naștere unui arc de culori, un curcubeu. Curcubeul! Numit de spanioli Arcoiris, catalanii îl denumesc direct Bolta Sfântului Martin (El Arc de Sant Martí).

Denumiri precum *Arc de Sant Martí* (catalană și occitană), *Arco da Vella* sau *da Velha* (galeză și portugheză), *Arco de la vieja*, *Arco del Cielo* sau *del Señor* și *Arco Iris* (în spaniolă), *Arcobaleno* și *Arco Bevente* (italiană) sau *Arc-en-Ciel*, *Arc-Dieu* (franceză) se conectează cu gândirea mitică, cu credințe și cu fapte culturale de mare interes conduse de Dumnezeu prin mesagerii Templieri. Denumirea și credința în Saint Martin învinge totul, fără frică, spală relele din trecut, pe cele străvechi și pe cele deja aproape uitate, creștinarea este ridicată la grad de cultură, chiar *Ἰρις*, mesager al zeilor și zeiță a curcubeului ne amintește prin Sf. Martin episodul potopului biblic și pactul necondiționat dintre Dumnezeu și ființa umană.

Devotamentul pentru Sfântul Martin din Tours (considerat de către catalani „apostolul Galiei”) trebuie să fi ajuns în Catalunya în perioada carolingiană, sub influența Ordinului Sfântului Benedict. Pe lângă acest sfânt, există în Europa romanică denumirea de Arc al Cerului, se crede că Dumnezeu Însuși este chemat acolo: „Adés Arco del Señor”, oriunde este Saint Martin, Dumnezeu este chemat și este prezent.

**Partea din față a altarului bisericii San Martin de Xia,
situată în Alta Ribagorça, Lleida, Catalunya**

Istoric vorbind, din izvoarele expuse aici, cu referință directă la Catalunya, faptele lui Martin de Tours se dovedesc a avea o legătură organică cu binele necondiționat.

Alegoria, metafora și multe alte figuri stilistice au fost suportul multor texte izvorâte din credința și devotamentul poporului catalan față de faptele necondiționate ale lui Martin de Tours. Asocierea sa cu binele și cu faptul că binele învinge răul, ne arată, prin multiple forme, un crez nobil.

Palatul Regal Minor și ușa Templierilor, BARCELONA

Prin comparație cu restul Cataloniei, orașul Barcelona nu se poate mândri cu prea multe clădiri templiere rămase în picioare. Diversele reforme de-a lungul timpului au impactat puternic forma prin care s-au păstrat vestigiile templiere din capitala catalană. Cu toate acestea, este de menționat realitatea vremurilor. Templierii au fost foarte puternici în orașul Barcelona. La scurt timp după crearea Ordinului, un Cavaler a dat o proprietate Ordinului Templului. Moșia era întinsă și a fost construită folosind unul dintre turnurile zidului roman, așa-numitul turn Gallifa. În acest loc, călugării au construit Palatul Templului,

alcătuit din numeroase reședințe, Capela Mănăstirii Cavalerilor Templieri și unul dintre sediile generale de operațiuni pe care ordinul le avea în Marea Mediterană. Templierii catalani puteau bate monedă și schimbau favoruri cu toate casele regale europene. Mai mult, au finanțat cam totul, de la educație până la cercetare, de la medicină până expediții maritime. Activi și prezenți în toate, Cavalerii Ordinului au influențat pozitiv societatea catalană a vremii, promovând identitatea și valorile creștine. Când Ordinul Templului a fost dizolvat în secolul al XIV-lea, Palatul Templului a devenit Palatul Regal Mic, care a fost demolat definitiv la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu urbanizarea Barcelonei moderne. Palatul Templului (mai târziu Palatul Regal Minor) a ocupat spațiul dintre actualele străzi Avinyó, Comtessa de Sobradíel, Ataülf și Cervantes, în cartierul Gotic. În prezent, singurul element care mai rămâne este Capela Mănăstirii Cavalerilor Templieri, ulterior Capela Regală și actuala Biserică a Maicii Domnului din Vitoria, la numărul 4 Ataülf, la câțiva metri de strada Templers. În ciuda renovărilor pe care le-a suferit de-a lungul secolelor, capela păstrează câteva elemente templiere, precum și o inscripție pe ușă pe care scrie: „*Domus Dei et Porta Caeli*” – „*Casa lui Dumnezeu și ușa raiului*”. Un alt element interesant este Poarta Templierilor, o poartă care traversa zidul spre exteriorul Barcelonei și prin care se accesa Palatul Templierului. Această poartă a fost construită de regele Iacob I, care fusese educat de templieri, ca răsplată pentru ajutorul pe care l-au dat cavalerii în cucerirea regatului Mallorca, Valencia și a regatului Murciei. Ușa templierilor poate fi văzută și astăzi pe strada Timó. Este o ușă cu scânduri situată într-o fundătură închisă de un gard de fier. Este posibil să treci pe acolo fără să-ți dai seama de existența lui. Dacă ai noroc, vei găsi poarta deschisă și te vei putea apropia pentru a contempla istoria ei de aproape o mie de ani.

Câteva din Bisericile dedicate lui Sant Martí pe Costa Del Maresme datate din perioada preromană și romană

Dacă în Barcelona este foarte greu să găsești o biserică fără simboluri templiere, nici mergând spre Franța nu este mai ușor. Aflate la puțini kilometri de Barcelona, pe superba Costa del Maresme, orașele Montgat, Tiana, Teià, Argentona, Arenys de Munt, Mata, Sant Andreu de Llavaneres sunt numai câteva din dovezile vii, nu doar ale existenței cavalerismului, ci și ale vestigiilor istorice păstrate și actualizate cât mai aproape de forma lor inițială, cu păstrarea și promovarea componentelor tradiționale și ale simbolurilor cavalești.

Sant Martí de Montgat

Biserica Sant Martí de Montgat este situată pe proprietatea Can Ribas, lângă autostrada ce unește orașul Mataró cu Franța și Barcelona pe drumul național N-II și AP7. Apare documentat în Registrul de Sant Cugat del Vallès în 1098 și 1121.

Capela menține o structură modulară plină de simboluri templiere.

Altarul făcut din sculpturi bine tăiate care formează rânduri, indică faptul că construcția este datată undeva în secolul al XII-lea.

Sant Martí de Tiana

Capela Sant Martí de Tiana pare să fi fost reședința inițială a Sfântul Roman de Tiana. Apare documentată la 18 martie 1026, când templarii fac o donație către mănăstirea Sant Cugat del Vallès constând dintr-o suprafață de pământ.

... et ipsa ecclesia qui ibi eslfundala Sancti Martini qui mi advenit...

Capela este situată pe proprietatea Can Sentromà, lângă drumul de la Badalona spre Mollet. S-au găsit rămășițe în același loc lângă conac, pe siturile arheologice ale unui sat roman.

Sant Martí de Taià. Teià, Catalunya

Biserica Sant Martí de Taià este și în prezent biserica parohială a orașului Teià. Primul act care atestă documentar biserica este datat în 21 decembrie 965, când cavalerii lui Miró au donat parohiei Santa Creu de la Seu de Barcelona biserica Taliano (Taià) și parohia acesteia, zeciuiala și ajutor în alimente. Se pare că ținuturile din Taià, ca și cele din Alella, erau foarte bogate în viță de vie. S-au păstrat multe documente care demonstrează activitatea viticolă intensă în secolele IX-XI. Biserica romanică a supraviețuit cu mici modificări până în 1574, când orașul cere episcopiei permisiunea de a reconstrui biserica, deja mică și insuficientă. Nu se mai păstrează în prezent rămășițe ale bisericii preromanice.

Sant Martí d'Argentona

Capela Sant Martí d'Argentona apare documentată în 878 prin confirmarea donării proprietății de către regele Franței Ludovic al II-lea acordată episcopului de Barcelona. Printre diferitele concesi se numără Domul Sfântul Martin cu cele aferente: „Domum Sancti Martini ad locum iuxta rivo Argentona cum villaricellos desuper positos. cum terminus et adjaceniis suis.”

Capela a fost amplasată acolo unde este construită în prezent ferma Can Martí de la Pujada, păstrându-l pe Sfântul Martin, la fel ca în multe alte cazuri, ca antroponim și toponim. Prezența Sfântului continuă în Argentona, în ciuda dispariției Capelei, cândva în Evul Mediu târziu. În 1405, cavalerul Jaume Raymir a construit o nouă clădire în parohia sa sub invocația sfântului Martin. S-a păstrat nealterat textul „**Item omnia vero alia bona mea et jura universa, dimitio altari Sancti Martini constructi in dicta ecclesia de Argentona, et quod dictate mei manumissores facianí ubi unum retabula ad honorem beati Martini.**”

Sant Martí de Mata

Templul din Mata este o capelă rurală pe care o avea în Evul Mediu parohia la care era arondată marea majoritate a populației de la Úspersa în cartierul Mata, acolo unde se afla tăbăcăria din Mataró. Breslașii din cartier s-au extins după cum se poate deduce din actul din 989. Mata se învecina cu Llavaneres la est, la miazăzi, cu apele mării, spre vest, cu Valldeix, iar în nord, cu termenul de Dosrius.

Paraclisul cu vestigii templiere este menționat în mai multe documente din secolele XI-XII, alături de alte achiziții de terenuri. Clădirea este în plan dreptunghiular. Pe peretele lateral, sunt trei contraforturi și între ele se află ușa de la intrare cu vârf rotund și fereastra crăpată. Acoperișul este format dintr-o grindă de lemn, având două pante, cu o clopotniță pentru un singur clopot.

Sant Martí d'Arenys de Munt

Biserica Sant Martí d'Arenys este în prezent biserica parohială a orașului Arenys de Munt. Primele date despre biserică care se cunosc se găsesc în preceptul deja amintit din 878, unde Lluís cel Chel confirmă donarea unor pământuri în favoarea cavalerilor din Barcelona. Nu s-au păstrat rămășițe ale templului romanic, dar actuala biserică s-a construit între 1514 și 1540 de către Pau Matheu, cu colaborarea sculptorilor Jaume Safont și Jaume de Tours și este plină de elemente cavalierești și simboluri templiere.

În prezent, există un număr mare de orașe și parohii care îi poartă cu mândrie numele și sunt răspândite în toată Catalunya. Numai în dieceza de Girona sunt aproape 50 cunoscute și atestate.

Castelul Gardeny, Lleida

Mergând spre Andorra, în provincia catalană Lleida, pe platoul Gardeny, templierii au decis să construiască un fort militar care să le permită să aibă un avantaj strategic datorită amplasării și înălțimii sale. Prin acest castel au trecut figuri de mare importanță, precum Jacques de Molay, ultimul Mare Maestru al Ordinului Templului, care a fost adăpostit aici în 1294. A fost reabilitat în 2007 și are un centru de cercetare al Ordinului Templului pentru a afla mai multe despre acești soldați creștini. Complexul monumental este alcătuit dintr-o incintă zidită, camera turn și o biserică.

Castelul Miravet, Tarragona

Mergând spre sud, dar fără a părăsi Catalunya, intrăm în Tarragona, unde ne bucurăm de Castelul Miravet, o altă clădire defensivă și militară în care a fost atestată prezența Ordinului Templului în trecut. El este declarat bun de interes cultural și este una dintre principalele enclave turistice ale perioadei medievale în Catalunya. Se ridică deasupra râului Ebro și oferă o priveliște ca puține altele din regiune. Este o veche cetate andaluză, care a fost cucerită de Ramón Berenguer al IV-lea în anul 1153 și transferată lui Pere de Rovira, maestru

templier, pentru a o transforma într-unul dintre principalele centre ale puterii creștine din Peninsula, așa cum este indicat de Patrimoniul Cultural al Guvernului Autonom Catalan. Astăzi, se pot face tururi ghidate ale terenului de paradă, a zidului sau bisericii.

Castelul Barberà, Tarragona

Municipiul Barberà de la Conca de Tarragona are un alt castel care a servit și adăpostit pe templieri: Castelul Barberà, declarat bun cultural de interes național. Și acesta se află într-o poziție strategică, așa cum s-au reîntâlnit odinioară acest tip de clădiri, pe un deal. Acest lucru a făcut posibilă monitorizarea și controlul accesului de la coastă spre interiorul Cataloniei. Este un loc prin care a trecut însuși și regele Alfonso al II-lea.

Primăria acestui municipiu asigură că în acest castel se pot găsi urmele pe care Templierii le-au lăsat la acea vreme atât în acest monument, cât și în oamenii care au locuit acolo de-a lungul anilor.

Castelul Suda din Tortosa, Tarragona

Unul dintre principalele monumente din Tarragona, Castelul Suda, situat în Tortosa, are o istorie legată de moștenirea andaluză, dar și de templierii care au trăit în Catalunya. A fost construit în timpul califatului lui Abd al-Rahman al III-lea, dar mai târziu, când acest oraș a fost cucerit de Ramón Berenguer al IV-lea, a devenit reședință pentru templieri. Aceasta a fost una dintre locațiile militare folosite la acea vreme. Din această clădire se mai păstrează elemente atât de remarcabile, precum fântâna arabă care alimenta cetatea cu apă, turnul Túbal, de la care puteai avea priveliști asupra orașului, valea Ebrului și împrejurimile, necropola islamică, singurul cimitir arab în aer liber din Catalunya.

Alte zone

În același timp, există multe alte biserici și locuri religioase în toată Spania. Astfel, **Biserica San Martín de Tours din Frómista** este un templu catolic ridicat în a doua jumătate a secolului al XI-lea, în provincia Palencia (Castilia și Leon, Spania), și situat pe Camino de Santiago. Aparține stilului romanic și este considerat unul dintre principalele prototipuri ale romanicului European.

Biserica Sant Martí de Tours din Madrid este un templu catolic din frumoasa capitală a Spaniei. Este situată pe Carrer del Desengany, cu vedere la Plaça de Santa Maria de Soledad Torres Acosta (mai bine cunoscută drept Plaça de Luna), motiv pentru care este una dintre cele mai centrale biserici din capitală, fiind situată la câțiva metri de Gran Via și Plaça de Callao. Datorită valorii sale arhitecturale, a fost declarat Monument de Interes Cultural în anul 1995. Parohia Sant Martí, Madrid, Biserica Malasaña, fondată în secolul al XII-

lea ca mănăstire benedictină, a fost una dintre cele mai vechi din oraș, situată inițial în Plaça de les Descalces. În timpul domniei lui Josep I Bonaparte a fost demolată, dar numele și cultul i-au fost transferate actualei clădiri în 1836, în timpul confiscării lui Mendizábal, ocupând ceea ce până atunci fusese mănăstirea Portacoeli de Clergues Menors, fondată în 1648.

De asemenea, Sevilla, Valladolid, Palencia, Nestar (Palencia), Asturias, Forua (Bizkaia), San Martín de Unx (Navarra), Morillo de Liena (Huska), Sant Martí (Lleida), sunt doar câțiva dintre martorii popularității Sfântului Martin, departe de Catalunya. Exemplul lui a înnobilat și a însuflețit multe inimi de-a lungul istoriei. Continuăm și astăzi, păstrând aceleași valori: Iubire, Înțelepciune, Iluminare Spirituală, Dezvoltare Personală.

BIBLIOGRAFIE

Ermengau, Matfré, *Breviarul Iubirii, secolul al XIII-lea*; ed. Zaïs 1862-1881, OCCITANIA.

Frle, Barbara, *Templierii. Istoria secreta a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

de Malla, Felip, *Memorialul păcătosului îndepărtat*, II, 1420-1430.

Pernoud, Regine, *Templierii Cavalerii lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

Ralls, Karen, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Cronică vizuală: artă și istorie în ordinele cavalierești – Sfântul Martin din Tours

Visual Chronicle – Art and History in Knightly Orders – Saint Martin of Tours

*Drd. Mihaela Livia GULEȘ
S.D.S.U. – Universitatea de Vest Timișoara*

Abstract

In Art History and Knightly Orders, Saint Martin of Tours holds an important place due to his influence on the imagery of chivalry and medieval spirituality. A visual chronicle of this subject will aim to highlight several aspects such as:

Iconography of Saint Martin: This would include visual representations of Saint Martin of Tours, such as paintings, sculptures, or illustrated manuscripts, illustrating significant moments from his life and legend, such as his act of charity in dividing his cloak with a beggar.

Medieval Chivalry in Art: Viewing and analysing representations of medieval knights in various artistic contexts, including battle paintings, tournament scenes, or knight portraits, would highlight how the ideals of knights were depicted and idealized in art.

Knightly Orders: Through images and drawings, various knightly orders influenced by the spirituality of Saint Martin, such as the Order of the Knights Templar or the Teutonic Order, can be highlighted, as well as how these orders were represented in art.

Religious Architecture and Chivalry: Artistic representations of medieval cathedrals and churches, often built with the support and patronage of knightly orders, can be explored, thus highlighting the intersection of Art, Architecture, and Chivalry.

Symbols and Visual Motifs: Identifying and analysing symbols and visual motifs associated with Saint Martin and knightly orders, such as the divided cloak, the Templar cross, or specific heraldic symbols of certain orders.

Keywords: *Art, chivalry, iconography, Saint Martin, symbolism.*

Cronica vizuală este metoda de analiză istorică și artistică ce utilizează imagini, artefacte și reprezentări vizuale pentru a ilustra un anumit subiect. Spre deosebire de o simplă descriere narativă, cronică vizuală pune accent pe interpretarea simbolurilor, stilurilor artistice și contextului cultural al lucrărilor de artă oferind o perspectivă detaliată asupra modului în care un eveniment, o personalitate sau o temă au fost percepute și transmise prin imagini de-a lungul timpului.

În cazul Sfântului Martin din Tours, cronicile vizuale includ reprezentări iconografice, fresce, sculpturi și arhitectură religioasă, fiecare reflectând diferite aspecte ale influenței sale asupra spiritualității și cavalerismului medieval. Aceste imagini nu doar că documentează istoria vizuală a sfântului, dar contribuie și la înțelegerea modului în care valorile sale au fost transmise generațiilor viitoare prin intermediul artei.

Sfântul Martin din Tours a fost un episcop francez din secolul al patrulea, cunoscut pentru actele sale de milostenie și pentru influența sa asupra creștinismului timpuriu în Europa.

Sfântul Martin din Tours ocupă un loc esențial în istoria artei și a ordinelor cavaleriești datorită influenței sale profunde asupra imaginii cavalerismului și a spiritualității medievale. Această cronică vizuală explorează iconografia sfântului, reprezentările cavalerismului medieval în artă, arhitectura religioasă susținută de ordinele cavaleriești și simbolurile vizuale asociate acestui subiect.

Iconografia Sfântului Martin

Unul dintre cele mai cunoscute episoade din viața Sfântului Martin este cel al împărțirii mantiei sale cu un cerșetor, gest de milostenie reprezentat adesea în pictură, sculptură și manuscrise ilustrate.

Galeria Uffizi din Florența găzduiește o faimoasă pictură a Sfântului Martin din Tours, realizată de celebrul artist italian Simone Martini. Tabloul, numit „Sfântul Martin și leprosul”, datează din jurul anului 1321 și este considerat una dintre cele mai remarcabile reprezentări ale sfântului în arta italiană. Martini este cunoscut pentru stilul său gotic, rafinat și expresiv, iar această lucrare ilustrează perfect aceste caracteristici.

Descrierea imaginii: În pictură, Sfântul Martin este reprezentat călare pe un cal alb, cu mâna dreaptă ridicată, ținând sabia, în timp ce mâna stângă îi întinde un capăt al mantiei sale unui lepros care se află în josul tabloului. Martini a capturat cu mare expresivitate gestul generos al sfântului, ilustrând momentul celebru al împărțirii mantiei sale pentru a-l acoperi pe cel în nevoie. Pe lângă Sfântul Martin și lepros, în fundal se poate observa o reprezentare detaliată a orașului.

Lucrarea lui Simone Martini se distinge prin măiestria tehnică și rafinamentul stilistic, oferind o interpretare impresionantă a legendei Sfântului Martin. Această pictură este una dintre cele mai importante piese ale colecției Galeriei Uffizi și atrage numeroși vizitatori dornici să admire talentul artistului și să exploreze semnificația și influența istorică a Sfântului Martin.

Compoziția evidențiază contrastele dintre splendoarea vestimentației cavalerului și umilința cerșetorului, subliniind simbolic tema milosteniei creștine.

Cavalerismul medieval în artă

Artă medievală a idealizat figura cavalerului, punând accent pe virtuțile sale: curajul, devotamentul și credința. Picturile de bătălii, scenele de turnir și portretele de cavaleri ilustrează aceste idealuri. Cavalerii medievali au fost adesea reprezentați în context religios, subliniind influența Sfântului Martin ca model de credință și sacrificiu.

Descrierea imaginii: O frescă medievală ilustrează un turnir cavaleresc, în care luptătorii sunt înconjuțați de spectatori și de suverani. Detaliile armurilor, stemele și fundalul arhitectural reflectă stilul gotic al perioadei.

Ordinele cavalierești și influența Sfântului Martin

Spiritualitatea Sfântului Martin a influențat numeroase ordine cavalierești, inclusiv Ordinul Templierilor și Ordinul Teutonilor. Simbolurile acestor ordine, cum ar fi crucea templieră sau heraldica teutonă, sunt puternic prezente în reprezentările artistice ale epocii. Aceste ordine nu doar că au jucat un rol militar și religios, dar au fost, de asemenea, patroni ai artelor și arhitecturii.

Descrierea imaginii: O reprezentare heraldică a cavalerilor templieri, în care este evidențiată crucea roșie pe fond alb. Pe fundal, un castel fortificat simbolizează puterea și prestigiul ordinului.

Arhitectura religioasă și cavalerismul

Multe catedrale și biserici medievale au fost construite cu sprijinul ordinelor cavalierești. Exemple notabile includ catedralele gotice și mănăstirile fortificate, care reflectă intersecția dintre artă, arhitectură și cavalerism. Un exemplu relevant este Mănăstirea Radna din Arad, un important loc de pelerinaj unde Sfântul Martin este venerat.

Descrierea imaginii: Mănăstirea Radna este ilustrată într-o gravură detaliată, evidențiind elementele arhitecturale gotice și baroce, precum și peisajul din jurul acesteia. Imaginea surprinde aspectul solemn al edificiului, subliniind importanța sa spirituală.

Statuile Sfântului Martin

În diverse locuri din Europa, Sfântul Martin este reprezentat prin statui impresionante, care subliniază atât aspectul său de protector spiritual, cât și legătura sa cu tradiția cavalerismului. Aceste sculpturi, realizate în diferite stiluri artistice, înfățișează adesea momentul iconic al împărțirii mantiei cu un cerșetor sau îl prezintă într-o postură solemnă de episcop.

Descrierea imaginii: O statuie din bronz a Sfântului Martin, amplasată într-o piață medievală, îl înfățișează călare, întinzând mantia sa unui om sărman. Detaliile sculpturii evidențiază expresivitatea feței sfântului și mișcarea dinamică a calului, ilustrând cu realism scena emblematică a milosteniei.

O altă statuie, aflată în interiorul unei catedrale gotice, îl prezintă pe Sfântul Martin îmbrăcat în veșminte episcopale, cu o binecuvântare simbolică. Poziția solemnă și detaliile fine ale sculpturii reflectă rolul său de protector al comunității creștine.

Simboluri și motive vizuale

Printre simbolurile asociate Sfântului Martin se numără mantia împărțită, crucea templieră și diverse elemente heraldice ale ordinelor cavalierești. Aceste simboluri au fost integrate în picturi, vitralii și sculpturi, subliniind importanța Sfântului Martin ca figură de tranziție între lumea militară și cea religioasă.

Descrierea imaginii: Un vitraliu gotic prezintă scena împărțirii mantiei, având culori vii și detalii expresive. Lumina care trece prin sticlă creează o atmosferă sacrală, accentuând caracterul divin al gestului sfântului.

Concluzii

Sfântul Martin din Tours rămâne o figură centrală în istoria artei și a ordinilor cavaleriești, fiind un exemplu al modului în care spiritualitatea și cavalerismul s-au îmbinat în cultura medievală. Prin intermediul reprezentărilor artistice, se poate observa nu doar devoțiunea față de sfânt, ci și idealurile cavaleriești pe care le-a inspirat timp de secole.

Sfântul Martin din Tours a fost canonizat în mod tradițional în perioada medievală timpurie, fără o dată exactă specificată în sursele istorice. Canonizarea sa a avut loc probabil în primele secole după moartea sa, care a avut loc în anul 397. Procesul de canonizare în acele timpuri era adesea diferit de cel de astăzi, fără reguli și proceduri standardizate. Sfântul Martin a fost recunoscut pentru viața sa de sfințenie și pentru influența sa asupra creștinismului timpuriu, ceea ce a dus la recunoașterea sa ca sfânt de către Biserica Catolică.

În tradiția creștină, data de 11 noiembrie este sărbătoarea Sfântului Martin, când credincioșii îl comemorează și îi aduc omagii. Această dată marchează în mod tradițional ziua sa de trecere la cele veșnice. Deși data exactă a canonizării sale nu este cunoscută, importanța și venerația acordată lui Sfântul Martin în Biserica Catolică și în alte tradiții creștine reflectă statutul său de sfânt recunoscut și venerat încă din primele secole ale creștinismului.

ANEXE

BIBLIOGRAFIE

Fräle, Barbara, *Templierii. Istoria secreta a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

Pernoud, Regine, *Templierii Cavalerii lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

Ralls, Karen, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Un itinerar imagologic și istoriografic pe urmele Sfântului Martin

An Imagological and Historiographical Itinerary in the Footsteps of St. Martin

Florica R. CÂNDEA

Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România
Filiala „Ioan Slavici” Arad

Abstract

The present study is part of a 'Travel Journal' (included in the volume 'In/Out with Me and Out/In Outside Me', Arad, Gutenberg Univers Publishing, 2022). The journal is autobiographical and includes real journeys in the Creuse region of central France (undertaken over the past ten years). The Creuse region is one of stone and vestiges, a land laden with topoi, epics, and anthropology, which I discovered with a camera in hand and great interest. The lived experience is the result of these epic expressions. At that time, the author merely noted them down; now, the author has the opportunity to present them, not as a literature of history, but as one of travel and testimony. The uniqueness of this material lies in the fact that it consists of several descriptive/imagological essays, where history merges with cultural geography, with picturesque (un)domesticity, and with real vestiges, ruins, or remnants, as evidence of another memorable time. Proof of this is the snapshots from the visited localities and the discovery (within them) of the passage of time and the existence of a secular history. The representation of these ideas is a restorative gesture for the existence of the Knights Templar and the places of worship under the legacy of Saint Martin, but also a call to piety for the past and devotion for the present. The insertion of an imagology alongside inscriptions serves to complement statements and meanings that should not be forgotten.

Keywords: autobiography, Creuse region, central France, anthropology, descriptive essays, imagology, cultural geography, vestiges, ruins, secular history, Knights Templar, Saint Martin.

Ordinul Cavalerilor Templieri¹ (1119-1312) a fost primul ordin militar religios al Bisericii Occidentale – noii cavaleri. Membri săi nu erau doar călugări războinici, ci și experți internaționali în diferite servicii de larg interes.

În acest exposé scris vom extrage câteva lecturi recomandate, care au legătură cu Ordinul Templierilor (puterea, credința, moștenirea și bogăția lor).

O simplă călătorie de familie, în vara anului 2022, avea să devină un început de jurnal (în preponderent vor fi consemnate aspecte din zona Creuse).

Dar, în Franța, există o seamă de localități emblematice (cât și edificii) legate de acest subiect și care s-au conservat cel mai bine: Catedrala Notre Dame,

¹ Karen Ralls, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Placă memorială pentru Jacques Molay, ars pe rug, aproape de o insulă pe râul Sena, 1314, ultim mare maestru templier (Paris).

Existența altor dovezi, castele, fortificații, cruci, vestigii, capele, case anume, închisori (Gisons, Metz, Domme) denotă că Ordinul Templierilor a fost un spectru în istorie.

Una dintre cele mai bine conservate comanderii templiere care pot fi văzute în Franța este la Arville, care cuprinde: o capelă, un hambar, o poartă fortificată, o hulubărie, o brutărie și un „Centre d'histoire des Ordres de Chevalerie”.

În regiunile din Provence și Pirinei se găsesc alte vestigii cum ar fi: biserica Sainte Sauveur și Zidul Templierilor precum și imaginile Castelului Chateau Royal, construit în secolul al XIII-lea și care, acum, face parte din zidul portului.

Ordinul Templului² va prezenta caracterele cavaleriei combatante și deopotrivă ale luptei spirituale, ca lăstar uimitor al societății feudale.

Templierii erau cavaleri care aveau un ideal religios, nu erau călugări.

Templierii³ au fondat comanderii în toată Europa. Au trăit fără să fie stăpâni pe nimic, au îmbrăcat veșminte simple, figurile le erau arse de soare, iar chipurile le erau înarmate de curaj.

Imaginile acestora se regăsesc în miniaturi, fresce, statui, sigilii, capele și comanderii, tablouri și fotografii (aproape o sută treizeci de documente sunt edificatoare în acest sens).

Modul de viață al Templierilor era una tipic monahală, cu momente de meditație ori fortificare de castele, de unde va deriva și o absolută popularitate.

Cu toate acestea, arestarea lor (vineri, 13 octombrie 1307) și condamnarea lor la moarte (18 martie 1317) rămân o pagină scrisă de istorie.

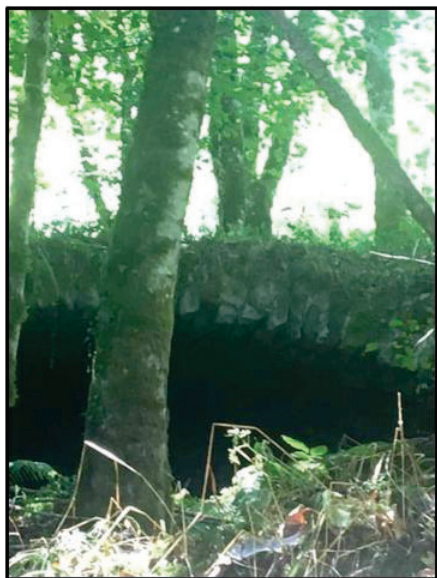
² Barbara Frale, *Templierii. Istoria secreta a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

³ Regine Pernoud, *Templierii Cavalerii lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

CREUSE – un mare și întins arondisment cu reședința la Guerèt.

Zone geografice din apropiere sunt: Haute Vienne cu reședința la Limoges și Corrèze cu reședința la Tulle.

George Sand, care a trăit o vreme în această regiune, o descrie, în Prologul la romanul său „Jeanne” (1884), ca o regiune puțin populată, uneori tristă, alteori plină de minunății, la o altitudine cuprinsă între 900-1000 m.

Printre atracțiile acestei zone rupestre sunt site-uri arheologice, rămășițe de castele, biserici, monumente ori alte atracții: Parcul Natural Millevaches, La Royere, Le Lac de Vassivière (15 km dispuși pe 1000 de hectare), Castelul Sfântul Martin ș.a.

Sunt dovezi ale existenței umane de mii de ani (3000-4000) pe Platoul Millevaches, unde păstorii au găsit oase și rămășițe pe pășuni în apropierea Lacului Vassivière.

Saint-Martin-Château (Castelul Saint-Martin) este o comună situată în departamentul Creuse, regiunea Nouvelle-Aquitaine⁴. În 2009 avea o populație de 153 de locuitori.

„Pământ și oameni suntem”

Odată intrați în acest colț de țară ca de piatră, suntem învăluiți de povești și legende.

Cămunul rural Pellier ne invită să descoperim nu numai localnicii, ci și așezămintele spirituale (Biserica Sfânta Magdalena, construită în secolul al XIII-lea de Cavalerii Templieri, iar în spatele acesteia, Casa Notarilor).

Iată, deci, un loc mitic încărcat de o emblematică istorie.

Aici guvernează Platoul Millevaches care conferă lumină, pajiști și piatra de granit face totul.

Regiunea Creuse este locul unde piatra este modelată și devine, prin fasonare, un bun imediat.

E asemeni unui limbaj „ajustat”⁵.

PAULHAC

Această comună rurală este situată în regiunea Haute-Garonne-Occitane din sudul Franței, la 19 km de Toulouse.

Din 9000 de comanderii în Occident, cam 3000 erau în Franța. Comanderia de aici, tot din Creuse, a luat ființă către anul 1200 de Cavalerii Templieri. Aici își aveau reședința din zona Limosine (și poate fi vizitată în fiecare zi de joi pe timp de vară, începând cu ora 10,30). Această Comanderie este considerată a fi un Leagăn din zona Creuse (1200) fiind numită Teatrul de Implicare al Templierilor în acest teritoriu.

Dovada existenței acesteia sunt înscrisurile și mesajele încrustate pe pereții edificiului, recunoscut ca leagăn al trecerii Cavalerilor pe aici. Adevărate fresce murale (asemeni unor benzi desenate) și despre ocupațiile cavalerilor, acelea de a cultiva pământuri, fac trimitere la vechi calendare agricole din acele vremuri. Pereții sunt bine conservați și prin simbolul celebrei Cruci Roșii, proprii Cavalerilor.

Obiectivele acestei zone sunt rămășițele unei capele și a unei biserici.

Observația generală care se impune cu privire la stilul arhitectural al edificiilor este că acestea reflectă o anume armonie marcată de simplitate și de spiritualitate (formulele de stil în înălțare fiind ori octogonale, ori rotunjite).

FENIERS

Este o comună la nord de Platoul Millevaches în regiunea Creuse. Această comună include câteva cătune (Crabanat, Le Petit Meymat, Ganneclaire, La

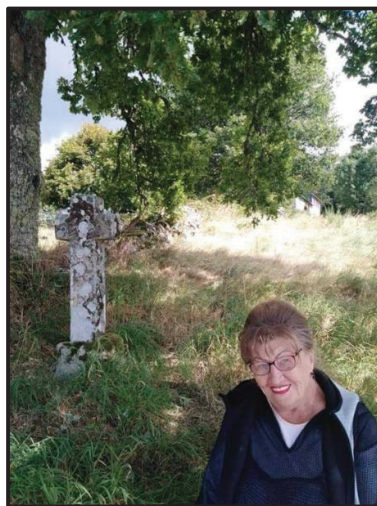
⁴ <https://www.francethisway.com/places/a/saint-martin-chateau-creuse.php> (accesat 23.04.2024).

⁵ Cristian Sida, *Avant propos*, Soyffle&Silence, Mericourt, France, 2023.

Rebeyllore, Le Moulain și Louvage), cărora li se adaugă (la 921 m) Le Puy de Crabanat.

Aici se află izvorul apei la Creuse, numit La Vienne.

Feniers este cel mai mare centru administrativ al departamentului, stabilit la o altitudine de 840 m.

Biserica din secolul al XII-lea este interesantă pentru clopotul din perete, este o veche capelă a Ordinului Templierilor. O fântână cu numele Saint Claire este un punct de atracție pentru invocarea ploilor și a maladiilor de ochi. În prezent este o ruină.

Biserica „Sfântul Martin – Sfântul Petru” este azi o ruină. Datează din secolul al XII-lea și a suferit numeroase restaurări. Alături, se găsește capela Saint-Fiace (astăzi fiind o sală de catehism). Alte două capele străjuiesc edificiul. Operele de artă reprezentând pe Sfântul Martin, Fecioara și alți sfinți sunt foarte vizibile.

Existența acestor lăcașuri fac din zona Creuse sunt dovada conservării unui unic patrimoniu, foarte indicat pentru reconstituirea unei anume istorii.

PALLIER

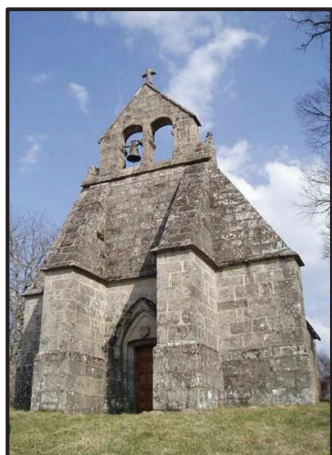
Este situat la Gentioux Pigerolles în departamentul La Creuse și în regiunea Nouvelle Aquitaine (aceasta se bucură de o descriere a monumentelor sale istorice începând din 1974).

Astfel, Biserica Sainte Madeleine de Pallier se găsește în apropiere de Casa Notarială Regală, monument istoric aparținând Templierilor, fiind și în prezent funcțională. Construcția acesteia datează din 1760, prin contribuția notarului Alexis Jabouille. Capela, datând din secolul al XII-lea, se află aproape de cimitir, unde se pot

observa rămășițe ale dalelor funerare gravate cu Crucea de la Malta.

De asemenea, se poate observa Crucea Sfintei Marii și a lui Crist, de o parte și de alta, în proximitatea unei Grădini Medievale, cu plante exotice, aromatizante și medicinale, Arborele Vieții, trandafiri ș.a.

GENTIOUX PIGEROLLES

Este traversat de Route de Mille de Sources. Este un sat care aparține regiunii Limousine (cu două râuri care o străbat: La Vienne și La Creuse).

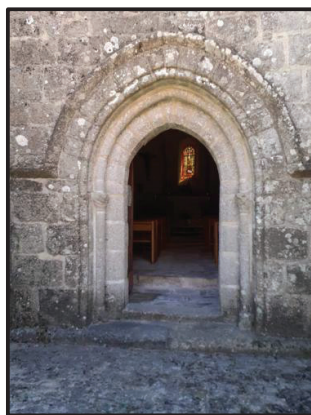
Cerul de aici, al nouăsprezecelea din lume, este clasat pentru limpezire și claritate.

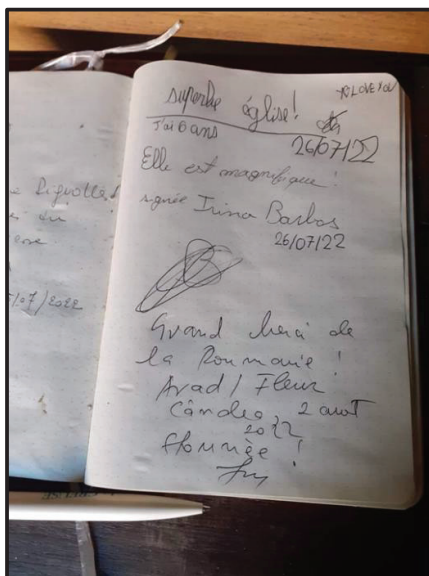
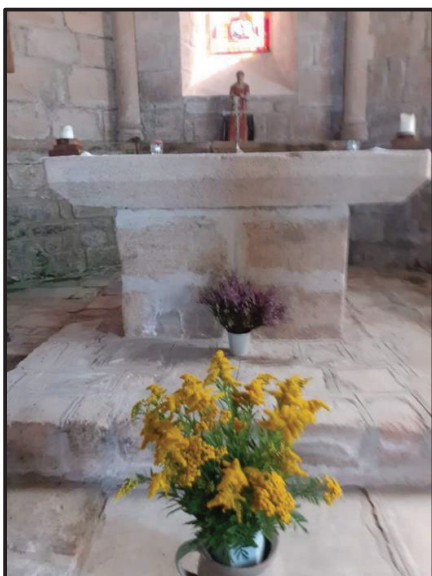
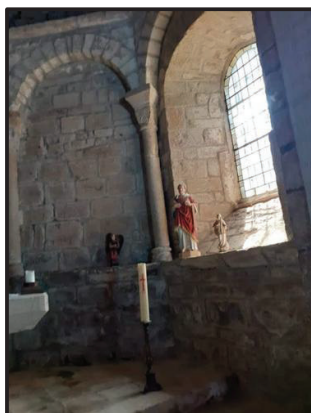
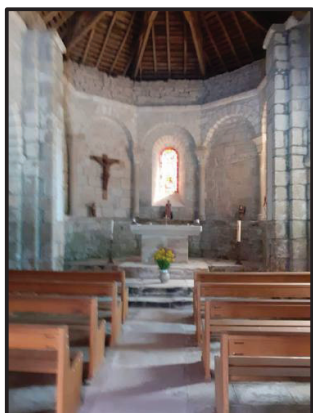
Casele sunt din piatră (netencuite) de codru.

Ceea ce este caracteristic, este existența unei Asociații de Întrajutorare cu numele „La Resourcerie” (Antichități) unde se colectează diferite bunuri (care pot fi donate sau achiziționate la un preț infim).

Comanderia de aici datează din secolul al XII-lea, dar a suferit refaceri până în anul 1555. Casa Notarială a devenit Casă de Oaspeți pentru Cavalerii Templieri (și-a încetat activitatea în 2008).

Datele Comanderiei consemnează fondarea în 1282 (templieri), apoi a devenit reședință până în secolul al XIV-lea (către 1312). Astăzi, mai există biserica, fiind protejată. Locul presupus unde ar fi fost amplasată era numit „Arluguet”.

Localitatea rămâne pentru prezent o principală sursă în ceea ce privește existența templurilor și începutul reședințelor, la fel ca și biserica Saint Martial, până la incendiul din 1357 (chiar dacă aceștia au vrut să o acapareze, dar s-au mulțumit cu un perceptor aici).

La Pigerolles și în prezent biserica este permanent deschisă. Biserica se numește L'Invention des Reliques de Saint Etienne.

PEYRELEVADE

Comuna se află în regiunea Creuse din centrul Franței.

Denumirea derivă din două cuvinte în limba franceză: *pierre* (piatră) și *levée* (regăsită).

Ca un specific, aici toate casele sunt din piatră și văruite în alb.

Aici se află Crucea de granit a Templierilor (datând din secolul al XIII-lea). Aceasta este în formă de casetă (monstranță) și reprezintă, pe fața principală pe Iisus, între Fecioara Maria și Sfântul Ioan, sub o arcatură trilobată, așezată pe un fronton. Pe partea inferioară se regăsește Fecioara Maria în poziție șezând, ținând copilul Iisus între două candelor. Patru cruci de Malta cadrează partea inferioară.

Site-ul datează din secolul al XI-lea și converge înspre Comanderia din Feniers cu Drumul Comandierilor, una fiind Crucea du Mouton sau Belier, Chapelle du Rat, Croix du Cimetiere, Croix fleuronné.

La sud-est de acest burg, aproape de apa La Vienne, se găsește la Croix du Mouton, care mai poartă numele de Crucea Templierilor, deoarece se distinge Crucea de Malta la bază (ceea ce ar duce la concluzia ca ar fi fost erijată de un cavaler al Ordinului).

LIMOGES

Abația Saint Martin de Limoges a fost o mănăstire benedictină din secolul al XI-lea (1012).

Un alt așezământ se afla la Feuillant.

Crucea Sfântului Martin este una emailată, se spune că ar fi aparținut Sfântului Eligius (după cronicile starețului Pierre Coral). Din însemnările acestuia se află că Mănăstirea închinată lui Martin de Tours a fost fondată în jurul anului 640 de către părinții Sfântului Eligius, iar fratele acestuia, Alicia, ar fi fost primul stareț. Existența acesteia nu poate fi pusă nicidecum la îndoială.

Relicvele Sfântului Martin de Tours sunt evidente aici.

PLATEAU DE MILLEVACHES

Aici se află Biserica Saint Roch de Sornac (sec. al XII-lea). Primul titular a fost Sfântul Martin, apoi Sfântul Sornach.

Statuetele sfinților au fost restaurate de specialiști, la fel ca și crucile găsite în interior și în jurul edificiului.

O tapiserie din Aubusson atrage privirea cu chipul Sfântului Ioan.

Biserica Saint-Martin-Saint-Pierre este un monument de la sfârșitul secolului XII. De-a lungul vremii, biserica dedicată Sfântului Martin și Sfântului Petru a suferit numeroase restaurări și modificări.

Bogăția bisericii este pusă în valoare de Societatea de științe naturale și arheologice din Creuse, ceea ce demonstrează că numeroasele localități din zonă au știut să conserve un important și esențial patrimoniu și o interesantă reconstituire a bogăției istoriei.

CONCLUZII

Ordinul Templului, cel mai puternic ordin militar creștin din Evul Mediu, rămâne și astăzi învăluit în mister și o aură de legendă. Fascinează, însă, presupusele bogății fabuloase și ceremoniile secrete oficiate.

Totuși, de la înființare (1120) până la declin (1312), nu s-au păstrat decât nouă manuscrise, din care reies argumente cu privire la regulile de ființare, viața de zi cu zi a membrilor și intenția de a accede la sacru fără a trăi doar în izolare.

Ideea lor a fost una revoluționară, care s- a concretizat într-o aventură spirituală.

Dintre toți creștinii din Europa, se dovedește că numai templierii au știut să fie interlocutori privilegiați în sânul societății de peste mări, indiferent de genurile de comunicare.

A fi, înainte de toate, un ordin monahal, revoluția lor își revendică și își asumă identitatea laică (fără să aparțină înaltei nobilimi).

Prezența femeilor era una de sprijin acordat pelerinilor, ca surori, și nu fac obiectul unei teoretizări conștiente.

Fiecărui cavaler îi era permis a avea trei cai (pe care să îi achiziționeze în particular).

Culorile templierilor vorbesc de negru (umilință), alb (curățire, puritate), la care era adăugat roșu (Crucea roșie ca fiind cruciați pe viață).

Nu e niciun dubiu cum că templierii fac parte din mentalul imaginar colectiv al societății.

BIBLIOGRAFIE

Frale, Barbara, *Templierii. Istoria secreta a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

Pernoud, Regine, *Templierii Cavalerii lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

Ralls, Karen, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Sida, Cristian, *Avant propos*, Soyffle&Silence, Mericourt, France, 2023.

<https://www.francethisway.com/places/a/saint-martin-chateau-creuse.php> (accesat la 23.04.2024).

Sfântul Martin, figură emblematică în cultura română

Saint Martin, an Emblematic Figure in Romanian Culture

prof. dr. Laura ORBAN

Liceul Național de Informatică Arad

Abstract

The image of Saint Martin has had an overwhelming influence on Roman Catholic believers, as well as on a large segment of the Romanian population, starting from the 8th century. This work aims to present comparatively cultural perspectives that have led the inhabitants of Sănmartin Arad, Sănmartin Bihor, Sănmartin Cluj, and Sănmartinul Maghiar from Timiș to adhere to the toponymy they consider representative for the area where they founded their households. We notice numerous similarities, but also differences in the way the role played by Saint Martin is illustrated at the community level. The church, the heart of the Romanian village, is the place where all the positive energies of communities that have seen in the image of this great saint the comfort and hope needed by the common man come together.

Keywords: Saint Martin, Romanian culture, Roman Catholic, influence, perspective, cultural comparison, toponymy, community, church, village, imagery.

1. Mitologia

Sfântul Martin de Tours sau Sanctus Martinus Turonensis este una dintre cele mai cunoscute figuri ale creștinismului occidental, numele său fiind sinonim cu bunătatea, generozitatea și credința. Există numeroase exemple în care figura emblematică a Sfântului Martin a inspirat numeroși creștini, care și-au dedicat viața ajutorării celor aflați în situații critice, Asociația „Sfântul Martin” ridicând la un alt nivel acest mod de conviețuire cu semenii, deoarece acum sunt apreciați public și tinerii capabili de performanță.

Născut în jurul anului 316 d. Hr. în provincia romană Pannonia, tânărul Martin a fost recrutat în armata romană încă de la vârsta de 15 ani. Episodul care a rămas în memoria colectivă are loc la Amiens, într-o zi friguroasă de iarnă. Văzând un cerșetor extrem de înfrigurat, Martin și-a tăiat mantaua în două și i-a oferit jumătate din aceasta omului nevoiaș. Se spune că i s-a arătat Hristos în vis, purtând bucata de mantie pe care el o dăruise, spunând: „Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit” („Martin, pe atunci fiind un catehumen, m-a acoperit cu această haină”). Numit fiind de Hristos catehumen, adică persoană adultă pregătită pentru primirea botezului, în creștinismul primitiv, Martin este determinat să se boteze și să-și dedice viața lui Dumnezeu. Din acest moment, el renunță la viața cazonă, deoarece credința creștină nu îi permite să lupte în războaie. Trăiește o perioadă ca pustnic, dedicându-se rugăciunii și ajutorării săracilor. În anul 371, a fost ales episcop de Tours, dar a continuat să trăiască simplu și să își dedice viața ajutorării celor săraci. Sfântul Martin moare

pe 8 noiembrie 397, iar ziua sa de prăznuire este celebrată pe 11 noiembrie. Cultul său s-a răspândit rapid în Europa, devenind unul dintre cei mai iubiți sfinți ai Evului Mediu, deoarece a dovedit în permanență compasiune, credință nestrămutată în Dumnezeu și generozitate.

2. Toponimia

Ținând cont de personalitatea puternică a Sfântului Martin, nu este de mirare că numeroase biserici și localități poartă numele său, fiind un protector al comunității, dar și un model demn de urmat pentru membrii acestor localități.

În țara noastră există mai multe localități al căror nume derivă de la Sfântul Martin de Tours, reflectând influența sa în cultura și tradițiile locale. Dintre aceste localități amintim: Sânmartin (comună în județul Bihor), Sânmartin (comună în județul Cluj), Sânmartin (comună în județul Harghita), Sânmartin (sat în comuna Macea, județul Arad), Sânmărtin (sat în comuna Chinteni, județul Cluj), Sânmartin de Beiuș (sat în comuna Pocola, județul Bihor), Sânmartinu Maghiar (sat în comuna Uivar, județul Timiș), Sânmartinu Sârbesc (sat în comuna Peciu Nou, județul Timiș), Sânmărtinu de Câmpie și Valea Sânmărtinului (sate în comuna Râciu, județul Mureș). Este de remarcat faptul că aceste denumiri reliefate mai sus, precum „Sânmartin” sau „Sânmărtin”, sunt adaptări fonetice în limba română ale numelui Sfântului Martin, iar prezența acestor toponime într-un număr relativ mare la nivelul României subliniază importanța și influența pe care o are Sfântului Martin în istoria și cultura românească.

Pr. dr. Mihai-Andrei Aldea aduce și alte mărturii în acest sens, în lucrarea „Sfinții îndrumători și ocrotitori”¹. Acesta afirmă: „Croitorii îi au ca îndrumători și ocrotitori pe Sfântul Apostol Pavel, făcătorul de corturi, pe Măicuța Domnului, vestită pentru îndemânarea ei în cusut și împletit, pe Sfântul Martin Romanul (episcop de Tours).” Ca atare, breslele, cunoscute pentru apetența față de sfinții ocrotitori, au considerat imaginea Sfântului Martin ca fiind una deosebit de marcantă pentru a și-o plasa ca model de inspirație. În aceeași lucrare se întărește această idee: „Românii din vechime știau că viața întru Dumnezeu este greu de dus pentru cei orbiți de patimi și păcat. Și că, prin urmare, este nevoie de îndrumarea sau călăuzirea și, bineînțeles, sfătuirea celor care deja au străbătut acest drum, deja au trăit o viață întru Dumnezeu. Acești îndrumători sau călăuzitori puteau să fie și pe pământ – părinții care aveau o viață îmbunătățită. Dar mai ales erau cei din Ceruri, cei care biruind ispitele acestei lumi cuceriseră Împărăția lui Dumnezeu. Astăzi mulți vor ca sfinții – și Dumnezeu, desigur – să îi păzească, să îi apere, să îi ocrotească. Dar se gândesc prea puțin, ori deloc, la urmarea lui Christos, la trăirea întru Dumnezeu, la ascultarea față de sfinți și de Cel Sfânt.”²

¹ <https://mihaiandreialdea.org/2022/11/13/sfintii-indrumatori-si-ocrotitori/> (accesat la 12.11.2024).

² *Ibidem*.

3. Iconografia

O altă lucrare care face trimitere înspre cultul Sfântului Martin este „Cehii din Banat”, editori Albert Zsolt Jakab și Lehel Peti, lucrare care apare prin grija Institutului pentru studierea problemelor minorităților naționale, 2018, Cluj-Napoca³.

Autorii volumului menționează la p. 177: „Ravensca, numită în limba germană Rawenska, în limba cehă Rovensko și în limba maghiară Almásróna (localitate situată în Caraș-Severin). Încă de la sosire, coloniștii au fost cuprinși în Compania de grăniceri nr. 1 cu sediul la Dalboșeț, care făcea parte din Regimentul nr. 13 Româno-Bănățean, cu sediul la Caransebeș. Fiind toți de religie romano-catolică, au fost luați în evidența Parohiei de la Gârnic, care se află la 14 km de Ravensca, drept peste dealuri. Primul lăcaș religios a fost construit de coloniști în anul 1828, fiind de fapt o casă comună (o baracă din lemn) cu multiple întrebuințări: o parte – casă de rugăciuni (capelă) cu icoana Sfântului Martin, patronul lăcașului, o parte școală și o încăpere ca locuință a învățătorului. În această casă de rugăciuni duminică dimineața se făceau slujbele religioase, iar după-amiaza aveau loc șezători și dansuri populare.” Asemeni Sfântului al cărui hram îl împrumută, sătenii vor înființa acte de caritate menite să lumineze comunitatea. La p. 178 din lucrarea citată mai sus se arată: „Însă treptat clădirea s-a deteriorat și în anul 1860 decanul Unzeitig, preotul paroh din Gârnic, s-a adresat conducerii regimentului pentru construirea unei capele, care să fie și școală, realizând chiar un plan al noii clădiri. Propunerea a fost acceptată, regimentul donând 600 de florini și tot materialul lemnos și asigurând supravegherea lucrărilor. Enoriașii au contribuit cu forța de muncă și cu piatră, var și nisip, aduse cu atelajele proprii. Capela-școală, care avea deasupra un turnuleț, a fost sfințită de părintele Unzeitig în 16 august 1863, în prezența unor pelerini din satele cehe și a unor ofițeri de la companie, care au organizat și o mică paradă militară. Icoana Sfântului Martin din biserică a fost dăruită de episcopul Alexander Bonancz din Timișoara.” Începând cu anul 1917, noua biserică construită din munca sătenilor și donații generoase este patronată de Sfânta Maria (8 septembrie), purtând hramul de Sfântul Martin (11 noiembrie). Chiar dacă localitatea Ravensca este foarte izolată și greu accesibilă, preotul din Gârnic vine de sărbătorile mai mari religioase, realizând legătura oamenilor cu divinitatea.

Considerăm că nu poate fi trecută cu vederea Biserica evanghelică-luterană Sfântul Martin, unul dintre cele mai vechi monumente din Brașov, atunci când vine vorba de lăcașe de cult inspirate de imaginea emblematică a Sfântului Martin. Această biserică a fost inițial una romano-catolică, și l-a avut drept patron pe Sf. Martin de Tours încă de la întemeiere. Așadar, icoana Sfântului Martin apare la loc de cinste în celebra biserică din Brașov. Reprezentări iconografice ale Sfântului Martin de Tours sunt mai puțin întâlnite în lăcașurile de cult de pe teritoriul țării noastre, având în vedere că acesta este mai des venerat în tradiția

³ https://real.mtak.hu/90825/1/2018_JakabAZs-PetiL_ed_Cehii_AcademiaEdu.pdf (accesat la 12.11.2024).

catolică occidentală. Trebuie să menționăm faptul că în tradiția ortodoxă română există un alt sfânt cu nume similar, Sfântul Martin Mărturisitorul, care a fost papă al Romei în secolul al VII-lea, care poate fi regăsit pe icoane ortodoxe.

4. Literatura

Imaginea Sfântului Martin de Tours a inspirat numeroase opere literare de-a lungul secolelor, datorită vieții sale exemplare și a numeroaselor legende asociate cu el. Iată câteva exemple notabile:

- „Vita Sancti Martini” de Sulpicius Severus, o biografie scrisă în secolul al IV-lea, care prezintă relatări detaliate despre viața Sfântului Martin. Această lucrare a influențat profund hagiografia creștină și a servit drept sursă pentru multe alte scrieri ulterioare. De asemenea, Sulpicius a scris „Dialogii” și trei scrisori „Epistolae”, referitoare la miracolele și moartea Sfântului Martin.

- „Legenda Aurea” de Iacobus de Voragine, lucrare din secolul al XIII-lea, ce cuprinde relatări ale vieților sfinților și include și povestea Sfântului Martin, contribuind la răspândirea popularității sale în Europa medievală.

- „Sfântul Martin și ursulețul” de Antonie Schneider și Maja Dusíková, lucrare adresată copiilor, care prezintă legenda Sfântului Martin într-o manieră accesibilă și ilustrată, evidențiind actul său de generozitate față de un sărac.

Toate aceste opere literare au contribuit la păstrarea și transmiterea poveștii Sfântului Martin de Tours, subliniind virtuțile sale de compasiune, generozitate și credință.

În cele ce urmează, consider că se cuvine să ne aplecăm asupra celebrei lucrări „Vita Sancti Martini” a lui Sulpicius Severus, datorită relevanței asupra vieții și semnificației faptelor săvârșite de marele creștin. Acest text oferă o perspectivă valoroasă asupra vieții și activităților Sfântului Martin, evidențiind influența sa în creștinismul timpuriu. „Vita Sancti Martini” de Sulpicius Severus este o lucrare esențială în hagiografia creștină, oferind o perspectivă detaliată asupra vieții și minunilor Sfântului Martin de Tours. Încă din prefață, Sulpicius Severus își exprimă modestia și ezitarea de a publica lucrarea, temându-se de criticile legate de stilul său simplu: *„Ego quidem, frater unanims, libellum quem de vita sancti Martini scripseram, scheda sua premere et intra domesticos parietes cohibere decreveram, quia, ut sum natura infirmissimus, iudicia humana vitabam, ne, quod fore arbitror, sermo incultior legentibus displiceret omniumque reprehensionis dignissimus iudicarer, qui materiem disertis merito scriptoribus reservandam impudens occupassem: sed petenti tibi saepius negare non potui. quid enim esset, quod non amoris tuo vel cum detrimento mei pudoris impenderem?”* („Eu, frate unanim, hotărâsem să păstrez scrierea despre viața Sfântului Martin doar pentru mine și să o țin între pereții casei mele, deoarece, fiind din fire foarte slab, evitam judecățile oamenilor ca nu cumva, așa cum am crezut că se va întâmpla, discursul meu necult îi displace pe cititori și sunt

considerat cel mai demn de toate criticile, aş fi apucat fără ruşine de material care ar trebui să fie pe bună dreptate rezervat scriitorilor elocvenţi: dar când ai întrebat în repetate rânduri, n-am putut refuza. Căci ce ar fi să nu sacrific pentru dragostea ta, în detrimentul propriei mele modestii?”), o prefaţă care sugerează modestia omului de litere, rezervele pe care le are acesta, ținând cont de vremurile tulburi în care este redactată lucrarea. Opinia sa intră oarecum în contradicţie cu redactarea lucrării, căci orice operă este destinată publicului, în lipsa lectorului opera neîndeplinindu-şi menirea, dar este des întâlnită ca tehnică narativă, de *captatio benevolentiae* în lucrările cronicarilor moldoveni.

Prefaţa introduce cititorul în virtuţile şi miracolele atribuite Sfântului Martin, subliniind compasiunea, credinţa şi puterea sa spirituală. Se menţionează celebrul episod al împărţirii mantiei cu un cerşetor: „Cum autem nihil praeter arma et simplicem militiae vestem haberet, strictum gladium quo chlamydis suae medietatem dividit, partemque pauperi tribuit...” („Deoarece nu avea nimic altceva decât armele şi haina simplă de soldat, a scos sabia şi a tăiat în două mantia sa, oferind o parte săracului...”). Un alt eveniment fundamental este relatat de Sulpicius, în sensul că Sfântul Martin a înviat un catehumen care murise înainte de a fi botezat: „Prostratus ergo super corpus defuncti, orationem ad Dominum cum fletu et lamentis fundit; et, ut ipsius verba referam: Non est, inquit, me a loco illo moturum, donec hunc vivum restituas.” („Aşadar, prosternat peste trupul defunctului, a vărsat rugăciuni către Domnul cu lacrimi şi plânsete; şi, folosind înseşi cuvintele sale: Nu mă voi mişca din acest loc până când nu-l vei reda viu.”).

Lucrarea prezintă tribulaţiile Sfântului Martin, de la naşterea sa în oraşul Sabaria din Pannonia, anii în care a urmat serviciul militar sub regale Constanţiu şi Iulian Caesar, întâlnirea cu sârmanul din oraşul Ambia şi revelaţia la vederea lui Hristos: „Nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suae, qua pauperem texerat, parte vestitum. intueri diligentissime Dominum vestemque, quam dederat, iubetur agnoscere. mox ad angelorum circumstantium multitudinem audit Iesum clara voce dicentem: «Martinus adhuc catechumenus hic me veste contexit». Vere memor Dominus dictorum suorum, qui ante praedixerat: quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis, se in paupere professus est fuisse vestitum: et ad confirmandum tam boni operis testimonium in eodem se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus ostendere.” („În noaptea următoare, deci, când s-a lăsat să adoarmă, L-a văzut pe Hristos îmbrăcat în parte cu mantia cu care îl acoperise pe bietul om. Lui i se porunceşte să privească cu cea mai mare sârguinţă la Domnul şi să recunoască haina pe care i-o dăruise. Curând îl aude pe Iisus vorbind cu glas tare mulţimii de îngeri din jurul lui: Martin, pe când era încă catehumen, m-a acoperit cu o haină. Amintindu-şi cu adevărat de cuvintele Sale, pe care El le prezisese mai înainte: «întrucât aţi făcut unuia dintr-aceşti fraţi ai Mei, prea mici, Mie Mi-aţi făcut», El a mărturisit că a îmbrăcat un om sărac şi pentru a confirma mărturia unei lucrări atât de bune, El s-a îndemnat să Se arate în aceeaşi haină pe care o primise bietul om”).

Sfântul Martin este prezentat atât alături de prezențe serafice: „*Constat autem etiam angelos ab eo plerumque visos, ita ut conserto apud eum invicem sermone loquerentur: diabolum vero ita conspicabilem et subiectum oculis habebat, ut sive se in propria substantia contineret, sive in diversas figuras spiritalis nequitiae transtulisset, qualibet ab eo sub imagine videretur*” („De asemenea, este limpede că îngerii au fost văzuți de el, astfel încât s-au vorbit între ei într-o limbă coerentă cu el sau se transferase în diferite forme spirituale, orice ar fi văzut de la el sub această imagine”, dar și malefice: „*Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum virum conabatur illudere, visibilem se ei formis diversissimis ingerebat. nam interdum in Iovis personam, plerumque Mercuri, saepe etiam se Veneris ac Minervae transfiguratum vultibus offerebat: adversus quem semper interritus signo se crucis et orationis auxilio protegebat*” („Dar deseori diavolul, în timp ce încerca să-l înșele pe sfântul cu o mie de arte de rău, se făcea vizibil lui în cele mai diverse forme. Căci uneori se prezenta în persoana lui Jupiter, de obicei a lui Mercur, și adesea chiar transfigurat în chipurile lui Venus și Minerva: împotriva cărora întotdeauna, fără teamă, se apăra cu semnul crucii și cu ajutorul rugăciunii”).

În concluzie, Sfântul Martin a impresionat generațiile care s-au succedat pe acest Pământ prin altruismul, generozitatea și, mai ales, pioșenia de care a dat dovadă în întreaga sa viață. Venantius Fortunatus în „*Vita Sancti Martini*”, Cambridge classical texts and commentaries, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2020⁴, arată că: „*Nemo umquam illum vidit iratum, nemo commotum, nemo maerentem, nemo ridentem: unus idemque fuit semper, caelestem quodammodo laetitiam vultu praeferens extra, naturam hominis videbatur*” („Nimeni nu l-a văzut niciodată supărat, nimeni afectat, nimeni întristat, nimeni râzând: era mereu unul și același, preferând cumva bucuria cerească pe față, părea să fie dincolo de firea omului”). Imaginea sa iconică este un model demn de urmat pentru generațiile viitoare, prin valorile fundamentale umane promovate.

BIBLIOGRAFIE

Frăle, Barbara, *Templierii. Istoria secrete a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

Pernoud, Regine, *Templierii Cavalerii lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

Ralls, Karen, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Venantius Fortunatus, *Vita Sancti Martini*, Cambridge classical texts and commentaries, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2020, în

⁴ <https://www.thelatinlibrary.com/sulpiciusseverusmartin.html> (accesat la 12.11.2024).

<https://www.thelatinlibrary.com/sulpiciusseverusmartin.html> (accesat la 12.11.2024).

Cehii din Banat, editori Albert Zsolt Jakab și Lehel Peti, Cluj-Napoca, Institutul pentru studierea problemelor minorităților naționale, 2018, în https://real.mtak.hu/90825/1/2018_JakabAZs-PetiL_ed_Cehii_AcademiaEdu.pdf (accesat la 12.11.2024).

Mihai-Andrei Aldea, *Sfinții îndrumători și ocrotitori*, în <https://mihaiandrealdea.org/2022/11/13/sfintii-indrumatori-si-ocrotitori/> (accesat la 12.11.2024).

Simbolistica crucii templierie

The Symbolism of the Templar Cross

*Asist. soc., teolog Flavius ȘIPOȘ
membru al Asociației L'Ordre Souverain des Templiers Saint-Martin (OSTSM)
Cavaler al Comanderiei Sf. Martin Arad*

Abstract

The Cross, for any Christian, represents a symbol accompanying them from their earliest days on this earth until their passage into the afterlife, where it transforms into a faithful and permanent guardian. This symbol is given by God Himself and represents His infinite love for humankind. We have evidence of the sign placed by God upon Cain 'so that whoever found him would not kill him' (Genesis 4:15). It was also on the cross that the Saviour was crucified to deliver us from sins.

*The Order of the Poor Fellow-Soldiers of Christ and of the Temple of Solomon, or the Knights Templar, was established in 1119 at the initiative of Hugh of Payens, a knight from the Champagne region, and was recognized by the Catholic Church through the papal bull *Omne datum optimum* in 1139 during the papacy of Innocent II.*

The hierarchy within the order was as follows: knights (who were required to have noble origins and wore a white mantle), chaplains (who were priests and sergeants whose social status could be lower; wearing a black or brown mantle).

The red cross on the white mantle of the knights and on the tunic of the sergeants was added, according to some authors, in 1145 at the beginning of the Second Crusade, after a meeting attended by Pope Eugene III and King Louis VII of France, and it had eight points. The red colour represents the sacrifice of the Saviour for the salvation of mankind but also the sacrifice of the Templars for the promotion, defence, and cultivation of Christian values. The eight points represent the visible world, through the four cardinal points, and the invisible world, namely eternity. 'As in heaven so on earth' (Matthew 6:10). The eight points represent the virtues of the knights guided by the teaching of Jesus on the mountain, respectively (Matthew 5:1-2): 'blessed are the poor in spirit, for theirs is the kingdom of heaven, blessed are the meek' (Matthew 5:3), 'blessed are the meek, for they shall inherit the earth' (Matthew 5:5), 'blessed are those who mourn, for they shall be comforted' (Matthew 5:4), 'blessed are those who hunger and thirst for righteousness, for they shall be satisfied' (Matthew 5:6), 'blessed are the merciful, for they shall receive mercy' (Matthew 5:7), 'blessed are the pure in heart, for they shall see God' (Matthew 5:8), 'blessed are the peacemakers, for they shall be called sons of God' (Matthew 5:9), 'blessed are those who are persecuted for righteousness' sake, for theirs is the kingdom of heaven' (Matthew 5:10).

In Christian tradition, the Star of Bethlehem is represented with eight points, also called the Star of the Mother of God or the Star of the Magi, and it is the star that guided the Magi to the manger where the Saviour was born. 'Now when Jesus was born in Bethlehem of Judea in the days of Herod the king, behold, wise men from the East came to Jerusalem, saying, 'Where is he who has been born king of the Jews? For we have seen his star in the East, and have come to worship him' (Matthew 2:1-2).

In addition to Christian symbolism, the Templar cross also has an esoteric aspect, born from interaction with other cultures and peoples with whom they interacted, reflecting a high degree of knowledge. For example, the number eight is noted in the Roman alphabet as VIII, and in Arabic as ٨.

Eight is also the atomic number of Oxygen, an important element in supporting life and the third most abundant element in the universe. In nuclear physics, eight represents a magic number; it is the number of nucleons, whether protons or neutrons, arranged in complete layers in the atomic nucleus and characterized by the fact that they are much more stable than other nuclei. Eight represents infinity and wealth, not in the material sense but in faith and self-sacrifice.

Keywords: *symbolism, Knights Templar, Chivalry, Catholic Church, Crusades, Red Cross, Eight Points, virtues, Biblical references, Esotericism, spiritual symbolism, faith, sacrifice.*

Crucea, în viața unui creștin, este deosebit de importantă, deoarece reprezintă acel simbol ce-l însoțește de la primele zile pe acest pământ, până la trecerea în neființă, unde se transformă într-un străjer etern și fidel.

Ordinul *Pauperes commilitones Christi Templique Solomonici* sau Ordinul Cavalerilor Templieri ia ființă în anul 1119, la inițiativa lui Hugo de Payens¹, cavaler din regiunea Champagne, și a fost recunoscut de către Biserica catolică prin bula papală „*Omne datum optimum*”² în anul 1139, pe vremea papei Inocențiu al II-lea³.

Ierarhia în cadrul Ordinului a fost următoarea: *cavaleri* (care obligatoriu trebuiau să aibă origini nobile, iar ca ținută purtau mantia albă), *capelanii* (care erau preoți) și *sergenții* (al căror statut social putea fi și de rang inferior, iar ca ținută aveau mantie neagră sau maro). Această ierarhie strictă permitea o structură clară, eficientă și esențială în vederea funcționării ordinului. Trebuie subliniat faptul că indiferent de rang, fiecare membru al comunității cavalerești avea o misiune bine definită, iar respectul față de liderii Ordinului era esențial pentru coeziunea grupului.

Crucea roșie cu opt colțuri pe mantia albă a cavalerilor și pe tunica sergenților a fost adăugată, conform opiniei unor autori⁴, în anul 1145, la începutul celei de-a doua cruciade, după o întâlnire la care au participat Papa Eugen al-III-lea și regele Ludovic al VII-lea al Franței. Culoarea roșie reprezintă jertfa Mântuitorului pentru mântuirea oamenilor, dar și jertfa templierilor pentru promovarea, apărarea și cultivarea valorilor creștine. Mantia era purtată de către cavalerii templieri în timpul campaniilor, precum și în viața de zi cu zi și avea o croială dreptunghiulară cu capișon, fiind purtată peste armură, dar și în timpul ceremoniilor religioase. Pe lângă semnificația religioasă și simbolică, mantia cavalerilor templieri avea și rol funcțional, de protecție împotriva vremii, precum și de camuflaj.

Înainte de a trece la descrierea crucii, dorim să ne oprim și asupra semnificației mantiei. Mantia reprezenta, prin culoarea sa albă, puritatea și

¹ <https://templarhistory.com/hugues-de-payens/> (accesat la 12.02.2024).

² Malcom Barber, *The Trial of the Temolars*, Cambridge University Press, 2008.

³ J.M. Upton-Ward, *The Rule of the Templars: The French Text of the Rule of the Order of the Knights Templar*, The Boydell Press, 1992.

⁴ Michaël Riche-Villmont, *Repere în Simbolistica ordinelor cavalerești medievale*, pe www.michaelvillmont.eu (accesat la 10.05.2024).

devotamentul, precum și dorința de a duce o viață sfântă dedicată slujirii lui Dumnezeu. Astfel, putem preciza faptul că templierii care își dedicau viața apărării valorilor creștine, își arătau angajamentul față de idealuri prin purtarea mantiei. Aceasta reprezintă un simbol al unității și fraternității, respectiv a legăturii puternice dintre membrii ordinului. Mantia era purtată și în cadrul riturilor de inițiere ale cavalerilor templieri, atunci când noii recruți erau acceptați în ordin. În cadrul acestor ceremonii, mantia simboliza apartenența oficială la ordin și angajamentul față de jurămintele de loialitate, castitate, sărăcie și, nu în ultimul rând, de ascultare.

Crucea templieră în opt colțuri reprezintă un simbol a cărui semnificație are mai multe interpretări, legături istorice, religioase și ezoterice. În contextul Ordinului Templier, acest simbol este unul distinctiv, și reprezintă dedicarea față de Dumnezeu. Virtuțile reprezentate de crucea templieră sunt următoarele: *fides* (credința), *fortitudo* (curajul), *fidelitas* (loialitatea), *generositas* (generozitatea), *temperantia* (cumpătarea), *fraternitas* (fraternitatea/obștea), *veritas* (adevărul) și *humilitas* (smerenia).

Fides (credința) este cea mai importantă virtute a cavalerilor templieri, deoarece aceștia erau considerați soldații lui Hristos, pentru că rolul lor principal era să apere locurile sfinte și să-i ajute pe pelerini. Doar credința lor profund religioasă le dădea puterea de a trece peste toate greutățile și sacrificiile în numele lui Dumnezeu.

Fortitudo (curajul) era o virtute esențială pentru fiecare cavaler templier, deoarece acesta nu se limita doar la câmpul de luptă, ci includea și verticalitatea morală în fața ispitelor, precum și a provocărilor spirituale.

Fidelitas (loialitatea) reprezintă o virtute fundamentală a fiecărui cavaler templier pentru Dumnezeu și pentru frații săi din ordin. Fiecărui cavaler templier îi revine datoria de a rămâne fidel ordinului fără a-i fi permisă nici cea mai mică abatere de la principii, indiferent de circumstanțe.

Generositas (mărinimia) reprezintă acea virtutea care oglindește dăruirea de sine, precum și generozitatea față de cei aflați în situație de nevoie, deoarece fiecare cavaler este obligat să-și pună averea și resursele la dispoziția ordinului sprijinind cauzele Sfintei Biserici.

Temperantia (temperația ori cumpătarea) impune autocenzura, precum și controlul dorințelor personale, cavalerului templier fiindu-i interzis excesele și tentațiile lumii, el având obligația de a se concentra pe viața spirituală și împlinirea misiunii divine.

Fraternitas (fraternitatea) scoate în evidență unitatea dintre cavaleri, ordinul fiind o mare familie bazată pe sprijin și ajutor reciproc atât în viața de obște, cât și cea din interiorul cetății.

Veritas (adevărul) este o virtute esențială atât în ceea ce privește sinceritatea față de sine și față de ceilalți cavaleri, cât și față de învățăturile sau mai bine spus de valorile religioase, cavaleriilor revenindu-le obligația de a fi adevărați în credință și comportament, evitând minciunile și trădările.

Humilitas (smerenia) reprezintă un pilon de bază al ordinului. Chiar dacă templierii erau niște maeștri în ceea ce privește mânuirea armelor, lor le revenea obligația de a fi umili și aveau datoria să nu uite că slujesc unui scop divin care este mai presus de propria lor faimă și ambiție, obligându-i în același timp la respect față de semenii, indiferent de statutul social al acestora.

Așa cum s-a precizat și în rândurile de mai sus, crucea templieră este guvernată de cifra opt, drept pentru care ne propunem o analiză duală, respectiv o abordare din punct de vedere al reperelor creștine și o altă abordare laică, guvernată de informațiile sau mai bine spus cunoștințele acumulate și dezvoltate din interacțiunea cavalerilor cu alte popoare și culturi⁵.

Din punct de vedere al religiei creștine, crucea reprezintă un semn de protecție divină, acest simbol fiind dat de Însuși Dumnezeu și reprezintă infinita Sa iubire față de om: mărturie avem semnul pus de Dumnezeu asupra lui Cain, „ca tot cel care îl va întâlni să nu-l omoare” (Facerea 4,15). Acest semn este reprezentat de semnul **Tav**⁶ care se scria ca un plus din matematică (+/x). Despre acest semn se mai face vorbire în Sfânta Scriptură, Vechiul Testament, la cartea lui Ieremie (9, 4-6): „Și i-a zis Domnul: Treci prin mijlocul cetății, prin Ierusalim, și însemnează cu semnul crucii (litera tav) pe frunte, pe oamenii care gem și care plâng din cauza multor ticăloșii care se săvârșesc în mijlocul lui. Iar celorlalți le-a zis în auzul meu: «Mergeți după el prin cetate și loviți! Să nu aveți nici o milă și ochiul vostru să fie necruțător! Ucideți și nimiciți pe bătrâni, tineri, fecioare, copii, femei, dar să nu vă atingeți de nici un om, care are pe frunte semnul (tav)! Și să începeți cu locul Meu cel sfânt!» Și au început ei cu bătrânii, care erau înaintea templului”.

O altă semnificație a crucii este cea legată de mântuire. „Acum însă, fiind în Hristos Iisus, voi care altădată erați departe, v-ați apropiat prin sângele lui Hristos, Căci El este pacea noastră, El care a făcut din cele două una, surpând peretele din mijloc al despărțiturii, Desființând vrăjmășia în trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca, întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea, Și să-i împăce cu Dumnezeu pe amândoi, uniți într-un trup prin cruce, omorând prin ea vrăjmășia. Și, venind, a binevestit pace, vouă celor de departe și pace celor de aproape; Că prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh. Deci, dar, nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci sunteți împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, Zidiți fiind pe temelia apostolilor și a prorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos. Întru El, orice zidire bine alcătuită crește ca să ajungă un locaș sfânt în Domnul, În care voi împreună sunteți zidiți, spre a fi locaș lui Dumnezeu în Duh.” (Efeseni 2,13-22).

⁵ Cavalerii au fost prezenți în Franța, Orient, Portugalia, Spania, Regatul Unit etc. A se vedea în acest sens www.istoria.org.ro, www.historia.ro (accesat la 12.02.2024).

⁶ I. Danielou, *Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, Editur Seuil, 1957, pp. 100-102. Această accepțiune apare și în Tora și Haftarat, traducere, transliterare și adnotări după surse iudaice de Rabin Șlomo Sorin Roșen la periocola Bereșit, Geneza 4, p. 18, nota e.

Cele opt colțuri ale crucii templiere reprezintă lumea văzută, prin cele patru puncte cardinale, dar și lumea nevăzută, respectiv veșnicia. „Precum în cer așa și pe pământ” (Matei 6,10).

O altă semnificație a cele opt colțuri este legată de virtuțile cavalerilor ghidate de învățătura lui Iisus de pe munte respectiv (Matei 5, 1-2): „fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este Împărăția cerurilor” (Matei 5,3), „fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul” (Matei 5,5), „fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia” (Matei 5,4), „fericiți cei ce flămânzesc și însetoșează de dreptate, că aceia se vor sătura” (Matei 5,6), „fericiți cei milostivi, că aceia vor milui” (Matei 5,7), „fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5,8), „fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu de vor chema” (Matei 5,9), „fericiți cei prigonți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor” (Matei 5,10)⁷.

În tradiția creștină steaua din Betleem este reprezentată cu opt colțuri, fiind denumită și *Steaua Maicii Domnului* sau *Steaua Magilor* și este steaua care a ghidat magii spre ieslea în care S-a născut Mântuitorul. „Iar dacă S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, în zilele lui Irod, iată magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, întrebând: Unde este regele Iudeilor, Cel ce S-a născut? Căci am văzut la Răsărit steaua Lui și am venit să ne închinăm Lui” (Matei 2, 1-2).

Astfel, și cavalerii templieri își ghidau activitatea după lumina învățăturilor Sfintei Scripturi. Această stea este o dovadă prezenței divine ce nu marchează doar un eveniment istoric, ci înfățișează începutul unei noi ere în istoria omenirii. Drumul parcurs de cei trei magi către ieslea unde s-a născut pruncul Iisus simbolizează recunoașterea universală a Mântuitorului care este Lumina ce aduce cunoașterea și salvarea, Lumina care însoțește cavalerul templier în toate zilele și activitățile sale.

Considerăm că cele opt colțuri ale crucii templiere reprezintă cinstea acestora față de Fecioara Maria cea Născătoare de Dumnezeu, deoarece prima sărbătoare creștină din anul bisericesc, ce începe la data de 1 septembrie, este cea a Nașterii Maicii Domnului de pe data de 8 septembrie⁸.

În tradiția Bisericii Ortodoxe, Învierea lui Iisus se sărbătorește în duminica de Paști, care cade în a opta zi a săptămânii, fiind considerată o nouă zi a creației și reflectă credința în Învierea lui Iisus Hristos și inaugurarea unei noi ere a mântuirii și a vieții veșnice, deoarece după cele șapte zile ale creației vine și cu

⁷ A se vedea în acest sens Grigorie de Nyssa, *Opt omilii la Fericiri*, București, Editura Anastasia, 1999.

⁸ Trebuie subliniat faptul că din anul 1054, pe data de 16 aprilie, a avut loc marea schismă prin care apar Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Răsăriteană, fapt ce va duce la o serie de modificări în ceea ce privește sărbătorile, ceremoniile religioase și, nu în ultimul rând, calendarul bisericesc, care în Biserica Ortodoxă începe din 1 septembrie, pe când în Biserica Catolică anul bisericesc sau anul liturgic începe de obicei cu prima duminică din Adventus, respectiv cu patru săptămâni înainte de Crăciun. Am menționat data de 1 septembrie pe considerentul că, după tradiția din Legea Veche, pe această dată începe și anul nou civil la poporul evreu și tot cu data de 1 septembrie, Iisus Hristos a citit în sinagogă profeția Sa conform Isaia 61, 1-2 și Luca 4, 18-19.

unirea omului cu Dumnezeu, ziua în care „vor ieși cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții și cei ce au făcut cele rele spre învierea osândirii (Ioan 5, 29).

Dacă analizăm din punct de vedere numerologic crucea în Sfânta Scriptură, vom consta că aceasta apare în 26 de versete, respectiv: 6 versete în Marcu, 5 versete în Matei, 3 versete în Luca, 3 versete în Ioan, 2 versete în Galateni, 2 versete în Coloseni, 1 verset în Faptele Apostolilor, 1 verset în 1 Corinteni, 1 verset în Efeseni, 1 verset în Filipeni, 1 verset în Evrei. Dacă adunăm 2 cu 6 ne va da cifra 8, care, în numerologie, este asociată cu puterea, echilibrul și justiția. Această simbolistică are la bază forma geometrică care este reprezentată de un dublu cerc, similar cu semnul infinitului. O altă semnificație profundă a cifrei opt este legătura sa cu ciclurile și regenerarea. Din punct de vedere al numerologiei, cifra opt poate fi asociată cu începutul și sfârșitul, dar și cu capacitatea de a învăța și de a renaște din propriile experiențe.

Considerăm că o influență în alegerea acestui simbol de către cavalerii templieri are la bază și interacțiunea cu alte popoare, în special poporul evreu. În tradiția iudaică, cifra opt are o semnificație specială și profundă, reprezentând spiritualitatea și trecerea în altă dimensiune, dincolo de lumea naturală sau materială.

În calendarul iudaic, în zilele de opt găsim sărbători importante, dintre care amintim *Sukkot*, care se sărbătorește timp de o săptămână, iar în a opta zi se sărbătorește *Šmini Atzeret*, care simbolizează întoarcerea la Dumnezeu. În această zi, poporul evreu începe un nou ciclu spiritual.

Circumcizia (sau *Brit Milah*) se făcea în a opta zi de viață a copilului și reprezenta jertfa din carne a omului față de Dumnezeu. Această jertfă carnală a fost transformată de către Mântuitor în botez și dată ucenicilor care „mergând învățați toate neamurile, botezându-le...” (Matei 28, 19). Prin circumcizie evreul se sfințește și își înnoiește relația cu Dumnezeu.

O altă semnificație a cifrei opt la poporul evreu este cel de trecere a limitei materiale, deoarece acesta vine după șapte, care simbolizează perfecțiunea naturală precum și ordinea divină a creației.

Dacă vom analiza marile religii, vom constata faptul că cifra opt ocupă un loc important. Spre exemplu, în Cabala⁹ cifra opt este asociată luminii divine și înseamnă primire. Cifra patru în Cabala reprezintă divizarea lumii materiale în cele patru puncte cardinale, iar crucea este punctul de intersecție dintre divin și material.

În Islamism, cifra opt este asociată cu paradisul (Jannah), deoarece se consideră că acesta are un număr de opt porți care conduc musulmanul la nivele diferite de fericire și binecuvântare.

În Budism, cifra opt este deosebit de importantă datorită Căii Octuple¹⁰, care reprezintă practicile și principiile necesare atingerii iluminării și includ: viziunea dreaptă, dreapta intenție, vorbirea dreaptă, acțiunea dreaptă (sau

⁹ A se vedea David Wells, *Învăță cum să înțelegi Cabala în 21 de zile*, București, Editura For You, 2017.

¹⁰ <https://www.aryadharma.ro/> (accesat la 12.02.2024).

corectă), traiul adevărat, efortul necesar accederii căii adevărate, dreapta atenție și dreapta concentrare.

În Hinduism, cifra opt reprezintă pe Vishnu. Acesta este zeul care are un număr de opt avataruri sau reîncarnări principale. Cifra opt reprezintă în Hinduism prosperitatea și abundența.

În concluzie, putem preciza că simbolul crucii cu opt colțuri reprezintă puterea de a transforma pe care o are cavalerul templier. Ea reprezintă transformarea spirituală a cavalerului templier care se petrece prin sacrificiul și prin împărtășirea credinței creștine. Crucea nu reprezintă doar un simbol al morții Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ci și un simbol al mântuirii, al reconcilierii și al transformării interioare a cavalerului. Crucea are rolul de a uni cavalerii într-o comunitate de iubire și sprijin reciproc. Ea este legătura dintre Dumnezeu și om. Prin cruce, cavalerii templieri găsesc puterea de a se sprijini reciproc prin construirea unei relații bazate pe iubire și respect și amintește de promisiunea vieții veșnice și de posibilitatea unei noi începuturi, al împăcării, iubirii divine și al mântuirii. Prin cruce fiecare cavaler templier poate experimenta o transformare profundă atât pe plan spiritual, cât și moral, ducându-l pe calea unei vieți noi, în comuniune totală cu Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE

Barber, Malcom, *The Trial of the Templars*, Cambridge University Press, 2008.

Danielou, I., *Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, Editur Seuil, 1957.

de Nyssa, Grigorie, *Opt omilii la Fericiri*, București, Editura Anastasia, 1999.

Chevalier, J., Gheerbrant, A., *Dicționar de simboluri*, București, Editura Artemis, 1994.

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura I.B.M.B.O.R., 2002.

Tora și Haftarot, traducere, transliterare și adnotări după surse iudaice de Rabin Șlomo Sorin Roșen.

Upton-Ward, J.M., *The Rule of the Templars: The French Text of the Rule of the Order of the Knights Templar*, The Boydell Press, 1992.

Wells, D., *Învață cum să înțelegi Cabala în 21 de zile*, București, Editura For You, 2017.

<https://www.aryadharma.ro> (accesat la 12.02.2024).

www.historia.ro (accesat la 12.02.2024).

www.istoria.org.ro (accesat la 12.02.2024).

www.michaelvillmont.eu (accesat la 10.05.2024).

www.templarhistory.com (accesat la 12.02.2024).

Ordinul Templierilor de la măreție la arderea pe rug

The Order of the Templars: from Grandeur to Burning at the Stake

Aurel DRAGOȘ
Colectivul Monografic Arad

Abstract

The Templars are perhaps the most well-known chivalric and military order. The Templars emerged immediately after the First Crusade (1099), initiated by a French nobleman, in the year 1119 – Hugues de Payens, along with eight knights chosen from among his relatives, under the title of 'The Order of the Knights Templar.' The Templars became known in Europe from 1128, through a fundraising campaign supported by Bernard de Clairvaux, an important figure in the Church. In the same year – 1128, the order received official recognition at the Council of Troyes. In 1130, the King of Aragon in Spain bequeathed large swathes of land to the Templar Order. Donations were the guiding thread that led all members of the Order. Pope Innocent II in 1139 issued an order allowing the Knights Templar to freely cross borders. From the Poor Soldiers of Christ and the Temple of Solomon (the Templar Knights), they gradually became wealthier over time. The Templars created a financial network throughout Christendom. Through their means of total disobedience, they became a 'state within a state' The Templars were accused of heresies, but this did not stop them from continuing their practices. The Templars were organized as a global order, and members answered only to the Grand Master, always only a French knight, appointed for life. At its peak, the Order had between 150,000 and 200,000 Templars. The Templars' Code, known as the Latin Rule, had 72 clauses, which over time grew to several hundred. Some clauses bordered on the absurd but this was part of history. The researcher has the (vague) belief that the modern-day Foreign Legion has not imposed so many burdensome restrictions.

Keywords: *Knights Templar, chivalry, crusades, Hugues de Payens, Council of Troyes, Pope Innocent II, Christianity, Aragon, France.*

În loc de introducere

Până la apariția Cruciadelor, au existat Cavaleri înaintea erei noastre, iar satisfacția autorului este cu atât mai mare, că pot să-i readuc în atenția cititorului și nu numai. Ei fac parte din Istoria Românilor! Este vorba de:

- *Cavalerii Danubieni* (în mitologia dacilor), divinități înfățișate sub forma unor călăreți, care poartă-n sulită balaurul dacic.

- *Cavalerul Trac*, zeu minor, venerat în Tracia și Moesia. Cultul său s-a răspândit în vremea Imperiului roman și la nord de Dunăre¹.

¹ *Mic Dicționar Enciclopedic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972, p. 1134.

Nașterea și creșterea ordinului

Religiile monoteiste au ca virtute fundamentală, respingerea violenței sub orice formă, indiferent de religia pe care o are. Creștinismul o împlinește cu învățătura „iubirii vrăjmașului” (iubirea aproapelui), iar Islamul propovăduiește toleranța față de alte confesiuni, creștinii și evreii având un statut de „protecție”.

Dar ... de-a lungul vremurilor, religia a fost asociată cu violența – istoria omenirii o demonstrează din plin. Războaie, acte de terorism, represii au fost puse sub semnul credinței. Războaiele și alte acțiuni sângeroase purtate în numele lui Dumnezeu au avut și au conotații politice, cu urmări dezastruoase pe plan social și distrugeri materiale.

„Războiul Sfânt” (al săracilor) de eliberare a Ierusalimului și a Sf. Mormânt de sub ocupația necredincioșilor, a generat numeroase acte de violență. La chemarea papei Urban al-II-lea – cruciada săracilor – a exterminat în drumul lor populația evreiască din Praga și orașele romane. Eliberarea Ierusalimului la 1099 – prima cruciadă consemnată de istorie – a însemnat un măcel. „Cavalerii străbăteau străzile cu spada sau pumnalul în mână, omorând orice locuitor întâlnit, fără să cruțe nici femeile și nici copiii”, din spusele unui martor ocular. Orașul era plin de sânge și cadavre, iar „eliberatorii”, mânjiți de sânge din tălpi și până în creștet. După ce s-au spălat și au îmbrăcat veșminte curate, au pornit desculți cu plânsete și gemete pe urmele lui Hristos, „sărutând urmele tălpilor lui”.

Urban al II-lea (Odon de Logery – 1088-1099) a continuat politica antiimperială promovată de papa Grigore VII și a fost inițiatorul primei cruciade, predicate în conciliul de la Chermont (1095).

Intransigența s-a manifestat însă și în interiorul religiei creștine, fiecare ramură se considera deținătoarea adevărului unic. După ce au prigonit și masacrat evrei, musulmani și vrăjitoare, „bunii catolici” și ereticii protestanți s-au persecutat și ucis reciproc.

Noaptea Sfântului Bartolomeu – 24 august 1572 – rămâne înscrisă în istorie ca un moment terifiant. Clopotul de la Saint Germain L’Auxerrois dădea semnalul măcelăririi a cca 2.000 de hughenoti².

Templierii apar după prima Cruciadă. În anul 1119, un nobil francez din regiunea Champagne, Hugues de Payens, împreună cu 8 cavaleri dintre rudele sale, a creat Ordinul Cavalerilor Templieri, în Ierusalim.

Sărmanii soldați ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon, inițial, au fost cunoscuți sub numele de templieri (cavaleri) sau Ordinul Templului, și în subsidiar erau o organizație militaro-călugărească, cu scopul declarat de a apăra pe pelerinii (călători) creștini în Țara Sfântă.

Biserica Catolică recunoaște oficial Ordinul prin acceptarea de către papa Inocențiu al II-lea în 1139, a formei lor de organizare.

Ordinul cuprindea călugări militari războinici, călugări capelani și călugări de serviciu (slujitori). Cavalerii templieri purtau o mantie albă cu o cruce roșie, distinctivă, și erau printre cei mai bine echipați, antrenați și disciplinați războinici

² *Lumea* (București), anul 37, 1999, nr. 10, p. 52.

din perioada cruciadelor. Membrii Ordinului care nu erau războinici au creat o puternică infrastructură economică în întreaga creștinătate. Ei au introdus proceduri financiare care au reprezentat începutul sistemului bancar. Tot lor li se datorează construirea de fortificații în Europa și Țara Sfântă. Regele Balduin al II-lea al Ierusalimului acordă Templierilor dreptul să-și ridice un sediu pe Muntele Templului unde se găsește – astăzi – Moscheea Al Aqsa (Aqsa).

Muntele Templului este sacru pentru evrei, creștini și musulmani, fiind o locație importantă pentru istorie. Aici ar fi fost ruinele Templului lui Solomon, posibila ascunzătoare a Sfântului Graal.

Califul Abd al Malik – secolul al VII-lea – a construit o importantă moschee, Domul din Piatră. Cruciații au transformat-o în catedrală numind-o „Templum Domini”, de unde și numele de Templieri.

Templierii au devenit foarte cunoscuți în Europa din anul 1128, în urma unei campanii de strângere de fonduri, prin care se solicitau bani, pământuri și pe fii de nobili, pentru a se alătura ordinului. Bernard de Clairvaux (mai târziu a fost sanctificat), personaj proeminent al Bisericii Catolice, a susținut cu tărie eforturile de strângere de fonduri. Tot în anul 1128, a avut loc Conciliul de la Troyes, în urma căruia Ordinul a primit recunoașterea oficială.

Regele Aragonului din Spania (la 1130), a lăsat prin testament mari întinderi de pământ. Gestul testamentar al Regelui a deschis o fereastră, iar donațiile au devenit o practică folosită de toți membrii templieri.

Papa Inocențiu al II-lea dă un ordin (1139), prin care Cavalerii Templieri deveneau și mai puternici. Ordinul le permitea libera circulație (trecerea frontierelor); excluderea lor de la plata taxelor și singura autoritate recunoscută de ei rămânea doar Papa.

Patronul Ordinului, Bernard Clairvaux, nu era străin de această confirmare a puterii lor, el a fost cel care l-a ajutat pe Papa Inocențiu să conducă Biserica Catolică.

Organizarea

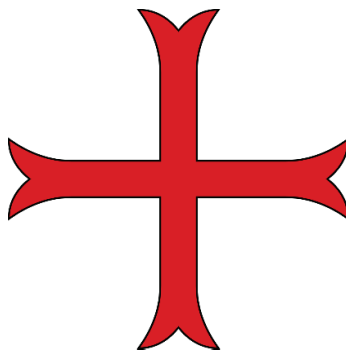
Templierii erau organizați drept un ordin monahal, similar cu Ordinul Cistercian al lui Bernard de Clairvaux, considerat drept prima organizație eficientă în Europa. Structura avea un lanț puternic al autorității. Țările cu o prezență notabilă a templierilor (Franța, Anglia, Aragon, Portugalia, Poitou, Apulia, Regatul Ierusalimului, Comitatul de Tripoli, Principatul de Antiohia, Anjou și Ungaria) aveau un Maestru al Ordinului Templierilor în acea regiune (întotdeauna un cavaler francez) care răspundea în fața Marelui Maestru, numit pe viață, el supraveghea eforturile militare ale Ordinului, cât și proprietățile financiare din vest. În perioada de glorie a Ordinului, existau între 15.000 și 20.000 de templieri, o zecime dintre ei erau cavaleri adevărați.

Bernard de Clairvaux și fondatorul Hugues de Payens au redactat cadrul specific de comportament al Ordinului Templierilor, cunoscut sub numele de Norma Latină. Cele 72 de clauze defineau comportamentul ideal al Cavalerilor, cum ar fi tipurile de robe pe care aveau obligația să le poarte sau câți cai puteau avea. Unui Maestru al Ordinului îi erau atribuiți 4 cai, unui frate capelan sau preot 3 cai, unui frate sergent 2 cai și unui gentleman valet, pentru a-și căra scutul și lancea, un cal. Masa trebuia să fie luată în liniște, la care să nu mănânce carne mai mult de trei ori pe săptămână. Nu aveau voie să aibă contact fizic cu nicio femeie, nici măcar cu membrii familiei. Pe măsură ce ordinul creștea, au crescut și numărul de clauze, de la 72 la câteva sute.

Templierii au fost împărțiți în trei categorii: cavalerii aristocrați, sergenții proveniți din oameni de rând și clerici. Cavalerii aristocrați purtau mantii albe și echipați drept cavaleria grea, cu trei sau patru cai și unul sau doi pași. Sergenții erau aleși din rândurile populației obișnuite. Erau echipați drept cavaleria ușoară cu un singur cal. Ei serveau Ordinul și în alte moduri: administrarea proprietății Ordinului, treburi domestice, sau comerț.

Capelanii, a treia clasă a templierilor, erau preoți consacrați ce aveau grijă de nevoile spirituale ale templierilor.

Mantaua albă a fost atribuită templierilor la Conciliul de la Troyes (1129-1128), iar crucea a fost adăugată robelor la începutul celei de a doua cruciade, când Papa Eugen al III-lea, regele Ludovic al VII-lea al Franței și alte personalități cu sediul lor de lângă Paris. Potrivit Normei, cavalerii aveau obligația să poarte mantaua albă non-stop, având interzis chiar să bea sau să mănânce dacă nu o purtau.

Inițierea, Recepția (receptio), de primire în rândurile Ordinului, era un profund angajament și implica o ceremonie solemnă.

Noii membrii trebuiau să semneze de bună voie (și „nesiliți de nimeni”) predarea Ordinului a întregii averi și proprietăți și să facă jurămintă de sărăcie, castitate, pietate și obediență. Unui om însurat îi era permis să se alăture Ordinului dacă avea permisiunea soției, însă nu avea voie să poarte mantaua albă.

Crucea roșie de pe robe era un simbol al martiriului, căci a muri în luptă era considerat o mare onoare, care asigura un loc în rai. Acest principiu, precum și reputația lor pentru curaj, pregătirea lor excelentă și armamentul greu, au făcut din Templieri una din forțele de luptă cele mai de temut din timpurile medievale.

Ascensiunea

Urmare a primei cruciade, mulți pelerini din Europa s-au îndreptat spre locurile sfinte din Țara Sfântă. Ierusalimul era relativ sub control, dar bandiții erau și ei prezenți în număr mare și foarte mulți pelerini au fost măcelăriți, jefuiți în drumul lor de la Jaffa, până în Țara Sfântă.

Sărăcia templierilor – sărmanii soldați ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon – a durat puțină vreme. Ordinul Templierilor a fost oficial recunoscut de Biserică după Conciliul din Troyes. În urma acestui act formal, templierii au devenit o destinație preferată a donațiilor din Europa. Bula papală a papei Inocențiu al II-lea „Omne Datum Optimum” (1139) a fost o mană cerească pentru templieri. Bula papală i-a scutit pe templieri de la supunerea la legile locale, puteau trece liber granițele (în Europa de vest), nu plăteau taxe și nu răspundeau decât în fața papei.

Având resurse abundente, Ordinul a crescut repede (numeric). Templierii erau forța de avangardă în bătălii, cheie ale Cruciăților. Cavalerii în armură atacau frontal, într-un dispozitiv în formă de vârf de lance, pentru a face breșe în liniile adversarilor. Una din marile victorii a fost la Bătălia de la Montgisard, din 1177, când o armată creștină – din ea făceau parte și 500 de templieri, a reușit să învingă o armată a lui Saladin de peste 26.000 de soldați.

Misiunea principală a Ordinului era militară, însă, doar un număr mic de membrii se aflau efectiv pe frontul de luptă. Restul aveau un rol de sprijin (spatele frontului „templier”) atât pentru ajutorul individual al cavalerilor, cât și pentru a asigura buna funcționare a infrastructurii financiare. Templierii au depus un jurământ de sărăcie, în realitate, în timp au ajuns să controleze bogății ce depășeau cu mult donațiile directe pentru cauza lor. Nobilii participanți la cruciade își depuneau averea în mâinile templierilor, pe perioada cât lipseau. Acumularea de bogății în acest mod în Europa și Țara Sfântă a dus la apariția primelor scrisori de credit, pentru pelerinii ce călătoreau în Țara Sfântă. La plecare, își depuneau averea unui cavaler din regiunea respectivă, de la care primeau un document încifrat, pe care îl foloseau la sosirea în Țara Sfântă pentru recuperarea fondurilor; acest sistem a îmbunătățit siguranța pelerinilor, dar a sporit nemeritat averea templierilor.

În baza acestui amestec de donații și afaceri, templierii au ajuns să dețină suprafețe întinse de pământ în Europa și Orientul Mijlociu; cumpărau ferme și podgorii; construiau biserici și castele; erau implicați în manufactură, importuri și exporturi, aveau propria flotă navală, inclusiv insula Cipru, o perioadă de timp. Templierii mai dețineau cca 1.000 de comanderii (unități administrative locale cu reședințe pentru membri) și fortificații în Europa.

Declinul

Cruciadele au început să-și piardă puterea din a doua jumătate a secolului al XII-lea, scopul și obiectivele vizate nu mai erau. Lumea musulmană era mai unită sub liderul Saladin, iar facțiunile creștine erau măcinate de lupte interne. Templierii au ajuns în conflict cu cele două mari ordine creștine, Cavalerii Ospitalieri și Cavalerii Teutoni (germanici). Luptele pentru domeniile feudale au slăbit pozițiile creștine. Templierii au pierdut bătălia decisivă de la Hattin, iar Ierusalimul a fost pierdut în fața armatei lui Saladin în 1187. Cruciații (fără templieri) au recucerit orașul abia în 1229, dar pentru scurt timp. În 1244, musulmanii au reocupat orașul, care nu a mai fost controlat de creștini până în anul 1917, când britanicii l-au luat de la otomani.

Templierii au fost obligați să-și mute cartierul general în alte orașe din nord, precum portul Acra, pe care l-au deținut în tot secolul următor. A fost pierdut în 1291, urmat de ultimele fortărețe de pe continent. Următoarea locație a fost Cipru-Limassol și o garnizoană pe mica insulă Arwad, lângă coastă și aproape de Tartosa. Din 1302, templierii pierd și această insulă, ultimul loc din Țara Sfântă aflat în mâinile lor.

Misiunea militară a ordinului fiind ca și inexistentă, sprijinul acordat organizației s-a risipit. După 200 de ani de existență, templierii deveniseră o parte a vieții social-economice zilnice în Europa. Erau prezenți la nivel local cu mii de sedii, administrau multe întreprinderi și mulți europeni intrau zilnic în contact cu ei. Chiar și în aceste condiții, Ordinul rămânea independent de stăpânirea locală (era „neimpozabil”), practic era un stat în stat.

Ordinul mai avea o armată, dar nu mai avea un câmp de luptă, ceea ce a mărit tensiunile cu o parte (însemnată) a nobilimii europene, mai ales că Templierii erau interesați în fondarea unui stat monastic (călugăresc), preluând ideea de la cavalerii teutoni (germanici) în Prusia după anul 1226.

Arestările și dizolvarea

În 1305, noul papă, Clement al V-lea, aflat în Franța, a trimis scrisori Marelui Maestru templier Jacques de Molay și celui al Ordinul ospitalier, Fulk de Villaret, pentru a discuta posibila fuziune a celor două ordine. Ideea nu a fost agreată, dar papa a insistat și i-a invitat pe amândoi în Franța. De Molay a sosit primul la început de an 1307, dar Villaret a întârziat câteva luni. În acest răstimp, De Molay și papa Clement au discutat acuzațiile aduse cu doi ani înainte de un templier exclus din Ordin. Acuzațiile erau în general false, dar Clement trimite regelui Filip al IV-lea o cerere pentru ajutor în investigație. Cum regele era îndatorat Templierilor în urma războiului cu englezii, folosește zvonurile existente în propriul său scop. A pus presiune pe Biserică să acționeze împotriva ordinului, pentru a se elibera de datorii.

Zi de vineri, 13 octombrie 1307, Filip a ordonat ca Molay și alți templieri francezi să fie arestați simultan. Ei au fost acuzați de numeroase erezii și torturați pentru a obține mărturisiri de blasfemie. La insistențele regelui Filip, papa Clement a emis bula „Pastoralis Praeeminentiae” la 22 noiembrie 1307, prin care

cerea tuturor monarhilor creștini din Europa să-i aresteze pe templieri și confiscarea averilor.

Eliberați de tortura inchizitorilor, mulți templieri și-au retras mărturiile. În 1310, Filip le-a blocat tactica, folosind doar mărturiile forțate precedente drept justificare pentru arderea pe rug a zeci de templieri la Paris.

La amenințările cu acțiuni militare ale regelui Filip, papa Clement acceptă dizolvarea ordinului, invocând scandalul public. La Conciliul de la Viena din 1312 a emis o serie de bule papale, „Vox in excelso”, prin care dizolva oficial Ordinul, și „Ad Providam”, care oferea cea mai mare parte a posesiunilor templierie ospitalierilor.

Conducătorii Ordinului, Marele Maestru Jacques de Molay, care mărturisise sub tortură, și-a retras declarația și Geoffrey de Charney, perceptor al Normandiei (asociatul său), a insistat pe nevinovăția sa. Ambii au fost declarați vinovați de a fi redevenit eretici, condamnați să ardă pe rug la Paris, pe 18 martie, 1314. Molay a rămas sfidător până la sfârșit, cerând să fie legat astfel încât să fie cu fața la Catedrala Notre Dame, iar mâinile împreunate. Conform legendei, a strigat dintre flăcări că atât papa Clement, cât și regele Filip, îl vor întâlni foarte curând în fața lui Dumnezeu. Papa Clement a murit o lună mai târziu, iar regele Filip înainte de sfârșitul anului, la vânătoare.

Disparația conducătorului a dus la dizolvarea Ordinului, restul templierilor din Europa au fost fie arestați și judecați, fie absorbiți în alte Ordine militare, precum Cavalerii Ospitalieri sau Ordinul Calatrava, ori lăsați să se retragă și să trăiască în pace. Unii au fugit în Scoția excomunicată, unde au luptat pentru regele Robert Bruce. Templierii au avut o influență benefică asupra istoriei Scoției.

Organizații moderne ale templierilor

- Unirea celor două rivale (templieri-ospitalieri) le-a permis templierilor supraviețuitori să-și găsească refugiu (și un nou început).
- Sub înrăurirea prințului Henric Navigatorul, s-au născut două ordine militaro-călugărești noi, succesoare celui templier: Ordinul Militar al lui Hristos, în Portugalia și Ordinul de Montesa (10 iunie 1317), în Aragon, care funcționează și azi, dar sunt reformate.
- Ritualul masonic de York are o filială numită astăzi Ordinul Cavalerilor Templieri. Suveranul Ordinului Militar al Templului din Ierusalim (grup bonapartin și ecumenic), fondat în 1804, are statut de organizație caritabilă non-guvernamentală, conform Organizației Națiunilor Unite.

Legende și relicve

- În timpul Cruciadelor un interes particular a existat față de mitul Sfântului Graal, asociat templierilor.
- Majoritatea specialiștilor sunt de acord că povestea Graalului a fost doar una fictivă.

BIBLIOGRAFIE

Defta, Adrian Dragoș, *Cistercienii per visibilia ad invisibilia*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2013.

Frale, Barbara, *Templierii. Istoria secreta a celui mai faimos ordin cavaleresc din Evul Mediu*, București, Editura All, 2021.

Lumea (București), anul 37, 1999, nr. 10.

Mic Dicționar Enciclopedic, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972.

Pernoud, Regine, *Templierii Cavaleriei lui Christos*, București, Editura Univers, 2007.

Ralls, Karen, *Enciclopedia cavalerilor templieri. Ghid de personaje, locuri, evenimente și simboluri ale Ordinului Templierilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.

II. SEMNE ALE CREȘTINISMULUI TIMPURIU II. SIGNS OF EARLY CHRISTIANITY

Romanizarea și creștinismul, repere ale continuității în spațiul daco-roman

Romanization and Christianity, Landmarks of Continuity in the Daco-Roman Space

*Prof. univ. dr. Marius-Ioan GREC
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad*

„În Dacia se căuta să fii roman.”
‘In Dacia one sought to be Roman.’
Fr. Altheim

Abstract

Romanization is a historical process compatible with the great migrations of the first millennium of Christianity or the Indo-Europeanization of the 3rd-2nd millennia BC. It should be noted, however, that Romanization has general features compatible for all the areas in which it took place, but also features specific to the place, time and population base where it took place. Through Romanization and the preservation of Romanity in the Dacian area, the Latin-speaking Daco-Roman population came into being, the Latin-speaking peoples - including the Romanian people - being the result of an ethnic and cultural synthesis between Romans and/or Romanised settlers and the autochthonous.

Christianity in Roman Dacia (with some elements still prefigured in pre-Roman Dacia) and later in post-Roman Dacia is a reality that can be demonstrated over a wide temporal corridor, which is in line with popular Christianity coming from ... the perennial horizon of historically recognized and adopted values, the Geto-Dacians being ... ‘the bravest and most righteous of the Thracians’ (Herodotus, Histories, IV, 93) they succeeded in ‘being’ in history because they had those ‘messengers of history’ to intercede their entry into the sacred space of endurance ... It is not surprising that one of the first Christian authors (perhaps even the first) Clemens of Alexandria (or Clement of Alexandria - 150/215 A.D. Hr., theologian, philosopher, writer) appreciates the importance of the barbarian lawgivers and teachers, mentioning in this context also the Geto-Dacian priests.

It is certain, however, that the beginning of Christian manifestations in the Roman province of Dacia can be placed at the end of the 2nd and beginning of the 3rd century, when the number of Christians in the Roman Empire was growing, and Dacia was no exception. It became increasingly clear from the 3rd century onwards that the spread of the new religion - the Christian religion – could not be stopped no matter how many harsh restrictive measures were taken.

Keywords: *romanization, Christianity, continuity, Dacia, Roman army.*

Romanizarea¹ este un proces istoric compatibil cu marile migrații din primul mileniu al creștinismului sau cu indoeuropenizarea din mileniile III-II î.Hr. Trebuie menționat însă că romanizarea are trăsături generale compatibile pentru toate zonele în care s-a manifestat, dar și particularități specifice locului, timpului și bazei populaționale unde s-a desfășurat. Prin romanizare și prin păstrarea romanității în spațiul dacic a luat ființă populația daco-romană latinofonă, popoarele latinofone – inclusiv poporul român – fiind rezultatul unei sinteze etnice și culturale între romani și/sau coloniști romanizați și autohtoni.

Creștinismul în Dacia romană (cu unele elemente prefigurate încă în perioada Daciei pre-romane) și mai apoi în Dacia post-romană este o realitate care poate fi demonstrată pe un culoar temporal larg, care se înscrie pe linia creștinismului popular venind dinspre ... orizontul peren al valorilor recunoscute și adoptate la scară istorică, geto-dacii fiind ... „*cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci*” (Herodot, *Istorie*, IV, 93) ei reușind performanța de „*a fi*” în istorie pentru că aveau acei „*mesageri ai istoriei*”, care să le mijlocească intrarea în spațiul sacru al dăinuirii ... Nu este de mirare că unul dintre primii autori creștini (poate chiar primul) – Clemens din Alexandria (sau Clement al Alexandriei – 150/215 d.Hr., teolog, filosof, scriitor) – apreciază importanța legiuitorilor și dascălilor barbari, amintindu-i în acest context și pe preoții geto-daci.

În acest context, credem că merită să menționăm – pe scurt – elementele care au dus la o evidentă apropiere între daci (respectiv geto-daci) și esenieni (autorii celebrelor Manuscrise de la Marea Moartă ... spre deosebire de cei care aveau interdicție în a scrie texte cu caracter religios² ereticii esenieni care se auto-intitulau „văzători”, adică profeți, au nesocotit această interdicție).

Discuțiile pornesc de la un fragment din opera lui Flavius Iosephus, *Antichități iudaice* (XVII, 22); acesta se referă la esenieni, descriind într-o manieră concisă viața, obiceiurile, filosofia acestora:

„Nu trăiesc aceștia într-un fel deosebit de al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu așa-numiților polistai (pleistoi) de la daci.” (*Izvoare privind istoria României*, vol. I., Academia Română, București, 1964, traducere Vl. Iliescu, V. C. Popescu, Gh. Ștefan „Ei trăiesc într-un mod care nu se deosebește deloc, ci se aseamănă cât mai mult cu felul de a trăi al dacilor numiți pleistoi” – traducere din limba franceză a textului lui Iosephus.)

Întrebarea care se pune, în mod firesc, este: ce caută dacia în textul lui Flavius Iosephus? Trebuie menționat, de la bun început, că autorul acestor rânduri era deosebit de erudit. El a scris *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor* între anii 70-75 d.Hr., iar *Antichitățile iudaice* în perioada 93-94 d.Hr. Cu toate acestea, cea de-a doua lucrare conține referințe la asemănarea

¹ Parte din aceste idei se regăsesc în monografia dedicată lui Zamolxis: Ioan Marius Grec, *Zamolxis. Realitate și mit în religia geto-dacilor*, pref.: acad. Dumitru Protase, ed. a 2-a, rev. și adăug., Iași, Institutul European, 2009.

² J. Vertemont, *Dicționar al mitologiilor indo-europene*, Timișoara, editura Amarcord, 2000, p. 283.

obiceiurilor dacilor, numiți „pleistoi”, nu la cele ale esenienilor. Cu alte cuvinte, în perioada 75-93, Iosephus a avut prilejul să învețe anumite lucruri despre daci. Ocazia a fost cu siguranță oferită de războaiele daco-romane din timpul împăratului Domițian, preludiul confruntării viitoare dintre Decebal și Traian. De altfel, campania de dincolo de Dunăre fusese pregătită prin ceea ce azi numim „influențare psihologică” a opiniei publice. În acest context, prezența dacilor „pleistoi” în textul lui Flavius Iosephus nu este absurdă; mai mult, numai ea poate satisface logica, istoria și paleografia în același timp. Esenienii erau „celibatari, izolați, separați”, erau „asceți” și iubitori ai naturii („phoenix” – are dublu înțeles: „simbol al nemuririi” și cel de „creangă de palmier” și „coroană”, frecvent asociate în biserica creștină primitivă, pe o bază iudaică³) în viața de fiecare zi (după relatările lui Plinius și Solinus); arheologia intervine în ajutorul a ceea ce pare – la prima vedere – o simplă supoziție: pe basoreliefurile de pe „Tropaeum Traiani”, prizonierii daci sunt, aproape toți, reprezentați stând în fața a doi arbori, cu mâinile legate la spate. Este, fără îndoială, ceva mai mult decât un simplu artificiu sculptural. Dacă analizăm situația și din punct de vedere al foneticii, existența „pleisk”-ului trac, amintind de aspectul „pleus”-ului indoeuropean, amintește de căciula dacilor „pilos” (probabil făcută din lână sau postav, după cum apare în reprezentările de pe Columna lui Traian). „Pleistoi”-i ne apar acum deslușit, salvați de suspiciunea că ar reprezenta o interpretare fantezistă și întâmplătoare; celibatari și vegetarieni, purtând „pilos”-ul ca nobilii daci. A-i pune pe esenieni în legătură cu aceștia nu este nici absurd, nici accidental⁴.

Prin această apropiere de concepții în ceea ce privește religia, comparabilă și observabilă încă din perioadele de copilărie a creștinismului, credința în nemurire a geto-dacilor, așa cum a fost încetățenită de către Zamolxis pe pământul Daciei (termen generic care desemnează toate teritoriile locuite de geto-daci încă din perioada pre-statală), se constituie într-un teren fertil pentru viitoarea pătrundere și răspândire a percepțelor creștine, în care ideea de nemurire are o altă conotație, dar prinde teren rapid în condițiile existenței noțiunii arhetipale în cutuma populară. De altfel, apropierea esenienilor din Palestina și Egipt (aici exista o puternică comunitate eseniană) de lumea preoților egipteni face ca unele obiceiuri egiptene să fie preluate de esenieni. Strabon (*Geografia*, VII, 3, 5) relatează: „Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo.”

Apropierea dintre geto-daci și esenieni s-a făcut și pe acest tărâm al originilor comune, respectiv izvorul nesecat de spiritualitate pe care l-a iradiat

³ A se vedea J. Daniélou, „Ramura de palmier și coroana”, în *Simbolurile creștine primitive*, Timișoara, editura Amarcord, 1998, pp. 7-25.

⁴ E. Lozovan, „Pleistoi”, în *Dacia sacra*, București, editura Saeculum I.O., 1999, pp. 19-26; este interesant și articolul lui A. Bodor, „Cu privire la «kapnobatai» și «polistai», la daci”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia* (Cluj-Napoca), anul I, 1965, pp. 7-18.

civilizația egipteană. Apropierea de civilizația egipteană se manifestă în multe dintre concepțiile religioase, în special în cea ce privește nemurirea, apropierea fiind atât de evidente, încât nu pot fi întâmplătoare. Elementul esențial care apropie cele două concepții (egipteană și geto-dacă) este că aceasta („nemurirea”) nu se dobândește în mod automat de către defunct, chiar dacă acesta a dus o viață plină de credință în zei, de virtute și de înțelegere față de semenii; era nevoie de mai mult.

La geto-daci, spre deosebire de multe alte popoare, la fel ca și la egipteni, existau anumite formule, practici cu ajutorul cărora se dobândea „nemurirea”: „geții [...] se știu face / se fac, nemuritori” (Herodot, *Istoriei*, IV, 93) sau „[...] tot așa și cu descântecul acesta, Charmide: l-am învățat [...] de la un doctor trac, unul din ucenicii lui Zamolxe, despre care se spune că au puterea să te facă nemuritor” (Platon, *Charmide*, V).

Nu se cunosc, cu precizie, practicile care erau necesare pentru a accede la nemurire, dar sacrificiul ritual periodic (din patru în patru ani, după alți autori, din cinci în cinci ani), era unul dintre acestea.

Este însă cert că începutul manifestărilor creștine în provincia Dacia romană poate fi plasat la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea, moment în care numărul creștinilor din Imperiul Roman a devenit tot mai însemnat, iar Dacia nu a făcut excepție. Devine tot mai clar, din secolul al III-lea, că răspândirea noii religii – religia creștină – nu mai putea fi oprită oricât de multe și aspre măsuri restrictive se vor fi luat.

Pentru a parcurge acest drum spre orizontul istoriei, toate semnițiile au trebuință de acei „mesageri ai transcendenței”; toate personalitățile mari ale istoriei au aceeași misiune: de recuperare istorică și culturală a individualităților. Românii au adoptat constitutiv valorile creștinismului, înseamnă că exercițiul intrării lor în istorie este o realitate constantă.

Revenim: Dincolo de originile noastre la răspântiile atâtor imperii, există o continuitate culturală anterioară etnogenezei din primul mileniu al creștinismului. Romanizarea s-a grefat pe un orizont peren al valorilor recunoscute și adoptate la scară istorică: geto-dacii erau „cei mai viteji și cei mai drepti dintre traci” (Herodot, *Istoriei*, IV, 93). Au reușit performanța de „a fi” în istorie pentru că aveau acei „mesageri ai istoriei” care să le mijlocească intrarea în spațiul sacru al dăinuirii. Unul dintre aceștia s-a numit ZAMOLXIS.

„Omul este un animal care, din clipa în care începe să trăiască printre alți indivizi din specia lui, are nevoie de un stăpân ... Or, la rândul lui, și acest stăpân este tot ca un animal care are și el nevoie de un stăpân”. (Kant)

Nu știm, nici acum, dacă această idee a *stăpânului care are nevoie de un stăpân*, este una descoperită de filosoful german sau doar i-a fost atribuită. Este cert însă, că dacă ne raportăm doar la lumea reală, cea cunoscută empiric, fiecare dintre noi – la un moment dat, într-o anumită împrejurare – are un „stăpân”, un conducător, care-l guvernează, de multe ori acest „stăpân” uitând

că peste el este un altul ș.a.m.d. „Conducătorul încearcă să domine oamenii la fel cum el însuși este dominat de o idee: aceasta este prima verigă a oricărei dominații efective. Cu condiția ca ea să fie tot atât de tiranică și exclusivă ca și el. Ea îi furnizează acea superioritate asupra celorlalți, atât de necesară în epoca maselor avide de certitudini și speranțe”⁵. Gustave Le Bon, în celebra sa lucrare *Psihologia mulțimilor*⁶, analizează și conducătorii mulțimilor, respectiv mijloacele lor de convingere. În cele mai multe dintre cazuri, conducătorul a fost și el un condus, dominat de o idee, care mai apoi îl va subjuga. Ideea l-a invadat în așa măsură, încât restul a dispărut, iar orice opinie contrară apare ca o eroare. Le Bon împarte conducătorii în două tipuri.

- Un prim tip, cel mai des întâlnit în istorie, în care nu avem de-a face cu niște cugetători, ci cu niște oameni de acțiune. Aceștia sunt puțin clarvăzători – nici nu ar putea fi altfel – deoarece clarviziunea duce, în cele mai multe cazuri, la inacțiune. Ei se recrutează mai ales din rândurile celor nevrozați, surescitați, semi-alienați, care „rătăcesc în zone vecine cu nebunia”. Oricât de absurdă este ideea pe care o susțin, o apără cu tărie, orice raționament devine inutil, în fața convingerilor lui. Disprețul și persecuțiile au un efect contrar, nu fac altceva decât să-l stimuleze; totul este sacrificat și sacrificabil (familia, chiar propria persoană). Intensitatea în propria credință, conferă cuvintelor acestuia o mare putere de sugestie, poporul fiind întotdeauna subjugat de omul înzestrat cu o voință puternică. Indivizii, reuniți în mulțimi, își pierd întreaga voință care le este anihilată și se orientează, din instinct, spre cel care o posedă.
- Din al doilea tip de conducător fac parte cei care posedă o voință de lungă durată și exercită o influență cu mult mai importantă; din această categorie fac parte adevărații întemeietori de religii sau creatorii de mari opere. „Că sunt inteligenți sau mărginiți – contează mai puțin; lumea va fi întotdeauna a lor”.

În cursul desfășurării istoriei, mulțimile, popoarele, nu au dus lipsă de conducători, dar nu toți au avut acele calități și convingeri care să-i transforme în adevărați apostoli ai timpurilor lor sau peste veacuri; marii conducători au răscolit sufletele mulțimilor, de cele mai multe ori fiind oratori subtili, convingând contemporanii de oportunitatea ideilor lor, în dauna altor idei. Nu au reușit să-i convingă pe alții, decât în măsura în care, la rândul lor, au devenit mari convinși. Astfel, au devenit capabili să însuflească credință, indiferent dacă este vorba de credință religioasă, politică sau socială. Trebuie să reținem, însă, că dintre toate forțele de care dispune umanitatea, **credința** a fost dintotdeauna cea mai remarcabilă, nu întâmplător Evanghelia îi atribuia puterea de a muta munții din loc. „A-i da omului o credință înseamnă a-i înzeca forțele”. Credem, că un

⁵ S. Moscovici, *Epoca maselor (Tratat istoric asupra psihologiei maselor)*, Iași, 2001, p. 171.

⁶ Citatele din G. Le Bon, vor fi redată din *Psihologia mulțimilor (capitolul III, Conducătorii mulțimilor și mijloacele lor de convingere)*, traducere Oana Vlad și Marina Ghițoc, București, 1990, pp. 65-77.

astfel de om a fost **Zamolxis** (sau oricum l-ar fi chemat pe cel care și-a spus astfel). Convins de o idee, cea a **nemuririi**, a reușit să o insuflă și altora, concetățenilor lui. Acolo unde eroul legendar Ghilgameș nu reușește („*Urșanabi, buruiana asta este un leac împotriva spaimei; / prin ea omul va dobândi vindecare desăvârșită! / O voi duce în Urukul-cel-Împrejmuit. / Îi voi pune pe oameni să mănânce din ea...*”), pierzând leacul nemuririi pe drum, fiindu-i furată „**iarba nemuririi**” de către un șarpe, semn că un asemenea dar nu este hărăzit oamenilor, reușește Zamolxis, dar în alt plan, într-o altă existență. El insuflă unui neam întreg o nouă credință, un adevărat „**paradis al veșniciei**” („... în veac nu vor muri, ci se vor muta numai într-un loc unde vor trăi de-a pururi, **vor avea parte de toate bunătățile**” – Herodot, *Istorie*, IV, 95).

Ideea **nemuririi**, ca o recompensă pentru îndeplinirea cu scrupulozitate a riturilor inițierii, mutarea ulterioară într-un loc paradisiac, era foarte atrăgătoare; poate acesta este motivul pentru care anticii vorbeau cu atâta admirație despre Zamolxis.

În unele cazuri s-a exagerat mult pe ideea că nemuirea propovăduită de Zamolxis ar fi anticipat și pregătit creștinismul, dar ea nu poate fi exclusă. Orice religie a mântuirii presupune a asigura credinciosului nemuirea și o fericire veșnică; din această perspectivă, cultul lui Zamolxis nu ar avea nimic deosebit de alte culte ezoterice și eschatologice. Dacă religia geto-dacă mai adaugă și un cod de valori morale (puritate, abstenență, pietate, curaj...), atunci credința respectivă se poate considera că se apropie de cea creștină⁷. Dintr-un anumit punct de vedere, cel puțin o parte dintre geto-daci se apropie de viitorul „model” creștin: acei „pleisto”, purtători ai „pilos”-ului ca nobili daci, comparați – încă din antichitate – cu esenienii (Flavius Iosephus, *Antichități iudaice*), creatorii celebrei Manuscrise de la Marea Moartă; în această situație o legătură cu ideile creștine arhaice, nu poate fi negată.

Un alt caz interesant este cel al tracilor creștini, **bessii**, despre care se crede că ar fi contribuit la răspândirea credinței creștine în zona provinciilor dunărene. Sunt dovezi, care atestă continuitatea limbii trace până în secolul al VI-lea, în cadrul unor comunități care își foloseau limba în scopuri liturgice (grupuri de bessii ar fi ajuns până în zona Mării Moarte, unde – în două biserici – se rugau Stăpânului comun); un lucru este clar, creștinismul danubian a fost alimentat din diverse surse, nu numai din centrele misionare grecești sau latine, edificându-se în acest mod un edificiu solid. Nu ne aflăm în fața unui „botez al lui Clovis” la Dunăre, deoarece suntem în fața unui alt proces, mult mai complex, în fața unei convertiri progresive efectuate pe parcursul mai multor secole⁸. Interesante sunt reflecțiile lui Jérôme Carcopino, care deși se referea la o situație din Africa, acestea se potrivesc și în cazul particular din Dacia; aici creștinarea irumpe pe verticală, dar după modelul craterului unui vulcan; se acumulează sevele noii religii, din diverse surse, până în momentul în care se

⁷ N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, pp. 133-134.

⁸ E. Lozovan, „Bessii”, în *Dacia sacra*, București, editura Saeculum I.O., 1999, pp. 31-36.

produce erupția. „Forțele religioase au venit din toate direcțiile pentru a contribui la triumful noii credințe: ele au colaborat atât de strâns, indiferent de punctul de la care au plecat, încât uneori este dificil de recunoscut adevăratele lor origini”⁹.

Problema perenității Cultului zamolxian a preocupat istoriografia românească, născând acerbe dispute¹⁰; toate aceste confruntări de idei uită, la un moment dat, afirmațiile importante făcute de antici: „*Regele, lucra în înțelegere cu el /Zamolxis/, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră mult mai ascultători decât înainte... Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. Muntele /unde se afla peștera/ a fost socotit sfânt și s-a numit așa. I se spunea Cogaionon ... Pe când domnea asupra geților Burebista, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos...*” (Strabon, *Geografia*, VII, 3, 5).

Deci, Deceneu se dovedește a fi un fidel urmaș al lui Zamolxis, iar mai apoi al lui Burebista; Deceneu este un continuator al operei lui Zamolxis, nu un demolator al acestuia, deoarece întreaga autoritate i se datorește tocmai Cultului zamolxian, pe care îl slujește.

Muntele sfânt, Cogaionon (un soi de „Kaaba” al lumii geto-dace) – unde se aflau cele mai importante temple, unde se slujeau credințele strămoșești (de la Zamolxis și toți urmașii acestuia) a fost identificat arheologic – cu cea mai mare probabilitate – în zona Sarmizegetusei Regia, deci în zona interioară a arcului carpatic; apare atunci destul de clar că ipotezele care susțin doar originea „getică” a lui Zamolxis, a urmașilor, sunt doar pure speculații. Realitatea cercetării arheologice – imperfectă cum este – oferă date certe despre soliditatea aportului spiritual al zonei intracarpatică la nivelul întregii zone carpato-dunărene-pontice. Nu degeaba Strabon afirmă, cu atât de mare siguranță, că **geții și dacii vorbesc aceeași limbă**. El era un istoric desăvârșit, nu numai un geograf de excepție.

„*Felicior Augusto, melior Traiano*” – „*Să fii mai fericit decât Augustus și mai bun decât Traian!*”, un îndemn care va străbate veacurile, un îndemn despre care Spania medievală nu auzise; în toamna târzie a anului 117, la Roma se desfășura o procesiune tristă, dar plină de solemnitate: urna de aur care conținea cenușa împăratului Traian, „împăratul ideal” (cel care primise în 114 titlul de „Optimus”), era depusă într-o încăpere specială aflată la baza Columnei triumfale din centrul Romei. Se producea un eveniment excepțional. O înmormântare în centrul granițelor sacre ale Urbei; era pentru prima oară când resturile pământene ale unui mort erau depuse în interiorul granițelor celor vii. Era o recunoaștere a uriașelor merite ale lui Traian, în ridicarea pe cele mai înalte culmi ale Imperiului. Născut în Peninsula Iberică, în Andaluzia, Italica

⁹ J. Carcopino, *Les religions de l'Afrique antique*, prefată de G. Charles-Picard, Paris, 1954, p. VI, apud *Ibidem*, p. 36.

¹⁰ O scurtă prezentare a acestora este făcută de V. Lica, *Scripta dacica*, Brăila, 1999, pp. 143-167.

(astăzi Santiponce) era orașul său natal¹¹. Spania medievală nu îi menționa numele în vreuna dintre cronicile sale. Analizate, aceste cronici menționează însă, numele celor pe care Traian i-a supus, după două războaie grele: geto-dacii. Acum, împăratul se odihnea străjuit de umbrele celor pe care i-a învins și de soldații pe care i-a condus, în schimb „țara sa natală” – Hispania, era cucerită de umbrele celor învinși: Burebista, Decebal, Deceneu sau Zamolxis ... sunt nume des întâlnite în cronicile medievale spaniole. O cercetare amănunțită a cronicilor spaniole medievale a dezvăluit acest uluitor paradox; autorul acestor cercetări, Alexandru Busuioceanu, scria: *„După retragerea legiunilor, noaptea coboară din nou asupra ținuturilor carpatice. În scriitorii hispanici medievali, nici o tradiție nu leagă Dacia de numele lui Traian sau de legionarii hispanici. Dar în jurul sâmburelui de istorie care se păstrează, o curioasă legendă se țese treptat și se amplifică, înglobând încetul cu încetul istoria geților și a dacilor în pădurea de legende care constituie istoria fabuloasă a poporului hispanic”*¹².

Cronicarii spanioli nu au știut că Traian a cucerit Dacia, sau chiar dacă au știut, au avut cunoștințe vagi și nu au dat atenție acestui fapt. Traian a fost pus la Index timp de o mie de ani și mai bine. Primul elogiu al lui Traian în patria sa îl scrie Alfonso el Sabio, la sfârșitul secolului al XIII-lea. Cronicile spaniole relevă un alt fapt incredibil, la prima vedere: nu Dacia a fost fondată de un împărat iberic, dimpotrivă, hispanicii sunt descendenți din geți sau daci, iar Spania ar fi fost fondată de poporul de la Dunăre, la a patra sa întemeiere în secolul al V-lea. Nu suntem în fața unei simple confuzii („geți” – „goți”) de înțeles în lumea antică, este vorba despre împrejurările specific spaniole, care au transformat această confuzie într-un mit. Din secolul al V-lea și până în secolul al XIII-lea, mitul lui Zamolxis se amplifică, de la afirmarea disprețului față de moarte și a nobleței geților (calități deosebite pe care spaniolii și le revendică – Orosius, Isidor de Sevilla), până la „Historiam Gothica” a episcopului Don Rodrigo Jiménez de Rada din Toledo; prin opera acestuia personaje ca Zamolxis, Burebista, Deceneu, Decebal ... intră în istoria Spaniei. Zamolxis, este cel sacrificat, în schimb figura lui Deceneu este cea care triumfă. Ea apare, între strămoșii goților, deci ai spaniolilor ca exemplul cel mai înalt al Înțeleptului sacerdot și aproape rege, inspirator al Bunei Cărmuiri, rânduitor al culturii, Învățător al poporului său în toate cele văzute și nevăzute. Respectul pentru Biserică, îi împiedică pe autorii spanioli să-l înfățișeze pe eroul mitului ca pe un fondator de religie sau chiar zeu.

Deceneu nu se cuvenea să fie păgân. Înapoia figurii lui Deceneu, pentru cine cunoaște mitul, stă figura grandioasă, plină de mister a lui Zamolxis. Când Deceneu, inițiază pe goți în înțelegerea celor douăsprezece semne, în cursul planetelor, în creșterea și descreșterea lunii, în mersul Soarelui, în astronomie și astrologie, știm că acest Deceneu nu este altul decât zeul Zamolxis. Dacă în

¹¹ W. Eck, „Traian (97-117)”, în *Împărați romani*, coord. Manfred Clauss, București, 2001, pp. 125-126.

¹² Alex. Busuioceanu, *Zamolxis (sau mitul dacic în istoria și legendele spaniole)*, București, 1985, p. 77.

Dacia, Zamolxis cunoaște schimbarea: după ce a propovăduit dacilor, a dispărut în Peștera din Muntele Sacru (Cogaionon), revenind după o perioadă de câțiva ani, pentru ca învățăturile lui să fie crezute; în mitul hispanic Zamolxis ia figura lui Deceneu. Important este că ne aflăm în fața mitului dacic.

De altfel, secolul al XIII-lea este aproape un „secol getic”. Geto-dacii, cu Deceneu, cu Zamolxis, cu Burebista ... erau în Spania la ei acasă. Seneca era un filosof al dacilor, iar în secolul al XV-lea – încă – se considera că regii Spaniei coboară din Dacia „din principii geți” (episcopul Alonso de Cartajena). Când, în secolul al XV-lea, s-a compus stema Regilor Catolici, pe lângă Acvilă, Leul Leonului, Turnul Castiliei, s-au trecut și însemnele personale ale regilor: **Jugul și Săgețile (simboluri ale dacilor)**.

În Spania, mitul getic este istoric, nu este unul original. Cu Zamolxis se întâmplă un lucru curios; el are în Spania mai multe figuri: este Deceneu, se confundă cu geții sau cu goții. Această personalizare multiplă, ascunsă, îl face să supraviețuiască, chiar și heraldicii, să stăruie în tradiția istorică. Pe stema noului stat al Spaniei continuă să fie prezente Jugul și Săgețile, nu pentru a aminti de geto-daci sau goți, ci pentru a aminti tradiția Regilor Catolici¹³.

În timp ce mitul dacic al lui Zamolxis făcea carieră, încă din secolul al V-lea în Spania, aflată la polul opus al Europei, în literatura medievală românească prima mențiune a numelui lui Zamolxis apare târziu, la Dimitrie Cantemir „... carile au fost nu neînvățat filozof și hatman al goților”.

O explicație interesantă prin trimerile la cultul dacilor o constituie în „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor” și aceea dată prin intermediul lui Iulius Caesar grozăviei războiului pe care romanii l-au avut cu Derleneu:

„Dachii sunt mai viteji decât toți varvarii, și aceasta nu numai căci și cu sufletul și cu trupul sunt oameni prea vîrtoși, ce încă **pentru căci ei nu cred precum moartea să fie sfârșitul vieții**, ce socotesc ca cum ar fi o trecere la alte lăcașuri nouă”¹⁴.

După o perioadă îndelungată, Zamolxis revine între semenii săi. Mitul revine, va fi reconsiderat, revalorificat, reinstalându-se de drept, acolo unde îi era locul, deși niciodată nu ne părăsise.

Una din dimensiunile omenescului, care a făcut posibilă existența ființei umane ca entitate aparte în lumea naturală, este dimensiunea temporală, **timpul istoric**. Timpul este cel care împlinește umanul; timpul se afirmă în toată independența sa doar în experiența umană, oferindu-i omului dreptul de a acționa asupra universului. Instaurarea timpului uman, permite conceptualizarea experienței într-un cumul de realități, devenind astfel posibilă orientarea în gândire. Timpul permite gândirea, deoarece adună realul. Timpul este o dimensiune a manevrării, a cunoașterii, a oricărei realități. Pentru om, timpul reprezintă posibilitatea de a povesti trecutul, de a-și premedita viitorul, de a-și romanța actualitatea; este unul din codurile cele mai semnificative ale ființării în

¹³ *Ibidem*, pp. 177-189.

¹⁴ O. Barbu-Buznea, *Dacii în conștiința romanticilor noștri (Schiță la o istorie a dacismului)*, București, 1979, p. 21.

univers. Spre deosebire de tot ce înseamnă viețuire, omul este o ființă culturală, trăiește într-un mediu creat de el în cadrul mediului natural, pentru a asigura instalarea și subzistența comunității¹⁵.

Experiența generațiilor, indiferent de zonă geografică, subsumată timpului istoric va reflecta anumite regularități astronomice și biologice ale ființării; mișcarea circulară este arhetipul devenirii. Ciclul anotimpurilor se supune ciclului planetelor, la fel ca și bucuriile sau necazurile oamenilor. Religia va apare într-o strânsă relație cu devenirea Universului: ea definește regulile rituale menite să supună omul în supunere față de forțele transcendente care justifică mișcarea Universului. Treptat, însă, pe măsură ce Pământul va aparține tot mai mult oamenilor, se va impune într-un areal din ce în ce mai larg ideea unei meniri morale a omului, impersonală, propovăduită aproape simultan (secolele VI – V î. Hr.) de înțelepți a căror influență nu a încetat nici astăzi: Buda, Confucius, Socrate ... care oferă o nouă formulă de umanitate¹⁶.

Pentru spațiul nostru geografic, o astfel de personalitate, din păcate insuficient cunoscută datorită deficitului informației de natură istorică, se prefigurează a fi **ZAMOLXIS**. Ideologia sa, cea a **nemuririi**, urmată de promisiunea – în unele condiții – a vieții veșnice, oferă posibilitatea descătușării ființei umane, care devine mai lipsită de complexe în fața realităților cotidiene dintr-o epocă plină de prejudecăți. Se clădește astfel, edificiul spiritual care va face posibilă o mai rapidă integrare, a urmașilor, la viitoarea unitate în spiritualitate dintre Orient și Occident înfăptuită de **Iisus Hristos**.

BIBLIOGRAFIE

Barbu-Buznea, O., *Dacii în conștiința romanticilor noștri (Schiță la o istorie a dacismului)*, București, 1979.

Bodor, A., „Cu privire la «kapnobatai» și «polistai», la daci”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia* (Cluj-Napoca), anul I, 1965.

Busuioceanu, Alex., *Zamolxis (sau mitul dacic în istoria și legendele spaniole)*, București, 1985.

Carcopino, J., *Les religions de l'Afrique antique*, prefată de G. Charles-Picard, Paris, 1954.

Daniélou, J., „Ramura de palmier și coroana”, în *Simbolurile creștine primitive*, Timișoara, editura Amarcord, 1998.

Eck, W., „Traian (97-117)”, în *Împărați romani*, coord. Manfred Clauss, București, 2001.

Grec, Ioan Marius, *Zamolxis. Realitate și mit în religia geto-dacilor*, pref.: acad. Dumitru Protase, ed. a 2-a, rev. și adăug., Iași, Institutul European, 2009.

¹⁵ G. Gusdorf, „De la preistorie la istorie”, în *Mit și metafizică (Introducere în filozofie)*, Timișoara, 1996, pp. 94-101.

¹⁶ Idem, „Descoperirea universalității: epoca imperiilor și astrobiologia”, în *op. cit.*, pp. 102-113.

Gusdorf, G., „De la preistorie la istorie”, în *Mit și metafizică (Introducere în filozofie)*, Timișoara, 1996.

Idem, „Descoperirea universalității: epoca imperiilor și astrobiologia”, în *Mit și metafizică (Introducere în filozofie)*, Timișoara, 1996.

Le Bon, G., *Psihologia mulțimilor (capitolul III, Conducătorii mulțimilor și mijloacele lor de convingere)*, traducere Oana Vlad și Marina Ghițoc, București, 1990.

Lica, V., *Scripta dacica*, Brăila, 1999.

Lozovan, E., „Bessii”, în *Dacia sacra*, București, editura Saeculum I.O., 1999.

Idem, „Pleistoi”, în *Dacia sacra*, București, editura Saeculum I.O., 1999.

Moscovici, S., *Epoca maselor (Tratat istoric asupra psihologiei maselor)*, Iași, 2001.

Vertemont, J., *Dicționar al mitologiilor indo-europene*, Timișoara, editura Amarcord, 2000.

Zugravu, N., *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.

Aspecte canonice legate de poziția Bisericii față de ordinele ecvestre nou înființate

Canonical Aspects Regarding the Position of the Church towards Newly Established Equestrian Orders

Preot Sorin SEVICIU
Parohia Greco-Catolică Arad – Șega

Abstract

The relations between the Church and the equestrian orders, although their establishment initiatives were worthy of direct encouragement and support from it, have not necessarily enjoyed a straightforward evolution throughout history. All historical knightly orders have been based on deeply rooted models and statutory rules anchored in hagiography, discipline, and the spirituality of the Church, being born and evolving in the context of a monolithic religious environment. Their establishment is due to historical imperatives, and their structure was initially military, the stated purpose of these equestrian institutions being the liberation of the Holy Land from the hands of the Saracens. Today, the holy places are located within the territory of a sovereign state recognized by international treaties, with which the Church maintains diplomatic relations, and the orders, which once represented efficient armed entities of significant scope, have demilitarized over time, retaining their genuine character exclusively at the level of nomenclature, their objectives shifting to other realms, such as cultural, social, philanthropic, etc. The present study aims to analyse the current, institutional or informal relations of the Church with newly established knightly orders, in light of the historical experiences it has previously had with the old orders, including that of the Templars, based on the canonical discipline in force today, and the promotion of common human values in a cosmopolitan, multi-confessional, and multi-ethnic social and cultural context.

Keywords: *Equestrian Orders, history, canon law, Templars, Holy Land, demilitarization, diplomatic relations, cultural, social, philanthropic, institutional, multi-confessional, multi-ethnic.*

Din Templul sacru al lui Solomon răsună astăzi glasul muezinului, în Țara Sfântă devenită iarăși Israel. Regatul Franței este azi republică, peninsula italică, de asemenea. Bisericii nu îi mai revine decât suveranitatea temporară asupra unui stat minuscul, mai mic decât orice cartier al Romei, exercitând însă, ce-i drept, o nedezmănită autoritate doctrinală și morală asupra unui număr de aproape un miliard și jumătate de credincioși. Ordinul vechi al Templului s-a stins. Papa Clement, Regele Filip și Iacob Marele Maestru sunt astăzi colb și cenușă. Iar istoria rămâne îngropată în trecut, învăluită pe vecie de pulberea veacurilor.

Și totuși, o legendă ce părea sortită să dispară fără drept de apel în 1314, emerge astăzi din colburi sub diferite ipostaze: templierii. Căci, dacă dăm crezare statisticilor, au fost recensate doar în ultimele două secole nu mai

puțin de o sută noi înființate Ordine ale Templului, de sorginte și de inspirație diferită, care s-au raportat în bine sau cu vrăjmășie la Biserică. Unele dintre acestea, născute în general în țări majoritar catolice și constituite exclusiv din membri catolici, au postulat uneori chiar la recunoașterea lor publică și canonică din partea ierarhiei ecleziastice.

Nenumărați sunt cei ce își pun azi întrebarea dacă, în zilele noastre, ar mai putea fi erijate canonic ordine cavalierești, și, în mod particular, fundații cavalierești de spiritualitate templieră. Nu am autoritatea, nici căderea, să ofer un răspuns definitiv, concret și tranșant, ci doar capacitatea de a exprima un punct de vedere personal, pe care, în temeiul unei analize cu luare aminte a practicii bisericești din ultimele decenii, îl socot legitim și îndreptățit.

Constatăm, fără a ne repezi să tragem concluzii pripite sau peremptorii, că, în ultimele decenii, interesul Bisericii față de tot ceea ce înseamnă ordine ecvestre, în general, s-a diminuat ireversibil, constant și progresiv, ba chiar exponențial, pe fondul mutațiilor sociale dramatice din ultima jumătate de veac, lăsând intenționat ca două dintre ordinele cele mai prestigioase care îi aparțin în propriu să se stingă, rămase fără membri și fără activitate.

Astfel, ar fi nepotrivit și nedrept să invocăm vreo formă de discriminare vis-a-vis de cineva în particular, ci ar trebui să considerăm acest fenomen mai degrabă drept o tendință generalizată, constituind mai degrabă o reorientare ecleziastică de tip pastoral. Și, mai precis, dacă nu a exploatat acest patrimoniu înrădăcinat în negura veacurilor, dacă nu a revitalizat propriile sale ordine istorice, dacă nu a considerat oportun să valorifice această multiseclară moștenire care se bucură, în mod indiscutabil, de o recunoaștere și de o apreciere unanimă pe plan mondial, ar fi greu de imaginat pentru cineva cât de cât realist că Bisericii i-ar mai sta în intenție, cel puțin pentru moment, să erijeze altele noi de acest gen, indiferent de carisma și de inspirația lor istorică sau spirituală. Cu siguranță, nu la nivel pontifical, deși, în virtutea principiului de subsidiaritate unanim recunoscut de Curia Romană, ne întâlnim la nivel diocesan cu ordine ecvestre înființate sub formă de asociații private pe baza legislației canonice generale în vigoare.

Cu toate că Biserica nu a revenit niciodată, nici *de iure*, nici *de facto*, asupra hotărârii sale istorice definitive și irevocabile de a suprima Ordinul Templierilor, nu pare ca în ultimele decenii să fi manifestat *a priori* o ostilitate viscerală față de noile instituții care se reclamă de spiritualitate templieră, ci mai degrabă circumspecție și prudență, oferind, în ciuda retrospectivei istorice și în circumstanțe particulare, deosebit de rare, dar verificabile, recunoașterea ei unei asemenea asociații, cu caracter exemplificativ, despre care vom avea răgazul de a vorbi mai pe larg.

În ceea ce privește recunoașterea asociațiilor în general, Bisericii îi revine dreptul inalienabil de a-și exprima poziția față de orice tip de fundație care, în titulatura ei, ar include numele vreunui dintre sfinții săi sau în care ar fi implicați credincioși aflați sub jurisdicția ei.

De asemenea, și față de vocabula „suveran” intercalată în titulatură,

întrucât Sfântul Scaun, Vaticanul, în calitate de stat suveran, întreține relații diplomatice cu alte state suverane, iar conceptul de suveranitate presupune, în principiu, exercițiul acesteia asupra unei forme etatice teritoriale sau extrateritoriale, recunoscută prin acorduri diplomatice sau, în absența acesteia, măcar existența juridică a unei forme particulare de suveranitate funcțională.

În această ultimă situație, nicio autoritate ecleziastică, cu excepția Curiei Romane, nu ar avea căderea să proceseze dosarul unei asociații care se intitulează suverană sau să o aprobe fără a referi în prealabil Sfântului Scaun, singurul în măsură să aprecieze în mod global implicațiile diplomatice și politice ale termenului.

Pe de altă parte, atât vreme cât un stat suveran, cum ar fi România, Franța sau altele, îngăduie unei asociații să se constituie, să se înscrie și să obțină recunoașterea sa juridică sub titulatura de suverană, fără a considera că termenul în sine ar leza propria sa suveranitate sau a altora, problema este mai degrabă de ordin semantic decât diplomatic sau politic, întrucât conceptul de suveran are, printre altele o comprehensiune, o extensie și o accepțiune filosofică și culturală dincolo de sensul juridic al termenului sau de un cadru constituțional definit printr-o lege organică.

Am putea prezenta o sinteză istorică deosebit de interesantă legată de dreptul credincioșilor de a se constitui în asociații cu caracter public sau privat și a evoluției atitudinii Bisericii la nivel de legislație și de praxă de-a lungul timpului față de aceste fundații, dar, un asemenea demers ar reprezenta un volum uriaș de muncă, lipsit de valoare practică în contextul contemporan, pentru că unica bază legislativă la care ne este îngăduit să ne raportăm efectiv în zilele noastre este cea subsecventă promulgării Codului de drept Canonic din 1983 și a normelor de aplicare ale acestuia.

Codex Iuris Canonici, promulgat în 1983 de către Papa Ioan Paul al II-lea, și normele legislative adoptate și publicate ulterior, reprezintă astăzi unica bază legală în temeiul căreia suntem autorizați să analizăm aspectele juridice privind înființarea unor asociații de credincioși cu caracter public sau privat, printre care se numără și ordinele cavalierești moderne care se declară, se definesc, se pretind sau se autointitulează catolice.

Se impune, dar, să amintim că legitimitatea unei asociații private nu este condiționată *sine qua non* de o recunoaștere formală prealabilă și scriptică a acesteia din partea autorității ecleziastice¹. Ar însemna să confundăm existența *de facto* cu acceptarea *de iure* a asociațiilor private ale credincioșilor, care, deși constituite la nivel de inițiativă privată, nu dispun sau nu se bucură încă pe deplin de personalitate juridică sub aspect canonic.

Dar, acordarea personalității juridice unei asociații private de credincioși implică atât analiza, cât și recunoașterea formală a statutelor

¹ Există în acest sens asociații de pietate cum ar fi *Comunitatea Rozarului* sau altele cu scop caritativ, care nu necesită absolut nicio aprobare prealabilă. În cazul Confreriilor (Confraternităților, Fraternităților), acestea au sfârșit în general prin a fi recunoscute la nivel diocesan, fiindu-le atribuit un caracter fie public, fie privat.

acesteia de către autoritatea bisericească, ceea ce determină automat o restrângere voluntară, asumată și consimțită scriptic a activității ei la un cadru statutar aprobat, de asemenea și obligativitatea dobândirii unor autorizații punctuale din partea forului tutelar ecleziastic în caz de modificări, chiar aparent minore și neesențiale, ale constituțiilor și ale statutelor care ar surveni ulterior recunoașterii.

Menționăm, însă, că dreptul de asociere constituie inclusiv pentru credincioșii catolici un drept natural neîngrădit și de netăgăduit, recunoscut ca atare de către Biserică și, atâta vreme cât scopurile unei asociații de credincioși nu contravin direct sau indirect învățaturii ecleziastice sau moralei creștine, aceste asociații sunt libere să se constituie, să existe și să funcționeze fără o recunoaștere sau încuviințare prealabilă din partea autorității competente.

O atare asociație, ipotetic vorbind, și-ar putea găsi locul în Biserică *ipso facto* prin simpla ei constituire, membrii ei aflându-și locul în mod legitim în Biserică în calitate de simpli credincioși, considerați la nivel individual, nu și însă organizațional, fără un drept statutar anume și care nu s-ar învrednici de dreptul de a întreprinde acțiuni în numele Bisericii și sub oblăduirea ei sau de a-și revendica apartenența la vreo structură bisericească atâta vreme cât aceasta nu ar fi recunoscută, măcar puțin, la nivel diocesan.

Canonul 298 § 1 constată existența diferitelor tipuri de asociații în sânul Bisericii².

Canonul următor, 299 § 1, reafirmă dreptul inalienabil și natural al credincioșilor la inițiativa de a înființa asociații cu caracter privat³.

Adică, Biserica, deși recunoaște credincioșilor acest drept inalienabil, deplin și fără restricții, își rezervă posibilitatea de a oferi sau nu o recunoaștere formală asociațiilor pentru a evita orice formă de echivoc la care s-ar putea preta activitatea lor, chiar și în cazul în care acestea ar intenționa să își păstreze caracterul privat.

Dar, potrivit acestui canon, nicio asociație nu este admisă în structurile ecleziale decât dacă, în urma unei investigații canonice amănunțite, statutele acesteia sunt recunoscute de către autoritatea competentă. Admiterea unei asociații în rândul instituțiilor care se bucură de acceptul și oblăduirea

² Canonul 298, § 1 constată existența în Biserică a asociațiilor, deosebite de institutele de viață consacrată și de societățile de viață apostolică, în care credincioșii, fie clerici, fie laici, fie clerici și laici împreună, se străduiesc prin acțiune comună, fie pentru a promova desăvârșirea vieții, cultul divin public sau învățătura creștină, fie pentru alte opere de apostolat, cum sunt inițiativele de evanghelizare, faptele de milostenie sau de caritate și însuflețirea domeniului temporal cu spirit creștin.

³ Can. 299 § 1. Credincioșii au libertatea deplină de a constitui, prin acord personal încheiat între ei, asociații în vederea atingerii scopurilor prevăzute de can. 298, § 1, rămânând neatinsă dispoziția can. 301, § 1.

§ 2. Aceste asociații, chiar dacă sunt apreciate sau recomandate de autoritatea ecleziastică, se numesc asociații private.

§ 3. În Biserică, nicio asociație privată de credincioși nu este recunoscută, dacă statutele ei nu sunt recunoscute de autoritatea competentă.

forumurilor ecleziastice, pornind de la nivelul diocesan de bază până la cel pontifical, este, în consecință, o fază distinctă din procesul ei canonic de erijare, dincolo de simpla ei existență, constatată sau nu de către Biserică.

Recunoașterea statutelor este actul canonic prin care autoritatea bisericească aprobă „ad experimentum”, temporar sau definitiv, o asociație privată a credincioșilor, constatând că statutul acesteia este în deplină consonanță cu doctrina Bisericii, cu disciplina și cu integritatea morală exigibile. Pe această cale, autoritatea bisericească atestă că admite existența și funcționarea temporară sau definitivă a acestei asociații și, în consecință, toate obiectivele sau mijloacele de acțiune statutare ale asociației în cauză, dar își rezervă dreptul de a impune totuși viitoare restricții, dacă acestea se dovedesc legitime și judicioase în context ecleziologic și pastoral.

Can. 300 – *Nicio asociație să nu-și asume denumirea de „catolică” decât cu consimțământul autorității ecleziastice competente, conform dispozițiilor can. 312.* Acest articol de lege se aplică nemijlocit în cazul în care o fundație ar asuma în titulatura ei termenul de „catolic”, cum ar fi, de exemplu, *Templari Cattolici d'Italia*, *Templiers Catholiques de France*, *Fraternité des Templiers Catholiques du Monde* etc. Titulatura, căzând sub incidența legislației canonice în vigoare, necesită aprobarea explicită și scrisă a forurilor ecleziastice competente la nivel jurisdicțional.

Această prevedere implică în mod direct garantarea de către Biserică a asociațiilor sub aspect eclezial instituțional, pe plan organizatoric și pe plan doctrinar.

Nu se aplică însă în cazul asumării în titulatură a numelor de sfinți recunoscuți și de către alte confesiuni, cum ar fi, de exemplu, ortodoxă sau anglicană⁴.

Un exemplu elocvent îl poate constitui Ordinul Sfântului Martin, instituit în 1997 de către Armata Statelor Unite ale Americii pentru a-și manifesta gratitudinea față de militarii de elită, capelanii militari și, în sens mai larg, față de persoanele ale căror cariere au întruchipat spiritul, demnitatea, simțul sacrificiului și al angajamentului epitomizate de Sfântul Martin, indiferent de afilierea lor confesională sau denominațiunea căreia ar aparține. Cei care sunt investiți cu această înaltă onorificență militară, care comportă mai multe clase, se constituie într-un corp special rezervat exclusiv celor cărora le-a fost acordată această înaltă decorație.

Există, de asemenea, și o decorație civilă, cea mai înaltă din Argentina, *Orden del Libertador General San Martín*, dar aceasta nu se raportează la Sfântul Martin, ci face referire la numele de familie al generalului José Francisco de San Martín y Matorras, eliberatorul Argentinei de sub dominația spaniolă. Nu există niciun impediment care ar împiedica un

⁴ Se aplică însă instituțiilor ecleziastice cum ar fi *Communauté Saint-Martin*, asociație clericală publică de drept pontifical din 2002, înființată de Jean-François Guérin în 1976 și recunoscută oficial în 1979 de către Giuseppe Cardinal Siri Arhiepiscop de Genova drept pie uniune potrivit Codului de Drept Canonic din 1917 în vigoare în acea perioadă.

catolic să accepte aceste ultime două onorificențe civile.

Numai autoritatea ecleziastică competentă are dreptul să înființeze asociații de credincioși care își propun să promoveze și să transmită doctrina catolică în numele Bisericii⁵.

Biserica poate înființa și asociații cu caracter privat.

Contextul specific, însă, în care a fost înființat Ordinul Domniilor Voastre și în care își desfășoară activitatea, este, după cum spuneam la început, unul multietnic și pluriconfesional. Prin urmare, intervin în mod ineludabil o serie întreagă de aspecte canonice, pastorale și diplomatice legate de societățile înființate într-un context religios pluralist și multietnic, cum ar fi cel al Europei Centrale și de Est.

Într-o atare situație, ar fi anevoios, ba chiar imposibil Bisericii Catolice, cu toată bunăvoința, să ofere o recunoaștere canonică acestor fundații care numără printre membrii și printre fondatorii lor numeroși credincioși de altă confesiune sau denominațiune, asupra cărora nu are nicio jurisdicție efectivă.

Asumarea unei asemenea inițiative ar reprezenta un afront impardonabil adus, cu bună știință și cu rea voință, celorlalte Biserici sau denominațiuni cu care Biserica Romei se află de angajată de mai multe decenii într-un dialog ecumenic irevocabil și constructiv. Ceea ce nu înseamnă nicidecum că Biserica nu ar recunoaște sub aspect public, moral și social meritele de netăgăduit ale asociațiilor multiconfesionale care promovează valori religioase și umane pe care le propovăduiește și le asumă ea însăși la nivel eclezial și instituțional.

Dimpotrivă, în virtutea mai multor documente elaborate și promulgate succesiv în ultimele decenii de către Scaunul Apostolic al Romei, putem să ne alcătuim o viziune sintetică asupra recunoașterii pe care Biserica, în practica urmată de către Sfântul Scaun, a atribuit-o activității diferitelor realități asociative angajate în ecumenism, dialog social, activități de natură filantropică și în promovarea de valori umane comune tuturor oamenilor de bunăvoință.

Am avut, nu o dată, ocazia să fiu martorul celor mai frumoase și fructuoase exemple de colaborare statornică sau spontană dintre Biserică și asemenea asociații în care toate instituțiile participante s-au implicat cu devotament, cu sânguință și fără nicio rezervă dincolo de propria lor identitate, dar fiecare în respect față de propria sa menire.

E drept, de asemenea, că Biserica a colaborat nu o dată cu nou înființatele ordine ecvestre, considerându-le însă drept simple asociații civile cu caracter laic, fără a le recunoaște formal, implicit sau explicit, calitatea de

⁵ Can. 301 § 1. Numai autoritatea ecleziastică competentă are dreptul să înființeze asociații de credincioși, care își propun să transmită doctrina catolică în numele Bisericii sau să promoveze cultul divin public, sau care îi propun alte scopuri a căror realizare din natura sa este rezervată aceleiași autorități ecleziastice.

§ 3. Asociațiile de credincioși, care sunt înființate de autoritatea ecleziastică competentă, sunt numite asociații publice.

instituții cavalerești.

Dincolo de implicațiile canonice, explicația este simplă. Înființarea ordinelor cavalerești istorice a corespuns cândva unor imperioase necesități de natură militară, cu care Biserica s-a confruntat în trecut, iar acestea au reprezentat, aproape în exclusivitate, o indiscutabilă forță militară la dispoziția Bisericii.

Or, singurele entități de acest gen de care Biserica mai dispune în zilele noastre sunt Garda Elvețiană și Jandarmeria Pontificală. Garda Nobilă, fiind abolită în 1970, membrii ei rămași în viață au fost investiți cu titlul de Gentilomi ai Sanctității Sale, constituit de către Papa Paul al VI-lea în 1968⁶. Papa Francisc, în anul 2013, și-a manifestat dorința de a suprima titlul de Gentilomi ai Sanctității Sale, considerându-l arhaic și inutil. Se pare însă că a revenit asupra acestei inițiative, deoarece în anii care au urmat a oferit el însuși acest titlu de mai multe ori.

Ordinele istorice sunt inechivocabil asumate de către Biserică drept o moștenire, un patrimoniu inalienabil.

Sfântului Scaun îi aparțin de fapt și de drept următoarele ordine:

Ordinul Suprem al lui Christos, cel mai prestigios ordin al Sfântului Scaun. Înființat în 1319, a fost acordat, în urma reformelor lui Pius al X-lea și Paul al VI-lea, exclusiv șefilor de stat. Ultimul membru al Ordinului a fost regele Baudouin al Belgiei, care a murit în 1993⁷. Nu a fost niciodată desființat ca atare, dar de la acea dată este, tehnic vorbind, inactiv.

Ordinul Pintenului de Aur, cunoscut oficial și sub denumirea de *Ordinul Miliției de Aur*, înființat în 1559 de către Pius al IV-lea, suprimat în 1841 de către Grigore al XVI-lea, reinstaurat în 1905 de Pius al X-lea și revalorizat de către Paul al VI-lea în 1966. Fiind rezervat, de asemenea, șefilor de stat⁸, odată cu moartea lui Ioan, Mare Duce de Luxemburg, în 2019, nu

⁶ Titlurile nobiliare pontificii au fost teoretic și parțial suprimate în 1968 de către papa Paul al VI-lea. Cu toate acestea, Ioan Paul al II-lea a acordat de două ori titluri nobiliare pontificii. Titlul de *Asistent la Tronul Pontifical*, ereditar și acordat în special „nobilimii negre” din Roma care a dat dovadă de fidelitate față de Sfântul Scaun în timpul Unificării Italiei, cunoscută și drept *Risorgimento* și în perioada ulterioară, cum ar fi Colonna, Massimo, Orsini, Ruspoli, Pallavicini, Theodoli, Sacchetti, Borghese, Odescalchi și Boncompagni-Ludovisi, nu a mai fost folosit din 1962, iar ultimul purtător al acestuia a murit în 2017.

⁷ Îi menționăm printre cei care au primit acest ordin și pe Victor Emanuel al III-lea, Umberto al II-lea, Lodovico Chigi Albano delle Rovere Mare Maestru al Ordinului Suveran de Malta, Principele Alessandro Ruspoli, Wilhelm Miklas, Albert Lebrun, Felix de Bourbon-Parma, Francisco Franco, Luigi Einaudi, Rene Coty, Charles de Gaulle, Antonio Segni, Konrad Adenauer, Maximilian Cardinal Furstenberg Mare Maestru al Ordinului Sfântului Mormânt, Angelo de Mojana di Cologna.

⁸ A fost rezervat șefilor de stat abia în secolul trecut. Până atunci era decernat cu precădere artiștilor, muzicienilor și oamenilor de știință, cum ar fi Palla Strozzi, bancher, politician și literat, Diego García de Paredes, militar, Raphael, Iuliu Cezar Scaliger, Orlando de Lassus, compozitorilor Mozart, Paganini etc., la care adăugăm și figuri politice de prim rang, Joseph Cardinal Fesch, unchiul lui Napoleon, Alphonse de Bourbon-Sicilia conte de Caserta, Benito Mussolini, președinte al Consiliului de Stat, Mohammad Reza Shah Pahlavi, șahul Iranului,

mai numără niciun membru în viață. Nu a fost desființat, dar de la acea dată nu mai este funcțional.

Ordinul Pian, înființat de către Pius al IX-lea, acordat cu precădere șefilor de stat, ambasadurilor pe lângă Sfântul Scaun sau pentru merite deosebite persoanelor catolice sau necatolice, indiferent de sex, este conferit cu deosebită parcimonie, fiind singurul care, la nivel de Mare Cruce, acordă un titlu de noblete ereditară, și care comportă recunoașterea de către Republica Italiană însăși prin Concordat, cu toate privilegiile aferente. În ultimii ani, a fost acordat tuturor președinților Italiei, pornind de la Francesco Cossiga până la Sergio Mattarella, precum și ofițerilor Gărzii Elvețiene⁹.

Ordinul Sfântului Grigore cel Mare, înființat în 1841 de către Grigore al XVI-lea, mai puțin exclusivist, care numără în zilele noastre în jur de 17.000 de membri¹⁰.

Ordinul Sfântului Silvestru, înființat în 1841 de către papa Grigore al XVI-lea, provine din separarea acestuia de *Ordinul Pintenului de Aur*. Marele său Maestru este Suveranul Pontif însuși.

Pe lângă aceste ordine, mai există încă două decorații pontificale extrem de prestigioase: *Crucea Pro Ecclesia et Pontifice* și *Medalia Benemerenti*.

Din prezenta analiză rezultă că Biserica are mai degrabă o politică de acceptare și de conservare și mai puțin una de promovare a ordinelor cavalerești, acestea fiind considerate, cel puțin de către actualul papă, obsolete și inadecvate timpurilor moderne sub forma actuală, motiv pentru care a cerut inclusiv Ordinului de Malta o reformă constituțională radicală.

O declarație a Secretariatului de Stat din 16 octombrie 2012, așadar din timpul papei Benedict al XVI-lea, precizează că, pe lângă ordinele care îi aparțin în propriu, Sfântul Scaun nu recunoaște decât *Ordinul Suveran de Malta*, respectiv *Ordo Militiae Sancti Johannis Baptistae Hospitalis Hierosolimitani*. Acesta din urmă se poate bucura de titlul de suveran în virtutea unui tratat semnat cu Republica Malteză, care acordă Ordinului privilegiul utilizării, în regim de extrateritorialitate, a Fortăreței San Angelo din orașul Birgu, într-un regim juridic și diplomatic reciproc consimțit.

Vaticanul recunoaște, de asemenea, și *Ordinul Sfântului Mormânt*, respectiv *Ordo Equestris Sancti Sepulcri Hierosolymitani*. Ambele ordine sunt tutelate de către Sfântul Scaun, ceea ce acordă pontificelui roman dreptul de ingerință.

Rainier al III-lea de Monaco (1923-2005), prinț suveran de Monaco.

⁹ Amintim printre membrii cei mai cunoscuți pe Juan Carlos de Bourbon, regele Spaniei, Giulio Andreotti, André Frossard, Giorgio Napolitano, Kurt Waldheim, Lech Walesa, Jacques Chirac.

¹⁰ Deși nu poate fi considerat un admirator al ordinelor cavalerești, papa Francisc I s-a dovedit extrem de generos, investind un mare număr de cavaleri ai acestui ordin. Urmând exemplul predecesorului său de pie memorie Benedict al XVI-lea, care a acordat această înaltă recunoaștere pontificală Rabinului argentinian de origine poloneză Leon Kliniki, Papa Francisc I-a investit cavaler al acestui ordin și pe Rabinul american James Rudin.

Declarația este însă extrem de succintă, pentru că Biserica recunoaște atât de fapt, cât și de drept mai multe ordine, cum ar fi și cel al Teutonilor, intitulat *Ordo Teutonicus*, sau mai exact *Ordo Fratrum Domus Hospitalis Sanctae Mariae Teutonicorum in Jerusalem*. Marele Maestru al Ordinului Teutonic a fost, începând din 1923, preot și călugăr¹¹. Din 2018, funcția este ocupată de către Excelența Sa Reverendissimă Monseniorul Frank Bayard, Marele Maestru Emerit fiind abatele Bruno Platter¹².

Alegerea canonică a Marelui Maestru este confirmată de Scaunul Apostolic, acesta fiind consacrat și investit cu demnitatea de abate mitrat. Ordinul numără printre membrii săi și ecleziastici de cel mai înalt rang, Christoph Cardinal Schoenborn, Arhiepiscop de Viena și Peter Kohlgraf, Episcop de Mainz.

Declarația Secretariatului de Stat, nefiind un act de natură canonică, nu poartă nicio atingere recunoașterii drepturilor, privilegiilor și statutelor următoarelor ordine istorice aparținând unor case regale în exercițiu sau depozitate de tron:

Ordinul Sfinților Maurițiu și Lazăr, aflat sub înalta oblăduire a Casei Regale de Savoia (detronată).

Ordinul Constantinian al Sfântului Gheorghe, aflat sub patronajul Casei Regale de Bourbon a celor Două Sicilii (detronată).

Ordinul Militar de la Calatrava, *Ordinul de Santiago*, *Ordinul Militar de Alcantara*, zis și *Ordinul Cavalerilor Sfântului Iulian de Pereiro* și *Ordinul Militar al Maicii Domnului de Montesa*, aflate sub protecția Regelui Spaniei, Filip al VI-lea de Bourbon și Grecia (monarh în exercițiu).

Este firesc și ușor pentru Biserică să recunoască formal ordinele istorice aflate sub oblăduirea monarhiei spaniole care își exercită *de iure* și de

¹¹ După prăbușirea Dublei Monarhii, ordinul a fost considerat drept un ordin onorific al Imperiului Habsburgic atât în Austria, cât și în statele succesoare ale monarhiei multietnice. În consecință, autoritățile de stat au dispus confiscarea bunurilor ordinului, socotindu-le patrimoniu al familiei imperiale. Pentru a evita și alte consecințe asupra Ordinului, Marele Maestru arhiducele Eugeniu de Austria-Teschen a demisionat din funcția sa în 1923, lăsându-l drept succesor pe Norbert Johann Nepomuk Klein, episcop de Brno. Urmare acestei decizii, atitudinea autorităților din statele succesoare s-a schimbat radical. Până la sfârșitul anului 1927, majoritatea statelor succesoare ale Monarhiei Dunării au recunoscut Ordinul Teuton ca ordin spiritual. Ordinul includea și cele patru provincii din Regatul Italiei, Republica Cehoslovacă, Republica Austria și Regatul Iugoslaviei. Ordinul numără în zilele noastre în jur de 1.000 de membri, circa 100 de preoți, 200 de surori și 700 de familiari. O categorie specială în cadrul familiarelor ordinului este clasa cavalerilor de onoare, limitată la doisprezece membri. Ei poartă o haină albă cu stema ordinului și Crucea de cavalier al ordinului ca și colier. Printre Cavalerii de Onoare cei mai distinși, îi amintim pe Konrad Adenauer, Otto de Habsburg, Joachim Cardinal Meisner, Arhiepiscop de Koln, Christoph Cardinal Schönborn, Arhiepiscop de Viena, Episcopul de Mainz Peter Kohlgraf, Arhiepiscopul de Hamburg Stefan Heße, istoricul Udo Arnold și Carl Duce de Württemberg.

¹² Ordinul se bucură de recunoașterea deplină a Sfântului Scaun, fiind reprezentat în raporturile cu autoritățile Vaticane de un Procurator General care își are reședința în Cetatea eternă, Via Nomentana 421 din Roma. Actualul Procurator General este Christian Blümel OT.

facto suveranitatea asupra lor. Situația devine mai delicată în cazul caselor regale detronate.

Succesorul de fapt și de drept al Casei Regale de Savoia și al Casei Regale a Celor Două Sicilii este Republica Italiană, iar Bisericii îi revin în ocurență obligații asumate prin Concordat, neputând acorda acestor ordine un tip de recunoaștere oficială care ar încălca prevederile acordului de la Lateran sau ar fi menite a știrbi și a prejudicia ideea de suveranitate legitimă a statului italian republican constituit prin referendum.

În practică, însă, aceste din urmă ordine nu au fost niciodată dezavuate de către Biserică, care le-a acordat, pe lângă recunoașterea istorică, un sprijin constant și deosebit.

În ceea ce privește noile ordine cavalerești, cunosc personal un singur caz în care un ordin templier s-a bucurat de sprijinul unanim și de aprobarea autorităților ecleziastice competente. Mă refer aici la *Militia Templi Christi pauperum militum ordo*, o asociație de credincioși laici aprobată canonic de către Excelența Sa Reverendissimă Gaetano Bonicelli, Arhiepiscopul de Siena, la data 18 noiembrie 1990.

Asociația, înființată în 1979 de contele Marcello Alberto Cristofani della Magione, Primul Mare Maestru, este inspirată de virtuțile cavalerești, idealurile și stilul de viață al Cavalerilor Templieri descrise de Sfântul Bernard de Clairvaux în *Liber ad milites Templi de laude novae militiae*, declarându-se, socot că pe bună dreptate, singura instituție templieră investită de către autoritățile bisericești cu un caracter canonic legitim. Ordinul nu reclamă nicio formă de ascendență sau vreo legătură istorică cu ordinul Cavalerilor Templieri, suprimat la 3 aprilie 1312 de către Papa Clement al V-lea.

Cardinalii Silvio Oddi, Edouard Gagnon și Alfons Maria Stickler se numără printre patronii Miliției Templului, deși inițiativa lor personală nu implică o recunoaștere formală sau măcar *de facto* a Ordinului din partea Sfântului Scaun, care, sub anumite aspecte, ar putea contraveni principiilor acordurilor de la Lateran.

Pe de altă parte, am precizat deja faptul că politica Bisericii, chiar față de propriile sale ordine, nu a fost una de promovare sau de încurajare, dar nici neapărat una de descurajare.

Ordinul de la Magione se bucură de o deplină și incontestabilă legitimitate la nivel arhidiocezan, întrucât, la data de 24 iunie 2015, Arhiepiscopul de Siena, Monseniorul Antonio Buoncristiani, a aprobat noile constituții ale ordinului, reconfirmându-l ca asociație privată de credincioși. Iar faptul că toți arhiepiscopii de Siena, începând de la Mario Jsmalele Castellano, care a fost promotorul înființării sale, continuând cu Gaetano Bonicelli, Antonio Buoncristiani, până la actualul Augusto Paolo Cardinal Lojndice, i-au oferit recunoaștere, demonstrează că măcar la nivel diocezan, înființarea unui ordin este încă posibilă sub forma canonică de asociație a credincioșilor.

În ceea ce privește relațiile Bisericii la nivel diocezan cu alte ordine templier nou înființate, nu am avut răgazul de a face o investigație

amănunțită, dar, cel puțin din câte știu, chiar dacă acestea nu au primit din partea autorităților ecleziastice vreo aprobare de natură canonică sau o recunoaștere formală, au existat nenumărate proiecte de natură filantropică sau caritativă, cu implicarea fără rezerve a tuturor părților.

În concluzie

Absența unei forme specifice de recunoaștere statutară a acestor tipuri de asociații, cum ar fi noile ordine cavalierești nu echivalează cu un handicap, cu o formă de condamnare sau de blam la adresa lor și nu constituie un impediment în calea colaborării acestora cu Biserica, inițiativele și acțiunile comune rămânând la latitudinea ambelor părți, a ordinelor respective și a episcopilor diocezani cu jurisdicție în teritoriu.

Biserica nu s-a poziționat negativ vis-a-vis de aceste fundații, cu excepția situațiilor în care s-a dovedit că ar fi fost încălcate principii de natură doctrinară sau morală sau legislația ecleziastică, altminteri a dovedit respect și o perfectă neutralitate.

Orice societate, orice fundație care promovează filantropia, cultura și valorile umane pe temei creștin s-a bucurat și se va bucura întotdeauna de aprecierea și de concursul Bisericii.

O încercare de obținere a unei recunoașteri canonice a unui ordin mixt din punct de vedere confesional ar fi *ab initio* sortită eșecului, pentru că Biserica, dat fiind că acesta nu este exclusiv catolic, în contextul cosmopolit și multiconfesional din zona noastră, nu își poate aroga în mod legitim tutelarea credincioșilor de alte confesiuni, fără a leza drepturile altor culte, contravenind, în consecință, principiilor proprii sale legislației canonice. Ceea ce nu înseamnă că Biserica nu ar recunoaște sau nu ar aprecia, sub aspect social, moral, caritativ și cultural, activitatea unei organizații pe care nu are nici temei legal, nici căderea să o patroneze, cu excepția cazului în care aceasta s-ar asocia sub diferite forme cu entități care au constituit obiectul condamnărilor sale în vigoare încă în zilele noastre.

Nu am autoritatea, nici competența de a mă pronunța în speță, dar cunoștința în domeniu îmi permite să afirm că, în urma studierii regulilor și constituțiilor Ordinului Domniilor Voastre, nu am găsit nimic din ceea ce ar putea să contravină direct sau indirect învățăturii sau moralei bisericești, iar evenimentele filantropice și culturale pe care le promovați sunt un ecou al valorilor promovate de către Biserică.

Orice arbore este cunoscut după roadele sale. Iar roadele aduse nu pot aduce, pe plan social, cultural și moral, decât recunoaștere și admirație sub aceste aspecte. Binele făcut rămâne întotdeauna martorul cel mai elocvent, care, dincolo de diferențele confesionale care împiedică, din motive obiective, o asumare de tip canonic, lasă în urma lui o amprentă vizibilă.

BIBLIOGRAFIE

Act privind „Codul de Drept Canonic al Bisericii Româno-Catolice” din 25 ianuarie 1983, în *Monitorul Oficial* (București), nr. 798 bis, 27 noiembrie 2008.

Codul de Drept Canonic, Iași, Editura Sapientia 2004.

Gaudemet, J., *Le droit canonique*, Paris, Editura Cerf-Fides, 1989.

Idem, *Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas*, Roma, Editura San Paolo, 1998.

Imbert, J., „Le code de droit canonique de 1983 et le droit roman”, în *L'année canonique* (Paris), nr. 428/1984, p.1-12.

Valea Mureșului Inferior – zonă de interferență între creștinismul apusean și cel răsăritean

The Lower Mureș Valley – An Area of Interference between Western and Eastern Christianity

Dr. Gabriela-Adina MARCO

Complexul Muzeal Arad

Dr. Prof. Marek-Mihai ABRAHAM

Liceul Tehnologic Jozef Gregor Tajovský Nădlac

Abstract

The area of Transylvania and Banat has always been a zone of interference between the Byzantine rite and the Latin rite Christian life. Banat and Transylvania were considered both the easternmost part of the Catholic world, but, at the same time, the westernmost area of Orthodox spread. In these parts of the world, the two confessions coexisted in a more or less peaceful environment.

The area where the locality of Nădlac was established was under the influence of the Bishopric of Cenad since the 11th century. In the Great Legend of Saint Gerard, the area north of the Mureș River is mentioned at the beginning of the 11th century, which was within the sphere of influence of Ahtum.

At the beginning of the second millennium, Christian monasteries were functioning in Cenad and Igriș; and the Hodoș-Bodrog Monastery was a strong center of Orthodoxy, with uninterrupted communal life from 1177 to the present day. In Igriș, Timiș County, south of Nădlac, the largest monastery of the Cistercian order on the territory of present-day Romania is documented.

As a legacy of the Western Christian rite, the first documentary evidence of religious life in Nădlac dates back to the first half of the 14th century. In the census of 1334, drawn up for the collection of papal tithes, the priest Petru from Nădlac is mentioned.

Keywords: *Banat, Christianity, Catholicism, Orthodoxy, coexistence, Hodoș-Bodrog Monastery, Igriș, Nădlac, religious life, census.*

Zona Transilvaniei și a Banatului a fost permanent o zonă de interferență între viața creștină de rit bizantin și cea de rit latin¹, cu mult înainte de Marea Schismă din anul 1054. Nici după Marea Schismă din 1054 dintre lumea ortodoxă și cea catolică, nu s-a putut realiza o delimitare precisă în teritoriu a „graniței” dintre cele două puternice centre de influență confesională. Banatul și Transilvania erau considerate atât partea cea mai de răsărit a lumii catolice, dar,

¹ Adrian Dragoș Defta, *Cistercienii per visibilia ad invisibilia*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2013, p. 138; Ioan Aurel Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1997, pp. 128-130.

în același timp, și aria cea mai vestică de răspândire a ortodoxiei. În aceste părți de lume au coexistat cele două confesiuni într-un mediu mai mult sau mai puțin pașnic. Este foarte dificil de stabilit cu exactitate dacă teritoriile care astăzi formează partea de vest a României (Banatul, județele Arad și Bihor) au fost subordonate la începutul mileniului al II-lea de ierarhia apuseană sau cea condusă de la Constantinopol. Fiind o zonă de „graniță” între cele două ierarhii, ambele și-au revendicat aceste teritorii.

Zona în care s-a constituit localitatea Nădlac era sub influența episcopiei de Cenad încă din secolul al XI-lea. La începutul veacului al XI-lea, este pomenită zona de la nord de Mureș, în *Legenda Mare a Sfântului Gerard*, zonă ce se afla în aria de influență a lui Ahtum, stăpânul din cetatea Morisena (Mureșana – Cenadul de astăzi). Stăpânirea acestuia se întindea mult la nord de Mureș: „îi era închinată astfel acelui om țara de la râul Criș până la părțile Ardealului, și până la Vidin și Severin”². Tot în această cronică, sunt prezentate detalii referitoare la situația confesională a zonei nord-bănățene. Autorul dă informații despre voievodatul bănățean care avea relații de colaborare politică, dar și religioasă, cu Bizanțul. Prin așezarea triburilor ungarilor în Pannonia, situația politică în zonă se schimbă spre sfârșitul secolului al IX-lea³. Ahtum a întrevăzut puterea crescândă a regelui Ștefan al Ungariei și a căutat să se alieze cu bizantinii, spre a contracara o eventuală ofensivă a ungarilor, mai ales având în vedere și faptul că după anii 1002-1004, cele două unități statale (Imperiul Bizantin și regatul condus de Ahtum) au devenit vecine la Dunăre⁴. Este menționat în *Legenda Mare a Sfântului Gerard* și faptul că însuși conducătorul Ahtum s-a botezat la Vidin „în ritul grecilor”. Același izvor atestă și existența călugărilor greci în zona Mureșului Inferior la Morisena și mai apoi la Igrîș (localitate aflată în vecinătatea sud-estică a Nădlacului, la aproximativ 4 km). Zona locuită de nădlăcani a fost, deci, un ținut creștin. La Cenad și la Igrîș au funcționat mănăstiri creștine; iar mănăstirea Hodoș-Bodrog⁵ a fost un puternic centru de ortodoxie, cu viață de obște neîntreruptă, începând cu anul 1177 până în zilele noastre. La Igrîș, exista o puternică mănăstire de rit apusean, care aparținea ordinului monastic cistercian⁶.

² Ioan D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980, p. 28, p. 45.

³ Detalii vezi la Călin Timoc, *Contextul istoric al epocii Sfântului Gerard și luptele pentru putere în cadrul Regatului medieval maghiar*, în „Filosofia Sfântului Gerard de Cenad în context cultural și biografic”, coord. Claudiu Mesaroș, Szeged, Editura Jate Press, 2013, pp. 129-133.

⁴ Claudiu Călin, „De la Dieceza de Cenad la cea de Timișoara sau de la Gerard de Sagredo la Augustin Pacha. Un mileniu de istorie ecleziastică (1030-1919/1930)”, în *Filosofia Sfântului Gerard de Cenad în context cultural și biografic*, coord. Claudiu Mesaroș, Szeged, Editura Jate Press, 2013, p. 111; Remus Mihai Feraru, „*Legenda Sancti Gerhardi episcopi și Deliberatio supra hymnum trium puerorum*: două izvoare fundamentale pentru istoria Banatului în prima jumătate a secolului al XI-lea”, în *Filosofia Sfântului Gerard de Cenad în context cultural și biografic*, coord. Claudiu Mesaroș, Szeged, Editura Jate Press, 2013, pp. 142-143.

⁵ Eugen Arădeanul, Lucian Emandi, Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1980.

⁶ Adrian Dragoș Defta, *op. cit.*, pp. 120-123.

Pe fondul existenței unei vieți bine structurate de rit bizantin, odată cu pătrunderea ungarilor în zonă, se „tulbură” creștinismul de rit bizantin prin așezarea călugărilor latini în fostele mănăstiri bizantine. Cazul cel mai binecunoscut în istoriografie este cel al mănăstirii de la Morisena, unde călugări de rit grecesc au fost mutați la câțiva kilometri la est, în mănăstirea de la Igrîș, iar după câțiva ani au fost relocați mai departe înspre est. În jurul anului 1030, la Urbs Morisena ajunge episcop, de rit apusean, de această dată, viitorul sfânt Gerard, originar din Italia, din „inima” creștinismului apusean. Dar ritul bizantin nu a fost abandonat total, mănăstirea Hodoș-Bodrog fiind atestată documentar în anul 1177, de atunci având o viață de obște neîntreruptă. De asemenea, cronicarii medievali atestă pe valea Mureșului, atât la nordul râului, cât și pe partea sudică, nu mai puțin de 13 așezăminte monahale. Printre cele mai cunoscute sunt cele de la Cenad, Igrîș, Hodoș-Bodrog, Bezdin⁷, Ahtum Monostora, Rotonda Monostora (unde la vest de Nădlac), mănăstirea Kenéz și altele.

După schisma din 1054 între apusul catolic și răsăritul ortodox, s-a declanșat o permanentă „luptă” pentru atragere de adepți. Catolicii au căutat să-i alunge pe ortodocși (mutau călugări de rit răsăritean cât mai spre est) sau îi atrăgeau spre ritul apusean. Într-un document din 1204 s-a consemnat că la acea dată bisericile și mănăstirile de pe valea Mureșului erau atât de vechi, încât la începutul veacului al XIII-lea începeau să se ruineze⁸.

În hotarul localității Nădlac de-a lungul timpului au existat unele așezări, care au dispărut de-a lungul vremurilor. Urme ale acestora au rămas în memoria colectivă prin unele toponime folosite până în zilele noastre. Încă în anul 1192, a fost pomenită mănăstirea Kenéz⁹, care este amintită în documente până în anul 1665. Documentele amintesc localitatea din jurul mănăstirii sub formele: Kenez, Kenecz, Erdewskenez, Chichinez. Aceasta se afla pe malul stâng al Mureșului, pe o buclă a râului, în dreptul Nădlacului. Primii stăpâni ai localității proveneau din rândurile familiei nobiliare de Cenad. În anul 1421, satul era sub stăpânirea familiei Jank, care își avea centrul nobiliar în cetatea de la Nădlac, iar la venirea lor la nord de Mureș, familia Jakšić primește și această așezare în stăpânire. În contextul luptelor antiotomane din regiune, pe la mijlocul secolului al XVI-lea, localitatea se depopulează și dispare de pe scena istoriei.

În prima jumătate a secolului al XIV-lea, tendințele politice ale statelor europene erau de întărire a autorității centrale. În același timp, papalitatea s-a întărit la rândul său, reafirmându-și preeminența spirituală și temporală, însă s-a văzut supusă unui suveran laic, imixtiunea în politica laică scăzând tot mai mult.

⁷ Ljubomir Stepanov și Stevan Bugarski, *Mănăstirea Bezdin. Scurtă prezentare*, Timișoara, Uniunea Sărbilor din România, 2003, 56 p.

⁸ Vezi Melente Nica, *Spiritualitatea în cadrul Episcopiei Aradului*, Arad, Editura Gutenberg, 2008, p. 7.

⁹ Alexandru Roz, Géza Kovách, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, Editura Universității „Vasile Goldiș”, 1997, p. 175, Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos*, Timișoara, Editura Almanahul Banatului, 1995, pp. 46-47.

Pe parcursul secolului al XIV-lea, papii au fost nevoiți să redefinească politica Bisericii catolice ținând seama de noile realități politice conturate de mutarea reședinței pontificale la Avignon. Totodată, nu au renunțat niciodată la proiectul de a crea o monarhie creștină universală. Politica de centralizare practică de papii de la Avignon s-a manifestat pe mai multe planuri. În acea perioadă, caracteristica principală a Bisericii Apusene a fost întărirea din punct de vedere organizatoric și fiscal. Pentru a realiza acest deziderat, eforturile pontifilor s-au concentrat pe: creșterea numărului de cazuri judecate de Curia papală, convocarea la intervale lungi de timp a conciliilor generale, implicarea papilor în afacerile interne ale ordinelor călugărești și, nu în ultimul rând, restaurarea finanțelor pontificale, care au fost o condiție de prim rang în realizarea tendințelor politice de centralizare. Aceste resurse financiare erau subsidiare politicii de imixtiune a papilor în competițiile politice laice ale epocii, dar și pentru susținerea unui aparat administrativ pontifical în plină dezvoltare. Creșterea veniturilor Curiei papale a fost asigurată de extinderea dreptului de a acorda beneficii bisericești, dar și de decima papală, colectată într-o manieră din ce în ce mai riguroasă și mai bine organizată. Consolidarea fiscală a Bisericii Apusene a fost resimțită până la marginile lumii catolice, prin taxele impuse și colectate de papalitate.

În Ungaria, situația politică de la începutul secolului al XIV-lea era caracterizată de lupte pentru putere și amenințarea cu fărâmițarea statului după dispariția dinastiei arpadiene (1301). Prin urcarea pe tronul ungar a lui Carol Robert de Anjou (1308) s-a pus capăt anarhiei politice, întărindu-se puterea centrală. Noua dinastie a fost susținută de Biserică, dar și de nobilimea mică și mijlocie ungară. Sprijinită de papalitate, noua conducere avea drept scop întărirea economică a statului, umplerea vistieriei, lichidarea anarhiei susținută de marea nobilime. Întărirea puterii centrale a antrenat și o oarecare dezvoltare economică.

În acest context, se constată înmulțirea dărilor datorate nobilimii, regelui, dar și Bisericii. Pe lângă prestațiile în muncă, existau numeroase dări în bani. Neexistând un sistem fix și precis de determinare a cuantumului decimei papale și a altor dări de întreținere a prelaților catolici, mulți dintre cei însărcinați cu colectarea acestor sume de bani făceau numeroase abuzuri, colectând o sumă, dar virând vistieriei papale o altă, de fiecare dată mai mică. Dorind să-și mărească veniturile, prin Conciliul de la Viena din 1311-1312, papa Clement al V-lea (1305-1314)¹⁰ a stabilit o serie de impozite pe 6 ani, care trebuiau colectate din întreaga lume catolică și destinate ajutorării Țării Sfinte și pentru lupta contra inamicilor credinței creștine catolice. Succesorul său, papa Ioan al XXII-lea (1316-1334)¹¹, a adăugat în „agenda” sa noi activități costisitoare: finanțarea și organizarea unei noi cruciade (plan pe care, însă, nu a reușit să îl pună în aplicare), construirea palatului papilor de la Avignon, precum și

¹⁰ Vintilă Horia, *Dicționarul papilor*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, pp. 125-127.

¹¹ *Ibidem*, pp. 127-128.

implicarea în numeroase opere caritabile, de cercetare științifică sau de apostolat. În vederea adunării fondurilor pentru punerea în practică a acestor idei, papa Ioan al XXII-lea a reorganizat fiscul papal. Următorul pontif, Benedict al XII-lea (1334-1342)¹², a continuat politica fiscală a predecesorilor săi, începând ridicarea reședinței-palat de la Avignon.

Până în anul 1330, întreaga lume catolică s-a achitat de această dare impusă de suveranul pontif, mai puțin Ungaria. Prin Bula papală de la 1 martie 1331, papa Ioan al XXII-lea a pus capăt acestei situații, solicitând tuturor clericilor din Ungaria să depună toate eforturile pentru a ajuta colectorii papali însărcinați cu adunarea acestor decime. Totodată, a numit doi colectori, pe Jacques de Bérenger și pe Raymond de Bonofato, doi prelați originari din Franța. La cererea clericilor de rit catolic din Ungaria, Carol Robert intervine pe lângă suveranul pontif să renunțe la aceste pretenții. La 1 iulie 1332, papa cedează insistențelor regelui ungar, acesta din urmă primind o treime din sumele ce se vor colecta, cu condiția să fie folosite pentru apărarea țării sau pentru lupta contra ereticilor și inamicilor credinței. Astfel, regalitatea maghiară, fiind direct interesată de colectarea acestor dări papale, a urgentat colectarea acestora. Decima papală a fost colectată în Ungaria pe perioada anilor 1332-1337¹³.

Pe perioada colectei decimei papale, tronul arhieresc de la Cenad era ocupat de episcopul Iacob de Cenad. Localitatea și parohia Nădlac se afla sub jurisdicția acestui centru eparhial.

Din prima jumătate a secolului al XIV-lea datează prima atestare documentară sigură a vieții religioase de la Nădlac. În conscripția din anul 1334, întocmită în vederea colectării dijmelor papale, este amintit preotul nădlăcan Petru, care a plătit decima papală de 2 dinari. Conform tradiției orale locale, se pare că turnul bisericii la care a slujit preotul Petru s-a păstrat în ruină până spre mijlocul secolului al XIX-lea. În acea perioadă, Nădlacul era un centru nobiliar stăpânit de Egyed de Monoszló. Acesta făcea parte din elita nobiliară maghiară, participant activ la campaniile regelui Carol Robert de Anjou. Un descendent al său a fost Ciubăr Vodă (în maghiară Csupor de Monoszló), cel care în anul 1448 a domnit pentru aproximativ două luni în Moldova¹⁴.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, această situație de interferență între creștinismul apusean și cel răsăritean din părțile Transilvaniei și a Banatului este recunoscută de însuși Papa Sixtus al IV-lea (1471-1484)¹⁵. În Bula papală datată 28 ianuarie 1477, suveranul pontif admite că „*în acea parte a Ungariei care este hotarnică cu Serbia, locuiesc printre catolici mulți creștini botezați după ritul grecesc și sunt amestecați cu aceștia*”. Suveranul pontif

¹² *Ibidem*, pp. 129-130.

¹³ C. Mureșan, G. S. Ardeleanu, „La politique fiscale de la papauté en Transilvanie au cours de la première moitié du XIVe siècle”, în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe congrès des sciences historiques Rome 1955*, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1955, pp. 225-240.

¹⁴ https://ro.wikipedia.org/wiki/Ciub%C4%83r_Vod%C4%83 (accesat la 11.08.2024).

¹⁵ Vintilă Horia, *op. cit.*, p. 151-153.

recomandă ca acei creștini să fie tratați „cu duhul blândeții”: „De aceea prin prezenta vă obligăm și cu autoritate apostolică vă poruncim, ca pe acești creștini, aflători în eparhiile voastre, să nu-i lăsați să fie ocărâți pe-ascuns sau în public de către predicatori sau de oricine alții, ci să faceți să fie tratați cu bunătate și blândeță și să îngăduiți ca, în caz când ar cere, să fie îngropați și înmormântați în cimitirele voastre și, în caz că n-ar avea preoți de ai lor, preoții voștri să-i spovedească și să le dea deslegare și să nu le refuzați Botezul după ritul Bisericii Romane când l-ar cere, ca astfel și cei de azi ca cei din viitor să fie atrași și îndemnați să îmbrățișeze ritul catolic.”¹⁶

Concluzie. După cum afirma mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu: „Creștinismul este în esență sa unul singur. Pe măsură însă ce s-a răspândit, după începuturile din perioada apostolică, el s-a implementat într-o lume diversificată, dacă nu altceva, pornind de la faptul că exista un imperiu roman de apus și altul de răsărit. Acest imperiu a reprezentat aria de răspândire a Evangheliei în primele veacuri după Hristos. Așa s-a întâmplat că din bună vreme au apărut diferențe care s-au tot înmulțit în funcție de zonele geografice și neamurile care au primit-o. ... Unele din părerile doctrinare ... încetul cu încetul s-au înrădăcinat printre anumiți creștini, dar nu și printre alții”¹⁷.

Valea Mureșului Inferior a fost dintotdeauna un spațiu de întâlnire între două lumi: pe de-o parte, tradițiile creștine occidentale, cu accente latine și romane, și pe de altă parte, influențele creștinismului oriental, care aduceau cu ele particularități teologice și liturgice specifice. Această intersecție a creat un mediu dinamic în care elementele distincte se îmbină și se completează, generând o moștenire culturală complexă.

BIBLIOGRAFIE

Arădeanul, Eugen, Emandi, Lucian, Bodogae, Teodor, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1980.

Călin, Claudiu, „De la Dieceza de Cenad la cea de Timișoara sau de la Gerard de Sagredo la Augustin Pacha. Un mileniu de istorie ecleziastică (1030-1919/1930)”, în *Filosofia Sfântului Gerard de Cenad în context cultural și biografic*, coord. Claudiu Mesaroș, Szeged, Editura Jate Press, 2013.

Defta, Adrian Dragoș, *Cistercienii per visibilia ad invisibilia*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2013.

Feraru, Remus Mihai, „*Legenda Sancti Gerhardi episcopi și Deliberatio supra hymnum trium puerorum*: două izvoare fundamentale pentru istoria Banatului în prima jumătate a secolului al XI-lea”, în *Filosofia Sfântului Gerard*

¹⁶ Aloisie Ludovic Tăutu, „Spirit «ecumenic» între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1476)”, în *Buna vestire – Omagiu canonicului Aloisie Ludovic Tăutu cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani. Opere, vol. I, Istorie* (Roma), anul XIV, 1975, ianuarie-martie, nr. 1, pp. 343-344.

¹⁷ <https://groups.google.com/g/soc.culture.romanian/c/N0tM9HUbsSA> (accesat la 11.08.2023).

de Cenad în context cultural și biografic, coord. Claudiu Mesaroș, Szeged, Editura Jate Press, 2013.

Hațegan, Ioan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos*, Timișoara, Editura Almanahul Banatului, 1995.

Mureșan, C., Ardeleanu, G. S., „La politique fiscale de la papauté en Transilvanie au cours de la première moitié du XIVe siècle”, în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe congrès des sciences historiques Rome 1955*, Bucurest, Éditions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1955.

Nica, Melente, *Spiritualitatea în cadrul Episcopiei Aradului*, Arad, Editura Gutenberg, 2008.

Pop, Ioan Aurel, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1997.

Roz, Alexandru, Kovách, Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, Editura Universității „Vasile Goldiș”, 1997.

Stepanov, Ljubomir, Bugarski, Stevan, *Mănăstirea Bezdin. Scurtă prezentare*, Timișoara, Uniunea Sărbilor din România, 2003.

Suciu, I. D., Constantinescu, Radu, *Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980.

Tăutu, Aloisie Ludovic, „Spirit «ecumenic» între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1476)”, în *Buna vestire – Omagiu canonicului Aloisie Ludovic Tăutu cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani. Opere, vol. I, Istorice* (Roma), anul XIV, 1975, ianuarie-martie, nr. 1.

Timoc, Călin, *Contextul istoric al epocii Sfântului Gerard și luptele pentru putere în cadrul Regatului medieval maghiar*, în „Filosofia Sfântului Gerard de Cenad în context cultural și biografic”, coord. Claudiu Mesaroș, Szeged, Editura Jate Press, 2013.

Vintilă, Horia, *Dicționarul papilor*, București, Editura Saeculum I.O., 1999.

<https://groups.google.com/g/soc.culture.romanian/c/N0tM9HUBsSA> (accesat la 11.08.2023).

https://ro.wikipedia.org/wiki/Ciub%C4%83r_Vod%C4%83 (accesat la 11.08.2024).

Reprezentarea sfinților catolici în Europa medievală

Representation of Catholic Saints in Medieval Europe

Dr. Elena Rodica COLTA
Centrul Cultural Județean Arad

Abstract

In the representation of Catholic saints in medieval Europe (16th-18th centuries), on the one hand, we find a pleasure in displaying the cruelty of their martyrdom in churches, and on the other hand, a tendency to valorise them in an 'apocryphal' manner, as both good and bad saints, as inflictors or healers, as bringers of wolves or diseases, which come to define them. Popular imagination associated some of them with magical abilities, which generated rituals and archaic practices meant to activate their powers at a certain, magical time.

Keywords: *saint, Catholic, bringer of diseases, healer, magical time.*

Apariția creștinătății este legată de domnia lui Constantin (272-337). Împărat roman convertit la creștinism, el a căutat ca, prin reformele sale, să confere acestei religii un statut oficial, știut fiind că, în perioadele precedente, creștinii erau persecutați. S-a estimat că pe vremea lui Constantin, creștinii reprezentau doar 10% din populația imperiului, însă numărul lor a crescut simțitor încă în timpul vieții sale.

Totuși, despre o adevărată domnie a creștinismului, putem să vorbim abia de la finele secolului al IV-lea, odată cu Teodosie cel Mare¹. Ca reper, este vehiculat anul 394, mai precis Bătălia de la Frigidus, care este considerată și azi, de unii exegeți, ca primul război religios.

După istoricii Bisericii catolice, civilizația creștină este rodul catolicismului – o religie holistică, ce predică o societate organică, respingând individualismul și libertatea individuală.

Catolicii, la fel ca și musulmanii, sunt universalisti, cu voința de a îngloba toată omenirea.

Misiunea apostolică a catolicismului, exercitată și astăzi, are ca suport o bogată literatură și un inventar riguros al tuturor sfinților din calendar, care se cer sărbătoriți de către biserică.

¹ Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman*, București, Editura Minerva, 1976.

Inventarul sfinților catolici

Mărturisitori ai credinței, eremiți, martiri – calendarul catolic abundă de sfinți importanți și de sfinți mărunți, mulți dintre ei legați de o țară, de o provincie, de o localitate.

Biografiile acestora, reale sau fictive, au fost scrise, cele mai multe, în veacurile de început ale creștinismului (înainte de marea schismă)², însă alături de ele găsim și biografii târzii, din veacurile XIX-XX, în cazul sfinților care au trăit mai aproape de vremurile noastre.

În textele vechi, reprezentarea iconografică a acestor persoane canonizate a contat mai puțin comparativ cu faptele lor. Prin urmare, în cazul primilor sfinți, nu știm cum au arătat, ci ce au făcut în viețile lor pentru biserică.

Într-o încercare de prezentare succintă a tipologiilor identificate, am împărțit sfinții după rosturile lor în biserica catolică, în sfinți (sfinte) fondatori de ordine călugărești, sfinți martiri, sfinți incerti, menționați doar în legende, sau sfinți a căror moaște au devenit făcătoare de minuni.

Sfinții fondatori de ordine călugărești

Biserica Romano-Catolică a recunoscut 29 de ordine călugărești, între care s-a numărat și cel întemeiat de Sfântul Martin de la Tour, la care s-au adăugat un număr important de congregații și societăți, alcătuite din clerici și din laici, care funcționau în afara mănăstirilor, în scopul intensificării propagandei religioase.

Heraldistul D'Arcy Boulton³ clasifica, în anul 1987, ordinele călugărești în Ordine monarhice sau dinastice, Ordine Confraternale, Ordine Fraternal, Ordine prin jurământ, Pseudo-ordine și Ordine de onoare.

Primul din seria de fondatori, asupra căruia ne oprim, a fost *Sf. Ioan al Crucii / Juan de la Cruz* (1542-1591), întemeietorul Ordinului călugărilor carmeliți desculți. Carmeliții desculți (prescurtat: OCD), ca ordin călugăresc, reprezintă ramura masculină a călugărițelor carmelite. Ordinul a luat naștere abia în anul 1568, însă a fost fundamentat pe o reformă anterioară, inițiată de Ioan al Crucii și de Tereza de Avila din Duruelo (Spania).

Născut în Toledo, Ioan al Crucii a fost unul dintre cei mai mari poeți și teologi mistici ai Spaniei. A studiat la Colegiul iezuit, iar în anul 1563, s-a alăturat Reformei desculților, care s-au despărțit de carmeliții încălțați. Datorită scrierilor sale a fost considerat un mistic. Cultul său a depășit granițele ordinului, fiind răspândit prin Biserica Romano-Catolică printre toți cei care prețuiau viața meditativă. A fost beatificat în anul 1675, canonizat în 1726 și declarat Doctor al Bisericii în 1926. Este sărbătorit la 14 decembrie.

² Probate și de Sinoadele Ecumenice și de alte Sinoade ortodoxe, cu biografii adaptate viziunii răsăritene vezi Mircea Păcuraru, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1994.

³ D'Arcy Boulton, *The Knights in the Crown: The Monarchical Orders of Knighthood in Late Medieval Europe, 1326-1520*, Boydell and Brewer, 1987.

Al doilea sfânt, tot Ioan, a fost *Ioan al lui Dumnezeu* (1495-1550), fondatorul Ordinului fraților ospitalieri (ioaniții), unul dintre cele mai renumite ordine militare creștine occidentale din Evul Mediu. Născut în Portugalia, Ioan al lui Dumnezeu a luptat în anul 1522 împotriva Franței, iar mai târziu, împotriva turcilor, în Ungaria. S-a convertit la o viață consacrată lui Dumnezeu la aproape 40 de ani și de atunci s-a dedicat ajutorării săracilor și bolnavilor, devenind sfântul ocrotitor al spitalelor, al celor bolnavi, dar și al librarilor și tipografilor. Este sărbătorit la 8 martie.

Sf. Angela Merici (1474-1540). Născută în Italia, lângă lacul Garda, Angela Merici a devenit de tânără o terțiară franciscană, consacându-se împreună cu câteva surori, sub ocrotirea Ursulei, educației fetelor sărace. Congregația ursulinelor a fost recunoscută de Biserică în anul 1565, după moartea ei, „*ca cel mai vechi și cel mai însemnat ordin școlar*”. Ordinul continuă să se dezvolte și în prezent. Angela Merici a fost canonizată în anul 1807. Este sărbătorită în 27 ianuarie. Biografia ei a fost scrisă de istoricul Antonio Borrelli.

Sf. Magdaleine Sophie Barat (1779-1865). Tot de educație s-a ocupat, în Franța și Belgia, și Magdaleine Sophie Barat⁴. Ea a înființat școli cu cursuri de zi pentru copii săraci. Prima școală a funcționat din septembrie 1801 la Amiens. În timpul vieții sale, au activat 86 de lăcașuri ale Societății Inimii Sfinte, în 12 țări. A murit în 25 mai 1864, devenită zi de comemorare. A fost canonizată în 1925. Corpul ei, rămas în mare parte intact, este păstrat la Jette (Belgia).

Sf. Bernard / Bernard di Clairvaux (cca. 1090-1153), fost călugăr cistercian, face parte din grupul sfinților timpurii⁵. La sinodul de la Troyes a obținut recunoașterea noului Ordin al Templierilor, al cărui scop a fost să formeze un corp de cavaleri respectabili și închinați, care să lupte în Cruciade și să se îngrijească de bolnavi și pelerini. Cu o putere de convingere care i-a câștigat pe toți, sprijinită și de câteva vindecări miraculoase, el le-a predicat celor ce îl ascultau propria sa concepție despre cruciadă. În timpul vieții a întemeiat 68 de filiale ale mănăstirii din Clairvaux, unde a fost numit abate în anul 1115.

La moartea sa, cistercienii dețineau 400 de lăcașuri monastice, în aproape toată Europa. Cultul său a început, neoficial, încă din timpul vieții. Este patronul apicultorilor și al lucrătorilor cu nisip. A fost canonizat în anul 1174 și numit Doctor al Bisericii în 1830. Este sărbătorit în 20 august.

Sf. Francesca Xavie Cabrini (n. 1850 – m. 1917), fondatoarea Ordinului Surorile Misionare Catehetice ale Inimii lui Isus, a rămas în istoria Bisericii ca „*sfânta italienilor din America*”. În anul 1917, Congregația sa număra 1500 de maici în 67 de lăcașuri închinată educației și îngrijirii medicale a bolnavilor. „*Sfânta emigranților*” a murit de malarie în Chicago, pe 27 decembrie 1917,

⁴ Louis Baunard, *Histoire de la venerable mère Madeleine-Sofie Barat: fondatrice de la Société du Sacré-cœur de Jésus*, Paris, 1892.

⁵ Jean Leclercq, *The influence of St. Bernard*, Oxford, 1976; Rosa Giorgi, *I Dizionari dell' Arte. Santi*, Milano, Editura Electa, 2002, pp. 61-64.

fiind canonizată în anul 1946⁶. A fost prima sfântă canonizată în Statele Unite. Corpul ei se găsește la Mother Cabrini High School din New York. Este sărbătorită în 22 decembrie.

Sf. Camillus din Lellis (1550-1614) este întemeietorul Congregației slujitorilor bărbați ai celor bolnavi, atinși de ciumă sau prizonieri (Ordinul religios al Camillienilor)⁷. A fost primul exemplu de „*unitate militară sanitară*”. Fără să fie medic, a fost un inovator, susținând nevoia de aer proaspăt și de izolare a bolnavilor infectați. Congregația sa a numărat încă în timpul vieții 15 lăcașuri și 8 spitale. Se spune că a posedat darurile vindecării și profeției.

De Lellis este considerat de Biserică patronul bolnavilor, al spitalelor, al asistentelor și al medicilor. Se apelează la el și împotriva jocurilor de noroc. A murit la Roma în anul 1614 și a fost înmormântat în altarul Bisericii Sf. Maria Magdalena. A fost beatificat în anul 1742 și canonizat în anul 1746. Este sărbătorit în 14 iulie⁸.

Sf. Clara / Chiara d'Assisi (1194–1253) a rămas în istoria Bisericii Romano-Catolice ca întemeietoarea Ordinului franciscan al săracilor clare⁹. Născută la Assisi și impresionată de predicile Sf. Francisc, Clara a renunțat la toate bunurile pe care le-a deținut și s-a călugărit. Sf. Francisc le-a oferit ei și însoțitoarelor ei o mică clădire anexă a mănăstirii San Damiano din Assisi. După ce papa le-a acordat, în 1228, „*Privilegium pauperitatis*”, au trăit într-o sărăcie și austeritate extremă. Tradiția Bisericii spune că atunci când orașul Assisi a fost atacat de saraceni, Clara, bolnavă, a fost purtată pe ziduri cu un chivot în mână, iar armatele s-au retras. Acest lucru a făcut ca în reprezentările iconografice de mai târziu să apară cu chivotul în mână. Cultul clariselor s-a răspândit în secolul al XIII-lea în întreaga Europă. Ordinul există și astăzi ca Ordin contemplativ. A fost canonizată în 1255 și este sărbătorită în 11 august.

Sf. Dominic / Domenico di Guzman (cca. 1170-1221). De un mare prestigiu în rândul sfinților romano-catolici s-a bucurat și Dominic¹⁰, întemeietorul Ordinului fraților predicatori sau călugării în negru (dominicani). Este considerat patronul astronomilor. Prin persuasiune, sărăcie și studii a ajuns un predicator renumit. A efectuat mai multe turnee de predici în Europa și în Asia, devenind o forță misionară. A fost canonizat în anul 1234. Mormântul său de la Bologna, construit 30 de ani mai târziu, a fost decorat de Michelangelo. Scene din viața sa au fost pictate de Fra Angelico la Fiostole. Simbolurile sale în artă sunt un crin și un câine în alb și negru. Este sărbătorit în 8 august.

⁶ Pietro De Donato, *Immigrant Saint: The Life of Mother Cabrini*, New York, McGraw Hill, 1960.

⁷ Mario Vanti, *S. Camillo de Lellis*, Torino, Augustae Taurinorum, 1929.

⁸ Charles Herbermann, „Sf. Camillus de Lellis”, în *Enciclopedia Catholică*, New York, Compania Robert Appleton, 1913.

⁹ *Sfânta Clara din Assisi*, traducere de pr. Eduard Ferent, Colecția „Viața sfinților”, Editura Sapientia, 2009; Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 86-87.

¹⁰ M. H. Vicaire, *Saint Dominique de Caleruega d'après les documents du XIIe siècle*, Paris, 1955; Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 104-108.

Sf. Francisc de Assisi (1181-1226) a fost un mărturisitor¹¹ și întemeietorul Ordinului franciscan. Depunând jurământul de pauperitate a reconstruit, cu bani obținuți din pomeni, mănăstirea San Damiano din Assisi. A călătorit mult ca pelerin, alinând suferințele bolnavilor și leproșilor. Întors din călătorii, a dus, cu alți 7 frați, o viață comunitară la Portiuncula, în Assisi, lângă o colonie de leproși. Regulamentul său, intitulat *Regula Prima* (cca. 1210), începea cu o făgăduială de supunere față de papă. În timpul vieții lui Francisc, călugării au trăit în sărăcie, bisericile lor fiind și ele modeste și de mici dimensiuni. În anul 1221, a schițat un nou regulament, recunoscut de papa Honorius al III-lea ca *Regula Bullata*. În 1224, Francis de Assisi a trăit pe Muntele La Verna experiența Imprimării Stigmatelor, însă urmele acestor răni, suferite în extaz, i-au rămas ascunse pe corp până a murit. Orb și bolnav, a murit la vârsta de 45 de ani la Portiuncula, în Assisi, în 4 octombrie 1226. A fost canonizat în 1228, devenind unul dintre cei mai populari sfinți creștini. A fost înmormântat în biserica San Giorgio din Assisi, însă în 1230, osemintele sale au fost transferate în Basilica Nuova, construită special pentru a-l adăposti. Assisi a devenit centrul de pelerinaj pentru franciscanii din toată lumea. Apropierea lui Francisc de necuvântătoare a devenit o sursă de inspirație pentru artiști. În artă, este reprezentat cu stigmatul din palme. Francis de Assisi este considerat azi patronul comercianților, frâghierilor, ecologilor, grădinarilor, tapițerilor, poezilor și patronul Italiei. Sărbătoarea sa este ținută în 4 octombrie, considerată și Ziua Mondială a Animalelor¹².

Sfinții ocrotitori ai diferitelor meserii și sfinții făcători de miracole după moarte

Sf. Paschal Baylón (1540-1592). Călugăr din Ordinul Fraților Minori Capucini, Paschal Baylón s-a îngrijit în timpul vieții de bolnavi și de săraci. Trimis în Franța cu o corespondență către Preotul general breton al Ordinului, a fost bătut cu pietre de hughenoti. A murit la 52 de ani la mănăstirea Villareal, unde ulterior, la mormântul său, au avut loc numeroase miracole și vindecări. Tradiția spune că, vreme de 200 de ani, la acest mormânt s-au auzit periodic lovituri. A fost beatificat în anul 1618 și canonizat în 1690. La 28 noiembrie 1897, Papa Leon al XIII-lea l-a proclamat pe Sfântul Paschal Baylón patron al Congreselor și Confrățiilor Euharistice. Este sărbătorit în 17 mai.

Sf. Bridget / Brigitta din Suedia / Brigida di Svezia (1303-1373)¹³ a întemeiat, în 1346, la Vadstena, Ordinul călugăresc al „*Brigietinelor*”, numit și „*Ordinul Răscumpărătorului*”. Este considerată de Biserica Catolică ocrotitoarea călătorilor și a Suediei. A început să aibă inspirații vizionare din anul 1335. După moartea soțului ei, între anii 1343-1346, Bridget a făcut

¹¹ În Biserica Latină, mărturisitor este orice sfânt care nu poate fi încadrat în categoriile: mucenic, apostol, evanghelist sau fecioară.

¹² Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 132-138.

¹³ *Ibidem*, p. 71.

penitențe la mănăstirea cisterciană de la Alvastra¹⁴, apoi a întemeiat o mănăstire, pentru 60 de maici și 25 de călugări la Vadstena (pe lacul Vatern), a cărei construcție este intactă și în prezent. În anul 1349, a plecat la Roma să obțină aprobare pentru ordinul ei, însă nu s-a mai întors în Suedia. A trăit restul vieții în Italia, de unde a făcut mai multe pelerinaje, inclusiv în Țara Sfântă. A continuat să aibă viziuni până la moarte, care a survenit în anul 1373. Viziunile ei au cunoscut o mare răspândire. Totuși, a fost canonizată în anul 1391, pentru virtutea ei. Din cele 50 de lăcașuri de odinioară, azi nu mai există decât 12 mănăstiri bridgetine¹⁵. Este sărbătorită în 23 iulie.

Sf. Brigid / Brigida de Irlanda (451 – cca. 525)¹⁶. După cum indică și numele, *Sf. Brigid* este patroana Irlandei. Biografia sa este una vagă, sfânta fiind cunoscută mai ales prin anecdote și povești cu miracole, care sunt foarte populare în folclorul irlandez. Într-una din acestea se spunea că vitele ei dădeau lapte de 3 ori pe zi, pentru a-i satura pe episcopii irlandezi. De asemenea, se spunea că a vindecat și persoane demonizate, trezind astfel în oameni dragostea pentru Dumnezeu. Cultul ei este foarte răspândit în Irlanda și în toate bisericile de origine irlandeză de pe continent. Este considerată ocrotitoarea poezilor, fierarilor și vindecătorilor. Este venerată și în prezent în Alsacia, Flandra și Portugalia. Simbolul ei iconografic este o vacă așezată la picioarele ei. În viața sa găsim, așa cum am menționat deja, și elemente de folclor. Gerald al Galilor (m. cca. 1220) descrie un foc aprins de secole la racla ei, care este supravegheat de 20 de călugărițe din comunitatea sa. Tunica ei se păstrează la biserica Sf. Donatian din Bruges. Pictorul renescentist Lorenzo Lotto (c. 1480-1556)¹⁷ a pictat miracolele Sfintei Brigida în anul 1524, pe peretele de sud al capelei Suardi, un oratoriu situat în interiorul unei proprietăți aparținând unei familii nobile din Bergamo, Suardi, în Trescore Balneario, în provincia Bergamo, Italia. Este sărbătorită la 1 februarie.

Sf. Fiacre (m. cca. 670), eremit irlandez, a trăit până la moarte ca pusnic, într-un schit la Breuil. Este considerat ocrotitorul horticultorilor, datorită îndemnării sale în pomărit, și al celor bolnavi de boli venerice. Cultul său a înflorit mai degrabă în Franța decât în Irlanda, unde numele îi apare abia din secolul al XII-lea¹⁸. Moaștele i-au fost transferate la Meaux, centrul în care a început să fie venerat, în secolele XVII-XVIII. Este sărbătorit în Franța și Irlanda la 1 septembrie.

¹⁴ Mănăstirea Alvastra a fost fondată în anul 1143, de călugării francezi, care aparțineau Ordinului cistercian. Mănăstirea a fost dizolvată și însușită de Coroană în timpul Reformei Protestante. Astăzi se văd doar ruine.

¹⁵ Isak Collijn, *Acta et processus canonizacionis beate Birgitte*, Upsal, Almquist & Wiksell, 1924; Rosa Giorgi, *op. cit.*, p. 70.

¹⁶ Richard Sharpe, *Vitae S. Brigidae the Oldes Texts*, I, Peritia, 1982.

¹⁷ Roberta D'Adda, *Lotto*, Milano, Editura Skira, 2004.

¹⁸ *Nova Legenda Angliae*, 2 vol., ed. C. Horsman, 1901.

Sfinții martiri

Martiri au fost declarați sfinții și sfințele care nu s-au dezis de credința lor în Iisus, preferând să moară în chinuri. Cei mai mulți au trăit în vremea Imperiului Roman. În biografia lor există o schemă comună, ce implică intervenția despotului, care le cere să se închine idolilor, refuzul acestora, supunerea la cazne și uciderea plină de cruzime, diferit fiind doar modul în care a fost suprimat fiecare. Numărul mare de martiri ne-a determinat să operăm și de data aceasta o selecție în prezentare.

Sf. Agnes / Agnese (sec. IV, m. cca. 305)¹⁹ a fost una dintre primele martire fecioare de la Roma. Cea mai veche atestare a martiriului ei apare în *Depositio Martyrum*²⁰, din anul 354. Cam în aceeași vreme a fost construită și biserica „*Sant'Agnese fuori le mura*” de deasupra mormântului ei, de către Constantina, fiica împăratului Constantin, în anul 345. În textul hagiografic din secolul al V-lea, intitulat *Passio Sanctae Agnetis*, se spune că a preferat să moară, decât să renunțe la fecioria ei și a fost ucisă cu o sabie care i-a străpuns gâtul. Biografia i-a fost completată cu legende, între care aceea a omului care a orbit fiindcă a privit-o prea insistent. De asemenea, asocierea numelui ei cu mielul a făcut ca din secolul VI, mielul să devină simbolul ei. Este considerată protectoarea virginelor, a logodnicilor, a grădinarilor („grădina închisă”).

Biserica o sărbătorește în 21 ianuarie²¹. Reprezentări ale sfintei găsim în picturi realizate de renaștiști, între care Tintoretto, și în unele vitralii de la sfârșitul Evului Mediu.

Sf. Apollonia (sec. III, m. cca. 249)²². Fecioară bătrână și diaconesă în Alexandria, Apollonia a rămas în istoria Bisericii Catolice prin martiriul ei²³, descris de Dionisie, episcopul Alexandriei²⁴. Conform relatărilor acestuia, în timpul unei orgii, mai marii orașului i-au cerut Apolloniei să rostească unele blasfemii. Cum ea a refuzat, i-au spart dinții, apoi au ridicat un rug, în care ea însăși s-a aruncat. În jurul vieții ei au circulat mai multe legende. În una din ele era o fată frumoasă, căreia îi erau scoși dinții cu cleștele, în alta era o fată de rege, torturată de tatăl ei. În Apus i-au fost închinat mai multe biserici. Este considerată patroana stomatologilor. Artiștii din Evul Mediu o înfățișează ținând un dinte într-o pereche de clești. Este sărbătorită în 9 februarie (din 1960 numai de bisericile locale²⁵).

¹⁹ Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 15-16.

²⁰ Parte dintr-o compilație mai amplă, cunoscută sub numele de lucrarea „*Cronografului din 354*”, realizată de Furius Dionysius Filocalus, caligraful Papei Damasus, și tipărit în extenso de Theodor Mommsen.

²¹ Wolfgang Braunsfels, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, vol. 5, Karlsruhe, 1968, p. 59.

²² Rosa Giorgi, *op. cit.*, p. 45.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Dionisie s-a născut la sfârșitul sec. II, într-o familie păgână. A murit în 264-265 și a fost numit din secolul IV, „*cel mare*”.

²⁵ Biserica a dezbătut mult faptul că s-a aruncat singură în foc, având anumite rezerve față de moartea ei.

Sf. John Boste (1543-1594) face parte din grupul celor „*Patruzeci de martiri ai Angliei și Țării Galilor*”²⁶. S-a convertit la Biserica Romano-Catolică în anul 1576 și a fost hirotonisit ca preot în anul 1581. Vreme de 10 ani a făcut un apostolat în nordul Angliei. A fost arestat lângă Durham și închis în Turnul Londrei. Procesul a avut loc în 1594. Acuzat de înaltă trădare, a fost spânzurat, târât pe jos și tăiat în patru. A fost canonizat de papa Paul al VI-lea, în anul 1970. Este sărbătorit în 25 octombrie.

Sf. Dorotea (sec. IV – m. cca. 313) face parte din grupul fecioarelor martire²⁷. Vechii martirologi îi plasează moartea în Cezareea (Capadocia) în timpul persecuțiilor lui Dioclețian. O biografie precisă nu există, martiriul ei transmițându-se prin legende. Se spune că pe drumul ei spre moarte a fost batjocorită de un tânăr avocat, Theophilus, care i-a cerut să-i trimită și lui fructe din grădina paradisului. Când i-a apărut un înger cu un coș cu mere, Theophilus s-a convertit și a suferit și el martiriul²⁸. Popularitatea sfintei este una occidentală, germană și italiană. În Anglia apare pictată în secolul al XV-lea în vitralii și pe strane. A fost sursă de inspirație pentru „Fecioara martiră”, tragedia lui John Massinger și Thomas Dekker (1622), a unor poeme de Swinburne, dar și al unui teatru religios popular, cunoscut la slovaci catolici din România ca „*Umblatul cu Dorota*”²⁹.

Se crede că trupul Dorotei se găsește în biserica din Roma, care i-a fost închinată. Este protectoarea grădinarilor, berarilor și a tinerilor căsătoriți. Simbolul ei este un coș cu fructe cerești și flori. Este sărbătorită în 6 februarie.

Sf. Edmund (841-869). „*Edmund cel Binecuvântat*” a fost rege al Angliei de Est și face parte dintre martirii timpurii. În anul 869, țara i-a fost invadată de vikingsii³⁰ conduși de Ingwar. Înfrânt și capturat, a refuzat să își renege credința creștină, motiv pentru care a fost ucis, în localitatea Hellesdon (Norfolk)³¹. Tradiția spune, într-o primă variantă a biografiei, că a fost jupuit și decapitat, iar într-o alta, că a fost legat cu brațele și picioarele întinse, potrivit practicilor vikinge, ca o jertfă pentru zei. În varianta cu decapitarea, se zice că un lup i-a păzit capul în pădure, până l-au găsit slujitorii săi. Trupul, îngropat într-o mică biserică din apropiere, a fost descoperit, în anul 915, după spusele Sfântului Abbo din Fleury (945-1004), intact³². După moartea lui Edmund, au început să se petreacă minuni în mica bisericuță ridicată deasupra mormântului său. Astfel,

²⁶ Richard Challoner, *Memoirs of missionary priests, and other Catholics*, Manchester, Printed for T. Haydock, 1803.

²⁷ Rosa Giorgi, *op. cit.*, p. 109.

²⁸ Gottfried Keller, *Sieben Legenden*, Berlin, 1872.

²⁹ Elena Rodica Colta, „Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad), între căutarea și pierderea modelului identitar”, în *Identitate. Alteritate. Multiculturalitate*, ed. Complexul Muzeal Arad, Arad, 2001, pp. 144-190.

³⁰ Vikingii, neam nordic păgân și de o mare cruzime, care se trăgeau din pământurile Scandinaviei (Danemarca).

³¹ Antonia Gransden, „*The legends and traditions concerning the origins of the Abbey of of Bary «Sf. Edmunds»*”, în *English Historical Review*, anul XCIX, 1985, pp. 1-24.

³² În *Epitome de Vitis Romanorum Pontificum and of lives of the saints*.

se spune că, într-una din nopți, doi oameni au ajuns obosiți la micul lăcaș. Unul era orb din naștere, iar celălalt avea grijă de el. În timp ce dormeau, însă, au fost treziți de o lumină orbitoare care se înălța deasupra lor până la cer. Dimineata, orbul a văzut pentru întâia dată lumina soarelui și, cu bucurie, și-a dat seama că fusese tămăduit. Tot o minune pare să fi fost și creștinarea vikingilor, la 10 ani după moartea sa.

În anul 923, regele Athelsan a cerut să fie pus într-o raclă la Bury. Cultul său este atestat pentru prima oară în Anglia de Est, pe o monedă, inscripționată „Sc Eadmund rex”, în secolul al IX-lea. În anul 1020, regele Cnut a poruncit să se ridice o biserică de piatră la Bury, iar clerul să fie reorganizat de către călugării benedictini. Așa se face că, din anul 1044, Bury a devenit cea mai importantă dintre abațiile benedictine engleze. În timp, mai mult de 60 de mănăstiri i-au fost închinat lui Edmund, în Anglia. În anul 1217, francezi au pretins că au dus moaștele sfântului la Toulous. Au fost contraziși, în 1912, de Montague Rhodes James, care a considerat aceste moaște false. În prezent, Sf. Edmund este sărbătorit în 29 aprilie.

Sf. Godeliva (m. 1070). Este considerată o martiră, cu toate că a fost ucisă de soțul ei. A rămas în istoria Bisericii Catolice prin minunile pe care le-a făcut după moarte. Una din acestea a constat în redarea vederii fiicei soțului ei, Bertulf. Ca urmare a săvârșirii acestor miracole, trupul ei a fost așezat, în 1084, într-o raclă, în biserica din Ghistelles³³. Locul a devenit un centru de pelerinaj și datorită fântânii de aici, care vindecă bolile de gât. Cultul Sf. Godeliva a fost popular și în Bologna și Flandra. În picturile din secolele XV-XVIII, este reprezentată în scena strangulării cu o eșarfă. Este sărbătorită în 6 iulie.

Sfinți și martiri consemnați în legende

Acest grup de sfinți și martiri, cu o biografie incertă, destul de numeroși, de altfel, îi găsim consemnați în folclorul catolic, care îi face foarte populari.

Sf. Agatha / Agata (sec. III). Fecioară, martiră, moartă în Catania (Sicilia)³⁴, Agatha are o biografie nesigură. Pentru cultul ei timpuriu stă mărturie includerea Agathe în Martirologiul³⁵ lui Ieronim³⁶. Legenda spune că Agatha a jurat lui Dumnezeu să rămână fecioară. Pentru că nu a vrut să renunțe la feciorie și la credința sa creștină, a fost torturată cu nuiua, cu roata și cu focul. În cele din urmă, i-au fost tăiați sânii, dar a fost vindecată miraculos de o viziune a Sf. Petru. A murit în închisoare, datorită chinurilor la care a fost supusă. Numele ei este invocat împotriva focului și a bolilor de sân, dar este considerată și patroana clopotelor și a asistentelor. În artă este simbolizată printr-un platou pe care se află sânii săi. Palermo și Catania pretind că sunt orașele în care s-a născut. În

³³ M. English, *Les quatre couronnes de sainte Godelive de Gistel* (1953). Traducere din olandeză de Jean de Vincennes.

³⁴ Vezi Salvatore Romeo, *S. Agata, Virgine e martire e il suo culto*, Catania, 1922; Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 12-13.

³⁵ Martirologiu este un catalog sau o listă a martirilor și a altor sfinți sau cuvioși.

³⁶ Martirologiul siriac și cel al Fericitului Ieronim datează din secolele III-IV.

secolul al VI-lea i-au fost închinat 2 biserici la Roma³⁷. Este sărbătorită în 5 februarie.

Sf. Alexie din Roma / Alessio (sec. al V-lea). Despre Alexie din Roma Biserica Romano-Catolică consideră că, probabil, nici nu a existat, însă legenda lui a fost foarte populară în Evul Mediu. La o examinare, povestea este o compilație între Viața Sfântului Ioan Calivitul și aceea a omului lui Dumnezeu, Mar Riscia din Edessa³⁸. Se spune că Alexie și-a părăsit soția în noaptea nunții, a făcut un lung pelerinaj după care s-a întors la Roma în casa tatălui său, unde a trăit vreme de 17 ani, ca un milog. A fost identificat după moarte, pe baza documentelor scrise de mâna lui și datorită miracolelor pe care le-a făcut. Inițial, a fost sfânt exclusiv al Bisericii Ortodoxe, unde este prezentat ca ascet. Prima oară s-a auzit despre el la Roma la sfârșitul secolului al X-lea, după care legenda lui a ajuns în secolul al XII-lea în Anglia. A devenit foarte popular în piesele de teatru scrise în limbile locale. Nu figurează în martirologiile vechi sau în alte scrieri liturgice. Este sărbătorit în 17 iulie.

Sf. Ana / Anna (sec. I) a fost mama Fecioarei Maria³⁹. Biografia ei nu se cunoaște⁴⁰. A fost menționată prima oară în secolul al II-lea, în Evanghelia apocrifă a lui Iacob (145 e.n.). Totuși, Iustinian a construit în cinstea ei o biserică la Constantinopol, de unde au fost luate moaște pentru a fi duse la Ierusalim și Roma. Cultul ei este consemnat în Orient din secolul al VI-lea. În secolul al X-lea, sărbătorirea ei, intitulată „Zămislirea Sfintei Ana”, a fost consemnată la Neapole, de unde s-a întins până în Anglia și Irlanda. La Canterbury, ziua Sf. Anna este ținută de la 1100, iar la Worcester ceva mai târziu. Ambele orașe au pretins că dețin moaște de-ale ei în bisericile din Duren, Apt-en-Provence, Canterbury, Reading și Durham. În Anglia, cultul ei a devenit obligatoriu din anul 1382, iar din 1584, sărbătoarea a fost extinsă de papă la nivelul întregii Biserici. A fost și încă este deosebit de populară în provincia Bretagne și în Canada. Este sărbătorită în Apus, împreună cu Sf. Ioachim, la 26 iulie, iar în Răsărit în 25 iulie.

Sf. Benignus din Dijon (secolul II). Considerat martir, Benignus din Dijon ar fi fost, conform martirologiului roman, un discipol al lui Policarp⁴¹, care a fost trimis să evanghelizeze în Galia și a murit de sabie în timpul persecuțiilor lui Marcus Aurelius sau, după alte surse, a lui Aurelian⁴². Locul mormântului său din Dijon i-a apărut în vis lui Grigorie din Tours (538-594), episcop, istoric și hagiograf. Lucrarea anonimă *Passio S. Benigni*, adusă de pelerini la Roma, reprezintă o ficțiune, Benignus părând a fi un misionar timpuriu din Lyon. Este sărbătorit la 1 noiembrie.

³⁷ Salvatore Romeo, *op.cit.*, 1922.

³⁸ Francis Wormald, *The St. Albans Psalter*, London, 1960; Rosa Giorgi, *op. cit.*, p. 24.

³⁹ Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 30-36.

⁴⁰ M. V. Ronan, *St. Anne: her Cult and her Shrines*, London, 1927, pp. 72-101.

⁴¹ Policarp (n. 69 d. Hr., İzmir, Turcia – d. 23 februarie 155 d. Hr., İzmir, Turcia).

⁴² După istoricul Bisericii Johann Peter Kirsch, moartea lui a avut loc în timpul persecuției lui Aurelian (270-275).

Sf. Breage. Fără date biografice precise, Breage este o sfântă necunoscută de origine irlandeză, presupusă întemeietoare a bisericii din Breage (Cornwall). Singurele informații, sub formă de mici fragmente, au fost extrase de poetul și anticarul Jonh Leland (1503-1552) dintr-o „Viață” a ei, care s-ar fi păstrat în biserica din Breage. Conform acestei povești, Breage s-ar fi născut în Lagonia și ar fi venit în Cornwall însoțită de alte sfinte. Ea nu are o zi de sărbătoare⁴³.

Sf. Briec (sec. al VI-lea). Sfânt celt, *Briec* s-a născut probabil la Cardigan, unde a întemeiat, de altfel, o mănăstire. Ar fi murit, conform „Vieții” sale, redactată în secolul al XII-lea, în Bretagne, la o altă mănăstire înființată de el. Nu este sigur dacă a fost episcop de Saint-Briec. Moaștele sale (un braț, două coaste și câteva oase ale gâtului), mutate din cauza atacurilor scandinave la Angers, la mijlocul secolului al IX-lea, au fost restituite mănăstirii Saint-Briec în anul 1210. Este considerat ocrotitorul celor ce făceau chimire și este sărbătorit în 18 octombrie⁴⁴.

Sf. Budoc (sec. al VI-lea). Sfânt celt ocrotitor al așezărilor Budock, Budoc Vean (Cornwall), căruia i-a fost închinată o mănăstire tironiană la Pill, în 1200. Una dintre legendele despre Budoc spune că acesta s-a născut pe mare într-un butoi. Povestea este inspirată din mitologia greacă, la care au apărut adăugiri târzii. Este sărbătorit în 8 decembrie, iar orașul Glastonbury susține că îi deține moaștele⁴⁵.

Sf. Cecilia. Considerată martiră romană din secolul al III-lea, despre Sf. Cecilia nu se știe aproape nimic cu certitudine⁴⁶. Nu este menționată în *Depositio Martyrum* (sec. IV) nici în scrierile lui Ieronim, Ambrosie, Damasus sau Prudențiu. Totuși, moaștele ei au fost transferate în anul 820, de către papa Pascal I, în biserica ce îi poartă numele. La reconstrucția bisericii din anul 1599, mormântul ei a fost deschis, iar corpul ei a fost găsit nealterat. Din secolul al XVI-lea, Sf. Cecilia este ocrotitoarea muzicienilor. Simbolul ei este o orgă⁴⁷. Cultul Sf. Cecilia s-a răspândit inițial în jurul Romei, însă, după mutarea moaștelor ei, s-a întins și în restul Italiei, în Franța și în toată Europa.

Sf. Chiriac (m. cca. 304). Conform Legendei Aurea⁴⁸, Chiriac din Antiohia, este primul martir copil, torturat și în cele din urmă ucis împreună cu mama lui. Povestea vieții sale a fost foarte populară. Se spune că împăratul Carol cel Mare, care se pregătea să plece la o vânătoare de mistreți, a fost salvat de la moarte, printr-un vis în care i-a apărut copilul Chiriac, ce i-a promis salvarea în schimbul unor haine. De aici, imaginea sa simbolică în care apare un

⁴³ James F. Kenney, *The sources for the early history of Ireland: an introduction and guide*. Vol. 1, New York, 1966, p. 181.

⁴⁴ Gilbert Hunter Doble, *The Saints of Cornwall*, IV, 1965, pp. 67-104.

⁴⁵ P. Cousins, *The Saints of Cornwall*, III, ed. G. H. Doble, Truro, 1964, pp. 3-4.

⁴⁶ Hippolyte Delehaye, *Études sur le légendier romain: les saints de novembre et de décembre*, Bruxelles, 1936, pp. 77-96.

⁴⁷ Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 84-85.

⁴⁸ Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea*, 1260-67. Inițial a fost numită *Legenda Sanctorum* și este una din cărțile medievale de succes.

copil gol, călare pe mistreț. O parte din moaște au fost duse în Franța. Chiriac este considerat ocrotitorul copiilor⁴⁹. Este sărbătorit în Occident la 16 iunie.

Sf. Cristofor (sec. al III-lea)⁵⁰. Un martir despre a cărui biografie nu se știe nimic, cu excepția morții sale în Asia Mică. I s-a închinat o biserică în Bitinia în anul 452 și există o legendă a vieții sale, care a circulat în greacă și în latină. Aceasta a fost completată, în secolul al XII-lea, în Germania și a ajuns într-o formă finală în „Legenda Aurea”. Se zice că locuia lângă un râu și ajuta călătorii să-l traverseze. Odată a încercat să ajute un copil foarte greu, care s-a dovedit a fi însuși Iisus. Acesta i-a spus să-și înfigă cârja în pământ și a doua zi cârja avea flori și curmale, ca semn al puterii dumnezeiești. Fiindcă nu a vrut să se lepede de credința în Iisus a fost bătut, săgetat și în cele din urmă decapitat. A devenit un protector al călătorilor, mai târziu al șoferilor și aviatorilor. Era invocat împotriva morții neprevăzute, a uraganelor, a grindinei. Transformarea cultului său de către papă, în 1969, într-un cult local a provocat reacții violente⁵¹.

Sf. Dymna (secolul al VII-lea?). Biografia ei nu se cunoaște, iar legenda ei ține de folclor. Ar fi fost ucisă chiar de tatăl ei. Racla ei a fost recunoscută ca tămăduitoare pentru epilectici și lunatici, încât Dymna a devenit ocrotitoarea nebulilor. Este sărbătorită în 15 mai⁵².

Sf. Ecaterina din Alexandria (secolul al IV-lea?). Nu există un cult timpuriu al acestei sfinte și nu o găsim menționată de martirologiile timpurii⁵³. Cultul ei se bazează pe legendă și este atestat abia din secolul al IX-lea. În această legendă se spune că a protestat împotriva persecutării creștinilor de către Maxențiu, că întâi a fost torturată prin tragere pe roată, care, însă, s-a spart, rănindu-i pe spectatori, după care a fost decapitată. Cultul ei s-a răspândit în Europa în Evul Mediu, sub influența cruciaților și a Legendei de aur. Este considerată patroana tinerelor fete, a doicilor și a celor ce folosesc, în activitățile lor, roata. Sărbătoarea ei din 25 noiembrie a fost anulată de Sf. Scaun în anul 1969.

Împărăteasa Elena în folclorul catolic. Conform biografiei catolice, împărăteasa Elena (cca. 250-330)⁵⁴ s-a născut la Drepanum (Helenopolis) în Bitinia, ca fiică a unui hangiu. Se spune că s-a măritat cu generalul roman Chonstantin Chlorus. Când acesta a devenit împărat, în 292, Elena a divorțat de el. Fiul ei, însă, ajuns împărat mai târziu, i-a arătat un mare respect. Elena a devenit creștină după vârsta de 60 de ani (cca. 312). Se spune că a fost atât de credincioasă, încât oamenii erau convinși că a fost creștină încă din copilărie. Se

⁴⁹ Hippolyte Delehaye, *Les origines du culte des martyrs*, 1933, pp. 167-168.

⁵⁰ Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 95-99.

⁵¹ *Acta S. Marinae et S. Christophori*, ed. H. Vsener, Bonn, 1886, pp. 56-76.

⁵² Hippolyte Delehaye, *The Legends of the Saints*, New York, 1962.

⁵³ Giovanni Battista Bronzini, *La Legenda di S. Caterina d'Alessandria*, Roma, 1960.

⁵⁴ J. Maurice, *Sainte Hélène*, 1929; Hélène Yvert-Jalu, *L'impératrice sainte Hélène: À la croisée de l'Orient et de l'Occident*, Paris, éditions Pierre Téqui, 2013; Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 112-113.

îmbrăca sobru, dădea pomeni generoase bisericilor, săracilor și prizonierilor și a făcut un pelerinaj în Țara Sfântă, unde a și murit. În cinstea ei au fost bătute monede și a fost înmormântată la Roma. Geoffry din Monthmout (1100-1155), un cronicar și episcop anglo-normand, a pretins că Elena a fost de origine britanică, fiica lui Coel, legendarul rege din Colchester. Credința a fost foarte populară în Anglia.

În același timp, orașul german Trier susținea că locul ei de naștere a fost în acest oraș. Și-a câștigat renumele ca mamă a celui dintâi împărat roman creștin, dar și datorită contribuției ei la găsirea Sfintei Cruci – susținută de Ambrozio, episcopul Mediolanului, „cel numit cu numele dulceții”, care cu rugăciunile sale a făcut minuni.

Totuși, povestea contribuției Elenei la găsirea Sfintei Cruci și relatările unor tămăduiri asociate acesteia sunt considerate apocrife. Biserica susține că, în realitate, Sfânta Cruce a fost descoperită în anul 335, la Ierusalim, când s-a săpat pentru temelia basilicii constantine a Sfântului Mormânt, de pe Golgota. Chiril din Ierusalim (315-386 d.Hr.) a scris că, în 346, „*Mântuitorul lemn al Sfintei Cruci, găsit la Ierusalim, pe vremea împăratului Constantin, a fost luat de acolo bucată cu bucată*”.

Piciorul Sfintei Cruci și numele ei au fostenerate la Ierusalim înainte de sfârșitul secolului al IV-lea. De aici, cultul s-a răspândit la Roma, unde a fost ridicată bazilica Sfânta Cruce, pentru a adăposti relicve ale Patimilor și Sfintei Cruci, de unde vor ajunge bucăți și la alte biserici din Apus. O atestare a cultului anglo-saxon al Sfintei Cruci o găsim în poemul „*Viziunea sfintei cruci*”. Se spune că, o parte din acest poem a fost scris cu caractere runice pe *Ruthwell Cros* (cca. 700), iar cealaltă, în secolul X, pe *Relicvariul* din Bruxelles, care conținea și o bucată din Sfânta Cruce, oferită de papă regelui Alfred, în 885.

Atestări ulterioare ale cultului Sfintei Cruci se găsesc în calendare, martirologii și în cel puțin 106 biserici, ce i-au fost închinat. Povești mai târzii despre Sfânta Cruce apar și în Legenda de aur. Ele au fost ilustrate și de artiști precum Piero della Francesca.

În ciuda relatărilor „oficiale”, ce păreau să clarifice lucrurile, Sf. Elena rămâne totuși în folclorul catolic și în arta medievală, ca implicată în găsirea Sf. Cruci, fiind celebrată în 135 de biserici din sudul Angliei. De pildă, la Aston-under Lyne se păstrează 18 vitralii cu scene din viața ei. Este considerată patroana vopsitorilor și a fabricanților de ace și este invocată împotriva furtunilor și a focului. În Occident, ziua ei este ținută în 18 august, iar în Orient în 21 mai.

Sf. Eustachius / Eustațiu / Eustachio (sec. III). Martir, fără date biografice cunoscute, Eustațiu a fost unul dintre cei mai populari sfinți din întreaga creștinătate. Este considerat ocrotitorul vânătorilor și unul din cei „*Paisprăzece Sfinți Ajutători*”. Cultul său s-a răspândit în secolul al XII-lea în

Franța și în secolul al XIV-lea în Germania⁵⁵. Sărbătoarea sa, ținută în 20 septembrie, a fost anulată de papă în anul 1969⁵⁶.

Sf. George / Gheorghe / Giorgio (n. 275/280 – m. cca. 303), martir, a fost general roman de origine greacă și ofițer în garda împăratului roman Dioclețian. Pentru că și-a renegat credința în idoli, Gheorghe a fost întemnițat și supus torturii. Cu toate că a fost lovit cu sulita, că i-au fost așezate lespezile de piatră pe piept, că a fost tras pe roată, aruncat în groapa cu var, că i-au pus încălțăminte cu cuie, că i-au dat băutură otrăvită, că a fost bătut cu vâna de bou, nu au reușit să-l facă să renunțe la credința sa în Iisus. În final, a fost condamnat la moarte și decapitat. Biografia sa cuprinde și un important număr de minuni săvârșite, din care menționăm aici doar învierea unui bou, ce aparținea unui om sărac.

Patron al multor țări, regiuni și orașe, Sf. George este considerat ocrotitorul Angliei. Mormântul său se află la Lydda (Diospolis) în Israel.

Cultul Sf. Gheorghe a fost aprobat în anul 494, de papa Gelasio. În Apus, este consemnat în Martirologul lui Ieronim și în Cartea rituală gregoriană⁵⁷.

Celebra legendă cu George omorând balaurul a devenit extrem de populară în Occident, după includerea ei în Legenda de Aur, tradusă și editată de William Caxton (1422-1491). Singurele elemente reale din poveste sunt relatarea patimilor și morții lui, în timpul persecuțiilor lui Dioclețian și Maximian. În Anglia, Sf. George a fost cunoscut din secolele VII-VIII, după cum indică Martirologiul lui Bede și cel scris în engleza veche. Îl găsim atestat și în Martirologiul irlandez a lui Oegnus.

Cultul său a cunoscut un reviriment în timpul cruciadelor. În *Gesta Francorum*⁵⁸, se menționează că trupul său se află într-o biserică de lângă Ramleh (Israel). Se spune că regele Richard s-a pus pe sine și armata sa sub ocrotirea Sf. George, care a devenit apărătorul soldaților și personificarea idealurilor cavaleresti. Iconografic, este reprezentat călare, înveșmântat în haine de soldat roman. Cea mai completă formă a legendei sale, plină de elemente fantastice, este cea din secolul al XVI-lea de la St. Neot's. Considerat de Biserica martir, este sărbătorit de ortodocși în 23 aprilie, de catolici în 24 aprilie, iar de copti în 18 aprilie.

Sf. Hermes / Erme (secolul al III-lea). Erme este unul dintre martirii timpurii, iar cultul său este atestat încă din anul 354, când apare menționat în *Depositio Martyrium* și în Martirologiul lui Ieronim. Deasupra mormântului său din cimitirul Basilla, de pe Via Salaria Vecchio a fost ridicată, în anul 600, o

⁵⁵ Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 123-125.

⁵⁶ Hippolyte Delehaye, „La Légende de S. Eustache”, în *Mélanges d'hagiographie greque et latine* (*Subsidia Hagiographica*), anul XLII, 1966, pp. 212-239.

⁵⁷ E. A. W. Budge, *The History of St. George of Lydda, the patron saint of England: a study of the 'cultus' of St. George in Ethiopia*, Londres, 1930; C. J. Marcus, *Saint George of England*, 1939; Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 162-165.

⁵⁸ *Gesta Francorum* („Faptele francilor”) sau, pe larg, *De Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum* („Faptele francilor și ale altor pelerini la Ierusalim”), cronică anonimă în limba latină, scrisă la prima cruciadă (1096-1099).

mare basilică. Nu există o biografie oficială, însă există o poveste a moaștelor sale, care au ajuns în anul 860 la Renaix (Flanda), devenit un loc de pelerinaj și de vindecări ale bolilor mentale. Este foarte popular în Anglia, unde i-au fost închinat trei biserici. Este sărbătorit în 28 august⁵⁹.

Sf. Marta (sec. I) este sora lui Lazăr și a Mariei⁶⁰. Conform Noului Testament, ea l-a primit pe Hristos în gospodăria ei din Betleem. În Evanghelia lui Ioan s-a consemnat, de asemenea, că Hristos a mai luat o cină în Bitinia, unde Marta l-a slujit cu 7 zile înainte de Paștele iudaic. A apărut însă o legendă medievală, care face legătura între ea, Lazăr, Maria și evanghelizarea regiunii franceze Provența. Se spune că moaștele Martei au fost depuse într-o raclă sfințită, la Tarascon. În iconografie, sfânta apare ca patroană a gospodinelor și a surorilor mirene, fiind simbolizată cu un polonic, o mătură sau o legătură de chei. În Apus, este sărbătorită în 29 iulie, însă există mari divergențe în legătură cu sărbătorirea ea.

Reprezentările imaginare din veacurile XV-XVII

Dacă ne referim la sfinții catolici ai Occidentului medieval, din perspectiva imaginarului popular (al mentalului catolic colectiv) accentul a fost pus, cel puțin la o parte din ei, pe cruzimea uciderii. Prin urmare, în perioada 1400-1450, în vestul Europei circula o reprezentare morbidă a lor, accentul fiind pus pe martiraj. Creștinilor li se ofereau în biserică imagini precum tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, uciderea cu pietre a Sf. Ștefan, o Sf. Agata cu sânii rețezați, o Sf. Martina cu fața însângerată de ghearele de fier, un Sf. Liévin cu limba smulsă, un Sf. Bartolomeu jupuit de viu, un Sf. Vitalie îngropat de viu, un Sf. Erasm cu măruntaiele smulse etc.

Dincolo de scenele pline de cruzime, care într-un fel au fascinat, prin detalii, credincioșii, comunitățile i-au inventariat pe sfinți și după elementele simbolice utilizate în epocă: Petru deschizând poarta cerului, Pavel înarmat cu spadă, Bartolomeu cu satâr, Guillaume cu lance, Anton dispunând de focul sfânt, Francisc d'Assisi cu puterea de a-i orbi pe cei ce nu îl cinsteau. Și asta pentru că se credea că sfinții, care nu sunt proslăviți cum se cuvine, seamănă boli groaznice: „*Oricare dintre sfinți poate lovi cu boala pe care tot el poate să o leuiască... Este adevărat că unii sfinți sunt mai apucați și mai primejdioși decât alții: printre aceștia sfântul Anton mai cu seamă, din cauză că pârlăiește totul la cea mai mică supărare pricinuită lui sau vreunui dintre aleșii săi*”⁶¹.

Datele biografice încep să conteze mai puțin în favoarea puterilor miraculoase. Mai mult, apare o ambivalență, sfinții fiind în același timp și răi și buni. Ei aduceau boli, care uneori le purtau numele, și tot ei vindeau oamenii de ele.

⁵⁹ C. H. Doble, *Sf. Hermes*, 1935.

⁶⁰ Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 257-261.

⁶¹ Jean Delumeau, *Frica în Occident (sec. XIV-XVIII). O cetate asediată*, Vol. I, București, Editura Meridiane, 1986, p. 37.

La un inventar, în secolele XV-XVII, erau cunoscute mai bine de patruzeci de boli legate de numele unor sfinți: focul sfântului Anton (ergotism gangrenos / brâncă la picioare), boala sfântului Ioan numită și boala Sf. Lou (epilepsia), boala sfântului Acarie zisă și boala sfântului Mathurin (nebunia), boala Sf. Roch sau a sfântului Sebastian (ciuma), boala sfântului Fiacre (hemoroizi și fibrom anal), boala sfântului Maur, boala sfântului Genou (guta), boala Sf. Gildas (nebunia) etc.⁶²

Unul din acești sfinți răuvoitori a fost Sf. Movais, căruia în Berry i se săpase o fântână, la care veneau să se roage cei care doreau moartea cuiva⁶³.

Între sfinții care mai mult protejau, ajutau, vindecau s-a numărat Sf. Anton, Sf. Sebastian, Sf. Rocus, Sf. Donat sau Sf. Iosiv, ultimul considerat „patronul morții bune”.

Arhaicele rituri (păgâne), considerate de comunități ca aducătoare de binefaceri și ocrotiri, au continuat să fie practicate și în secolul al XVII-lea.

Astfel, în prima duminică de păresimi, se defila cu făclii aprinse. Știm de altfel că, în vremuri străvechi, în momentul când vegetația se trezea la viață, oamenii aprindeau focuri sacre și, cu torțe în mână, străbăteau câmpurile, ca să izgonească duhurile rele și insectele.

La fel, riturile Sf. Ioan erau performate, an de an, în ajun și în ziua de 24 iunie, în ciuda interdicțiilor impuse de Biserică și de oficialități. Focurile care se aprindeau acum erau considerate purificatoare. La mijlocul secolului al XVII-lea, oamenii îngărădeau pietre în jurul focului, rostind *Tatăl nostru*, în credința că morții familiei vin să se încălzească. De asemenea, duceau acasă cărbuni, pe care îi considerau încărcăți cu putere⁶⁴. Fiind vorba despre un sfânt, Biserica a acceptat tacit acest „magism creștin”. Peste veacuri, sârbii și ungurii au continuat să sară, la Sfântul Ivan, peste asemenea focuri aprinse la capătul străzii, ca să fie sănătoși.

Cât despre ierburile culese în noaptea de 23 spre 24 iunie, catolicii din Europa medievală credeau că ele apără, timp de un an, oamenii și vitele de boli și de accidente⁶⁵.

Un cult la fel de vechi, care a supraviețuit peste veacuri, a fost cel al Sfântului Sebastian. Asocierea „săgeților ciumei” cu moartea prin săgetare a sfântului Sebastian l-a făcut pe acesta, prin similitudine, un protector de ciumă. Așa se face că din 1348 până în secolul al XVIII-lea, în aproape toate bisericile catolice din Europa, a existat câte o reprezentare a sfântului.

Al doilea apărător de ciumă, a cărei viață a fost povestită și repovestită, a fost Sf. Rocus / Rocco (1350-1380)⁶⁶. Iconografic, el apare reprezentat cu

⁶² *Ibidem*, p. 104.

⁶³ *Ibidem*, p. 106.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Sf. Rochus (1295-1327) patronul epidemiilor. Dumnezeu i-a dat harul vindecării de ciumă. Patron al medicilor, farmaciștilor și a celor ce suferă de boli infecțioase. Rosa Giorgi, *op. cit.*, pp. 324-325.

bastonul și câinele său, arătându-și bubonul de pe șold. Lor li s-a adăugat Sfântul Carlo Borromeo, a cărui cult a fost încurajat de Biserică și pe care îl găsim prezent, sub formă de sculpturi, în numeroase biserici medievale din Transilvania⁶⁷.

Pe lângă acești „vindecători de ciumă”, Sf. Donat a fost considerat, de mentalul colectiv catolic, până în secolul al XIX-lea, drept un apărător de trăsnete și furtuni. Rugăciunea, pentru a avea efect, în caz de furtună, era însoțită de trasul clopotelor și de purtarea de talismane și de brevete.

La fel de specializați au fost în secolul al XVIII-lea Sf. Loup⁶⁸ în regiunea Gévaudan și Sf. Herve în Bretania, ambii considerați protectori de lupi.

În sfârșit, trebuie să spunem că, pe lângă acești sfinți mari, mentalul colectiv catolic a mai adăugat o mulțime de sfinți mărunți, cărora le-au atribuit și competențe în afara Bisericii.

Din perspectiva noastră, târzie, în cazul tuturor, vorbim despre un repertoriu de reprezentări, care se pierde odată cu fascinația medievală pentru ficțiuni și scrieri considerate nedemne, pe care nu poți să te bazezi.

Sfinții ortodocși

Imaginarul popular european nu ar fi însă unul complet, dacă nu am avea în vedere și reprezentările sfinților ortodocși, care au trăit dinainte și de după schismă.

Față de sfinții catolici, care în viziunea medievală îmbolnăveau și vindecau, sfinții ortodocși sunt reprezentați ca sfinți buni, milostivi, alduitori, vindecători. Dintre aceștia, cei mai cunoscuți sunt Sf. Mucenici Cosma și Damian, „doctori fără arginți”, sărbătoriți în 1 iulie⁶⁹, zi cunoscută la români și cu numele de „*Cosmandinu*”⁷⁰. Pe lângă cei doi, îi mai găsim ca tămăduitori și pe Chir și Ioan, Pantelimon și Ermolae, Samson și Diomid, Mochie și Anichit, Talaleu și Trifon, Spiridon.

Biografiile oficiale ale tuturor sfinților ortodocși recunoscute de biserică sunt cuprinse în Sinaxar. Însă, la fel ca la sfinții catolici, în paralel cu textele consacrate de Biserică, în țările ortodoxe din Europa au circulat și false biografii, inventare de popor, în care sfinții sunt investiți cu diferite funcții, iar zilele lor sunt marcate de practici rituale, menite să influențeze recoltele, viața oamenilor și a animalelor.

În ceea ce ne privește, ne vom referi exclusiv la imaginarul popular românesc, deși există în legătură cu sfinții ortodocși și un imaginar rusesc, sârbesc, bulgăresc.

⁶⁷ Nicolae Sabău, „Iconografia Sfântului Carlo Borromeo în Transilvania epocii barocului”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia Artium* (Cluj-Napoca), anul LVII, 2012, nr. 1, pp. 5-30.

⁶⁸ Un sfânt inventat, ce poartă numele lupului, care îl încarcă cu puterea de a-l stăpâni.

⁶⁹ Biserica Catolică îi sărbătorește în 26 septembrie.

⁷⁰ Ioan Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 40.

Sf. Vasile cel Mare. Respectând calendarul ortodox, primul, dintre sfinți, care deschide anul, este *Sf. Vasile cel Mare*, sărbătorit la 1 ianuarie. Conform Bisericii, „*el este cel între ierarhi preaales, între dascăli preaînțelept și între toți sfinții, preamult plăcut lui Dumnezeu*”.

S-a născut în anul 330. Cu educația primită acasă, a mers în Cezareea, unde a primit toate învățăturile creștine, încât la puțină vreme s-a făcut slăvit și vestit tuturor. De acolo, s-a dus în Bizanț, apoi la Atena, unde l-a întâlnit pe Sfântul Grigorie „*Cuvântătorul de Dumnezeu*”. Au stat amândoi în pustie până când Biserica, „*tulburată de ereticii arieni*”, a avut nevoie de ei. A fost unul dintre cei mai importanți părinți ai Bisericii Ortodoxe și unul dintre cei mai mari teologi creștini. A fost unul din cei patru părinți răsăriteni ai Bisericii, alături de Sf. Grigore de Nazianz („Teologul”) și Sf. Ioan Gura de Aur.

În tradiția populară românească, Sf. Vasile are o mare putere asupra Diavolului, pe care se zice că l-a blestemat. În această zi, bărbații mergeau „*cu muzica*”⁷¹ la toți cei care purtau numele de Vasile, pentru a petrece. Prin urmare, ziua, încărcată dimineața de sacralitate, glisează seara spre profan.

Sf. Ioan Botezătorul. A doua sărbătoare mare din calendar, 7 ianuarie, este ziua Sf. Ioan Botezătorul.

Sfântul Ioan Botezătorul este ultimul dintre prooroci, „*Înaintemergătorul și Botezătorul lui Iisus Hristos*”.

Se spune că, ajuns la maturitate, Ioan s-a retras în pustiu, unde a dus o viață de post și rugăciune. A purtat o haină aspră, din păr de cămilă (simbol al pocăinței) și s-a hrănit cu lăcuste și miere sălbatică.

Iconografic, apare în registrul icoanelor împărătești, fiind reprezentat cu plete și barbă ascuțită, și înveșmântat în haina sa din piele de cămilă.

Inițial, atunci când a fost zugrăvit singur sau arătând spre Hristos, apărea cu înscrisul: „*Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor!*” sau „*Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii!*”

În reprezentările mai târzii (începând cu sec. al XVI-lea), când apărea singur, Sf. Ioan Botezătorul purta în mână o tîpsie pe care era așezat capul său tăiat. Alteori, mai este zugrăvit cu aripi, amintind de viața sa îngerească.

Însă cea mai cunoscută imagine a sa este cea din scena Botezul Domnului, în care Iisus Hristos apare intrat în râul Iordan până la brâu, iar Sf. Ioan ține mâna dreaptă pe capul său. Peste Hristos coboară Duhul Sfânt în chip de porumbel, iar deasupra, cerul este deschis și se aud cuvintele: „*Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Carele am binevoit*”, iar în jur sunt îngeri.

O altă reprezentare foarte cunoscută este cea din icoana Deisis, din centrul registrului al treilea al iconostasului, unde Ioan Botezătorul și Maica Domnului sunt zugrăviți de o parte și de alta a lui Hristos – Dreptul Judecător.

Părți din moaștele Sfântului Ioan Botezătorul se găsesc în Grecia, Egipt, Franța, Turcia, Siria, Muntenegru, România⁷² și Bulgaria.

⁷¹ Formația muzicală locală, cu unul, două instrumente.

⁷² Lipnița, jud. Constanța.

În tradiția românească, este o zi de nume. Toți, care au numele de Ioan sau variante ale acestui nume, petrec. La fel ca și în ziua de Sf. Vasile, și la Sf. Ioan se merge cu muzica acasă la cei care își serbează numele. În părțile Aradului se zice că se „*Umblă cu Ionii*”.

Sfântul Petru. În calendarul popular, Sfântul Petru are două zile de sărbătoare, în 16 ianuarie și în 29 iunie, adică „Sân’Petru de iarnă” și „Sân’Petru de vară”⁷³.

Biografia Sfântului Petru de iarnă conține și ea numeroase elemente de basm. Mama lui, o femeie bătrână, a rămas însărcinată, după ce a mâncat un măr dat de Dumnezeu⁷⁴. Considerat ucenicul lui Dumnezeu și însoțitorul acestuia, Sf. Petru deține cheile Raiului și le deschide ușa doar celor buni. Când umblă pe pământ singur, el readuce morții la viață și vindecă bolnavii. De asemenea, legat de el circulă și numeroase povești, care îl prezintă cu slăbiciuni omenesti, neîndemânatic. La fel ca sfântul Andrei, este considerat un patron al lupilor.

Se spune că în noaptea de 16 ianuarie se adună lupii, numiți și „*câinii Sf. Petru*” și acesta le repartizează hrana. Ca urmare, pentru țărani, ziua de 16 ianuarie este cea mai importantă zi lupească, ținută prin nelucrare, ca să fie feriți de lupi.

Calendaristic, Sf. Petru de iarnă și Sf. Petru de vară împart anul pastoral și agricol în două jumătăți.

Sf. Haralambie. Sfântul Haralambie este prăznuit de Biserica Ortodoxă pe 10 februarie. Numele sfântului este de origine grecească, fiind compus din cuvintele „*haris*” (har) și „*lampos*” (lumină, strălucire).

A murit ca un martir în vremea împăratului Septimius Sever (193-211), fiind trecut de Biserică în rândul mucenicilor.

În tradiția populară, este considerat „*patronul ciumei*”. Dumnezeu i-a dat putere asupra ei. Se spune că el dă drumul ciumei în lume, când oamenii sunt prea păcătoși⁷⁵. Prin urmare, ortodocșii țineau, mai demult, ziua prin nelucrare.

În iconografia românească apare pictat cu ciuma în lanțuri, la picioare.

Sfântul Vlasie. Potrivit Sinaxarului, Sfântul mucenic Vlasie este celebrat de Biserica Ortodoxă în 11 februarie. El a fost recuperat de Biserică din fondul arhaic slav, unde, sub numele de Volos (Veles), îl găsim ca zeu al cirezilor, al animalelor domestice.

Conform poveștii hagiografice, Sf. Vlasie a trăit pe vremea împăratului Liciniu, a fost episcopul Sevastiei și a locuit într-una din peșterile muntelui. Se zice că fiarele sălbătice se îmblânziseră prin binecuvântarea sfântului, încât se apropiiau de mâinile lui. Românii l-au considerat pe Sfântul Vlasie ocrotitorul animalelor domestice. În trecut, țărani i se rugau lui când li se îmbolnăvea un cal, când se pierdea un vițel sau când trebuia să se nască un animal.

⁷³ Ion Talos, *op. cit.*, pp. 149-151.

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 149-150.

⁷⁵ Antoaneta Olteanu, *Zile și demoni. Calendar și mitologie populară bulgară*, București, Editura Eikon, 2008.

De asemenea, Sfântul Vlasie a fost considerat și protectorul păsărilor de pădure⁷⁶. În Moldova, se credea că, începând cu ziua lui, se întorc păsările migratoare, li se deschide ciocul și încep să cânte (jud. Neamț), iar păsările care nu pleacă spre alte țări, acum se pun pe cuiburi. În această zi, mamele nu își lăsau copiii să umble prin casă mâncând, în credința că, prin similitudine, nici păsările nu se vor atinge de semănăturile lor. De asemenea, se credea că, cine lucrează câmpul în 11 februarie, va împărți recolta cu păsările, care-i vor mânca semănăturile.

Puterile lui legate de naștere, l-au transformat într-un ocrotitor al femeilor gravide. Acestea țineau ziua prin nelucrare, ca să nască, fără dureri⁷⁷, copii sănătoși.

În Moldova, se mai spunea că, cine respectă această zi, nu rămâne niciodată fără bani. De asemenea, se credea că cine a pierdut ceva, trebuie să se roage la Sfântul Vlasie pentru a găsi lucrul pierdut.

În Muntenia, oamenii numeau această zi „*Vlăsi*”. Țăranii erau convinși că sfântul se adăpostește în Codrii Vlăsiei, în scorbura unui stejar uriaș, încât de ziua lui binecuvântau toate sălbăticiunile pădurii⁷⁸.

Se mai credea că în 11 februarie ei trebuie să vorbească și să se poarte frumos cu vitele, pentru că, dacă vitele sunt lovite sau tăiate, se supără Sfântul Vlasie și omul va avea recolte slabe, iar animalele vor rămâne sterpe și se vor îmbolnăvi⁷⁹.

Sf. Teodor Tiron. „Sân-Toaderul” cum este cunoscut de popor, a fost la origine o veche divinitate cu însușiri cabaline, după unii tracă⁸⁰, a cărei sărbătoare păgână era celebrată la ivirea primelor semne ale primăverii.

Acest zeu/cal a fost considerat un purtător al fecundității sau al „duhului vegetației”. În sprijinul acestei ipoteze vin întrecerile hipice, organizate de diferite popoare din antichitate, la ivirea primelor semne ale primăverii, cu scopul de a trezi pământul după amorțeala hibernală, prin forțele biologice ale daimonionului cabalin⁸¹.

Recuperat de Biserica Ortodoxă, a fost introdus în calendarul bisericesc la 17 februarie, ca Sf. Teodor Tiron.

Preluarea fostei divinități cabaline din religiile arhaice de către creștinismul răsăritean a fost urmată de sanctificarea mucenicului Teodor și de construirea unei biografii, adică a unei povestiri hagiografice a Sf. Mare

⁷⁶ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 42.

⁷⁷ Ion Taloș, *op. cit.*, pp. 156-157.

⁷⁸ Antoaneta Olteanu, *Miturile Rusiei clasice*, București, Editura Paideia, 2004, p. 189.

⁷⁹ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, ediție digitală, 2016, p. 243.

⁸⁰ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei R. S. România, 1985, p. 390.

⁸¹ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997.

Mucenic Teodor⁸², focalizată pe câteva elemente cheie (uciderea balaurului, pentru verificarea vrerii lui Dumnezeu, mărturisirea credinței, martirajul și moartea, la care se adaugă minunea colivei, săvârșită la 50 de ani după moarte), ce justifică atât imaginea de „sfânt luptător” și de martir, cât și motivul transformării zilei sale în zi de pomenire a morților.

În plus, textul din Sinaxar susține că ziua Sf. Teodor a fost mutată de Sf. Patriarh Nectarie al Constantinopolului în prima sâmbătă a Postului Mare. Notificarea, făcută cu bună știință, modelează biografia sfântului după calendarul popular.

Sf. Alexie. Înscriș în calendar ca Sf. Cuvios Alexie, Omul lui Dumnezeu, ziua sa este ținută de Biserica Ortodoxă în 17 martie. În tradiția populară, data este considerată început de primăvară. Se zice că, din curiozitate, Alexie a adus pe pământ insectele și Dumnezeu l-a legat pe viață de ele. Prefăcut în cocostârc, trebuia să le adune. Cum tot de Alexii ieșeau și șerpii din pământ, țărani români au introdus ziua Sf. Alexie și în calendarul șerpesc. Prin urmare, în această zi nu lucrau și ca să nu fie atacați de șerpi.

Sf. Gheorghe. La fel ca și în cazul altor sfinți, mitologia populară românească a conservat în persoana Marelui Mucenic Gheorghe, serbat de Biserica Ortodoxă la 23 aprilie, o arhaică divinitate agro-pastorală.

Sfântul Gheorghe este considerat de români „sfântul cel mare peste câmpuri”, patronul vitelor. Potrivit tradiției, el „scloboade” seva și pornește muncile agricole. De aceea, de ziua lui, sunt performate o serie de ritualuri (udatul cu apă și urzicatul), menite să asigure recolte bune, animale sănătoase și oameni sănătoși.

Sf. Ioan de Vară. Ziua Sf. Ioan de Vară cade în 24 iunie și este ținută, cum am văzut, și de catolici. La români, ziua este considerată mijlocul verii, adică ziua de cotitură a verii către iarnă. Mai este cunoscută și ca *Ziua de sânziene*.

Sf. Mare Mucenic Pricopie. Înscriș în calendarul bisericesc în mijlocul verii (8 iulie), Sf. Procopie, după ce a fost supus la chinuri pentru credința sa și nu s-a lepădat, a fost omorât cu sabia. Credincioșii au venit noaptea, i-au luat cinstitul trup și, ungându-l cu arome și învelindu-l cu giulgiu curat, l-au îngropat cu cinste la un loc vestit.

În tradiția populară se spunea că Sf. Pricopie „pricopește”, adică asigură coacerea semănăturilor de primăvară și ferește holdele, mai ales cânepa, de grindină și vijelie. Se credea că, dacă ziua nu era ținută, sfântul dădea arșiță, trimitea grindină sau îngâlbenea culturile înainte de a fi coapte.

Sf. Ilie. Cel mai important zeu din vechea mitologie slavă, Perun, a fost recuperat de mitologia sârbă și, parțial, și de cea română în persoana Sf. Ilie, pe care îl mai găsim și ca urmaș a lui Helios și Jupiter⁸³.

⁸² Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului roman*, București, Editura Paideia, 2001, p. 109.

⁸³ Ion Taloș, *op.cit.*, p. 140.

În unele ținuturi românești se spune că Sf. Ilie e „tunar”, că împușcă dracii și că furia lui și vânătoarea de draci va ține până la sfârșitul lumii. Din cauza tunetelor, Sf. Ilie este surd și, în plus, mai este și șchiop⁸⁴.

În icoanele populare românești este reprezentat străbătând cerul cu căruța, care huruie. Ziua este ținută prin nelucrare, fiindcă se credea că sfântul arde recoltele celor ce nu îl respectau.

Sf. Pantelimon. Marele Mucenic și Tămăduitor Pantelimon, serbat la 27 iulie, este patronul „spitalului nemernicilor și săracilor bolnavi ot Mănăstirea Sf. Pantelimon, zidită și înzestrată de cel întru fericire răposat Domn al doilea Grigorie Ghica Voevod”⁸⁵.

În tradiția populară este numit și Pintilie călătorul și este considerat fratele Sf. Ilie. Ziua lui este ultima zi de vară, adică ziua în care vara se întoarce spre toamnă. Se spune că, în această zi, păsările călătoare pornesc spre ținuturile îndepărtate. Acum se împart mere pentru sufletele morților.

Sf. Simion Stâlpcul. Sfântul Simeon Stâlpcul (390-459) este prăznuit pe 1 septembrie. S-a născut din părinți țărani, în satul Sis, din Asia Mică.

A părăsit casa părintească la vârsta de 18 ani și a îmbrățișat viața monahală la mănăstirea Eusebona. De aici s-a mutat la Telanissos, unde a trăit ca anahoret. Sfântul Simeon Stâlpcul s-a făcut începătorul unei practici necunoscute până la el, aceea de a se ruga zi și noapte de la înălțimea unui stâlp, pe care și-a clădit o chilioară. De la viața pe stâlp a primit numele de „Stâlpcul”.

Având darul tămăduirii bolilor, mulțime de oameni veneau la el, cu bolnavii lor, cu necazuri sau cuprinși de ispite, și nimeni nu se întorcea nemiluit, ci primea, unul tămăduire, altul mângâiere, altul un ajutor de folos.

A murit în anul 459, iar trupul a fost dus în Antiohia, unde a săvârșit multe minuni. În anul 467, împăratul Leon cel Mare i-a mutat moaștele la Constantinopol, unde a zidit, în numele Sfântului Simeon, o frumoasă biserică.

Sf. Parascheva / Paraschiva. În lumea ortodoxă, Paraschiva este echivalentă ca importanță Maicii Domnului. Această poziție marcantă în panteonul sfinților ortodoxiei balcanice, românești și ruse, face ca, după modelul sărbătorilor închinat Maicii Domnului, în 14 octombrie, de ziua Sf. Paraschiva⁸⁶, numită popular și „Sf. Vineri”, în România să se organizeze pelerinaje la Iași, la Catedrala Metropolitană, la moaștele acesteia.

Cunoscută în popor sub numele de Sf. Vineri⁸⁷, fiindcă s-a născut într-o vineri, Sf. Paraschiva a fost considerată o protectoare a femeilor însărcinate și a nașterilor. În jurul vieții ei au luat naștere și unele legende. Într-una se spune că a fost foarte frumoasă, că a fost răpită de tătari și vândută pașei din Akkerman

⁸⁴ Iuliu A. Zane, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria, Macedonia*, București, 1895-1903, Vol. VI, București, 1901, p. 158.

⁸⁵ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, 14 vol., București, 1891-1902, aici Vol. X, p. 1012.

⁸⁶ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsuri la chestionarele lui Nicolae Densușeanu*, București, 1976, p.102 și p. 280.

⁸⁷ Numele este preluat de la slavi, care îi spun Sv. Petka, fiindcă s-a născut în ziua de vineri.

(Cetatea Albă). Pașa ar fi vrut să se însoare cu ea, însă Paraschiva a fugit din harem și, fiind urmărită de soldați, s-a transformat în izvor. După o altă legendă, legată de martiriul ei, se zice că ar fi fost fiartă în smoală și, fiindcă nu a murit, i s-a tăiat capul.

La români este considerată stăpână peste lumea femeilor, cărora le controla activitățile (torsul, țesutul, cusutul) și pe care le pedepsea dacă lucrau vinerea.

În povești, Sf. Vineri era înfățișată ca o bătrână de 200 de ani.

Sf. Dimitrie. Sf. Dimitrie face parte din rândul marilor mucenici. Conform Sinaxarului, Prefect al Tesalonicalui, el i-a mărturisit credința lui Hristos și, cum nu a vrut să se lepede de această credință, a fost închis și apoi ucis cu sulite, din porunca împăratului Maximilian. Creștinii l-au înmormântat cu mare cinste, iar după un timp, din mormântul său au început să curgă picături de mir frumos mirositor, prin care s-au săvârșit multe minuni și vindecări. Din acest motiv, Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, numit și „*Izvorătorul de Mir*”, a rămas cunoscut până astăzi ca mare făcător de minuni. Minuni au făcut și cămașa lui însângerață și inelul, pe care le-a luat slujitorul său Lupu, ca să vindece oameni.

În paralel cu povestea oficială a Bisericii, a circulat și o poveste populară apocrifă. În aceasta se spunea că un cioban, Dumitru, care trăia singur cu oile sale, auzind că în lume sunt mai mulți oameni, s-a dus în sat să îi caute. A intrat cu ei în biserică, unde a văzut oameni plini de păcate, ce râdeau și vorbeau în timp ce diavolul, așezat într-o strană, îi nota pe un răboj. Ca să îl scrie și pe el, diavolul l-a făcut să rădă în biserică, și, pe drumul de întoarcere, cum se înfunda până în genunchi în noroi, ciobanul a înțeles că i-a greșit lui Dumnezeu. De atunci, se spune, nu a mai ieșit în lumea plină de păcate. Peste ani, l-au găsit mort, dar trupul său nu era putrezit. L-au îngropat și în locul stânei au ridicat o biserică.

Numit *Sâmedru*, în mitologia populară românească, Sf. Dumitru este opusul Sf. Gheorghe, cu care împarte anul în două. Dacă Sf. Gheorghe deschide pământul aducând primăvara, Sf. Dumitru este asociat cu moartea naturii, cu sosirea iernii și a frigului.

La fel ca și Sf. Gheorghe, și Sf. Dumitru este patronul păstorilor și garantul soroacelor, fiindcă în această zi erau plătiți cei cu care s-au încheiat contracte la Sf. Gheorghe. Implicit, ziua este una de aldămașuri și de petreceri.

După calendarul popular, aceasta este ziua care marchează începutul iernii. Se zice că „*Sf. Dumitru desfrunzește codrul*”. În unele părți ale țării, în această zi, se taie coamele la caii de până la 3 ani, ca să le crească părul frumos.

Cei care țineau ziua prin nelucrare credeau că vitele le vor fi ferite de lupi, iar oamenii vor fi feriți de boli.

În sfârșit, se mai credea că în noaptea de Sâmedru, oamenii morți se fac muroni, vârcolaci, strigoni și, ieșind din pământ, bântuie ulițele satului.

Ca zi în care natura moare, sărbătoarea are și o componentă funerară. În ajun, în multe părți ale țării, se țin „*Moșii de Sâmedru*”, se dau pomeni și se aprind focuri rituale, cu rol apotropaic, la răscruci.

Ca prognoză meteorologică, în trecut, se spunea că așa va fi iarna cum este ziua de Sâmedru. Dacă era lună plină, iarna ar fi început curând și s-ar fi terminat târziu, adică iarna ar fi fost grea.

Sf. Arh. Mihail și Gavril. Sărbătoarea este ținută în 8 noiembrie, însă Biserica dedică această zi tuturor îngerilor, care nu s-au despărțit de Dumnezeu. Din acest motiv, această sărbătoare este trecută în calendar sub denumirea de *Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil și al tuturor cereștilor puteri*.

În tradiția Bisericii Ortodoxe, sunt cunoscuți un număr de șapte arhangheli: Mihail, Gavriil, Rafail, Uriil, Salatiil, Gudiil și Varahiil.

Mihail, care înseamnă „puterea lui Dumnezeu”, este voievodul oștilor cerești, primul din ceata Sfinților Arhangheli. Reprezentat iconografic cu sabie de foc, el are rolul de a păzi Legea lui Dumnezeu și de a birui puterea vrășmașilor. Gavriil, care înseamnă „bărbat-Dumnezeu”, este arhanghelul bunelor vestiri. Este reprezentat cu un crin, fiind aducătorul veștilor bune. Rafail, al treilea arhanghel, este tămăduitor al neputințelor omenești. Uriil este luminător al celor întunecați. Salatiil este îngerul, care se roagă fierbinte pentru neamul omenesc. Gudiil este îngerul care aduce veșnic slavă lui Dumnezeu și celor ce se nevoiesc la fapte bune. Varahiil, ultimul arhanghel, este aducător de binecuvântare dumnezeiască pe pământ.

Ziua de 8 noiembrie a început să fie serbată de Biserică de prin veacul al V-lea și s-a răspândit repede în tot Răsăritul creștin.

La români, dintre cei doi arhangheli, mai venerat este Mihail. Se spune că el poartă cheile raiului, este un înfocat luptător împotriva diavolului și veghează la capul bolnavilor, dacă acestora le este hărăzit să mai trăiască, fiind și un stăpânitor al văzduhului, alături de prorocul Ilie.

În tradiția populară, arhanghelii asistă și la Judecata de Apoi, ard păcatele adunate de omeni. De aceea, multe familii creștine îi aleg ca patroni și ocrotitori ai casei și ai gospodăriei. În zonele muntoase, stăpânii oilor îi desemnează pe arhangheli ca „*patroni ai oilor*”, ei având grijă ca acestea să fie sănătoase și cu spor la mărirea turmelor.

În sfârșit, în sâmbăta dinaintea sărbătorii Sfinților Arhangheli se duc bucate și colivă la biserică și se dau pomeni de sufletul morților.

Sf. Andrei. Ultima zi din noiembrie este ziua Sf. Apostol Andrei, cel întâi chemat, care, potrivit Bisericii, l-a însoțit pe Iisus Hristos prin Țara Sfântă, a fost martor la minunile pe care le-a săvârșit Iisus și s-a pătruns de învățăturile lui. Apostolul Andrei a răspândit învățătura lui Iisus „*la toate neamurile până la Marea Neagră... la toate câte se aflau între Tracia și Macedonia până la Istru*” (Dunăre). Ca încreștinător al daco-romanilor el a fost declarat de Biserica Ortodoxă Română, ocrotitorul României.

Din perspectiva tradiției populare românești, ziua Sf. Andrei marchează începutul iernii. Numit popular *Indrei*, el deschide luna decembrie, căreia în

vechime i se spunea *Indrea*, *Undrea*, fiind considerată luna Sf. Andrei. Sărbătoarea, plasată la capăt de an, când potrivit credințelor românești timpul este tot mai bătrân, face ca și Sân' Andreiu să fie imaginat ca un „*Moș Andrei*”. În acest palier mitico-magic, noaptea dinaintea zilei sale este una terifiantă, în viziunea tradițională fiind noaptea strigoilor, un timp în care spiritele morților ies din morminte și, împreună cu strigoii vii, se iau la bătaie pe la hotare, răspântii de drumuri și prin alte locuri necurate⁸⁸.

Sf. Andrei împarte împreună cu Sf. Gheorghe anul în două, Sf. Gheorghe fiind sfântul pereche (începutul iernii / începutul primăverii), cu o noapte la fel de bântuită de spiritele malefice.

În sfârșit, în calendarul popular, ziua Sf. Andrei apare și ca „*Ziua Lupului*”. Ca urmare, odinioară, în această zi, nu se lucra „*ca să nu strice lupii vitele*”, „*ca drumeții să nu fie atacați de lupi*”. În seria tabuurilor legate de această zi o găsim și pe aceea de a nu rosti cuvântul lup, ca nu cumva acesta să apară.

Sf. Mare Muceniță Varvara. Conform Sinaxarului, Varvara a fost o fată foarte frumoasă, care a trăit în timpul împăratului Maximian (284-305), la Heliopolis. Ca să o păzească de pretendenți, tatăl ei a închis-o în turn. Pentru că nu s-a închinat idolilor și a mărturisit credința în Hristos, a fost ucisă cu sabia chiar de tatăl ei.

În tradiția populară, Sf. Varvara sau Sf. Barbura, sora sfântului Nicolae, este ocrotitoarea meseriei de miner, dar și apărătoarea copiilor de vărsat, a mamelor, a tinerelor fete. Ziua ei a fost numită și „*ziua bubatului*” și a fost ținută prin nelucrare. Se credea că cine lucrează în această zi, nu se mai curăță de bube, mai ales de cele dulci, tot anul.

Sf. Nicolae. Sf. Nicolae sau Sân'Nicoară (Transilvania), episcop în Mira Lichiei, este patronul apelor și al corăbierilor. Referitor la cultul său, cele mai multe izvoare provin de la Constantinopol. În Occident, cultul apare în secolul al IX-lea la Roma și în bisericile de rit bizantin din estul Italiei.

A fost absorbit de Biserică din panteonul păgân, unde îl găsim ca zeu al apelor (Poseidon/Neptun). Ca sfânt al apelor, se zice că a oprit potopul. În orice caz, el a fost ales ca patron de către morarii din Arad⁸⁹.

Conform etnologilor români, ziua sa a fost la origine o sărbătoare arhaică din grupul moșilor (Moș Nicolae).

În Biserica Ortodoxă este unul dintre cei mai respectați sfinți, fiind considerat un făcător de minuni, de unde și vechiul obicei de a umbla copii, în ajunul zilei, cu icoana sa prin sat sau obiceiul de mai târziu de a pune ghetete curate la vedere pentru a primi de la sfânt cadouri.

În mitologia românească este un străjuitor al cerului, ce nu lasă soarele să se abată spre miazănoapte⁹⁰.

⁸⁸ Otilia Hedeșan, *Lecții despre calendar*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 346.

⁸⁹ Bălint Sándor, *Ünnepi kalendárium*, vol. II, Budapest, 1977.

⁹⁰ Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, 1976, p. 346.

Prezența sfântului în pragul iernii l-a transformat într-un mesager al acesteia. Considerat un începător de iarnă, Sf. Nicolae este reprezentat cu păr și barbă albă, venind călare pe un cal alb. Cum după calendarul iulian, sărbătoarea cădea în 19 decembrie, în apropierea solstițiului de iarnă, în comunitățile românești se spunea că la Sf. Nicolae „se întoarce noaptea la ziuă, cât se sucește puiul în găuoaie”⁹¹.

Calitatea zilei de „sărbătoare a moșilor” face ca, în această zi, să se fiarbă grâu, care se duce la biserică, se sfințește, și apoi este împărțit de pomană.

Sf. Ignat. La origini, era o veche divinitate arhaică, este ținut exclusiv de români, care mai numesc ziua de 20 decembrie și „*Ignatul porcilor*”. Tradiția spune că în această noapte, porcii își visează moartea prin cuțit și, dacă nu sunt tăiați acum, nu se mai îngrașă, se îmbolnăvesc de gălbănare. În popor circulă expresia „*i-a venit Ignatul*”. Prin urmare, este ziua în care, în trecut, țăranii din zonă tăiau porcii.

Concluzii

Încheind acest succint repertoriu creștin, putem spune, la o privire de ansamblu, că toți sfinții, catolici și ortodocși, au în comun, dincolo de elementele particulare, prin care se identifică, o ambivalență, adică o biografie oficială și una apocrifă, produsă de imaginar, medieval în cazul catolicilor și popular, de dată mai târzie, când vorbim despre ortodocși.

Atât la catolici, cât și la ortodocși, ambele povești de viață sunt cunoscute și recunoscute, și mai ales, puse de țăranii sub semnul egalității.

BIBLIOGRAFIE

- Acta S. Marinae et S. Christophori*, ed. H. Vsener, Bonn, 1886.
- Antonescu, Romulus, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, ediție digitală, 2016.
- Bálint, Sándor, *Ünnepi kalendárium*, vol. II, Budapest, 1977.
- Baunard, Louis, *Histoire de la venerable mère Madeleine-Sofie Barat: fondatrice de la Société du Sacré-cœur de Jésus*, Paris, 1892.
- Benea, Vlad, *Viețile sfinților ortodocși din Apus. Sfinții insulelor britanice*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006.
- Bîrlea, Ovidiu, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, 1976.
- Boulton, D'Arcy, *The Knights in the Crown: The Monarchical Orders of Knighthood in Late Medieval Europe, 1326-1520*, Boydell and Brewer, 1987.
- Braniște, Ene, Braniște, Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diecezană Caransebeș, 2001.
- Braunfels, Wolfgang, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, vol. 5, Karlsruher, 1968.

⁹¹ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 413.

Bronzini, Giovanni Battista, *La Legenda di S. Caterina d Alessandria*, Roma, 1960.

Budge, E. A. W., *The History of St. George of Lydda, the patron saint of England: a study of the 'cultus' of St. George in Ethiopia*, Londres, 1930.

Challoner, Richard, *Memoirs of missionary priests, and other Catholics*, Manchester, Printed for T. Haydock, 1803.

Collijn, Isak *Acta et processus canonizacionis beate Birgitte*, Upsal, Almqvist & Wiksell, 1924.

Colta, Elena Rodica, „Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad), între căutarea și pierderea modelului identitar”, în *Identitate. Alteritate. Multiculturalitate*, ed. Complexul Muzeal Arad, Arad, 2001, pp. 144-190.

Cousins, P., *The Saints of Cornwall*, III, ed. G. H. Doble, Truro, 1964.

D'Adda, Roberta, *Lotto*, Milano, Editura Skira, 2004.

Davidson, Gladys R., *The Viking Road to Byzantium*, London, 1970.

De Donato, Pietro, *Immigrant Saint: The Life of Mother Cabrini*, New York, McGraw Hill, 1960.

De Natalibus, Petrus, *Catalogus sanctorum et gestorum eorum ex diversis voluminibus collectis [...]*, Strasbourg, Editor Martin Flach, 1513.

Idem, „La Légende de S. Eustache”, în *Mélanges d'hagiographie greque et latine (Subsidia Hagiographica)*, anul XLII, 1966, pp. 212-239.

Idem, *Études sur le légendier romain: les saints de novembre et de décembre*, Bruxelles, 1936.

Idem, *Les origines du culte des martyrs*, 1933.

Idem, *The Legends of the Saints*, New York, 1962.

Delsol, Chantal, *Sfârșitul creștinătății. Inversiunea normativă și noul timp*, traducere Teodor Baconsky, București, Editura Sandugino, 2023.

Delumeau, Jean, *Frica în Occident (sec. XIV-XVIII). O cetate asediată*, Vol. I, București, Editura Meridiane, 1986.

Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, București, Editura Sophia, 2000.

Doble, C.H., *Sf. Hermes*, 1935.

Doble, Gilbert Hunter, *The Saints of Cornwall*, IV, 1965.

English, M., *Les quatre couronnes de sainte Godelive de Gistel*, 1953.

Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997.

Farmer, David Hugh, *Oxford. Dicționar al Sfinților*, București, Univers enciclopedic, 1999.

Fochi, Adrian, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsuri la chestionarele lui Nicolae Densușeanu*, București, 1976, p.102 și p. 280.

Ghinoiu, Ion, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Gibbon, Edward, *Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman*, București, Editura Minerva, 1976.

- Gibson, Margaret, *The Liverpool Ivoires*, London, 1994.
- Giorgi, Rosa, *I Dizionari dell' Arte. Santi*, Milano, Editura Electa, 2002.
- Gransden, Antonia, „The legends and traditions concerning the origins of the Abbey of of Bary «Sf. Edmunds»”, în *English Historical Review*, anul XCIX, 1985, pp. 1-24.
- Hedeșan, Otilia, *Lecții despre calendar*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005.
- Herbermann, Charles, „Sf. Camillus de Lellis”, în *Enciclopedia Catolică*, New York, Compania Robert Appleton, 1913.
- Iconografia. Artă de a zugrăvi biserici și icoane bisericești*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1903.
- Keller, Gottfried, *Sieben Legenden*, Berlin, 1872.
- Kenney, James F., *The sources for the early history of Ireland: an introduction and guide*, Vol. 1, New York, 1966.
- Leclercq, Jean, *The influence of St. Bernard*, Oxford, 1976.
- Marcus, C. J., *Saint George of England*, 1939.
- Martirologiu Roman*, ediția I, Roma, 1583.
- Maurice, J., *Sainte Hélène*, 1929.
- Nova Legenda Angliae*, 2 vol., ed. Carl Horsman, 1901.
- Olteanu, Antoaneta, *Calendarele poporului roman*, București, Editura Paideia, 2001.
- Idem, *Miturile Rusiei clasice*, București, Editura Paideia, 2004.
- Idem, *Zile și demoni. Calendar și mitologie populară bulgară*, București, Editura Eikon, 2008.
- Păcurariu, Mircea, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1994.
- Pernoud, Régine, *Sfinții din Evul Mediu – Este sfințenia de ieri pentru azi?*, Paris, Editura Plon, 1984.
- Romeo, Salvatore, *S. Agata, Virgine e martire e il suo culto*, Catania, 1922.
- Ronan, M. V., *St. Anne: her Cult and her Shrines*, London, 1927.
- Sabău, Nicolae, „Iconografia Sfântului Carlo Borromeo în Transilvania epocii barocului”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia Artium* (Cluj-Napoca), anul LVII, 2012, nr. 1, pp. 5-30.
- Sfânta Clara din Assisi*, traducere de pr. Eduard Ferent, Colecția „Viețile sfinților”, Editura Sapientia, 2009.
- Sharpe, Richard, *Vitae S. Brigittae the Oldes Texts*, vol. I, Peritia, 1982.
- Sinaxar ortodox*, 2024.
- Taloș, Ioan, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001.
- The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era. A. D. 843-1261*, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1997.
- Urechia, V. A., *Istoria Românilor*, 14 vol., București, 1891-1902.
- Vanti, Mario, *S. Camillo de Lellis*, Torino, Augustae Taurinorum, 1929.

Vicaire, M. H., *Saint Dominique de Caleruega d'après les documents du XIIe siècle*, Paris, 1955.

Voragine de, Jacobus, *Legenda Aurea*, 1260-67.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei R. S. România, 1985.

Wormald, Francis, *The St. Albans Psalter*, London, 1960.

Yvert-Jalu, Hélène, *L'impératrice sainte Hélène: À la croisée de l'Orient et de l'Occident*, Paris, éditions Pierre Téqui, 2013.

Zane, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria, Macedonia*, București, 1895-1903, Vol. VI, București, 1901.

III. MĂNĂSTIRILE BENEDICTINE. MĂNĂSTIRILE CISTERCIENE III. THE BENEDICTINES MONASTERIES. THE CISTERCIANS MONASTERIES

**Între sacru și comunitate:
Biserica Sfântului Martin din Arad ca punte de legătură**

**Between the Sacred and the Community:
Saint Martin's Church from Arad as a Connexion**

*Jr. Aurelian Roland BOIȚ
Președinte al OSTSM – L'Ordre Souverain des Templiers Saint-Martin*

Abstract

'To be a knight today no longer represents a nobility of name but of soul!'

The Church and Chapter of St. Martin in Arad, through the presence of Benedictine monks, not only served as a spiritual and religious center of great importance but also functioned as an essential place for the validation of documents, thus reflecting a significant administrative and social dimension within the medieval community. These monks, with their dedication to Benedictine teachings and their efforts to maintain a center of culture and education, played a crucial role in preserving and transmitting knowledge and traditions in a period when such values were often threatened by political and social instability.

The connection between the Chapter of St. Martin and medieval knights adds a fascinating and complex dimension to its history. The presence of these knights, accompanying the dignitaries of the time, not only emphasizes the importance of the Chapter as a meeting place for the medieval elite but also reflects its role as a point of intersection between the spiritual and temporal worlds. The knights, often seen as defenders of faith and chivalric values, found in such sacred places a source of spiritual inspiration and a starting point for their missions, whether military or pilgrimage in nature.

Thus, by intertwining religious traditions with chivalric ones, the Chapter and Church of St. Martin in Arad represent a striking example of how the different spheres of medieval society – religious, military, and administrative – could coexist and intertwine, together contributing to the development and prosperity of their communities.

This interconnection between Benedictine monks and medieval knights at the Chapter of St. Martin highlights the complexity of medieval life and reminds us of the crucial role played by the religious institutions in configuring and maintaining social and cultural order in the Middle Ages.

Keywords: *knight, nobility, soul, Church, Chapter of St. Martin, Arad, Benedictine monks, religious institution, education, tradition, chivalry, elite, spiritual inspiration, pilgrimage, interconnection.*

Contextul Istoric și Spiritual

Deși informațiile specifice despre fondarea și dezvoltarea timpurie a acestui capitol în Arad pot fi limitate, este probabil ca acesta să fi fost înființat într-un moment în care Biserica Catolică își intensifica eforturile de consolidare a prezenței și influenței sale în Transilvania și în regiunile învecinate.

Despre biserica benedictină din Arad în perioada medievală, informațiile pot fi limitate din cauza schimbărilor istorice și a evenimentelor care au afectat regiunea de-a lungul timpului.

Aradul, situat la granița de vest al Regatului Ungariei medievale, a avut o poziție strategică și a fost un punct important pe rutele comerciale, ceea ce a influențat dezvoltarea sa religioasă și culturală.

Biserica Benedictină din Arad, un monument istoric și arhitectonic semnificativ, are o istorie îndelungată care își găsește rădăcinile în perioada medievală. În această perioadă, biserici și mănăstiri benedictine au fost întemeiate în numeroase regiuni ale Europei, inclusiv în Transilvania, având un rol important atât în viața religioasă, cât și în cea socială și culturală a comunităților locale.

Biserica benedictină din Arad, specific, ar putea fi asociată cu ordinea Sfântului Benedict, cunoscută pentru regula sa monastică care pune accent pe rugăciune, muncă și lectură spirituală. Ordinul Benedictin a avut o influență semnificativă în Europa medievală, contribuind la păstrarea și transmiterea cunoștințelor, la dezvoltarea agriculturii, educației și la promovarea artei și arhitecturii

Capitulul a servit ca un centru de spiritualitate și educație, contribuind la răspândirea credinței catolice și la îmbunătățirea vieții spirituale și materiale a comunității locale. În plus, se implicau adesea în lucrări caritabile și în asistența acordată celor săraci și nevoiași, urmând exemplul fondatorului lor, care era cunoscut pentru devotamentul său față de săraci și pentru predicarea evangheliei.

În perioada medievală și modernă timpurie, capitlurile benedictine, inclusiv Capitlul Sfântul Martin din Arad, a jucat un rol important în viața religioasă și culturală a regiunii, fiind locuri unde se întâlneau spiritualitatea, educația și asistența socială, într-un efort comun de a răspunde nevoilor comunităților locale. Tot atunci, a fost adoptat creștinismul ca religie de stat. Această schimbare a marcat începutul unei perioade de intensă activitate de construcție a bisericilor și a mănăstirilor, inclusiv a celor benedictine, care au jucat un rol esențial în răspândirea și consolidarea creștinismului în regiune.

Istoricii și arheologii ne oferă o privire detaliată asupra prepoziturii catolice din Glogovăț, o instituție religioasă cu o semnificație istorică profundă în comitatul arpadian.

Capitulul de Arad a fost un capitol colegial înființat la Arad, dedicat Sf. Martin de Tours în prima jumătate a secolului al XII-lea, cu sediul în prepozitura de Arad (astăzi ruine în satul Vladimirescu, cunoscut sub vechiul nume ca Glogovăț, în maghiară Glogovác sau Öthalom).

Contextul descoperirilor arheologice

Prin eforturile lui Egon Dörner, un cercetător important, în 1967 s-a reușit să se localizeze cu exactitate prepozitura catolică la Glogovăț.

Acest lucru a contrazis teoriile anterioare, inclusiv cele ale istoricului Márki Sándor. Disputa dintre cei doi istorici a fost rezolvată prin dovezi arheologice care au relevat fundațiile unei baze datând din secolele XI-XII, împreună cu alte structuri ce indică existența unui complex medieval remarcabil. Aceste descoperiri arheologice au jucat un rol crucial în validarea tezei lui Dörner.

O altă informație importantă este localizarea vechiului Arad, cunoscut sub numele de Orod în Evul Mediu, la aproximativ 7 kilometri de actuala locație. Această precizare geografică indică o continuitate istorică a regiunii, dar și o posibilă schimbare de loc al așezării, ceea ce ar putea influența interpretările istorice și arheologice ale zonei.

Pe la sfârșitul secolelor XIII-XIV, prepozitura încă exercita o influență semnificativă și a sprijinit activ revendicările angevinilor napolitani la tronul Ungariei. Prepozitul Nicolae, în urma studiilor sale în Italia, a reușit să obțină sprijinul curții regale din Napoli. În 1297, sub protecția regelui Carol al II-lea de Napoli, el a adus la Arad relicva brațului Sfintei Agatha, protectoarea Siciliei, și a depus-o în biserica prepoziturii. Această inițiativă de a introduce cultul unei sfinte asociate cu angevinii într-o *ecclesia* regală poate sugera o pregătire pentru o eventuală schimbare a puterii.

Prepozitura din Arad a continuat să fie un pilon de sprijin pentru tânărul rege Carol Robert. În noiembrie 1308, la ordinul legatului papal, cardinalul Gentilis, și al arhiepiscopului de Strigoni, prepozitul Nicolae și canonicul lector au încercat să recupereze coroana de la voievodul Ladislau Kaan, într-o misiune desfășurată la Deva.

În timp, domeniile și influența sa au scăzut, prepozitura a rămas una dintre cele mai bogate instituții ecleziastice din regat pe parcursul Evului Mediu. Până la dispariția sa, prepozitura a reușit să mențină Aradul la un statut de *oppidum*, cu funcții urbane moderate.

Dintre cele 1179 de documente emise de capitlul din Arad, doar trei oferă informații despre Aradul medieval.

În secolul al XV-lea, pe lângă biserica prepoziturii, Aradul mai avea alte două biserici. Casele din oraș erau construite din lemn, având fundații din piatră. În jurul anului 1456, Aradul a cunoscut o schimbare majoră în structura populației. Deși biserica și clădirile prepoziturii nu erau fortificate, ele erau înconjurate de un gard de zid. În vara anului 1552, după al doilea atac al turcilor asupra Aradului, sala mare a capitlului era încă bine conservată.

Deși s-a scris mult despre cea mai veche biserică din Arad, subiectul încă prezintă neclarități și date insuficient verificate, care necesită o analiză mai profundă. Se dorește o reevaluare a subiectului folosind sursele existente, cu scopul de a clarifica aspectele rămase neelucidate. De asemenea, se face referire la Aradul medieval, cunoscut sub numele de Orod, care era situat la aproximativ 7 kilometri de actuala locație.

În context istoriografic

Se recunoaște că există numeroase monografii și studii care au acoperit subiectul celei mai vechi biserici din Arad. Totuși, trebuie subliniat faptul că aceste lucrări, deși exhaustive, au lăsat anumite aspecte fie neclare, fie insuficient documentate, fiind necesar ca cercetări ulterioare să aducă clarificări și să certifice datele care au intrat în circuitul științific.

Înființarea și rolul prepoziturii

Regele Bela al II-lea al Ungariei a inițiat în 1131 procesul de consolidare a prepoziturii catolice prin donația făcută bisericii Sfântul Martin din Orod. Această donație a pus bazele prepoziturii catolice a Aradului, care a devenit un punct central al influenței Capitlului Catolic în regiune. Generozitatea monarhilor care au urmat a continuat să întărească această influență. Prepoziții de Arad, menționați în documentele istorice, au jucat un rol esențial în administrarea și dezvoltarea spirituală a regiunii, fiind figuri importante la Curtea arpadiană.

Construirea primei catedrale din Arad a fost un proces care s-a întins pe mai bine de 80 de ani. Lucrările au început în jurul anului 1135, moment în care se presupune că regele Bela al II-lea a înființat Capitlul Arad. Episcopul romano-catolic al Aradului, Ottmar, un om de mare încredere al regelui, a jucat un rol crucial în asigurarea coroanei maghiare pentru tânărul rege, succesor al lui Ștefan al II-lea. Potrivit surselor istorice, Bela al II-lea ar fi petrecut anul 1135 la Arad și s-a întors în 1136 pentru a verifica stadiul lucrărilor la noua biserică.

Catedrala s-a finalizat în timpul domniei lui Andrei al II-lea și a fost inaugurată la data de 18 noiembrie 1224, în preajma sărbătorii Sf. Martin. La 21 decembrie, Papa Honorius al III-lea, un apropiat al lui Andrei al II-lea, transmitea recunoștința sa soției lui Andrei, Regina Iolanda, care a stăruit pentru sfințirea catedralei.

Cu toate acestea, întemeierea de către un monarh a unui capitlu colegial într-un loc care era și centru de comitat, cum a fost în cazul Aradului, a contribuit la păstrarea importanței acelei așezări (ca exemple putem aminti: Požega, Spišská Kapitula, Vasvár). Evoluția Aradului de la *predium* la târg a fost favorizată de mai mulți factori.

Prin cele două instituții aflate pe teritoriul său, una laică, alta religioasă, din secolul al XII-lea Aradul a reușit să joace un rol administrativ și politic în ascensiune. Situându-se la încrucișarea unor drumuri importante, fiind locul de desfășurare al sedriei (instanță specială pentru administrarea averii și pentru rezolvarea chestiunilor tutelare), dar și centru comercial important pe „drumul sării”, Aradul a rămas în continuare și reședință comitatensă.

Capitlul Sf. Martin din Orod, datorită extinderii practicii scrisului, a fost legat direct de regalitate. Cancelaria și justiția regală au solicitat din ce în ce mai intens colaborarea acestor instituții bisericești care puteau emite documente de autenticitate publică prevăzute cu propriul sigiliu. Astfel, regele menținea un anumit grad de control asupra capitlurilor, iar prin organismele puterii regale le oferea legitimitate, prin aceasta având un rol central în viața religioasă și

administrativă a regiunii, mai ales datorită organizării și funcțiilor ce le îndeplinea.

Astfel organizarea și funcțiile Capitlului Sf. Martin, din Orod, se refereau în principal la structura și viața cotidiană a canonicilor. Canonicii capitlului locuiau într-o clădire comună la Orod, ducând o viață monastică. Aceasta însemna că recitau zilnic rugăciunea orelor (Divina Liturgia) în comun, conform regulilor monastice. Viața lor era reglementată de un tipar similar cu cel al călugărilor, dar cu accent pe îndatoririle liturgice și administrative ale capitlului. Canonicii purtau un veșmânt negru cu un guler prelung, specific canonicilor benedictini. Aceasta era o trăsătură distinctivă a îmbrăcăminteii lor, care îi diferenția de alți membri ai clerului.

Praepositura Sancti Martini de Orod (Arad) aparținea de capitlul catedral de la Cenad, care, pe lângă cea de la Arad, a întemeiat alte două prepozituri, respectiv **Praepositura Sanctissimi Salvatoris de Csanád**: O prepozitură dedicată Cultului Salvatorului și **Praepositura de Itebő (Ytubuy)** care a fost întemeiată ulterior.

Rolul Administrativ și Notarial

Locurile de adevărire (în limba latină *loca credibilia*), în esență, îndeplineau sarcinile notarilor publici. Aceste instituții specifice dezvoltării jurisprudenței s-au înrădăcinat numai în cadrul Bisericii Romano-Catolice din Ungaria medievală.

Începând cu prima jumătate a secolului al XIII-lea capitlurile și conventurile, pe baza unui mandat oficial sau la cererea părților, elaborau diplome cu autenticitate publică. Au emis în scris contracte de vânzare-cumpărare, de zălogire, de donație, testamente, acte de certificare a vârstei etc., iar depozitele lor de documente erau privite ca arhive.

Tot în secolul al XIII-lea, capitlul a preluat și rolul de notariat sau „*locus credibilis*” (loc credibil). Aceasta însemna că era responsabil pentru rezolvarea problemelor funciare și pentru păstrarea și întocmirea documentelor de proprietate. Capitlul devenise astfel o autoritate importantă în ceea ce privește proprietatea și documentele legale.

Capitlul a avut rolul de a păstra și întocmi documentele oficiale care atestau drepturile de proprietate asupra terenurilor și bunurilor. Acest rol a contribuit la stabilirea și menținerea ordinii juridice în regiune.

Cea mai veche mărturie a activității ca loc de adevărire a capitlului colegial din Arad este încheierea unei tranzacții de vânzare-cumpărare, din anul 1269.

La începutul secolului al XIII-lea, la Arad se practica și judecata prin fierul roșu, un tip de ordalie, al cărui mod de funcționare este cunoscut mai ales din documentele similare de la Oradea.

Capitlul colegial din Orod/Arad a jucat un rol important (mai puțin zgomotos, însă, și tocmai de aceea mai puțin cunoscut azi) în introducerea

procedurii probatorii scrise în justiție, înlocuirea mărturiei orale cu mărturia actului scris sub o pecete autentică.

Aflat la început sub jurisdicția Episcopiei de Cenad, apoi subordonat Arhiepiscopiei de Esztergom, capitulul din Arad și-a desfășurat activitatea pentru comitatele Arad, Zărand, Békés, Csongrád, Cenad, Severin, Caraș, Timiș și Keve/Torontal.

Structura de Conducere a Praepositura Sancti Martini de Orod (Arad)

Prepozitul Mare era liderul capitolului și avea autoritatea de a conduce instituția. Era responsabil pentru toate aspectele administrative și religioase ale capitolului.

Prepozitul Mic (Stallum Loc Canonical) era o poziție de conducere specifică, având funcții administrative și liturgice.

Canonicul Lector (Scholasticus) era conducătorul școlii capitolului și mai târziu, notarul principal. Era responsabil pentru educația religioasă și administrativă a capitolului.

Canonicul Cantor era conducător al serviciilor liturgice și profesor de muzică. Avea rolul de a asigura desfășurarea corectă a serviciilor divine și de a coordona muzica sacra.

Canonicul Custode era responsabil cu arhiva capitolului și cu gestionarea bunurilor acestuia. Avea un rol crucial în păstrarea documentelor și bunurilor mănăstirii.

Canonicul Decan era un alt membru important al capitolului, având roluri administrative și religioase suplimentare.

Numărul Canoniceilor. Capitolul era completat cu până la 24 de clerici, fiecare având roluri și responsabilități bine definite în cadrul instituției.

Rolul în Alegerea Episcopului

Una dintre funcțiile esențiale ale capitolului catedral era dreptul de a alege noul episcop în cazul în care scaunul episcopal devenea vacant. Aceasta era o responsabilitate majoră, având un impact direct asupra conducerii bisericii locale și asupra direcției spirituale a regiunii.

Distrugerea prepoziturii

Povestea acestui loc sacru a fost întreruptă brusc la mijlocul secolului al XVI-lea, când forțele otomane conduse de Kasson Bey au distrus prepozitura, lăsând în urma lor doar ruine. Cu toate acestea, spiritul și influența prepoziturii catolice au supraviețuit prin documentele regale și prin donațiile generoase ale monarhilor, care au menținut vie amintirea acestui loc în memoria comunității.

Istoria Capitolului Catolic din Arad este una de credință, putere și reziliență. Această instituție religioasă a avut un impact semnificativ asupra identității

culturale și spirituale a regiunii, supraviețuind provocărilor și schimbărilor de-a lungul secolelor. Povestea ei reflectă modul în care o comunitate religioasă a reușit să modeleze istoria și să-și păstreze relevanța într-o perioadă marcată de transformări profunde și subliniază importanța prepoziturii în contextul istoric și religios al Aradului, evidențiind contribuția sa la dezvoltarea și menținerea identității regionale.

Dacă privim dintr-o anumită perspectivă asupra prepozițiilor catolici din Arad și asupra influenței lor în regiune, în special în ceea ce privește relațiile cu curtea regală și cu Papa de la Roma, constatăm că aceștia, beneficiind de sprijinul papal și de relațiile strânse cu curtea regală, au contribuit la îmbogățirea și dezvoltarea prepoziturii din Arad, care a devenit un centru religios important pentru zona în perioada medievală.

Conflictul cu Grigore fiul lui Calad și implicarea reginei Ungariei în restaurarea bisericii subliniază puterea și prestigiul acestei instituții în contextul mai larg al istoriei regiunii. Un document din 1223 emis de Papa Honorius al III-lea menționează un conflict între Grigore, fiul lui Calad, și capitlul catolic din Arad. Grigore a fost excomunicat pentru pagubele aduse bisericii din Arad, dar în cele din urmă s-a ajuns la un acord, în care Grigore a fost obligat să plătească 98 de mărci de argint și să returneze 150 de oi furate.

Regina Ungariei, soția regelui Andrei al II-lea, s-a implicat în restaurarea bisericii catolice din Arad în anul 1224. Aceasta a fost lăudată de Papa Honorius al III-lea, care i-a cerut să sprijine și înzestrarea bisericii Sfântul Martin din Arad. În același an, magistrul Ștefan, subdiacon papal și prepozit catolic de Arad, a fost numit cancelar al curții regale ungare.

În 1224, prepozitul de Arad, Julia, care era și *comes*, a inaugurat basilica capitlului și prepoziturii catolice din Arad în prezența reginei Jolantha de Courteney. În 1246, prepozitul Aradului a jurat credință arhiepiscopului catolic de Strigoni, cărui până atunci îi refuzase autoritatea. În documentele ulterioare sunt menționați diferiți prepoziți de Arad, precum Benedict (1301), Nicolaus (1330 și 1337), Johannes (1388-1391) și Ladislau (1395).

În secolul al XV-lea, biserica catolică din Arad s-a îmbogățit cu trei noi altare: Sfântul Mihail (atestat în 1439), Sfântul Duh (1453) și Sfânta Agata (1457). Biserica cu hramul Sfântul Martin din Orod (Arad) era, în acea perioadă, un edificiu de mare amploare, comparabil cu o biserică episcopală.

Astfel, putem constata că Prepoziții catolici din Arad erau numiți direct de Papa de la Roma și majoritatea dintre ei erau străini. Printre aceștia se numără Primogenitus (1156), Richardus, Guttredus, Gottfried (1205/1206, 1221), Stephanusc (cărora papa Honoriu al III-lea le-a adresat o scrisoare în 1223), Clemens, Albertus (1246), Benedictus (1262) etc. Acești prepoziți erau cunosători ai limbii latine, fapt ce le facilita comunicarea cu curtea papală și cu alte instituții religioase și politice.

Prepozitul catolic de Arad, Godfred (Gotfred), este atestat în mai multe documente din 1205 și 1206 ca fiind cancelar al curții regale ungare. Acești prepoziți, folosindu-se de poziția lor la curtea regală, au obținut numeroase donații

și confirmări ale donațiilor mai vechi în favoarea prepoziturii din Arad, ceea ce a transformat-o într-una dintre cele mai bogate din regiune.

În concluzie, textul propune o revizitare a subiectului celei mai vechi biserici din Arad, cu un accent pe clarificarea și verificarea informațiilor istorice, pentru a aduce o contribuție mai nuanțată la cunoașterea acestui capitol din istoria locală.

Pentru a avea o perspectivă detaliată asupra vechimii și importanței istorice a comunei Glogovăț, cunoscută astăzi sub numele de Vladimirescu, situată în apropierea Aradului, voi expune principalele idei care să clarifice importanța zonei în evul mediu.

1. **Vechimea** exactă a comunei nu poate fi stabilită din lipsa documentelor anterioare secolului al XVIII-lea. Totuși, hărți și documente din anii 1724 și 1756 confirmă existența sa sub numele Glogovăț, în perioada în care coloniști germani au fost aduși în zonă.
2. **Importanța Aradului medieval.** Aradul, cunoscut în Evul Mediu sub numele de Orod, era situat la circa șapte kilometri est de actualul oraș, între șoseaua Arad-Deva și malul drept al Mureșului, în apropierea actualei localități Vladimirescu. Ruinele bisericii prepozitale din sud-vestul comunei mai amintesc de nucleul medieval al Aradului.

Unii istorici, sugerează existența unei legături între orașul Arad și a cincea Cruciadă, subliniind că această legătură s-a bazat pe patru factori principali:

- Puterea bisericii arădene: Biserica din Arad era o instituție influentă, având un rol important în viața spirituală și politică a regiunii. Această putere a contribuit la sprijinul acordat cruciadelor.
- Influența Papei: Papa, ca lider al Bisericii Catolice, avea o influență semnificativă asupra comunităților creștine din Europa, inclusiv în Arad. Sprijinul papal pentru cruciade ar fi fost transmis și în Arad, mobilizând resurse și susținere pentru efortul cruciat.
- Prezența ioaniților și templierilor: Ordinul Ioaniților și cel al Templierilor erau ordine militare religioase puternice, implicate activ în cruciade. Prezența acestor ordine în comitatul Arad a întărit legătura regiunii cu mișcarea cruciată, atât din punct de vedere militar, cât și spiritual.
- Aradul a jucat un rol semnificativ în a cincea Cruciadă nu doar prin susținerea spirituală, ci și prin contribuții economice și militare, datorită resurselor și influenței acumulate de-a lungul timpului.

Să nu uităm că în anul 1217, Regele Andrei al II-lea introduce în tot regatul, incluzând și comitatul Arad, sistemul de impozitare. Sistemul acesta înlocuia sistemul vămuirii, aplicat de rege din anul 1210, și era considerat o sursă mult mai sigură de venit. Impozitul era încasat de la populație de comisionari, care primeau în schimb o anumită sumă de bani.

Tot atunci se introduce o taxă și pe schimbul de bani, pentru că populația căuta monedele de metal de mai bună calitate, în detrimentul celor ungurești, de calitate mai slabă. Acest complex de măsuri a dus la consolidarea financiară a

casei regale, dar și la animozități cu Biserica, reprezentată de episcopul Ioan, consilier al regelui.

Sistemul de impozitare introdus de regele Andrei al II-lea a fost strâns legat de Biserica arădeană. Aceste impozite, provenite din moșii și din comerțul cu sare, au fost folosite pentru a finanța cruciada, demonstrând contribuția practică și materială a Aradului la cauza cruciată.

3. **Rolul instituțiilor religioase și laice.** Ridicarea unei „*ecclesia regalis*” în apropierea unui centru *comitatense* (fortificație) indică o politică timpurie și conștientă de urbanizare. Înființarea unei prepozituri, ca parte a unui capitol colegial, a contribuit semnificativ la menținerea importanței regiunii. Aceasta a devenit un centru important comercial și administrativ, aflat la intersecția unor rute comerciale esențiale, cum ar fi „drumul sării”.
4. **Evoluția Aradului.** Aradul a evoluat de la un simplu „*predium*” (proprietate rurală) la un „*oppidum*” (târg), grație instituțiilor laice și religioase care funcționau în această zonă încă din secolul al XII-lea. Capitolul colegial, prin emiterea de documente autentice prevăzute cu sigiliu propriu, a contribuit la consolidarea statutului urban al Aradului.
5. **Ruinele și controversa istorică.** Ruinele din zona actualei localități Vladimirescu, consemnate încă din secolul al XVIII-lea, au generat discuții între istorici și arheologi în legătură cu localizarea și datarea întemeierii prepozituri și a capitolului său. Identificarea ruinelor cu cele ale bisericii „Sfântul Martin” este acceptată, dar detaliile exacte privind începuturile instituției rămân subiect de dezbatere.
6. **Documentele medievale.** Textul menționează trei documente medievale (date 1156, 1177 și 1183) care fac referire la prepozitura și capitolul din Arad, respectiv la biserica „Sfântului Martin”. Aceste documente atestă existența și importanța acestor instituții în perioada medievală, deși unele documente anterioare, atribuite anului 1131, sunt considerate nedatate și incomplete.

În concluzie, subliniem complexitatea istorică a regiunii Aradului, cu accent pe rolul instituțiilor religioase și laice în dezvoltarea sa urbană și importanța continuă a cercetărilor arheologice și istorice pentru a clarifica aspectele încă neelucidate.

De asemenea, pot fi furnizate detalii importante despre proprietățile și influența capitolului din Arad în perioada medievală, cu accent pe posesiunile acestuia și rolul său în contextul mai larg al regatului Ungariei.

1. **Poseșiunile Capitolului din Arad:** Capitolul din Arad deținea câteva sate în jurul castrului, inclusiv satul Gyarak (Ghioroc), delimitat de Mureș și villa Odo, la est. În castrul Aradului, capitolul avea 15 „*mansiones*”, adică gospodării care prestau servicii pentru capitol, cum ar fi reparații și transportul materialelor de construcție.

Deși arhiva instituției nu s-a păstrat, activitatea desfășurată acolo este confirmată de cele peste 600 de documente conservate în alte arhive. În apropiere, funcționa și o școală legată de același capitol Sf. Martin din Orod.

Domeniul prepoziturii a fost tratat separat în lucrările istorice. Posesiunile inițiale ale prepoziturii au fost inventariate într-un cartulariu, un document cu mai multe pagini, legat ca o carte. Acesta includea trei grupuri mai importante de sate și părți de sate, răspândite în șapte comitate diferite, cel mai mare grup fiind situat în apropierea Aradului.

2. **Documente din perioada regelui Béla al II-lea:** Un document din perioada 1131-1141, emis sub domnia regelui Béla al II-lea, descrie o donație făcută de eremitul Andrei, fost prepozit de Veszprém, cu îngăduința regelui și a reginei Elena, către biserica „Sfântul Martin”. Această donație includea *libertini* (oameni eliberați din sclavie) și vii în anumite localități, contribuind la consolidarea proprietăților capitlului din Arad.

3. **Rolul strategic al văii Mureșului.** La sfârșitul secolului al XI-lea, valea Mureșului a devenit o arteră economică și politică esențială, legând două centre episcopale majore: Alba Iulia și Cenad. Acest lucru a crescut importanța strategică a regiunii Aradului.

Să nu uităm că în anul 1217, regele Andrei al II-lea introduce în tot regatul, incluzând și comitatul Arad, sistemul de impozitare. Sistemul acesta înlocuia sistemul vămuirii, aplicat de rege din anul 1210, și era considerat o sursă mult mai sigură de venit. Impozitul era încasat de la populație de comisionari, care primeau în schimb o anumită sumă de bani. Tot atunci se introduce o taxă și pe schimbul de bani, pentru că populația căuta monedele de metal de mai bună calitate, în detrimentul celor ungurești, de calitate mai slabă. Acest complex de măsuri a dus la consolidarea financiară a casei regale, dar și la animozități cu biserica, reprezentată de episcopul Ioan, consilier al regelui.

4. **Prepoziturile și importanța lor.** În 1156, Aradul este menționat ca *praepositura regalis*, dar nu este clar cine a susținut întemeierea ei. Primul prepozit de Arad cunoscut nominal, Primogenitus, este atestat în contextul unei donații făcute de arhiepiscopul Martirius către capitlul catedralei din Strigoniu. Importanța prepozitului este subliniată de menționarea sa alături de alte figuri de rang înalt în documente regale.

5. **Evoluția și influența prepoziturii.** De-a lungul secolului al XII-lea și până la sfârșitul dinastiei arpadiene, prepoziții de Arad au jucat un rol semnificativ în administrația regală, unii dintre ei devenind cancelari regali sau episcopi. Biserica prepoziturii a fost consacrată în timpul regelui Géza al II-lea, ceea ce reflectă importanța instituției în structura ecleziastică și politică a regatului.

Această analiză subliniază importanța Aradului în Evul Mediu atât din punct de vedere economic, cât și religios, evidențiind complexitatea interacțiunilor dintre puterea regală și instituțiile ecleziastice.

Prin detalierea acestor subiecte vom putea vedea complexitatea relațiilor și statutului prepoziturii Aradului în contextul medieval al Ungariei, accentuând dorința prepoziturii de a obține o autonomie mai mare față de ierarhia ecleziastică locală și de a se plasa sub directa autoritate a Papei.

1. **Autonomia Capitlurilor Colegiale.** Capitlurile colegiale, care erau considerate „*ecclesiae regale*” (biserici regale particulare), se bucurau de o autonomie mai mare față de puterea episcopală, spre deosebire de capitlurile catedrale, unde episcopii aveau dreptul la o parte din venituri. Aceasta a permis canonicilor din capitlurile colegiale să fie într-o situație financiară mai bună.
2. **Demersurile pentru Autonomie.** La începutul secolului al XIII-lea, prepozitura Aradului a încercat să devină „*ecclesia nullius dioecesis*”, similar cu Székesfehérvár, ceea ce ar fi însemnat că prepozitura ar fi fost subordonată direct Sfântului Scaun, fără intermediari. Papa Honorius al III-lea a sprijinit acest demers în 1225, declarând că prepozitura depinde de el în chestiuni spirituale și de rege în chestiuni temporale. Această inițiativă a întâmpinat opoziția arhiepiscopului de Strigoni, care a excomunicat prepozitul de Arad.
3. **Conflicte și Rezoluții.** Conflictul cu arhiepiscopul de Strigoni a culminat după invazia mongolă din 1246, când prepozitul Albert a fost nevoit să depună jurământ de credință față de arhiepiscop, recunoscându-i autoritatea. Totuși, prepozitura a reușit să mențină un statut de autonomie semnificativă sub autoritatea exclusivă a arhiepiscopului de Strigoni până la sfârșitul existenței sale.
4. **Sprijinul pentru Angevini și importanța Relicvelor.** În perioada angevină, prepozitura a susținut pretențiile angevinilor napolitani la tronul Ungariei. Un exemplu notabil este aducerea la Arad a relicvei brațului Sfintei Agatha în 1297, ceea ce a avut rolul de a întări legăturile cu curtea regală din Napoli.
5. **Declinul și Moștenirea:** Deși moșiile și influența prepoziturii au scăzut treptat, aceasta a rămas una dintre cele mai bogate instituții ecleziastice din regat și a reușit să mențină Aradul ca un *oppidum* cu funcții urbane medii pe parcursul Evului Mediu.

Aceste aspecte subliniază complexitatea relațiilor de putere și influența prepoziturii Aradului, evidențiind încercările acesteia de a se emancipa de sub controlul local și de a obține un statut special sub autoritatea directă a Papei.

Peisajul monahal al regatului medieval ungar în secolul al XIII-lea era unul divers și vibrant, caracterizat de prezența mai multor ordine religioase și cruciate, care și-au lăsat amprenta atât spirituală, cât și arhitecturală asupra regiunii.

Mănăstirile benedictine, renumite pentru tradiția lor îndelungată de rugăciune, studiu și muncă, erau răspândite în diverse locații precum Bizere (1183), când a fost atestată pentru prima dată abația de pe Mureș, cu hramul Sfânta Fecioară Maria. Peste câteva decenii era deja un lăcaș de cult benedictin.

Din anii 1300 este tot mai neglijată, iar în perioada otomană își pierde total importanța și se distruge.

Bulci (1225), Eperieș (1177), Oroslamoș (1080) și Pâncota (1217) marchează alte puncte importante pe harta spiritualității medievale arădene.

Conform istoricilor, în cetatea de la Șiria a existat o biserică cu hramul Sf. Martin.

„Cu cetate regală de la sfârșitul secolului al XIII-lea și târg menționat în anul 1444, Șiria a fost una dintre cele mai importante localități ale Podgoriei Arădene. În modul cel mai evident, istoria bisericilor ei a fost una dintre cele mai semnificative.

Menționarea indirectă a vechii biserici parohiale, fără marcarea numelui preotului, se face documentar, mai întâi în registrul dijmelor papale, hramul ei a fost acela al Sf. Martin. În anul 1403 este din nou amintită cu același hram al Sf. Martin.

La începutul secolului al XV-lea înregistrăm un element de noutate, pentru că la 1428 avem menționarea de biserică parohială cu hramul S. Ladislai de Syri, fapt care ar putea fi interpretat numai ca o schimbare a hramului vechii biserici Sf. Martin, despre care, așa precum am văzut mai sus, există încă două informații documentare anterioare, indubitabile”¹.

Abațiile cisterciene, cu accentul lor pe austeritate, contemplare și muncă agricolă, erau reprezentate de Igriș (1179), adăugând un alt strat în mozaicul vieții monahale din regiune. De asemenea, ordinul premonstratens, fondat pentru a combina viața monahală cu activități pastorale, avea o prezență notabilă la Dienes (1199).

În plus față de aceste mănăstiri bine documentate, existau și alte așezăminte monahale a căror afiliere ordinelor călugărești a fost pierdută în negura timpului, ilustrând astfel complexitatea și diversitatea vieții religioase din acea perioadă.

Astfel, peisajul monahal din regatul medieval ungar reflectă o bogată tapiserie de credință, dedicare și serviciu, fiecare ordin contribuind cu propria sa viziune și practică la moștenirea secolului al XIII-lea și care a adus și la atestarea eremiților paulini la Păuliș, Gătaia și Boldogkö, veniți inițial de la Esztergom. Acești eremiți urmau să dea Bisericii figuri marcante precum episcopii Ioan de Szokol, Kery și Ladislaus de Nádasdy, dar și pe cardinalul Giorgio Utjesenovich-Martinuzzi, evidențiind rolul eremiților în înalta ierarhie ecleziastică.

Conform unor legende și autori, regiunea găzduia membrii ai Ordinului Templier. Există o ipoteză conform căreia Templierii ar fi fost prezenți în zona Tauț. Deși nu există dovezi concrete și documentate care să confirme aceste ipoteze, în mod direct Tauțul a avut un rol strategic important, deoarece apăra defileul Cigherului, rol similar cu cel al cetăților de la Șoimoș și Lipova pentru defileul Mureșului. Aceasta înseamnă că Tauț controla un punct crucial de trecere și apărarea defileului, facilitând astfel mișcarea și protecția resurselor și trupelor.

¹ *Biserici medievale din județul Arad*, coord. Adrian Andrei Rusu, George Pascu Hurezan, Arad, Complexul Muzeal Arad, 2001, p. 135.

Dacă s-ar dovedi că Templierii au avut vreo prezență aici, acest lucru ar adăuga o dimensiune suplimentară importanței strategice și istorice a cetății, având în vedere influența și resursele de care dispunea Ordinul Templierilor. De asemenea, în satul Chura, dispărut fără cauză cunoscută după anul 1668 (în vatra de azi a satului), ar exista documente care atestă că se afla în posesia cavalerilor templieri.

În anul 1187, Papa Urban al III-lea amintește de mănăstirea Cavalerilor Ioaniți de la Tauț. Unele ruine mai există acolo și astăzi, împrejmuite de un șanț triplu de apărare. Cetatea Tauț, este menționată ca fiind un loc important pentru Ordinul Ioaniților.

Aceștia au avut o prezență semnificativă în zonă, ocupând cetatea timp de câteva sute de ani. În 1238, cavalerii ioaniți de la Tauț aveau șase ambarcațiuni pentru transportul sării pe râul Mureș. Acest aspect subliniază importanța economică și strategică a cetății, întrucât transportul sării era esențial pentru economia medievală, iar controlul rutelor comerciale era crucial.

Cavalerii Ioaniți zona Aracs dețineau un spital, ilustrând implicarea ordinelor cavalești în acțiuni caritabile și sprijinirea comunităților locale.

De asemenea, aceste entități aveau în comun Ordinul oblaților, un ordin laic al benedictinilor, care subliniază și mai mult diversitatea practicilor religioase și a angajamentului față de viața spirituală și asistența socială.

Așa numiții Oblați erau anumiți soldați și ofițeri merituosi, care deveniseră invalizi ca urmare a rănilor grave suferite în cruciade sau războaie și care puteau deveni locuitori ai unor mănăstiri. Această practică, a fost luată în considerare odată cu întoarcerea în Europa a multor cruciați cu dizabilități.

Un oblat este un creștin afiliat printr-o legătură specială cu o comunitate monahală a familiei benedictine, fără a-i aparține în sens propriu și canonic, în special fără a pronunța aceleași jurăminte ca și călugării, dar străduindu-se să trăiască conform spiritului declarației monahale și primind în schimb un anumit acompaniament spiritual.

În practica actuală, multe comunități monahale de tip benedictin (benedictini și cistercieni) au un anumit număr de *oblats*. Există două statute ale oblaturii, în principal în legătură cu mănăstirile care urmează regula Sfântului Benedict: oblatele seculare și oblatele regulate.

Această diversitate nu doar că îmbogățește viața religioasă, dar și modela în mod fundamental societatea și cultura timpului.

Rolul și influența Bisericii și Mănăstirii Benedictine Sf. Martin din Arad

În regiunea Transilvaniei, inclusiv în zona Aradului, prezența benedictinilor, precum și a altor ordine religioase, a fost influențată de evoluția istorică și de schimbările de suveranitate. În perioada medievală, Transilvania a făcut parte din Regatul Ungariei, iar ordinul benedictin a avut o prezență semnificativă în regat, înființând numeroase mănăstiri care serveau nu doar ca locuri de cult, ci și ca centre de învățământ și de copiere a manuscriselor.

Statutul Bisericii și Mănăstirii Benedictine Sf. Martin din Arad. Deși a fost o mănăstire benedictină, „Sf. Martin” a avut un statut particular, având în vedere influența și puterea pe care le-a câștigat în zonă. A fost una dintre instituțiile ecleziastice notabile din regiune, cu un rol important în viața religioasă și socială a orașului Arad și împrejurimilor.

Mănăstirea „Sf. Martin” a avut un impact semnificativ asupra administrării și organizării teritoriale. A fost implicată în gestionarea și dezvoltarea locală, având un rol în organizarea comunității și în menținerea ordinii.

Sprijin pentru Comunitate. Mănăstirea a oferit asistență și sprijin pentru localnici, inclusiv ajutoare în perioade de criză și îngrijire pentru cei nevoiași. Activitatea sa socială a întărit legătura dintre instituția religioasă și comunitatea locală.

Influența Spirituală. Este important să menționăm că detaliile specifice despre această mănăstire pot fi dificil de identificat fără a avea acces direct la surse istorice detaliate sau la studii dedicate istoriei ecleziastice și monahale din regiunea Aradului. Totuși, putem discuta în termeni generali despre influența spirituală pe care o astfel de instituție ar fi putut să o aibă, bazându-ne pe rolul și tradițiile ordinului benedictin. Mănăstirile benedictine au avut un impact spiritual și cultural semnificativ în Arad și în zonele înconjurătoare, promovând valorile creștine și educând populația locală. Ele au servit, de asemenea, ca centre de pelerinaj și locuri de refugiu spiritual.

În ceea ce privește influența spirituală a unei mănăstiri benedictine într-o comunitate sau regiune, aceasta poate fi observată prin mai multe aspecte:

1. Centru de rugăciune și meditație. Mănăstirile benedictine serveau ca locuri unde comunitatea locală putea participa la slujbe religioase și putea găsi sprijin spiritual. Ele erau adesea un loc de refugiu spiritual pentru persoanele care căutau liniște și îndrumare în credință.

Mănăstirea găzduia un centru de rugăciune și meditație unde călugării și laicii se puteau retrage pentru reculegere spirituală. În acele vremuri, reculegerea și meditația erau văzute ca mijloace esențiale pentru a atinge o viață spirituală mai profundă și pentru a obține o legătură mai strânsă cu Dumnezeu.

2. Educație și cultură. Mănăstirile benedictine au avut un rol important în conservarea și transmiterea cunoștințelor, fiind centre de educație unde se copiau manuscrise și se studiau textele sacre și cele profane. Prin aceasta, ele au contribuit la dezvoltarea culturală și intelectuală a regiunii.

Pe lângă activitățile spirituale, mănăstirea era și un centru de învățare. Călugării erau adesea implicați în transcrierea și conservarea manuscriselor, jucând un rol crucial în păstrarea și transmiterea cunoștințelor în perioada medievală.

Bibliotecile mănăstirilor benedictine, inclusiv cea a Mănăstirii Sfântul Martin, adăposteau lucrări de teologie, filozofie, literatură clasică și științe naturale.

De asemenea, mănăstirea servea ca loc de învățare pentru tinerii din familiile nobile sau din rândul populației locale, care veneau aici pentru a primi o educație religioasă și, uneori, pentru a învăța limbi străine, istorie și alte discipline.

3. Asistență socială. Pe lângă rolul lor spiritual și educativ, mănăstirile benedictine adesea ofereau asistență celor săraci și nevoiași, implicându-se în activități caritabile și furnizând hrană, adăpost și îngrijire medicală.

În acea perioadă, mănăstirea era centrul vieții religioase pentru comunitatea locală. Călugării benedictini se dedicau rugăciunii zilnice, conform ritmului liturgic specific ordinului. Ei respectau Regula Sfântului Benedict, care includea principii precum „*ora et labora*” („roagă-te și muncește”), punând accent pe echilibrul dintre viața spirituală și cea practică.

4. Promovarea agriculturii și dezvoltare locală. Prin muncile agricole și administrarea de terenuri, mănăstirile benedictine au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării economice și agricole a regiunilor în care se aflau, introducând tehnici de cultivare avansate și contribuind la prosperitatea locală.

Mănăstirea avea și un rol important în viața socială și economică a regiunii. Fiind unul dintre puținele centre stabile și bine organizate din zonă, mănăstirea se ocupa de administrarea unor proprietăți agricole și oferea adăpost și hrană pentru pelerini și săraci. De asemenea, călugării practicau diverse meșteșuguri, contribuind la economia locală prin produse precum vinul, brânza și alte bunuri necesare comunității.

5. Patronaj și Sprijin. Este posibil ca mănăstirile benedictine din regiunea Aradului să fi beneficiat de patronajul nobililor locali sau al regalității, care ar fi sprijinit construcția și întreținerea acestor instituții ca parte a eforturilor lor de a consolida creștinismul.

Bisericele și instituțiile religioase au avut istoric un rol central în comunitățile lor, nu doar ca locuri de cult, dar și ca centre de sprijin social, educațional și spiritual. În contextul bisericii Sf. Martin din Arad, este posibil ca aceasta să fi oferit sprijin comunității creștine locale în mai multe moduri prin:

Servicii religioase și îndrumare spirituală:

1. Activitate Religioasă. Mănăstirea „Sf. Martin” a fost un centru important pentru activitatea religioasă în Arad. Ca instituție benedictină, mănăstirea a fost dedicată rugăciunii, studiului și muncii. Monahii benedictini de aici au fost implicați în educație și în activități de îngrijire spirituală și pastorală a comunității locale.

Rolul acesteia în Comunitate este relevat prin faptul că Mănăstirea a fost un centru spiritual de referință, influențând viața religioasă a locuitorilor din Arad și din regiune. Mănăstirile benedictine aveau un rol crucial în educația religioasă și în dezvoltarea culturii locale, prin:

- copierea manuscriselor, predarea și învățătura;
- oferirea de slujbe religioase regulate, celebrarea sărbătorilor creștine și furnizarea de îndrumare spirituală și confesiune pentru membrii

comunității. Aceasta contribuie la consolidarea credinței și la coeziunea comunității.

2. Educație și formare. Multe biserici și instituții religioase oferă programe de educație religioasă pentru copii și adulți, contribuind la transmiterea cunoștințelor și valorilor creștine în rândul noilor generații.

3. Activități comunitare și sprijin social. Organizarea de evenimente comunitare, grupuri de suport și activități de caritate pentru a ajuta persoanele sărace, bolnave sau în nevoie. Aceste acțiuni consolidează legăturile comunitare și oferă asistență celor mai vulnerabili membri ai comunității.

4. Conservarea și promovarea patrimoniului cultural și spiritual. Bisericele sunt adesea custozii ai tradițiilor și patrimoniului cultural și spiritual local, jucând un rol în conservarea istoriei și identității comunității.

5. Mediere și rezolvare de conflicte. În unele cazuri, Biserica poate servi ca mediator în conflictele dintre membrii comunității, oferind o platformă pentru reconciliere și menținerea păcii sociale.

6. Promovarea dezvoltării locale și a inițiativelor comunitare. Biserica poate fi un partener în proiectele de dezvoltare locală, sprijinind inițiative care îmbunătățesc calitatea vieții în comunitate, cum ar fi construcția de infrastructură, sprijinirea educației sau promovarea sănătății.

Dacă biserica Sf. Martin din Arad a urmat aceste modele generale de implicare, atunci este probabil că a avut un impact semnificativ asupra comunității creștine locale, oferind nu doar un spațiu pentru practicile religioase, ci și un centru de sprijin și dezvoltare comunitară.

7. Influență Economică. Proprietăți și Venituri: Mănăstirea „Sf. Martin” a deținut numeroase proprietăți și terenuri în jurul Aradului, care i-au asigurat surse de venituri. Aceste proprietăți includeau ferme, vii și pajiști, care erau exploatate pentru a susține activitățile mănăstirii. În plus, mănăstirea a fost implicată în activități economice, inclusiv comerțul cu sare și alte bunuri, ceea ce a contribuit la dezvoltarea economică a regiunii și la creșterea influenței sale.

8. Din analiză nu putem neglija **conflictele și schimbările** care au survenit în decursul timpului.

Sfârșitul secolului XII aduce o relaxare îngrijorătoare a clerului catolic, în ce privește normele morale. Numărul mare de preoți care se însoară îl determină pe Papa Inocențiu al III-lea, încă în primii săi ani de pontificat (după anul 1198), să amenințe preoții arădeni cu excomunicarea. Unii clerici, așa cum am arătat, sunt acuzați că folosesc banii Bisericii în interes personal.

Mănăstirea a fost implicată în conflicte cu alte instituții ecleziastice și cu autoritățile locale. Aceste conflicte au avut adesea legătură cu drepturile de proprietate, influența religioasă și administrativă. Aceste schimbări și conflicte în secolele XIII-XIV au determinat ca influența și importanța mănăstirii să cunoască fluctuații. Transformările politice și sociale din regiune, precum și conflictele interne, au afectat statutul și activitatea acesteia. Cu toate acestea, mănăstirea a reușit să mențină un rol important până la sfârșitul Evului Mediu.

În concluzie, Capitlul Sfântului Martin din Arad, prin prezența călugărilor benedictini, nu numai că a fost un centru spiritual și religios de mare importanță, dar a servit și ca un loc esențial pentru adevărarea documentelor, reflectând astfel o dimensiune administrativă și societală semnificativă în cadrul comunității medievale. Acești călugări, cu dedicarea lor față de învățăturile benedictine și prin eforturile lor de a menține un centru de cultură și educație, au avut un rol crucial în conservarea și transmiterea cunoștințelor și tradițiilor într-o perioadă în care astfel de valori erau adesea amenințate de instabilitatea politică și socială.

Legătura dintre Capitlul Sfântului Martin și cavalerii medievali adaugă o dimensiune fascinantă și complexă istoriei sale. Prezența acestor cavaleri, însoțind demnitarii vremurilor, nu doar că subliniază importanța Capitlului ca loc de întâlnire pentru elita medievală, dar reflectă și rolul său ca punct de intersecție între lumea spirituală și cea temporală. Cavalerii, adesea văzuți ca apărători ai credinței și ai valorilor cavaleriești, își găseau în astfel de locuri sacre o sursă de inspirație spirituală și un punct de plecare în misiunile lor, fie ele de natură militară sau de pelerinaj.

Astfel, prin împletirea tradițiilor religioase cu cele cavaleriești, Capitlul Sfântului Martin din Arad reprezintă un exemplu elocvent al modului în care diferitele sfere ale societății medievale – religioasă, militară și administrativă – puteau să coexiste și să se întrepătrundă, contribuind împreună la dezvoltarea și prosperarea comunităților lor. Această interconexiune între călugări benedictini și cavalerii medievali la Capitlul Sfântului Martin evidențiază complexitatea vieții medievale și ne amintește de rolul crucial pe care l-au avut instituțiile religioase în structurarea și menținerea ordinii sociale și culturale în Evul Mediu.

Mănăstirea Benedictină „Sf. Martin” din Arad a avut un impact major asupra regiunii în perioada medievală. Rolul său religios, economic și administrativ a fost esențial pentru dezvoltarea Aradului și a regiunii în general. Ca instituție benedictină, a contribuit la viața spirituală și culturală a comunității, influențând atât aspectele religioase, cât și cele economice și sociale ale vremii.

BIBLIOGRAFIE

Márki, Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, vol. I, Arad, 1892.

Rusu, Adrian Andrei, Hurezan, George Pascu, *Biserici medievale din județul Arad*, Arad, Complexul Muzeal Arad, 2001.

[https://bibliotecaarad.ro/wp-content/uploads/2020/02/105-Dic % C8 %9 Bionar-comune-Arad-vol.-III-.pdf](https://bibliotecaarad.ro/wp-content/uploads/2020/02/105-Dic_%20C8_%20Bionar-comune-Arad-vol.-III-.pdf) (accesat la 12.10.2024)

<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/3645/?pg=0&bbox=-979%2C-3815%2C6272%2C727> (accesat la 10.12.2024)

ANEXE

ARHIVA DIPLOMATICĂ (secțiunea Q) • Din arhiva trezoreriei (E) • MKA, Neo-regestrata acta (Q311) • 16732

DL - DF	16732
Întâlnire	18-11-1468
Editor	ARADIFARĂ CAP
Semn vechi	Q 311 / 1654 37 ARHIVA DIPLOMATICĂ (secțiunea Q) • Din arhiva trezoreriei (E) • MKA, Neo-regestrata acta (Q 311)
Forma de supraviețuire	Original
Sigiliu	Pe partea din spate
Înregistrează-te	octavo die f. Martini . NRA. f. 1654 ore. 37. Că Arad înaintea capitolului, în numele fiilor lui Mihály din Mothnok: Mátyás și Péter, diaconul János Komyath îl interzice regelui Mátyás să doneze părțile moșilor Zadoriaka, Lyky, Dez, Zewles și Zenthmaria din județul Arad și Mihály Mezergyan să solicite, ocupându-le și folosindu-le. Original, pe hârtie. Cu un fragment de sigiliu pe spate.

Registre Ová, volumul 16 / pag. 20

Manager de conținut

mn MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR Arhivele Naționale ale Arhivelor Naționale Maghiare

ARHIVA DIPLOMATICĂ (secțiunea Q) • Arhivele familiei (din secțiunea P) • Familia Festetics (Q73) • 91697

DL - DF	91697
Întâlnire	16-11-1363
Editor	CSNÁD CAPITAL
Semn vechi	Q 73 / IGN MISC 47 ARHIVE DIPLOMATICE (Secțiunea Q) • Arhivele familiei (din secțiunea P) • Familia Festetics (Q 73)
Forma de supraviețuire	Original
Sigiliu	Închidere
Înregistrează-te	V. p. Martini . O publicație a capitolului Csanád. În numele fiilor lui Pósa i Zudy: maestrul István, Miklós și Balázs, familia lor îl interzice pe stăpânul cruciaților din Óbuda în posesia Zombóthel (Arad) județul din vânzarea, închirierea sau altă înstrăinare viitoare a părții lor, adică Arad iar capitolul din dobândirea ei, pentru că partea se învecinează cu moșile haiducilor, deci dobândirea lui le aparține în primul rând. Rămășițe din original, hârtie, sigiliu. - Sursa registrului: registru OL (IIa)

Manager de conținut

mn MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR Arhivele Naționale ale Arhivelor Naționale Maghiare
a hua legatura

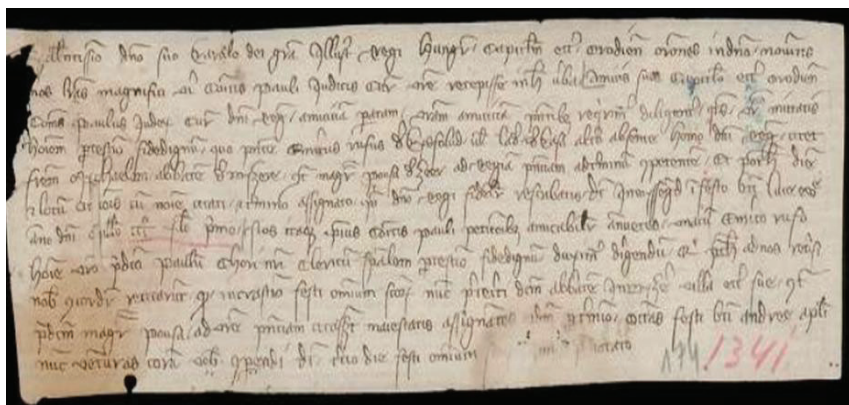
Documente emise de către Capitlul Sf. Martin din Orod, ca notariat de adeverire cu privire la diferite litigii între petenți, pentru diverse parcele de pământ.

Documentele se afla in diferite arhive ungare.

Sursa: <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/3645/?pg=0&bbox=-979%2C-3815%2C6272%2C727> (accesat la 10.12.2024)

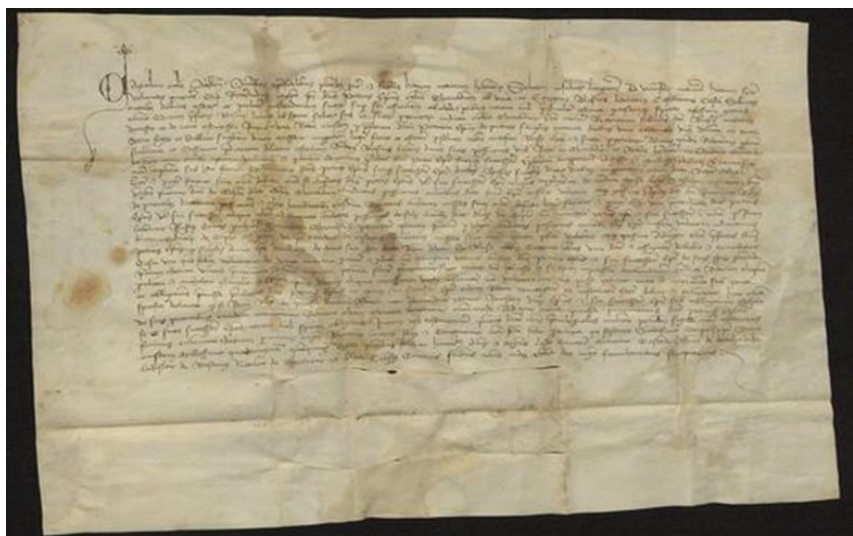
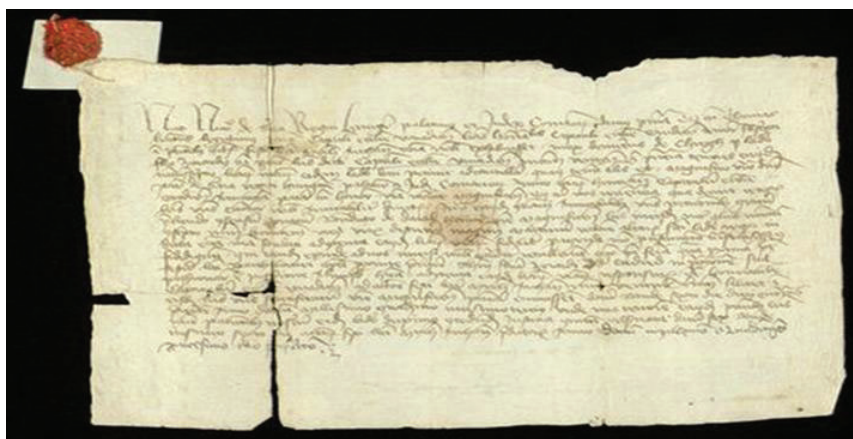
Bazilica romanică de la Vladimirescu (Glogovăț) a fost inaugurată în anul 1224, cu hramul Sf. Martin, în prezența reginei Yolantha de Courtenay (soția regelui Andrei al II-lea al Ungariei). Tot în acel loc s-a aflat reședința prepoziturii (centru ecleziastic) și a capitlului (loc de adevărare) de Orod. Ruinele bazilicii se pot vedea în spatele Bisericii Romano-Catolice din Vladimirescu.

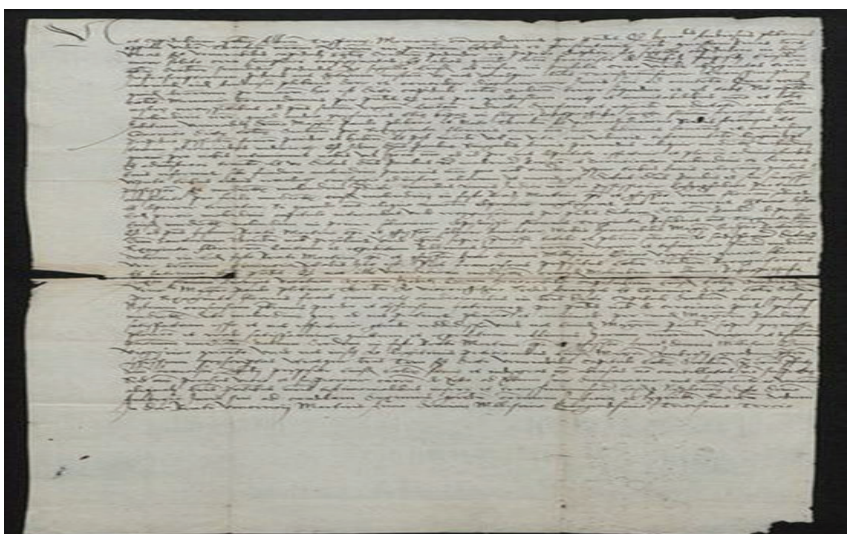

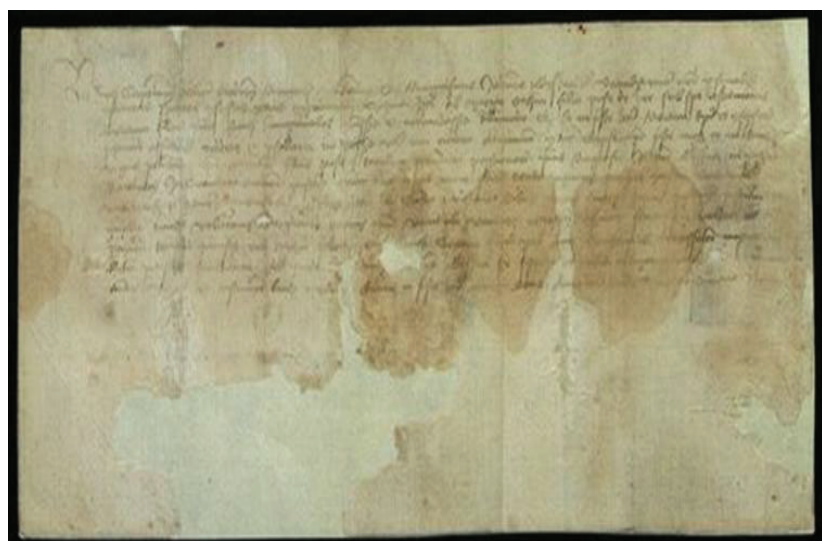
Omnium Sanctorum. Capitolul arădean Sf. Martin, pentru Regele Carol I. Prin ordinul judecătorului regional Pál din 18 octombrie 1341, starețul Mihály din vila Byzere (jud. Arad) a fost chemat la prezența regală în ziua de opt a sărbătorii lui Luca (7 decembrie) împotriva maestrului Pósa Szeri.

Original, text integral. Hârtie, sigiliu rupt.

Sursa registrlui: registru OL (Ila)

**Căile Crucii din ascetism, în armură:
„Drumul spiritual, de la Sfântul Martin la Templieri
prin Regula Benedictină”**

**The Way of the Cross – from asceticism, in armor:
‘The spiritual journey, from Saint Martin to the Templars
through the Benedictine rule’**

*Cavaler Templier, ofițer, Remus Ionel BARNA
membru corespondent al Academiei Templiere de la Roma*

Abstract

This title captures the essence of the spiritual and institutional transformation from a life of contemplation and individual prayer, characteristic of the early monks and ascetics, towards an active and military involvement of Christian knights, while also emphasizing the pivotal influence of monastic rules in this transition.

The Model of the Christian Knight, Saint Martin of Tours, before becoming a revered saint, was a soldier in the Roman army, later known for renouncing military life and dedicating himself entirely to Christianity. His conversion and acts of charity became legends that inspired generations. He was one of the early promoters of the idea of the Christian knight, through his personal example of renouncing violence and dedicating himself to serving others and God.

Saint Benedict of Nursia: The Rule of Saint Benedict established principles of community life, discipline, prayer, and work, which were adopted and adapted by many monastic and chivalric orders. The concepts of stability and dedication to a higher cause resonated strongly with chivalric orders, which saw in these principles a model for life.

The Spirituality of Chivalry: Saint Bernard of Clairvaux was a central figure in legitimizing and promoting chivalric orders, especially the Templars. His writings and sermons exalted chivalry as a form of Christian service, combining religious fervour with military duty. Bernard reinterpreted monastic ideals in a chivalric context, presenting the struggle for defending the faith and protecting pilgrims as acts of divine devotion.

Connection with the Templars: As a chivalric order, they embodied the ideals promoted by Saint Martin, Saint Benedict, and Saint Bernard, combining monastic discipline with military duty. The creation of the ‘Knights of Christ’ was directly influenced by this spiritual synthesis, in which armed combat and dedication to protecting the faith and the faithful were seen as supreme forms of religious service.

In conclusion, the essence of the connection between St. Martin, St. Benedict, St. Bernard, and the Templar Knights lies in the integration of monastic spirituality into the ethos of chivalry, which had a profound and lasting impact on medieval Europe, reshaping not only the identity and behaviour of knights but also the social, political, and religious structure of the continent. This

synthesis of spiritual and military life created a model of Christian chivalry that deeply influenced European culture, history, and spirituality, leaving a legacy that continues to this day.

Keywords: *asceticism, St. Martin, Templars, Benedictine rule.*

*„Doamne, dacă poporul Tău mai are nevoie de serviciile mele,
nu voi evita osteneții. Facă-să voia Ta”*

Sfântul Martin din Tours

Introducere

Acest titlu captează esența transformării spirituale și instituționale de la viața de contemplație și rugăciune individuală, caracteristică primilor călugări și asceți, spre o implicare activă și militară a cavalerilor creștini, subliniind totodată influența pivotală a regulilor monahale în această tranziție.

Lucrarea „Drumul de la Sfântul Martin la Templieri prin Regula Benedictină” reprezintă o explorare profundă a intersecției dintre spiritualitate, disciplină și istoria europeană medievală.

Prin aceasta lucrare dorim să conturăm un traseu atractiv și coerent, în care valorile creștine sunt nu doar promovate, ci și trăite prin exemplul conștient al unor figuri emblematice, precum Sfântul Martin, Sf. Benedict și Cavalerii Templieri.

Ideea centrală a parcursului spiritul al sacrificiului și al disciplinei se dovedește a fi o temă constantă în terminologia utilizată, dar și în exemplele oferite. Sacrificiul este pus în legătură cu modelul ascetic promovat de Sf. Martin și de către Sf. Benedict, prin *Regula Benedictină*, ceea ce face ca discuția să fie relevantă nu doar din punct de vedere teologic, ci și din perspectiva dezvoltării culturale a Europei medievale.

Astfel, reiterăm argumentul conform căruia o viață trăită în rugăciune și muncă, întărită de disciplina asumată, poate conduce la o „armură spirituală” ce protejează ființa umană în fața provocărilor vieții.

Conceptul de „Căi ale Crucii” este de asemenea fundamentat și utilizat ca un simbol al călătoriei ascetice, evidențiind relația profundă dintre suferință, mântuire și împlinirea idealurilor creștine.

Urmare a acestor căi, nu numai că putem defini caracterul individual al celor care le-au adoptat, dar are și un impact semnificativ asupra istoriei religioase și culturale a Europei, un aspect care merită o analiză mai amănunțită, eventual abordând și dimensiunea sociopolitică a acestor evoluții.

Textul face apel la o înțelegere integrativă a spiritualității, evidențiind cum contemplarea se îmbină cu acțiunea și cum spiritul poate coexista în armonie cu faptele.

Această abordare holistică este o necesitate în discuțiile contemporane asupra spiritualității, oferind un cadru în care tradițiile anterioare pot fi revalorizate și înțelese în lumina provocărilor actuale.

Lucrarea oferă o viziune inspiratoare asupra legăturii dintre spiritualitate, disciplină și acțiune în contextul istoriei medievale europene. Analiza profundă a relației dintre valoarea sacrificială a credinței și impactul social al acesteia oferă un punct de plecare pentru studii ulterioare în domeniul teologiei, istoriei și studiilor culturale.

Apreciez ca textul transmite un mesaj pertinent despre puterea transformatoare a credinței și invit cititorii să îmbrățișeze un drum spiritual autentic, fundamentat pe principii solide de contemplare și acțiune.

Contextul istoric și spiritual al perioadei în care au trăit Sfântul Martin, Sfântul Benedict și apariția templierilor

Sfântul Martin de Tours (cca. 316-397) a trăit într-o perioadă de tranziție pentru creștinism, care a trecut de la statutul de religie persecutată la cel de religie dominantă în Imperiul Roman, odată cu Edictul de la Milano în 313. Această perioadă a fost marcată de consolidarea Bisericii creștine și de începuturile monahismului în Occident.

Sfântul Martin, cunoscut pentru viața sa ascetică și pentru actele de caritate, este unul dintre primii sfinți non-martiri venerați în creștinism și a jucat un rol important în popularizarea vieții monahale în Europa de Vest. El a fondat mănăstirea de la Marmoutier, care a devenit un model pentru viața monahală în regiune.

Sfântul Benedict de Nursia (cca. 480-547) a trăit într-o epocă marcată de declinul puterii centrale a Imperiului Roman de Apus și de migrațiile triburilor germanice, ceea ce a dus la fragmentarea și instabilitatea politică în Italia și în alte părți ale Europei. În acest context de incertitudine, monahismul a oferit o sursă de stabilitate spirituală și socială.

Sfântul Benedict este cel mai cunoscut pentru *Regula Benedictină*, un set de precepte pentru viața monahală care a pus accent pe echilibrul dintre rugăciune, muncă manuală și lectură spirituală. Regula sa a devenit fundamentul organizării vieții monahale în Occident și a avut o influență profundă asupra dezvoltării culturii și educației în Evul Mediu.

Ordinul Templier (fondat în 1118) a apărut în perioada cruciadelor, un timp de război religios și expansiune teritorială creștină în Orientul Mijlociu. După cucerirea Ierusalimului în 1099, pelerinajele creștine în Țara Sfântă au devenit tot mai populare, dar și periculoase din cauza atacurilor asupra pelerinilor.

Templierii au fost fondați inițial pentru a proteja acești pelerini, evoluând rapid într-o forță militară și financiară semnificativă. Ordinul a combinat idealurile cavalerismului cu cele ale vieții monahale, adoptând o regulă bazată pe principiile benedictine, adaptată de Sfântul Bernard de Clairvaux. Templierii au fost printre primele ordine militare creștine și au avut un rol important în cruciade și în politica europeană a timpului.

Remarcăm faptul că aceste perioade reflectă evoluția creștinismului de la o religie persecutată la o forță spirituală și politică dominantă în Europa, evidențiind modul în care spiritualitatea a influențat structurile sociale, politice și militare ale timpului.

În acest context, destul de larg din punct de vedere al temporalității, este necesar să analizăm legătura spirituală și influența pe care aceștia au avut-o.

Legătura spirituală și influențele pe care Sfântul Martin, Sfântul Benedict și, prin intermediul Sfântului Bernard de Clairvaux, au avut-o asupra dezvoltării ordinelor cavalești sunt profunde și are mai multe fațete. Aceste figuri au contribuit la modelarea ideologiei și practicilor care au definit cavalerismul creștin în Evul Mediu, creând o punte între ascetismul monahal și ethosul militar.

Sfântul Martin, înainte de a deveni un sfânt venerat, a fost soldat în armata romană, fiind ulterior cunoscut pentru renunțarea la viața militară și dedicarea sa totală față de creștinism. Conversia și actele sale de caritate au devenit legende care au inspirat generații. Sf. Martin a fost unul dintre primii promotori ai ideii de cavaler creștin, prin exemplul său personal de renunțare la violență și dedicare față de slujirea aproapelui și a lui Dumnezeu. Această combinație între curajul fizic și smerenia spirituală a devenit ulterior un ideal pentru cavalerii creștini.

Regula Sfântului Benedict a stabilit principii de viață în comunitate, disciplină, rugăciune și muncă, care au fost adoptate și adaptate de multe ordine monahale și cavalești. Conceptul de stabilitate (*stabilitas loci*) și dedicarea în slujba unei cauze mai înalte au rezonat puternic cu ordinele cavalești, care au văzut în aceste principii un model de viață.

Astfel, ethosul benedictin de ordine, dedicare și comunitate a influențat profund structura și regulile ordinelor cavalești, încurajând dezvoltarea unui spirit de frăție și sacrificiu.

Sfântul Bernard de Clairvaux a fost figura centrală în legitimarea și promovarea ordinelor cavalești, în special a templierilor. Scrierile și predicile sale au exaltat cavalerismul ca pe o formă de slujire creștină, combinând fervoarea religioasă cu datoria militară. Sfântul Bernard a reinterpretat idealurile monahale într-un context cavaleresc, prezentând lupta pentru apărarea credinței și protejarea pelerinilor ca pe un act de devoțiune divină. Prin aceasta, acesta a creat o viziune spirituală care a încurajat nașterea și dezvoltarea ordinelor cavalești, totodată oferindu-le o bază ideologică și spirituală solidă.

Templierii, ca ordin cavaleresc, au încarnat idealurile promovate de Sfântul Martin, Sfântul Benedict și Sfântul Bernard, combinând disciplina monahală cu datoria militară. Fiind „cavaleri ai lui Hristos”, au fost direct influențați de această sinteză spirituală, în care lupta armată și dedicarea față de protejarea credinței și a credincioșilor erau văzute ca forme supreme de slujire religioasă.

Pe baza acestor fapte, putem spune că legătura spirituală și influența acestor figuri asupra dezvoltării ordinelor cavalești evidențiază o evoluție a înțelegerii rolului credinței în viața și acțiunile individuale, de la ascetismul personal la slujirea activă în lume, sub steagul crucii.

Aceste influențe au modelat în mod decisiv ethosul cavalerismului medieval, punând bazele pentru o tradiție care a combinat credința cu acțiunea, spiritualitatea cu lupta armată.

Totodată, apariția ordinului cistercian corespunde cu cea a templierilor, a căror susținere va fi încredințată Sfântului Bernard. Scriind „Elogiul său către Noua Miliție”, validând conceptul de călugăr-soldat, Sf. Bernard a oficializat nașterea unei noi cavalerii – ale cărei prime impulsuri de emancipare au apărut odată cu prăbușirea imperiului carolingian.

Conții de Anjou, Champagne și Flandra, care au investit în noua miliție, aveau în comun faptul că erau mai bogați și mai puternici decât regele Franței, ai cărui vasali erau. Ei doreau să guverneze *cu rege* și numai *sub rege*. Pentru ei, *Stricta Observantă Benedictină a Cistercienilor* a reamintit pe bună dreptate principiile fondatoare ale Sfântului Benedict care aduseseră ideea limitării autorității prin lege și a desemnării titularului acestei autorități prin alegere. Pentru ei, cavalerismul Templului și regatul latin al Ierusalimului au reprezentat ocazia de a defini noi baze pentru legitimitatea puterii inspirate de instituțiile cisterciene și care au pus sub semnul întrebării dreptul feudal.

De altfel, Capitlul General al Templierilor este modelat după modelul fratelui său mai mare: capitlul cistercian al Strictei Observante Benedictine.

Daca citim învățăturile Sfântului Martin, vom vedea rolul său în promovarea monahismului și a vieții de ascetism. Sfântul Martin de Tours este una dintre cele mai remarcabile și venerate figuri din istoria creștinismului timpuriu și medieval. Născut în Pannonia, într-o familie păgână, Martin a fost introdus în viața militară de tânăr, urmând cariera tatălui său în armata romană.

Convertirea sa la creștinism, s-a făcut în timp ce încă era soldat în armată și marchează un punct de cotitură în viața sa și în istoria spirituală creștină.

Una dintre cele mai cunoscute povești despre Sfântul Martin, din perioada în care era soldat, este actul său de caritate, în care a împărțit mantaua sa cu un cerșetor într-o zi rece de iarnă la Amiens. Această faptă de bunătate a devenit emblematică pentru viața sa ulterioară de serviciu și sacrificiu. În acea noapte, Martin a avut o viziune a lui Iisus îmbrăcat cu jumătate din mantaua pe care a dăruit-o, ceea ce l-a convins să se boteze și să-și dedice viața creștinismului.

După ce a părăsit armata, Martin s-a dedicat vieții de ascet, căutând să trăiască în sărăcie, rugăciune și izolare, inspirându-se din exemplul primilor eremiți creștini. A călătorit în Italia și pe Insula Gallinara (în apropiere de Genova), unde a practicat un stil de viață ascetic intens. Întors în Franța, Martin a fondat una dintre primele mănăstiri cunoscute din Europa Occidentală, la Ligugé, lângă Poitiers, punând astfel bazele monahismului în această regiune.

Martin a fost ales episcop de Tours în 371, dar, în ciuda noii sale poziții, a continuat să trăiască conform principiilor ascetice. A fondat mănăstirea Marmoutier în Tours, care a devenit un centru pentru răspândirea creștinismului și a practicilor monahale în Franța.

Sf. Martin este cunoscut pentru misiunile sale evanghelizatoare în zonele rurale, pentru distrugerea templelor păgâne și pentru construirea de biserici pe ruinele acestora, promovând astfel creștinismul în rândul populațiilor locale.

Învățăturile și viața Sfântului Martin s-au concentrat pe iubirea și mila față de săraci, pe pacifism și pe practica ascetismului ca mijloc de apropiere de Dumnezeu. El a fost unul dintre primii sfinți non-martiri venerați în Biserica Creștină și moștenirea sa spirituală a influențat profund dezvoltarea monahismului occidental și a idealurilor creștine de caritate și serviciu.

Sfântul Martin de Tours rămâne o figură emblematică pentru creștini, simbolizând tranziția de la creștinismul practicat ca militar la cel bazat pe compasiune și slujirea celor nevoiași.

Viața și învățăturile sale au pavat drumul pentru dezvoltarea ulterioară a monahismului și au inspirat generații de credincioși să urmeze calea ascetismului și a serviciului altruist.

Sfântului Martin a avut o mare influență asupra dezvoltării timpurii a monahismului, iar valorile sale de umilință, caritate și dedicare față de credință au fost preluate de mișcările monahale ulterioare. Influența Sfântului Martin asupra dezvoltării timpurii a monahismului în Europa Occidentală este semnificativă și durabilă. Prin viața sa și prin mănăstirea pe care a fondat-o, Sf. Martin a stabilit un model pentru practica monahală care a influențat profund mișcările monahale ulterioare. Elementele de bază ale acestui model includ umilința, caritatea și dedicarea față de credință, valori care au devenit coloana vertebrală a spiritualității monahale creștine.

Sfântul Martin este cunoscut pentru **umilința** sa profundă, o trăsătură care l-a distins chiar și după ce a devenit episcop de Tours. El a ales să trăiască într-o simplă și modestă chilie în locul unei reședințe episcopale, promovând o viață de sărăcie și simplitate. Această umilință nu era doar personală, ci și o învățătură pentru cei care îl urmau, încurajându-i să se abțină de la mândrie și de la acumularea de bunuri materiale.

Valorile sale de umilință au fost adoptate în mod larg în monahism, unde sărăcia și simpla trăire au devenit elemente esențiale ale vieții monahale, urmând exemplul lui Hristos.

Sfântul Martin este cunoscut în istorie și prin **actele sale de caritate**, cel mai celebru fiind împărțirea mantalei cu un cerșetor. Această faptă simbolizează nu doar generozitatea materială, ci și recunoașterea demnității în fiecare persoană, indiferent de statutul său social. Acest act de caritate a devenit un exemplu pentru comunitățile monahale, care au adoptat ospitalitatea și îngrijirea săracilor ca parte integrantă a misiunii lor. Mănăstirile au devenit locuri de refugiu pentru cei în nevoie, reflectând valorile de caritate promovate de Martin.

Viața Sf. Martin a fost definită de o dedicare neclintită față de credința creștină, manifestată prin evanghelizare, prin lupta împotriva păgânismului și prin construirea de biserici. Această dedicare a inspirat mișcările monahale să adopte roluri active în răspândirea creștinismului și în consolidarea comunităților de credință. Monahii au urmat exemplul lui Martin, implicându-se în misiuni, în

educația creștină și în activități caritabile, contribuind astfel la formarea și la întărirea Bisericii Creștine în Evul Mediu.

Povestea sa de împărțire a mantalei cu un cerșetor, precum și dedicarea sa față de viața monahală și episcopală, sunt apreciate în mod universal ca exemple de viață creștină autentică. Sfântul Martin este venerat ca sfânt în tradițiile catolică, ortodoxă, dar și în unele ramuri ale protestantismului, ceea ce îl face un punct de convergență pentru dialogul ecumenic.

Prin actele sale de milostenie și compasiune, empatie și compasiune, Sf. Martin a arătat că iubirea și grija față de aproapele sunt mai presus de diferențele doctrinare sau etnice, promovând astfel valorile ecumenice ale înțelegerii și respectului reciproc între diferitele comunități creștine.

Totodată, este văzut ca o figură ecumenică, promovând unitatea și pacea între diferitele confesiuni creștine și, prin extensie, între diversele comunități și culturi. Într-o lume adesea divizată de conflicte religioase, etnice și politice, exemplul său subliniază importanța dialogului, toleranței și înțelegerii reciproce.

Valorile promovate de Sfântul Martin – umilința, caritatea și dedicarea față de credință – au fost preluate și dezvoltate ulterior de figura emblematică a monahismului occidental.

Sfântul Benedict de Nursia prin *Regula Benedictină*, pune accentul pe comunitate, rugăciune și muncă, a încorporat și a extins aceste valori martinieni, stabilind un cadru pentru viața monahală care a influențat nenumărate generații de călugări.

Influența Sfântului Martin asupra monahismului și valorile pe care le-a promovat au contribuit la modelarea spiritualității creștine occidentale, oferind un model de viață dedicată slujirii lui Dumnezeu și a aproapelui. Această moștenire spirituală continuă să inspire și astăzi, evidențiind importanța umilinței, a carității și a dedicării practicii religioase în viața de zi cu zi.

În concluzie, atât viața Sfântului Martin, cât și unele dintre acțiunile Ordinului Templier reflectă valorile ecumenice de unitate, pace și dialog între diferitele tradiții creștine și chiar dincolo de acestea.

Prin promovarea compasiunii, toleranței și înțelegerii reciproce, figura Sfântului Martin continuă să inspire mișcări ecumenice, subliniind importanța construirii de punți între comunitățile de credință diferite.

Exemplul Sfântului Martin de Tours și moștenirea lăsată ordinelor cavaleresti, în special în Ordinului Templier, continuă să fie relevante pentru societatea și spiritualitatea contemporană, oferind lecții valoroase în ceea ce privește serviciul comunitar și acțiunile umanitare.

Aceste valori pot fi interpretate și aplicate în contextul provocărilor și nevoilor actuale ale lumii. Actul de caritate al Sfântului Martin, împărțirea mantalei sale cu un cerșetor, simbolizează esența altruismului și a compasiunii. În lumea contemporană, acest gest poate fi recontextualizat ca un apel la acțiuni umanitare și la voluntariat, încurajând oamenii să ajute persoanele în nevoie, să sprijine cauze sociale și să contribuie la bunăstarea comunității.

Regula Sfântului Benedict, scrisă de Benedict de Nursia în jurul anului 540 d. Hr. pentru mănăstirea pe care a fondat-o la Monte Cassino, Italia, a devenit unul dintre cele mai influente documente în dezvoltarea monahismului creștin occidental.

Această regulă stabilește un cadru detaliat pentru viața monahală, punând accent pe echilibrul între rugăciune, muncă manuală și lectură spirituală. Principiile sale de bază, care combină strictețea cu moderația, au creat un model de viață monahală care a fost adoptat pe scară largă în Europa medievală.

Principiile de bază ale Regulii Sfântului Benedict, Ora et Labora (Rugăciune și Muncă)

Este stabilit un echilibru între rugăciune (liturgia orelor, celebrată de mai multe ori pe zi) și munca manuală, văzând în ambele expresii ale slujirii divine. Această echilibrare între activitățile spirituale și cele lumești a devenit un aspect central al vieții monahale. Viața călugărilor trebuie să fie echilibrată între rugăciune și muncă. Rugăciunea este centrală, dar trebuie completată de muncă, fie ea manuală sau intelectuală, care contribuie la bunul mers al comunității și la susținerea ei materială.

Monahii sunt încurajați să rămână în aceeași comunitate monahală pentru tot restul vieții, promovând astfel loialitatea față de comunitate și evitând instabilitatea.

Monahii sunt chemați să-și asume un angajament pe viață pentru conversiunea personală și spirituală, căutând să trăiască conform valorilor evanghelice în fiecare zi. Călugării sunt chemați la o transformare continuă a vieții lor, prin practicarea virtuților, renunțarea la egoism și înaintarea în viața spirituală. Aceasta implică o disponibilitate constantă de a crește și de a se schimba în conformitate cu învățăturile lui Hristos.

Sub autoritatea unui abate, care este considerat reprezentantul lui Hristos în mănăstire, monahii sunt chemați să practice ascultarea umilă, ca mijloc de renunțare la voința proprie și de apropiere de Dumnezeu.

Prin voturile de sărăcie, monahii renunță la proprietăți personale, trăind în simplitate pentru a-și concentra viața pe valorile spirituale, în locul celor materiale.

Viața monahală se desfășoară în comunitate, subliniind importanța fraternității, a împărtășirii bunurilor și a luării deciziilor în comun, cu scopul de a trăi în armonie și de a se sprijini reciproc pe calea spirituală.

Tăcerea este esențială pentru viața monahală, fiind considerată un mijloc de a cultiva liniștea interioară și de a favoriza meditația și rugăciunea. Călugării sunt încurajați să vorbească doar atunci când este necesar și să evite vorbirea inutilă.

Regula Sfântului Benedict a avut un impact profund asupra monahismului occidental, devenind modelul predominant pentru viața monahală în Europa medievală. Flexibilitatea și echilibrul său au făcut-o accesibilă și atractivă pentru

diverse comunități, care au adoptat-o ca un ghid pentru organizarea vieții monahale.

Printre impactele sale majore se numără:

- Prin această regulă s-a oferit un cadru clar și detaliat pentru viața de zi cu zi în mănăstiri, contribuind la uniformizarea practicilor monahale peste tot în Occident;
- Promovarea culturii și educației, prin accentul pus pe lectura spirituală și pe copierea manuscriselor, mănăstirile benedictine au devenit centre importante de cultură, contribuind la păstrarea și transmiterea cunoștințelor în Evul Mediu;
- Mănăstirile benedictine au avut un rol important în dezvoltarea agriculturii, în reabilitarea terenurilor și în asistența socială, devenind centre de inovație și sprijin pentru comunitățile locale fiind părtașe la dezvoltarea economică și socială a locurilor în care erau prezente.
- Regula a creat un model de consistență spirituală și de viață comunitară care a promovat stabilitatea, pacea și armonia, oferind un exemplu de organizare socială bazată pe principii creștine.

Astfel, Regula Sfântului Benedict a jucat un rol esențial în modelarea spiritualității și a vieții monahale în Occident, influența sa persistând până în prezent în multe comunități monahale și religioase afirmând legăturile dintre idealurile benedictine de muncă, rugăciune și viață comunitară și valorile cavalești de disciplină, loialitate și serviciu.

Legăturile dintre idealurile benedictine și valorile cavalești reprezintă o chintesență fascinantă care a influențat profund cultura și spiritualitatea Europei medievale. Această intersecție între monahism și cavalerism a fost catalizată de nevoia de a integra viața spirituală cu acțiunile lumești, în special în contextul războaielor religioase și al apărării creștinătății.

Pe această bază vom putea explora modul în care principiile de muncă, rugăciune și viață comunitară specifice *Regulei* Sfântului Benedict s-au armonizat cu valorile cavalești de disciplină, loialitate și serviciu, creând o nouă paradigmă pentru nobilimea creștină.

Valorile cavalești

Idealul Benedictin de muncă și disciplină („labora”) este unul dintre stâlpii vieții cotidiene benedictine, văzuți ca mijloace de slujire față de comunitate și față de Dumnezeu. Disciplina strictă în derularea sarcinilor zilnice este esențială pentru menținerea ordinii și eficienței în mănăstire.

Din punct de vedere al idealului cavaleresc, disciplina este, de asemenea, fundamentală în formarea și menținerea unui cavaler. Exercițiile fizice, antrenamentele militare și respectarea codului de conduită necesită o autodisciplină riguroasă, similară cu cea monahală, dar aplicată în scopul pregătirii pentru luptă și protejarea celor slabi.

Rugăciunea și Loialitatea: Idealul Benedictin: Rugăciunea („ora”) ocupă un loc central în viața monahală, fiind modalitatea prin care monahii își exprimă

loialitatea și devotamentul față de Dumnezeu. Prin rugăciune constantă, comunitatea menține o relație vie cu divinitatea.

Prin interpretarea idealului cavaleresc, loialitatea este esențială în codul cavaleresc, fie că este vorba de loialitatea față de suveran, față de camarazi sau față de principiile creștine.

Rugăciunea și meditația spirituală sunt încurajate pentru a întări această loialitate și pentru a căuta îndrumare divină în acțiunile lor.

Viața comunitară, privită prin prisma idealului benedictin, este în inima monahismului, promovând partajarea bunurilor, sprijinul reciproc și luarea deciziilor în comun. Această structură comunitară este văzută ca un cadru pentru serviciul neobosit față de Dumnezeu și comunitate.

Dacă vom căuta să găsim idealul cavaleresc, vom vedea ca serviciul este, de asemenea, un pilon al eticii cavalerești, fie că este vorba de protecția pelerinilor, apărarea țării sau asistența acordată celor în nevoie.

Valorile cavalerești promovează un sentiment de fraternitate și solidaritate, asemănător cu cel din viața monahală, unde serviciul față de alții este considerat o onoare și o datorie sacră.

Observăm că integrarea idealurilor benedictine în ethosul cavaleresc a creat un model de cavalerie creștină care a îmbinat lumea spirituală cu cea terestră, oferind un exemplu de viață care era în același timp contemplativă, dar și activă. Această sinteză între monahism și cavalerism nu doar că a influențat dezvoltarea spirituală și socială a Europei medievale, dar a și lăsat o moștenire durabilă în ceea ce privește conceperea rolului nobilimii într-o societate creștină.

Legăturile dintre idealurile benedictine și valorile cavalerești sunt adânc înrădăcinate într-o înțelegere comună a disciplinei, loialității și serviciului ca fundamente ale vieții spirituale și sociale. Deși monahismul și cavalerismul pot părea la prima vedere să aparțină unor sfere diferite ale societății medievale, valorile lor fundamentale se intersectează și se reflectă reciproc, evidențiind o continuitate spirituală și etică între cele două.

În monahismul benedictin, disciplina este esențială pentru menținerea ordinii și a armoniei în viața comunitară. Regula Sfântului Benedict subliniază importanța ascultării și a respectării unui orar strict de rugăciune și muncă, promovând autocontrolul și dedicarea față de un stil de viață spiritual. Această structură oferă un cadru prin care monahii își pot dedica viața slujirii lui Dumnezeu și a comunității.

În cavalerism, disciplina este, de asemenea, o virtute centrală, necesară pentru menținerea ordinii și pentru îndeplinirea datoriilor. Cavalerii erau supuși unui cod de conduită strict, care le cerea să-și controleze impulsurile, să se antreneze neobosit și să-și respecte jurămintele. Disciplina în rândul cavalerilor asigură eficiența lor ca luptători și loialitatea față de seniorii lor și față de cauza creștină.

Constatăm că în comunitățile benedictine loialitatea este manifestată prin stabilitatea monahului față de mănăstirea sa și prin obediența față de abate.

Această loialitate consolidează sentimentul de apartenență la comunitate și asigură continuitatea și coeziunea grupului.

Pentru cavaleri, loialitatea este un principiu esențial care îi leagă de suveranul lor, de camarazii lor de arme și de valorile cavaleriești. Loialitatea se manifestă prin devotamentul neclintit față de cauzele și persoanele pe care le servesc, fiind gata să-și sacrifice viața în apărarea lor.

Monahismul benedictin pune un accent deosebit pe serviciu ca formă de exprimare a iubirii creștine, fie că este vorba de munca în comunitate, de ospitalitate față de străini sau de rugăciune intercesoră pentru lume. Serviciul este văzut ca o cale de a trăi Evanghelia în mod practic, slujind lui Dumnezeu prin slujirea față de ceilalți.

Valorile cavaleriești includ, de asemenea, serviciul ca element central, însă într-un context mai luptător. Cavalerii sunt chemați să servească ca apărători ai credinței, ai pământului și ai celor vulnerabili. Serviciul lor presupune protejarea Bisericii, a văduvelor și a orfanilor, demonstrând astfel compasiune și justiție.

Aceste legături subliniază o viziune comună asupra vieții, în care disciplina, loialitatea și serviciul nu sunt doar valori individuale, ci principii care structurează întreaga societate medievală, fie că este vorba de comunitățile monahale sau de cele cavaleriești.

În ciuda diferențelor în modul de exprimare a acestor valori atât monahii benedictini, cât și cavalerii urmăresc să trăiască în conformitate cu idealurile creștine, slujindu-l pe Dumnezeu și pe aproapele lor prin viața lor.

Sfântul Bernard de Clairvaux, o figură proeminentă a secolului al XII-lea, a avut un rol decisiv în sintetizarea idealurilor monahale cu cele ale cavalerismului, promovând astfel un model de cavaler creștin devotat și ascetic, care combină devotamentul religios cu curajul militar.

Sf. Bernard, abatele mănăstirii Clairvaux și un lider spiritual influent al vremii sale, a extins aplicabilitatea principiilor monahale la cavalerii creștini, în special prin sprijinul său pentru Ordinul Templierilor și prin scrierile sale, cea mai notabilă fiind lucrarea „Laude despre cavaleria nouă”, prin care a justificat și a spiritualizat rolul cavalerilor templieri.

Sf. Bernard a văzut în cavalerism o cale de a sluji creștinismul nu doar prin forță fizică, ci și prin forță spirituală. El a promovat un model de cavalerie creștină, o sinteză între monahism și cavalerism, care să reflecte principiile evanghelice, evidențiind virtuțile de umilință, milă, și devotament față de Dumnezeu, care erau fundamentale în monahism.

Sf. Bernard a încurajat cavalerii să-și folosească curajul nu pentru glorie personală sau câștig material, ci în serviciul unei cauze mai înalte, respectiv apărarea creștinătății și protecția celor slabi și neajutorați. Acesta a fost un apel la a transforma cavalerismul dintr-o profesie militară într-o vocație spirituală, în care lupta era purtată sub semnul crucii și pentru gloria lui Dumnezeu.

Sf. Bernard a aplicat principiile ascetice ale vieții monahale la viața cavalerilor, sugerând că adevărata cavalerie implică o formă de auto-disciplină și renunțare similară cu cea a monahilor.

A promovat ascetismul și disciplina monahală, ideea de castitate, modestie în vestimentație și simplitate în viața cotidiană, ca mijloace de a păstra puritatea spirituală și de a se concentra pe serviciul divin.

În viziunea lui Bernard, serviciul față de Dumnezeu și față de aproapele era esența cavalerismului creștin. Aceasta includea nu doar protecția fizică a pelerinilor și apărarea Țării Sfinte, ci și un angajament față de valorile creștine, cum ar fi milostenia și protecția văduvelor și orfanilor. Prin aceasta, serviciul devenea o formă supremă de devotament, iar cavalerii erau chemați să-și trăiască credința activ, făcând din lupta lor o ofertă spirituală.

Învățăturile și promovarea cavalerismului creștin de către Sf. Bernard au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării ulterioare a cavaleriei în Europa medievală. Modelul de cavaler creștin devotat și ascetic a influențat nu doar Ordinul Templierilor, dar și alte ordine cavalerești, precum Cavalerii Ioaniți și Cavalerii Teutoni, modelând astfel etosul cavalerismului până în epoca modernă impactul fiind pe termen lung.

Prin aceste contribuții, Sfântul Bernard de Clairvaux a reușit să creeze o punte între lumea monahală și cea cavalească, arătând că dedicarea față de viața spirituală și serviciul activ în lume nu sunt incompatibile, ci, dimpotrivă, se completează reciproc în slujirea creștină.

Regula Templieră și sinteza spiritualității cavalerești

Originea și principiile Regulei Templierilor, evidențiază influențele martiniste, benedictine și bernardine asupra codului lor de conduită și spiritualității.

Ordinul Templierilor, cunoscut oficial ca *Pauperes Commilitones Christi Templique Solomonici* („Sărăcii Cavaleri ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon”), a fost fondat în jurul anului 1118, în urma Primei Cruciade, având ca scop inițial protejarea pelerinilor creștini care călătoreau spre Locurile Sfinte. Originea templierilor este strâns legată de contextul cruciadelor și de nevoia de a asigura siguranța pelerinilor în Țara Sfântă, o regiune plină de pericole după cucerirea Ierusalimului de către creștini.

Principiile Regulei Templierilor

Regula Templierilor a fost formalizată în 1129, la Conciliul de la Troyes, unde a fost aprobată de Biserica Catolică. Documentul original a fost influențat în mod semnificativ de Sfântul Bernard de Clairvaux, care a avut un rol cheie în modelarea spiritualității și codului de conduită al ordinului. Principiile fundamentale ale Regulei Templierilor includeau:

- **Sărăcia:** Templierii trebuiau să renunțe la bunurile materiale și să trăiască în sărăcie, imitând astfel sărăcia lui Hristos și a primilor săi adepți.
- **Castitatea:** Cavalerii erau chemați să practice castitatea, dedicându-se în întregime slujirii lui Dumnezeu și renunțând la plăcerile trupești.

- *Obediența*: Templierii trebuiau să arate o ascultare necondiționată față de superiorii lor, un principiu preluat direct din Regula Benedictină.

Regula Sfântului Benedict a fost un model pentru multe ordine religioase în Evul Mediu, datorită accentului pus pe comunitate, rugăciune și muncă. Templierii au preluat din această regulă principiul obedienței și structura comunitară, aplicându-le în contextul lor militar și spiritual. Deși templierii erau în primul rând un ordin militar, structura lor internă și dedicarea față de viața în comun împărtășeau multe caracteristici cu comunitățile monahale benedictine.

Sfântul Bernard de Clairvaux, în scrierea sa „Laude despre cavaleria nouă”, a oferit o justificare teologică și spirituală pentru existența templierilor, promovând ideea că lupta în numele credinței este un act nobil și sfânt. Sf. Bernard a subliniat importanța luptei spirituale în paralel cu cea fizică, încurajând templierii să fie modele de virtute creștină.

Spiritualitatea bernardină a influențat profund viziunea templierilor asupra propriului lor rol ca și cavaleri ai lui Hristos, combinând ascetismul monahal cu disciplina și curajul cavalerului.

Regula Templierilor, influențată de principiile martiniste, benedictine și de spiritualitatea bernardină, a avut un mare impact asupra codului de conduită și spiritualității templiere și a creat un cadru unic pentru ordin, în care viața ascetică și dedicarea față de serviciul militar se împleteau.

Templierii erau astfel nu doar luptători înarmați, ci și membri ai unei comunități religioase devotate, care urmau un cod strict de conduită morală și spirituală.

Această sinteză între monahism și cavalerism a făcut din Ordinul Templier unul dintre cele mai respectate și influente ordine militare creștine din Evul Mediu, cu un impact de lungă durată asupra istoriei europene și a imaginației colective.

Cavalerii Templieri au reprezentat o încorporare unică și inovatoare a monahismului și cavalerismului, combinând devotamentul religios și disciplina monahală cu curajul și abilitățile militare ale cavalerilor. Ei au creat un model de viață care a fuzionat două sfere aparent disparate ale societății medievale: contemplația spirituală și acțiunea luptătoare. Această sinteză a avut un impact profund atât asupra dezvoltării ulterioare a ordinelor militare creștine, cât și asupra imaginii cavalerismului în cultura europeană. Ei au reprezentat o încorporare a monahismului și cavalerismului, urmărind să trăiască în lume ca monahi luptători, dedicându-se atât vieții spirituale, cât și protecției pelerinilor și apărării Țării Sfinte.

Conform regulii primare a Ordinului Cavalerilor Templieri, ziua Sf. Martin făcea parte din zilele de sărbătoare care trebuiau ținute în Casa Templului, o sărbătoare specială pentru care se fac în mod imperativ recomandări asupra modului în care poate fi prăznuită.

Art. 75 din *Regula Primară* nominalizează principalele zile de sărbătoare: Nașterea Domnului, sărbătoarea Sfântului Ștefan, Sfântul Ioan Evanghelistul,

Sfinții Inocenți, a opta zi de Crăciun, care este ziua de Anul Nou, Epifania, Sf. Maria Candlemas, Sfântul Apostol Mathias, Buna Vestire a Maicii Domnului, Paștele și următoarele trei zile, Sfântul Gheorghe, Sfinții Filip și Iacov, doi dintre apostoli, aflarea Sfintei Cruci, Înălțarea Domnului, Rusaliile și următoarele două zile, Sfântul Ioan Botezătorul, Sf. Petru și Sf. Pavel, Sfânta Maria Magdalena, Sfântul Apostol Iacob, Sfântul Laurențiu, Adormirea Maicii Domnului, Nașterea Maicii Domnului, Înălțarea Sfintei Cruci, Sfântul Apostol Matei, Sfântul Mihail, Sfinții Simon și Iuda, sărbătoarea Tuturor Sfinților, **Sf. Martin**, Sfânta Ecaterina, Sfântul Andrei, Sfântul Nicolae, Sfântul Apostol Toma.

În Art. 76 se fac precizări concrete asupra modului în care trebuie sărbătorită ziua Sf. Martin: Niciuna dintre sărbătorile mai mici nu trebuie să fie ținută de Casa Templului. Dorim și sfătuim ca acest lucru să fie păstrat și respectat cu strictețe. Toți frații Templului să postească din duminica dinaintea Sf. Martin până la Nașterea Domnului, dacă nu îi împiedică boala. Și dacă se întâmplă ca sărbătoarea Sfântului Martin să cadă într-o duminică, frații ar trebui să nu mănânce carne în duminica precedentă.

Viața Spirituală și Disciplina Monahală

Templierii, ca monahi luptători, au adoptat principii stricte de viață care reflectau atât *Regula Sfântului Benedict*, cât și influențele spirituale ale lui Bernard de Clairvaux.

Ei au trăit în comunități organizate după modelul mănăstiresc, iar această structură le-a permis să mențină o viață de rugăciune și meditație, participând la liturghii zilnice și dedicând timp lecturii spirituale și contemplației.

Prin aceste practici, templierii își căutau purificarea spirituală și apropierea de Dumnezeu, în ciuda vieții active și adesea violente pe care o duceau ca luptători.

Jurământul de sărăcie, făcut de către templieri. Vechiul jurământ de sărăcie pe care îl depuneau Cavalerii Templieri era strâns legat de statutul lor de călugări, călugări înarmați și nu doar care se roagă, lipsiți de capacitățile comune sacramentale atribuite călugărilor în adevăratul sens al cuvântului.

Jurământul de sărăcie era caracteristic obligațiilor pe care călugării medievali și le asumau în momentul consacrării lor. Călugării războinici, precum Cavalerii Templierii, profesau același vot, renunțând la bunurile lor materiale sau cedându-le direct, total sau parțial, Ordinului.

Stăpân pe averile Cavalerilor, Ordinul se ocupa de administrarea acestora asigurând Templierilor și oamenilor de arme sau suitei lor (de sprijin), cele necesare pentru a-și exercita funcțiile.

Jurământul de sărăcie era personal, astfel cavalerul nu putea avea nimic în proprietatea sa, cu excepția sabiei, a mantiei și a mănușilor, restul trecea în proprietatea Ordinului chiar și armele erau forjate și furnizate de către atelierile meșteșugărești templiere.

Semnificația jurământului de sărăcie, evident, era mult mai profundă, în sensul că profesarea credinței templiere presupunea renunțarea la îmbogățirea

personală și dedicarea în totalitate politicii și obiectivelor ideologice templiere. Cavalerii, în calitate de persoane fizice, renunțau la dreptul de a poseda orice, însă, în calitate de Templieri, făceau parte din puterea și bogăția Ordinului de care depindeau. Acest jurământ de sărăcie răspundea unei nevoi nu numai militare, ci și monastice prin excelență.

A face acte caritabile nu înseamnă a scăpa de banii pe care îi avem în plus dezinteresându-ne de persoana la care vor ajunge sau de cum vor fi utilizați. Amintiți-vă de Fariseul care la Templu își bătea pieptul zicând: „*am plătit birul către Cezar și către Templu, dau zeciuială din toate câte câștig, am dat de pomană la săraci, așadar, Doamne, sunt cinstit, sunt un bun evreu și merit protecția ta?*” Hristos care intră în Templu și cu biciul îi izgonește pe negustori și pe farisei (mormintele cele văruite) întrucât sunt simoniaci și fățarnici în trufia lor de virtuți, oferă cel mai bun exemplu pentru faptul că binefacerea nu este un cont curent printre miile de conturi sau gestul scârbit prin care dăm un leu pisălogului care ne întinde mâna cu insistență.

Binefacerea nu este niciodată facilă, deoarece ar trebui să fie vie, vibrantă, implicată; binefacerea nu înseamnă numai a da, ci și a concura și a participa.

Trebuie, în schimb, să fim prezenți și implicați, actul de caritate nu trebuie să fie în mod banal datorat, ci voit, să facă parte din noi ca o convingere profundă, nu ca un gest de eliberare de ceva superfluu, ci ca o investiție a valorilor noastre într-o operațiune complexă în care mâna care este întinsă de sus să nu lase să cadă numai monede, ci să fie o mână care strânge o altă mână, transmitând căldură, implicare, speranță.

Mesajul evanghelic în materie de sărăcie este dominant chiar dacă apoi, în practică, așa cum am văzut, a fost de mai multe ori greșit interpretat sau încălcat. Nevoia omului nu se schimbă în funcție de religia profesată, așa cum nu se schimbă nici valoarea virtuților de sărăcie și de milostenie în funcție de Dumnezeu în care credem. Deoarece acolo unde este un sărac este același Dumnezeu: „*de la cel în lipsă nu-ți întoarce ochiul și nu da loc omului să te blesteme. Că rugăciunea celui ce te blesteamă pe tine, întru amărăciunea sufletului său, o va auzi Cel care l-a făcut pe el*”.

Jurământul de castitate era unul din jurămintele fundamentale ale vechilor Cavaleri Templieri, ceea ce îi apropia cel mai mult de statutul lor de călugări, așa cum jurământul de a sta sub arme îi apropia de lumea cavaleriei civile.

Chestiunea preliminară a castității, dacă este necesară și în ce măsură vieții religioase, nu exista nicidecum în conștiința vechilor Cavaleri. Aceștia erau călugări, călugării trebuie să fie caști și depuneau jurământul de castitate.

În principiu, acest jurământ era esențial și constitutiv pentru statutul de călugăr-războinic. Firește, acest lucru nu înseamnă nici că aceștia reușeau întotdeauna să fie caști, în viața lor, nici că eventuale încălcări nu erau recurente în confesiunile lor și, îndeosebi, în timpul interogatoriilor infamante la care au fost supuși în momentul prăbușirii Ordinului.

Chestiunea castității sacerdotale sau monahale își trage originile și a evoluat din timpuri străvechi și se întemeiază pe o tradiție sexofobă pluriseculară care derivă din mazdeismul persan, filtrat de predominantul și aproape obsesivul puritanism iudaic.

Pe această gândire și pe tradițiile religioase s-a întemeiat, încă de la începuturile sale, tradiția creștină, chiar dacă ulterior toate acestea au dat naștere la dispute și la numeroase curente filosofice și teologice care au încercat, adesea în zadar, să împace realitatea vieții cu exigențele doctrinei, tradiție impusă uneori prin puterea dogmelor.

Sfântul Benedict de Nursia, părintele monahismului occidental și autorul „Regulei Sfântului Benedict”, a scris despre virtutea castității în contextul vieții monahale. Un citat relevant din Regula sa este: *„Păstrează-ți întotdeauna privirea coborâtă spre pământ, amintindu-ți mereu de păcatele tale și de moartea care te așteaptă și atunci chiar te vei putea considera fericit dacă ai făcut toate acestea. În felul acesta, te vei păzi de dorințele carnale”*. Acest citat reflectă importanța disciplinei interioare și a autocontrolului în viața monahală, inclusiv în ceea ce privește castitatea. Sfântul Benedict subliniază necesitatea vigilenței spirituale și a purității pentru a trăi o viață dedicată lui Dumnezeu.

Un alt sfânt care a scris despre castitate este Sfântul Augustin, care a spus: *„Castitatea, ca toate virtuțile, trebuie să fie păzită nu doar cu trupul, ci și cu inima și cu mintea”*.

Jurământul de obediență. Obediența, este o formă străveche de comportament. A fi obedient înseamnă a te conforma cerințelor, în primul rând, la nivel de convingeri, și, în al doilea rând, la nivel de comportamente.

Jurământul de obediență al Cavalerilor Templieri era unul dintre cele trei voturi principale pe care membrii acestui ordin militar-religios le făceau atunci când intrau în rândurile sale. Obediența era considerată esențială pentru menținerea disciplinei și unității în cadrul ordinului.

Jurământul de Obediență se caracteriza prin următoarele:

- *Supunere Absolută:* Cavalerii templieri jurau să se supună în mod absolut superiorilor lor, începând cu Marele Maestru al Ordinului și continuând cu comandanții locali. Aceasta însemna că un cavaler trebuia să urmeze ordinele fără ezitare, chiar dacă acestea implicau sacrificii personale semnificative.
- Cavalerii promiteau să respecte strict Regula Templierilor, un set de norme care guverna viața cotidiană, disciplina militară și comportamentul spiritual al membrilor. Regula Templierilor era inspirată de Regula Sfântului Benedict și adaptată pentru un ordin militar.

Jurământul de obediență asigura că toți membrii ordinului acționau în mod coordonat și disciplinat, ceea ce era crucial în bătăliile și misiunile militare. Această supunere la autoritate a contribuit la eficiența și puterea militară a templierilor.

În cadrul ordinului, viața comunitară era guvernată de o ierarhie strictă. Jurământul de obediență însemna că un cavaler nu avea dreptul să conteste sau să pună la îndoială deciziile superiorilor săi, subliniind dedicarea totală față de comunitate și față de misiunea sacră a ordinului.

Jurământul de obediență era esențial pentru menținerea ordinii și a coeziunii în rândul Cavalerilor Templieri. Într-o epocă marcată de conflicte, cruciade și o nevoie constantă de apărare a creștinătății, capacitatea ordinului de a acționa unitar și decisiv era vitală. Obediența față de comandanți și față de Regula Ordinului permitea templierilor să funcționeze eficient și să fie una dintre cele mai temute forțe militare ale vremii.

Acest jurământ reflecta, de asemenea, angajamentul profund față de Dumnezeu, deoarece cavalerii vedeau supunerea lor față de superiori ca o formă de supunere față de voința divină.

Spiritualitatea templieră

De-a lungul celor două secole de existență, ordinul Cavalerilor Templieri, ca organizație militaro-religioasă, a dezvoltat o doctrină vastă și complexă. Aceasta s-a bazat pe credința creștină, pe regulile stricte ale doctrinei cisterciene de origine augustiniană și pe statutul propriu, numit *Carta Latina*, redactat de Saint Bernard de Clairvaux. Doctrina templieră se diferenția de cea a altor ordine cavalierești medievale prin unicitatea sa, rezultată din influențe variate, inclusiv preluarea unor concepții din religia cathară (cum ar fi acceptarea sacrificiului suprem și a morții ca mijloc de elevare spirituală), din științele ezoterice ale vremii, din religia Bisericii Gnostice și din ritualuri de magie orientală. Toate aceste influențe au fost integrate într-o cultură templieră distinctă, care s-a transformat rapid, de la înființarea ordinului în 1118, într-o viață spirituală și militară complexă, cunoscută sub numele de spiritul templier.

Acesta reprezenta un ansamblu de cunoștințe, credințe, ritualuri, sentimente și experiențe colective și individuale. Viața spirituală a templierilor, profundă și complexă, era bazată pe valori creștine și pe principii militaro-nobiliare, precum educația, loialitatea, credința, curajul, noblețea, compasiunea și protejarea celor nevoiași. De asemenea, era ghidată de principii stricte, precum obediența, castitatea și sărăcia, elemente care puteau fi trăite doar în Evul Mediu și în cadrul comunităților templier.

Regula și Statutele Ordinului Templier

Înainte de înființarea oficială a Ordinului Templului, Cavalerii Săraci ai lui Hristos, viitorii Cavaleri Templieri, au locuit în Ierusalim sub jurisdicția canoanelor Ordinului Sfântului Mormânt, care respectau regula Sfântului Augustin.

În elaborarea *Regulei Templierilor*, Bernard de Clairvaux și alți autori au fost influențați de regula Sfântului Augustin, dar au fost inspirați și de Regula Sfântului Benedict, urmată de călugării benedictini. Pe lângă influențele din

regulile monahale, Regula Primară a fost adaptată pentru a include reglementări care să guverneze viața activă, în special cea militară, a templierilor.

De exemplu, posturile erau mai puțin stricte decât cele ale călugărilor benedictini, pentru a nu slăbi cavalerii în luptă. De asemenea, regula a fost ajustată pentru a reflecta dualitatea ordinului.

Studiul spiritualității templieri se bazează pe traducerea Regulei Primare realizată de Henri de Curzon în ediția din 1886. Aceasta reflectă regula dată Cavalerilor Săraci ai Templului de către Consiliul de la Troyes din 1129, cu mențiunea că Ordinul avea deja câțiva ani de existență și își formase propriile tradiții și obiceiuri înainte ca Hugues de Payens să se prezinte la acest consiliu.

Misiunea principală a templierilor, care îi distingea de alte ordine monahale, era protecția pelerinilor care călătoreau în Țara Sfântă și apărarea statelor creștine stabilite în urma cruciadelor. Această misiune le cerea să fie pregătiți pentru luptă, să dezvolte strategii militare și să construiască fortificații. Dedicția lor față de aceste obiective a fost înrădăcinată în credința că serviciul lor militar era, în esență, un act de devoțiune față de Dumnezeu și o extensie a misiunii lor religioase.

În calitate de monahi-luptători, templierii au împletit în mod unic rolurile spirituale și militare. Ei au văzut lupta împotriva inamicilor creștinismului nu doar ca pe o obligație militară, ci ca pe o formă de martiraj și sacrificiu spiritual. Această perspectivă a făcut ca templierii să fie văzuți ca apărători ai credinței, care își riscă viețile nu pentru glorie sau câștig pământesc, ci pentru recompensele spirituale promise de credința lor.

De altfel, Capitlul General al Templierilor a fost conceput după modelul capitlului cistercian, care era organizat în jurul unui principiu central de autonomie și colegialitate, inspirat de Carta de Caritate a Ordinului Benedictin. Această carte, a pus bazele unei structuri ordonate, dar care promova autonomia fiecărei mănăstiri individuale.

Carta de Caritate urmărea să ofere mănăstirilor o libertate considerabilă, atât în privința alegerii stareșului, cât și în administrarea resurselor proprii. Acest model de organizare se baza pe o idee revoluționară pentru acea perioadă, în loc de o ierarhie strictă, mănăstirile erau legate printr-un "pact de prietenie", bazat pe caritate și respect reciproc. Această structură descentralizată era unică în contextul unei societăți dominate de relații de vasalitate și subordonare.

Capitlul General se întrunea anual la mănăstirea-mamă din Cîteaux, unde toți stareșii aveau drepturi egale de exprimare și participare la luarea deciziilor. Aceste hotărâri deveneau obligatorii pentru toți membrii ordinului. Capitlul General era, astfel, autoritatea supremă în ordin, chiar și peste stareșul de la Cîteaux.

Un alt aspect esențial al organizării cisterciene era responsabilitatea pe care o aveau stareșii primelor patru abații-fiice (La Ferté, Pontigny, La Claire Vallée și Morimond) de a supraveghea respectarea regulii monahale la mănăstirea-mamă. Aceștia aveau puterea de a cere socoteală stareșului de Cîteaux și chiar de a decide destituirea sa în cazuri extreme. Aceasta subliniază importanța

Capitulului General ca organism de guvernare colectivă, ce asigura respectarea principiilor fundamentale ale ordinului.

Această structură a servit ca model pentru Templieri, adaptând aceste principii la nevoile și contextul specific al ordinului militaro-religios. Capitulul General al Templierilor, asemenea modelului cistercian, devenea astfel un for suprem de decizie, menținând echilibrul între autonomia fiecărui priorat și unitatea întregului ordin.

Spiritualitatea și cavalerismul în Evul Mediu au fost profund interconectate, fiecare influențând și fiind influențat de cealaltă. Această simbioză între idealurile creștine și etica cavaleriească a contribuit la formarea unei culturi cavaleriești distincte, care a pus un accent puternic pe virtute, onoare și serviciu în numele credinței. Explorarea acestei interacțiuni ne oferă o perspectivă asupra modului în care credința și valorile religioase au putut modela comportamentul și identitatea în societățile medievale.

Codul cavaleresc, deși nu a fost niciodată codificat într-un singur document oficial, a reprezentat un set idealizat de norme și valori care guvernau viața și comportamentul cavalerilor. Acesta includea virtuți precum curajul, onoarea, loialitatea, curtoazia, justiția și protecția celor slabi și neajutorați. Codul încuraja cavalerii să lupte pentru apărarea creștinătății și să trăiască conform principiilor morale stabilite de Biserica Catolică.

Spiritualitatea creștină a jucat un rol esențial în viața și misiunile cavalerilor, oferindu-le o justificare divină pentru acțiunile lor și un cadru moral pentru comportamentul lor. Cavalerii erau adesea înzestrați cu binecuvântări și sfinte relicve înainte de a merge la luptă, văzându-și cauza ca pe una binecuvântată de Dumnezeu.

Rugăciunea și participarea la sacrameente erau, de asemenea, părți integrale ale vieții lor, servind ca mijloace de interacțiune, purificare spirituală și pregătire pentru luptă.

Poate cel mai evident exemplu de interacțiune între spiritualitate și cavalerism sunt Cruciadele, campanii militare inițiate de apelurile Papei pentru eliberarea Țării Sfinte de sub control musulman. Cruciadele au fost văzute de mulți cavaleri ca o oportunitate de a-și demonstra virtuțile cavaleriești în serviciul unei cauze creștine, oferindu-le totodată posibilitatea de ispășire pentru păcatele lor.

Ordinele cavaleriești creștine, așa-zișii cruciați, cum ar fi Templierii, Cavalerii Ospitalieri și Cavalerii Teutoni, combină angajamentul militar cu cel monahal, trăind după reguli stricte care includeau sărăcie, castitate și ascultare, alături de lupta pentru apărarea și extinderea creștinătății.

Un alt aspect al interacțiunii și influenței spiritului cavaleresc, s-a manifestat prin literatura cavaleriească medievală, inclusiv prin ciclurile arthuriene, care glorifica idealurile cavaleriești, prezentându-le ca fiind în armonie cu valorile creștine. Poveștile despre Căutarea Sfântului Graal, de exemplu, combină căutarea cavalerilor pentru un obiect sfânt cu călătoria lor spirituală către sfințenie și perfecțiune morală.

Un alt exemplu este ciclul poeziilor cavalierești a lui Chretien de Troyes (cca. 1135-1185)¹, poet medieval francez, în egală măsură truver și trubadur, care s-a remarcat la sfârșitul secolului al XII-lea, considerat cel mai strălucit scriitor din epoca de aur a literaturii franceze medievale.

Poezia „Porunci pentru cel ce urmează a fi cavaler” (La veghea armelor) reprezintă o încununare a spiritului și aspirațiilor Cavalerului Templier, atunci când intră în Ordin:

*„În noaptea asta, veghea să-ți lumineze duhul
Și limpezimi de unde țâsnite din izvoare
în gândul tău reverse smerenia curată.
Iar mâine-n zori, pleoapa să bată trează stă
Ca aripa de vultur ce nu știe de trudă,
De birui-va mândră a somnului ispită.
Căci acel tainic mâine cu nici un azi ori ieri
Trăit de tine-n viață de până-acum nu este
Asemenea, nici fi-va cu zilele ce vin.
În noaptea asta veghea ce-ți luminează duhul
Îți va șopti îndemnuri - porunci ca pân' la moarte
Să le păzești cu grijă, drept sfântă călăuză.
Ascultă dar:
Și fiara în luptă e vitează, destoinică, cumplită,
Dar nu știe ce-i mila, doar omul pune stavili
Besmeticelor furii când și-a răpus dușmanul
La rându-ți, cavalerie, ai milă de învins!
Și încă mai ascultă:
Dihania din umbră pândește să lovească
Hoțește, fără cinste, furând mârșav izbânda
Doar omul față-n față, privire în priviri,
Se prinde-n luptă dreaptă și dobândește slavă.
La rându-ți, cavalerie, păstrează cinstea-n luptă
Nicăcând nu da furișă hoțească lovitură
Nici nu lovi sălbatec dușmanul dezarmat.
Păzește cinstea-n toate, în luptă ori frăție.
De-aicea iar poruncă:
Fii credincios în toate, în dragoste, n' războaie,
în clipe de restriște - nu numai la ospete
Și-n ceas de desfătare, oricui i-ai dat cuvântul,
Îi datorezi credință și dreaptă ascultare.
Dar mai presus de toate:*

¹ Chretien de Troyes (cca. 1135-1185). Poet medieval francez, în egală măsură truver și trubadur, s-a remarcat la sfârșitul secolului al XII-lea. Este considerat cel mai strălucit scriitor din epoca de aur a literaturii franceze medievale. Detalii la Iulian Antonescu, *Neliniști Medievale*, Biblioteca Metropolitană București, Fundația Culturală Științifică, 2010.

*Să sari, ca ars, năvalnic, făr 'a aștepta chemare
 Oriunde vezi sărmanul lovit, ori pus la cazne,
 Lipsit de apărare: copii orfani, vădane, năpăstuiți, pribegi,
 Ia seama, cavalerie, ocrotitor le ești!
 Nu aștepta răsplată, nici semn de mulțumire,
 Purcede mai departe, pe drumuri de primejdii,
 pururi datoră, cu râvnă, pân' la moarte,
 Nu, n-aștepta răsplata, nici semn de mulțumire.
 Ci luptă fără preget, să biruie — adevărul
 Oriunde și oricine de el să aibă, parte.
 Dreptatea să învingă, chiar dacă piedici multe
 Și grele-ți stau în cale, lovește strâmbătatea.
 Și-un ultim sfat:
 Fii gata să-nfrunți însuși cu duhul,
 Nu cu fierul, durerea, suferința și moartea
 în tăcere, cu vrednicia mută a ultimelor clipe,
 Dând lupta cea din urmă cu nevăzutul dușman.
 De-aceea-n noaptea asta prin rugăciuni și veghe
 Tu limpezește-ți duhul; cuget curat ca roua
 Să-ți răcorească dorul înțelepțindu-ți vrerea
 Și gata fii de luptă, de suferință, și moarte...
 Vegheze-ți Domnul straja
 Din astă Mare Noapte!"*

Modelul templierilor de îmbinare a monahismului și cavalerismului a avut un impact semnificativ asupra societății medievale, ridicând standardele pentru ce înseamnă să fii cavaler și stabilind un exemplu de devotament total față de credința creștină.

Moștenirea lor continuă să fascineze și să inspire, fiind subiectul a numeroase lucrări de ficțiune și cercetări istorice.

Prin încarnarea idealurilor de sacrificiu, devotament și serviciu față de credință, templierii au creat un nou model de sfințenie militară, care a extins conceptul de slujire religioasă dincolo de zidurile mănăstirii, în lumea largă și adesea periculoasă a cruciadelor.

Influența Sfântului Martin, a monahismului benedictin și cistercian și a Ordinului Templierilor asupra societății medievale și asupra creștinismului este vastă.

Aceste mișcări au contribuit la modelarea ideilor despre sfințenie, serviciu și dedicare. Ele au oferit modele de viață care combină activitățile lumești cu aspirațiile spirituale, influențând atât structurile de putere, cât și viețile individuale.

Prin exemplul lor, au fost stabilite fundamente pentru dezvoltarea ulterioară a ideilor despre caritate, comunitate și responsabilitatea față de cei vulnerabili. Moștenirea lor continuă să inspire și astăzi, oferind o perspectivă

valoroasă asupra modului în care valorile spirituale pot fi integrate în viața cotidiană și în îndeplinirea datoriilor profesionale sau sociale.

Aceste legături și influențe demonstrează puterea exemplului personal și a convingerilor spirituale de a modela instituții și mișcări istorice, creând un mozaic complex de idei și practici care au modelat creștinismul și societatea medievală.

Spiritualitatea și valorile promovate de Sfântul Martin și Sfântul Benedict au avut un impact profund asupra dezvoltării spiritualității creștine în Evul Mediu, influențând în mod semnificativ formarea și etica ordinelor cavalierești, inclusiv a Templierilor. Această influență se poate rezuma în câteva puncte cheie care ilustrează adaptarea și adoptarea acestor valori în contextul cavalerismului creștin.

Sfântul Martin, prin viața sa de ascetism și serviciu altruist, a devenit un model pentru creștinii care căutau să îmbine devotamentul religios cu acțiunile de caritate. Fondarea mănăstirii de la Marmoutier a reprezentat un pas inițial important în promovarea vieții comunitare bazate pe principii de umilință și dedicare față de Dumnezeu și aproapele.

Sfântul Benedict a consolidat această viziune prin crearea *Regulei Benedictine*, care a pus bazele organizării monahale în Occident. Regula sa a promovat un echilibru între rugăciune și muncă („*Ora et Labora*”), obediență, stabilitate și convertirea modului de viață, principii care au modelat spiritualitatea monahală și au avut o influență durabilă asupra societății creștine.

Pe măsură ce cavalerismul a început să capete o dimensiune spirituală în contextul cruciadelor, idealurile monahale de disciplină, dedicare și serviciu au fost adaptate la nevoile și realitățile vieții militare. Ordinele cavalierești, în special Templierii, au încorporat aceste valori în structurile lor, creând un nou tip de comunitate care combină rugăciunea și acțiunea militară.

Templierii au reprezentat apogeul acestei sinteze între monahism și cavalerism. Fondat pentru a proteja pelerinii în drumul lor către Locurile Sfinte, ordinul a adoptat o regulă de viață care îmbina strictețea monahală cu disciplina militară.

Inspirându-se din spiritualitatea benedictină și din ethosul promovat de Sfântul Bernard de Clairvaux, templierii au luat voturi de sărăcie, castitate și obediență, trăind în comunități închinare slujirii lui Dumnezeu și apărării creștinătății.

Valorile de devotament, sacrificiu și slujire față de o cauză mai înaltă au fost fundamentale pentru Templieri, reflectând influența idealurilor promovate de Sfântul Martin și Sfântul Benedict.

Prin dedicarea lor duală, atât față de viața spirituală, cât și față de acțiunea militară templierii au creat un model de „cavalerie sfântă” care a extins conceptul de slujire religioasă în afara mănăstirii, într-un context activ și dinamic.

Astfel, apreciez ca spiritualitatea și valorile promovate de Sfântul Martin și Sfântul Benedict au fost adaptate și adoptate de ordinele cavalierești, culminând cu formarea și etica Templierilor. Această evoluție reflectă o expansiune a

modului în care devotamentul creștin și slujirea pot fi exprimate, îmbinând contemplația cu acțiunea, și stabilind un precedent pentru integrarea spiritualității în diverse aspecte ale vieții medievale.

Legăturile spirituale între monahism și cavalerism, exemplificate prin influențele Sfântului Martin, Sfântului Benedict și, ulterior, ale Sfântului Bernard de Clairvaux asupra formării și eticii ordinelor cavaleriești, cum ar fi templierii, au avut o importanță semnificativă în evoluția conceptului de cavalerism creștin și au lăsat o amprentă profundă asupra istoriei religioase și militare a Europei medievale. Aceste legături nu doar că au modelat identitatea și comportamentul cavalerilor creștini, dar au și contribuit la configurarea dinamicii sociale și politice din acea perioadă.

Transformarea cavalerismului dintr-un statut pur militar într-o vocație creștină a reprezentat o schimbare paradigmatică. Idealurile de umilință, devotament și serviciu față de Dumnezeu și față de aproapele, preluate din monahism, au conferit cavalerismului o dimensiune spirituală și morală. Cavalerii au început să fie văzuți nu doar ca luptători, ci ca apărători ai credinței și protectori ai celor slabi.

Principiile monahale au influențat dezvoltarea unui cod de conduită cavaleresc, care punea accent pe virtuți precum onoarea, loialitatea, curajul, și în special pe responsabilitatea de a trăi o viață conformă cu învățăturile creștine. Aceasta a transformat cavalerismul într-un ideal aspirațional, care încuraja perfecționarea personală atât în domeniul spiritual, cât și în cel fizic.

Legătura dintre spiritualitate și acțiunea militară a fost cel mai evident manifestată în cruciade, unde cavalerii creștini au fost chemați să apere creștinătatea și să recucerească Locurile Sfinte. Ordinele militare religioase, cum ar fi Templierii, au fost în avangarda acestui efort, exemplificând idealul de cavaler-monah și jucând un rol esențial în desfășurarea și logistica cruciadelor.

Crearea ordinelor militare religioase a reprezentat o inovație semnificativă în structura socială și militară a Europei medievale. Acestea combinau structura monahală cu organizarea militară, creând entități care erau simultan puternice spiritual, militar și economic. Impactul lor asupra societății medievale a fost imens, influențând politicile interne și externe ale statelor creștine.

Prin promovarea unui cod cavaleresc bazat pe valorile creștine, legăturile spirituale dintre monahism și cavalerism au contribuit la instituționalizarea unor practici menite să limiteze violența și să promoveze pacea și justiția în rândul aristocrației militare. Acest aspect a avut un impact durabil asupra conceptului european de guvernare și ordine socială.

Numitorul comun între asceza Sfântului Martin, Regula Benedictină, învățăturile Sfântului Bernard și Cavalerii Templieri este devotamentul profund față de o viață de slujire creștină, care îmbină disciplina spirituală cu acțiunea altruistă în lume. Acest devotament se manifestă prin următoarele principii fundamentale: fiecare dintre aceste figuri și mișcări spirituale a pus un accent deosebit pe dedicarea față de Dumnezeu, manifestată prin rugăciune, meditație și alte practici spirituale. Această dedicare se extinde în slujirea față de comunitate

și față de cei în nevoie, reflectând învățăturile creștine despre milostenie și compasiune.

Asceza Sfântului Martin, disciplina impusă de Regula Benedictină, învățăturile Sfântului Bernard și codul de conduită al Templierilor subliniază importanța auto-disciplinei, renunțării la plăcerile lumești și a auto-sacrificiului. Aceste practici nu sunt văzute doar ca un scop în sine, ci ca mijloace de purificare spirituală și de apropiere de Dumnezeu.

Toate aceste entități spirituale valorizează viața în comunitate și sentimentul de fraternitate. De la viața monahală până la ordinele cavalierești, importanța de a trăi și de a lucra împreună, de a se sprijini reciproc în calea spirituală și de a-și asuma responsabilități comune este fundamentală.

Fie că este vorba despre monahismul benedictin sau despre cavalerismul templier, există o încercare de a găsi un echilibru între viața de rugăciune și acțiunea în lume. Această abordare reflectă convingerea că viața spirituală și cea activă nu sunt separate, ci se completează reciproc în slujirea creștină.

Sfântul Martin, Sfântul Benedict, Sfântul Bernard și templierii au văzut serviciul față de Dumnezeu și față de aproape ca pe o formă de martiriu spiritual, o cale de a-și oferi viața în slujba unor idealuri mai înalte. Această concepție asupra serviciului transformă acțiunile lor în lume în expresii ale devotamentului lor față de credință.

Prin urmare, devotamentul față de o viață de slujire creștină, care îmbină disciplina spirituală cu acțiunea altruistă, constituie esența care unește aceste figuri și mișcări spirituale, modelând un ideal de viață care a influențat profund cultura și spiritualitatea creștină europeană.

Spiritualitatea și cavalerismul în Evul Mediu au fost profund interconectate, fiecare influențând și fiind influențat de cealaltă. Această simbioză între idealurile creștine și etica cavalierească a contribuit la formarea unei culturi cavalierești distincte, care a pus un accent puternic pe virtute, onoare și serviciu în numele credinței. Explorarea acestei interacțiuni ne oferă o perspectivă asupra modului în care credința și valorile religioase au putut modela comportamentul și identitatea în societățile medievale.

Rolul Spiritualității în Viața Cavalerilor

Spiritualitatea creștină a jucat un rol esențial în viața și misiunile cavalerilor, oferindu-le o justificare divină pentru acțiunile lor și un cadru moral pentru comportamentul lor. Cavalerii erau adesea înzestrați cu binecuvântări și sfinte relicve înainte de a merge la luptă, văzându-și cauza ca pe una binecuvântată de Dumnezeu. Rugăciunea și participarea la sacrameinte erau, de asemenea, părți integrale ale vieții lor, servind ca mijloace de purificare spirituală și pregătire pentru luptă, dar și pentru ca soldații invalizi, retrași de pe câmpurile de luptă să-și poată continua viața spirituală în slujba lui Dumnezeu. În acest context, putem discuta despre statutul și rolul „oblatiilor” în comunitățile monahale benedictine și cisterciene.

În perioada medievală, în special, anumiți soldați și ofițeri care deveneau invalizi în urma rănilor suferite în război, inclusiv în cruciade, aveau posibilitatea de a se retrage în mănăstiri. Aceasta era o practică prin care acești soldați, care nu mai puteau lupta, își puteau găsi un loc într-o comunitate religioasă, unde primeau îngrijire și sprijin spiritual.

Un oblat este un creștin care, deși nu este membru deplin al unei comunități monahale benedictine sau cisterciene, are o legătură specială cu aceasta. Oblatul nu pronunță jurămintele specifice călugărilor și nu devine călugăr în sens propriu, dar își asumă angajamentul de a trăi conform spiritului și valorilor monahale. În schimb, primește acompaniament spiritual din partea comunității.

În prezent, multe mănăstiri benedictine și cisterciene au oblathi, care pot avea unul dintre cele două stataturi:

- *Oblatii seculari* – aceștia trăiesc în afara mănăstirii, în viața laică, dar mențin o relație spirituală strânsă cu comunitatea monahală;
- *Oblatii regulari* – aceștia trăiesc în interiorul mănăstirii sau în proximitatea ei și urmează o formă mai strictă de viață monahală, deși nu sunt călugări în sensul deplin al cuvântului.

În concluzie, legătura dintre Sf. Martin, Sf. Benedict, Sf. Bernard și Cavalerii Templieri rezidă din integrarea spiritualității monahale în ethosul cavalerismului care a avut un impact profund și durabil asupra Europei medievale, remodelând nu doar identitatea și comportamentul cavalerilor, dar și structura socială, politică și religioasă a continentului. Această sinteză între viața spirituală și cea militară a creat un model de cavalerism creștin care a influențat profund cultura, istoria și spiritualitatea europeană, lăsând o moștenire care continuă.

Drumul spiritual de la Sfântul Martin la Templieri prin Regula Benedictină reprezintă un parcurs al sacrificiului, al disciplinei și al credinței, încununat de idealuri înalte și un angajament neclintit față de valorile creștine. Acest traseu al ascetismului, simbolizat prin Căile Crucii, ne arată cum o viață trăită în rugăciune și muncă, întărită de disciplina asumată, poate duce la o adevărată „armură” spirituală, capabilă să înfrunte orice încercare. Asemenea cavaleri ai spiritului, cei care au urmat aceste căi, au modelat nu doar propriile destine, ci și istoria religioasă și culturală a Europei medievale. Prin exemplul lor, ei ne amintesc de puterea transformatoare a credinței și de importanța unui drum spiritual autentic, care să unească contemplarea cu acțiunea și spiritul cu fapta.

Prin urmare, astfel se evidențiază în mod clar și detaliat legătura dintre Sfântul Martin, monahismul benedictin și evoluția spirituală care a dus la apariția și codificarea principiilor templierilor și o înțelegere profundă a modului în care spiritualitatea creștină a influențat și a fost modelată de mișcările monahale și cavalești.

„Non nobis Domine, non nobis, sed nomini Tuo da gloriam”
„Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău se cuvine slavă”

BIBLIOGRAFIE

Antonescu, Iulian, *Neliniști Medievale*, Biblioteca Metropolitană București, Fundația Cultural Științifică, 2010.

Barber, Malcolm. *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*, Cambridge University Press, 1994.

Benedict of Nursia, *The Rule of Saint Benedict*, translated by Anthony C. Meisel and M. L. del Mastro, Image Books, 1975.

Bernard of Clairvaux, *In Praise of the New Knighthood*, Cistercian Publications, 1977.

Campbell, William J., *Saint Martin and the Knights Templar: The Connection Between Charity and Chivalry*, 1980.

Demurger, Alain, *The Last Templar: The Tragedy of Jacques de Molay, Last Grand Master of the Temple*, Profile Books, 2004.

Donaldson, Christopher, *Martin of Tours: Soldier, Bishop, and Saint*, 1980.

Kaeuper, Richard W., *Knights, Saints, and the Virtues: The Quest for the Perfect Knight in the Age of Chivalry*, 1980.

Leclercq, Jean, *Bernard of Clairvaux and the Cistercian Spirit*, Cistercian Publications, 1976.

Martin, Sean, *The Knights Templar: The History and Myths of the Legendary Military Order*, 1980.

Partner, Peter, *The Murdered Magicians: The Templars and their Myth*, Oxford University Press, 1982.

Read, Piers Paul, *The Templars: The Dramatic History of the Knights Templar, the Most Powerful Military Order of the Crusades*, Da Capo Press, 2000.

Stancliffe, Clare, *St. Martin and his Hagiographer: History and Miracle in Sulpicius Severus*, Clarendon Press, 1983.

Sulpicius Severus, *The Life of St. Martin*, translated by F. R. Hoare, Penguin Classics, 1965.

de Waal, Esther, *Seeking God: The Way of St. Benedict*, Liturgical Press, 1984.

Waters, John J., *St. Martin of Tours and the Knights of Malta: A Historical Perspective*, 1980.

http://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.8541 (accesat la 12.03.2024).

<https://archives.hungaricana.hu/en/charters> (accesat la 12.03.2024).

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.8541?fbclid=IwY2xjawEzEAFleHRuA2FlbQIxMAABHQkTSXWPPhLWuYHRiaXCC4Xc_vvCAtkGvWSJHz7

CTUdvMEbGEvOsnhC_A_aem_GFFXkXnB7QCGvpoYYzFQrQ (accesat la 12.03.2024).

<https://www.monasterium.net/mom/search> (accesat la 12.03.2024).

Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Pannonhalma, Bences - Capsarium (1000-1526) 1236, în Monasterium.net, URL </mom/HU-PBFL/PannHOSB/1236.1/charter> (accesat la 12.03.2024).

Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Pannonhalma, Bences - Capsarium (1000-1526) 1249, în Monasterium.net, URL </mom/HU-PBFL/PannHOSB/1249.1/charter> (accesat la 12.03.2024).

ANEXE

Foto 1. Legătura cu castelul templierilor de la Troghir: Gluga unei mantii sau pluviale (veșmânt arhieresc) cu figura sfântului Martin, păstrată la Trogir, la catedrala Sfântul Laurențiu, denumită adesea și „gluga mantiei de încoronare a lui Bela al IV-lea”, secolul al XIV-lea, atelier (posibil) german sau polonez.

Foto 2. Maestrul Templierilor din cel de-al nouălea priorat templier, dovedește înțelegerea încheiată cu Abația din Pannonhalm pentru moșia Szöllös. Fratele Moigolt, Mastru al Miliției Templului și Fratele Vicar al mănăstirii din Pannonhalm, prezentând tuturor celor prezenți o dovada scrisă a siguranței în Domnul: *să știe toți că, în urmă cu multă vreme s-a iscat o dispută între noi (templierii), pe de o parte, și starețul și mănăstirea Sfântului Martin, de cealaltă, cu privire la împărțirea pământului moșiei Zeleus, am căzut în cele din urmă de acord pe o pace reformată în felul acesta, și anume, partea de mijloc a pământului pentru care ne certăm, fie în pădure și în baltă, să cedeze părții noastre, iar mijlocul părții mănăstirii Sfântului Martin, fără nicio contradicție, să fie*

posedată pe totdeauna. Pentru ca acest statut să nu fie alterat de trecerea timpului, ca martor a acestui fapt am scris prezentele scrisori, întărite de impresia peceților noastre, în anul Cuvântului întrupat, o mie două sute patruzeci și optulea.

Sursa: Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Pannonhalma, Bencés - Capsarium (1000-1526) 1249, în Monasterium.net, URL </mom/HU-PBFL/PannHOSB/1249.1/charter> (accesat la 12.03.2024).

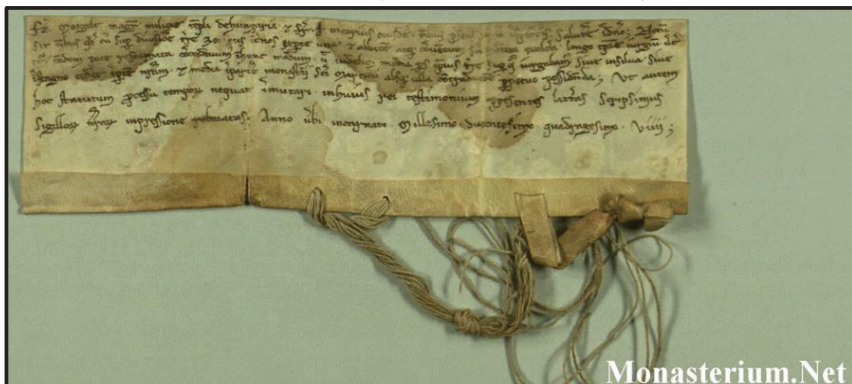
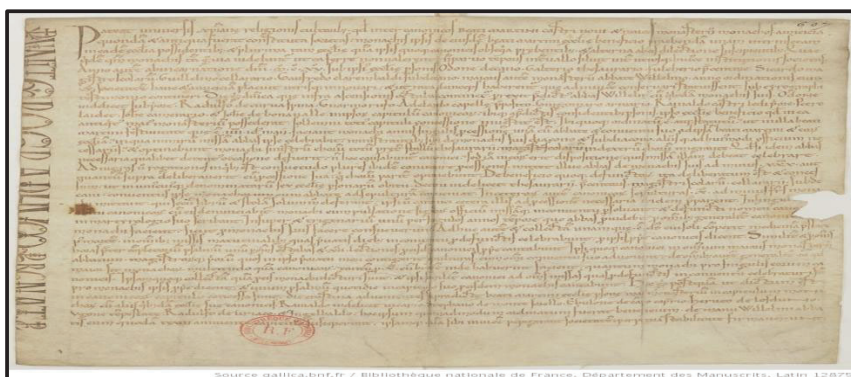

Foto 3. Document: 1236, judecătorii încearcă să împartă moșia Szöllös în mod pașnic între regină, Abația Sf. Martin din Zeuleus (Ungaria) și Cavalerii Templieri, dar fără succes.

Traducere text: *Tuturor credincioșilor lui Hristos, pagina de față va fi adresată de maestrul Mihai fiul lui Apa, conte, Chepanus fiul lui Petru, Marcellus de Berencha, Hemericus de Bana, Dionisie din familia lui Rusd, Oltus din Vigman, Marcellus din familia de Olup, Benka din familia lui Gug, conții cu toate rudele lor, iar celorlalți câți există în eparhiile Iauri și Kamariens, mântuire în Domnul. Vă informăm nobilimii dumneavoastră că, atunci când ni s-au atribuit anumite zile în ordinea legii și după obiceiurile țării, am mers între biserica Sf. Martin, pe de o parte, și stăpânul templului, pe de altă parte, asupra controverselor din țara lui Zeuleus, ambele părți legându-se în așa fel de hotărârea noastră, încât dacă vreuna dintre ele ne-a respins decizia, era obligat să plătească o sută de mărci părții adverse.*

Source: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Latin 12075

Foto 4. Az Aradi társaskáptalan függőpecsétje, mely a káptalan patrónusát, Szent Mártont ábrázolja.(MNL, DL 65375) – Sigiliul agățat al capitolului social din Arad, care îl înfățișează Sfântul Martin, hramul capitolului din ARAD (MNL, DL 65375).

Reprezentarea sfântului Martin pe sigiliul capitolului colegial din Arad, a căruia activitate emitentă de documente (loc de adeverire) se extinde între anii 1229-1522 și acoperă suprafața comitatelor Arad, Cenad, Zărand, Severin, Caraș și Timiș.

Foto 5. Sfântul Martin, episcop din Tours în *Legendariul Angevinilor din Ungaria*, din a doua jumătate a secolului al 14-lea (Vat. lat. 8541, fol. 77v și 93v).

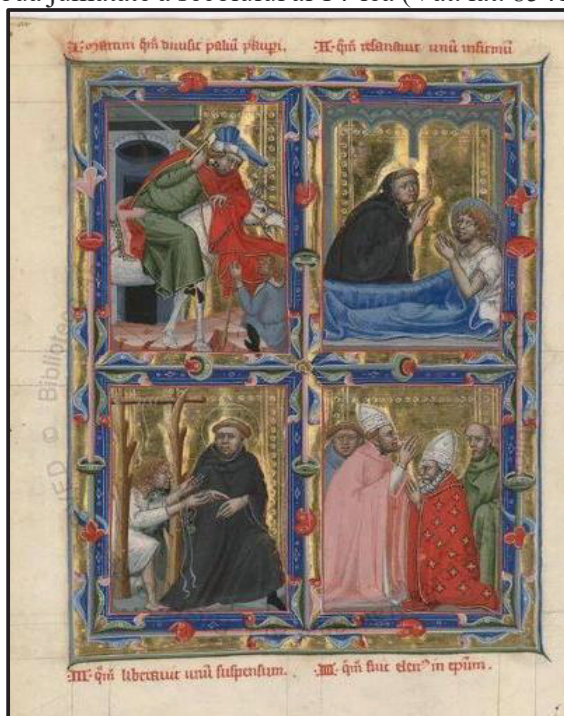

Foto 6. Document – Omul creștin se pregătea pentru moarte. Un semn vizibil al acestei pregătiri era testamentul. În lipsa unui astfel de document, cel decedat putea fi bănuț că era necredincios, nu era preocupat de mântuirea sufletului său, pentru că o parte importantă a unui testament erau rândurile care menționau ca moștenitor o instituție bisericească sau chiar un membru al clerului.

La sfârșitul secolului al XII-lea, într-o zi de duminică, stând la umbra unui stejar pe moșia comitelui Ssene, Béla al III-lea întărește testamentul numitului Caba. Neavând copii, acesta, după moartea sa și a soției sale Edlelmes, lasă moștenire toate bunurile sale mănăstirii Sfântul Martin din Pannonhalma. Printre martori sunt menționați Gallus, comite Albensis Ultrasilvanus, Toma, comite de Cluj și Pancracius, comite de Timiș.

(MNL, DL 206822, Diebold Schilling, Luzerner Bilderchronik, 1511-1513. Bern, Burgerbibliothek, Mss.h.h.I.16, p. 142)

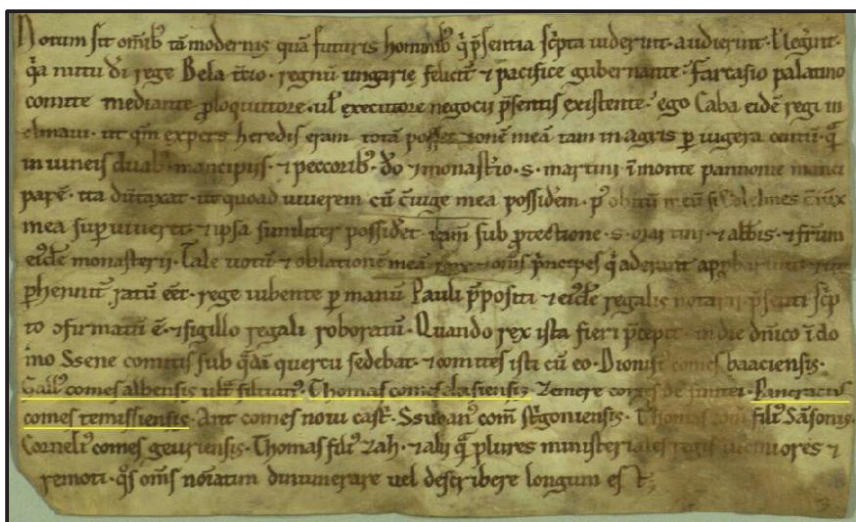

Foto 7. Biserica parohială Sfântul Martin din Wichów, PL. Scena Răstignirii, frescă, secolele XIV-XV.

Pauperes commilitones Christi Templique Salomonici. Cavaleri Templieri la Hunedoara?

Pauperes commilitones Christi Templique Salomonici. Templar Knights at Hunedoara?

Dr. Delia-Maria TATU
Muzeul Castelul Corvinilor; Hunedoara

Abstract

This work is the beginning of a scientific endeavour with the ambition to illuminate certain aspects of the history of the medieval fortification on Sânpetru Hill, in Hunedoara. In connection with this place, interwoven with legends and scarce documentary information, we wish to elucidate the mystery of a possible presence of the Knights Templar here (apparently mentioned in various regions, including Turda, Abrud, Hunedoara, Bistrița area and the environs of Tâlmaci-Sibiu). These discoveries aroused great interest and fuelled widespread speculation among scholars and history buffs, shedding light on the possible survival of the Order during the fourteenth century, even after its dissolution in other parts of Europe.

One of the episodes presented in association with Hunedoara happens in 1310, when the Knights Templar apparently present in this area would have been involved in an act of demolition of the walls of the old fortress on Sânpetru Hill, an event that remained deeply rooted in the collective memory of the locals. Interestingly, until the nineteenth century, the ruins of a first precinct of this fortification continued to be visible from the Corvin Castle. This enclosure, which also contained a chapel, is, according to local tradition, also built by the Knights Templar, thus strengthening their legendary aura in these lands. The chapel at the foot of Sânpetru Hill presents today as a ruin, which was researched at the end of the nineteenth century, informing us about a possible plan of the apse of the altar and two rooms (?), one hosting Roman statues (?), while the other contained human bones.

It is imperative to mention that, at least at this extremely early stage of this project, since documentary information is not available to us, perhaps, in its absence, only future archaeological research will discover a connection with the elusive knights in this area, a possible legacy currently loaded with intrigue and mystery.

Keywords: *Sânpetru Hill, medieval fortification, Hunedoara, Knights Templar, legends, fortress, archaeological research.*

Trebuie menționat încă de la bun început faptul că, din căutările noastre, acest subiect al posibilei prezențe a cavalerilor templieri pe teritoriul României, în mod special în Transilvania, nu este considerat unul demn de luat în seamă de cei mai mulți istorici, ba chiar, este considerat un subiect aflat în aceeași categorie cu unele teze debitate în legătură cu istoria dacilor – o fantezie, o

„încercare de a ne lega și noi de povestea aceea mistică, misterioasă”¹. Noi suntem de părere că, fără documente sau artefacte care să ateste fără putință de tăgadă existența cavalerilor templieri la Hunedoara, deocamdată ne păstrăm o calitate neutră, fără a exclude niciuna dintre variante.

Hunedoara este în mod tradițional legată de o posibilă prezență templieră pe trei căi: vechea cetate de pe dealul Sânpetru (care a fost mai apoi înlocuită strategic de castrul regal și mai apoi de Castelul Corvinilor) capela de la poalele dealului Sânpetru și capela însăși a Castelului hunedorean. Toate acestea legate, desigur, de faptul că Ordinul Cavalerilor Templieri nu a dispărut în flăcările rugurilor puse de Filip cel Frumos al Franței și că reprezentanții săi s-au răspândit în toată lumea catolică.

În continuare vom prezenta cele trei puncte de interes.

1. Cetatea de pe Dealul Sânpetru²

Cod RAN	86829.03
Cod LMI (Lista Monumentelor Istorice) 	HD-I-s-B-03198
Nume	Situl arheologic de la Hunedoara – Dealul Sânpetru
Județ	Hunedoara
Unitate administrativă	Municipiul Hunedoara
Localitate	Hunedoara
Punct	Dealul Sânpetru

Remus Barna, un prolific autor și cercetător al istoriei cavalerilor templieri în conexiune cu Transilvania, face referire în cartea sa (la p. 131) la un alt autor, de data aceasta un călător pe meleagurile transilvane din secolul al XIX-lea, care menționează că tocmai acești cavaleri ar fi fost responsabili de distrugerea cetății cu val de pământ și palisadă de pe dealul Sânpetru. DAR – citind rândurile din cartea menționată mai sus, vedem că autorii cei vechi descriau cu oarecare amănunte vizita lor la castel și arhitectura acestui monument, ei menționând doar în trecere, și fără a aduce dovezi, cetatea dărâmată³ și capela care ar fi fost construită de templieri⁴.

Arheologia, și ea o știință destul de neglijată în acest sit, ne spune puține lucruri definitive, mai ales având în vedere scaritatea informațiilor. Astfel, deși

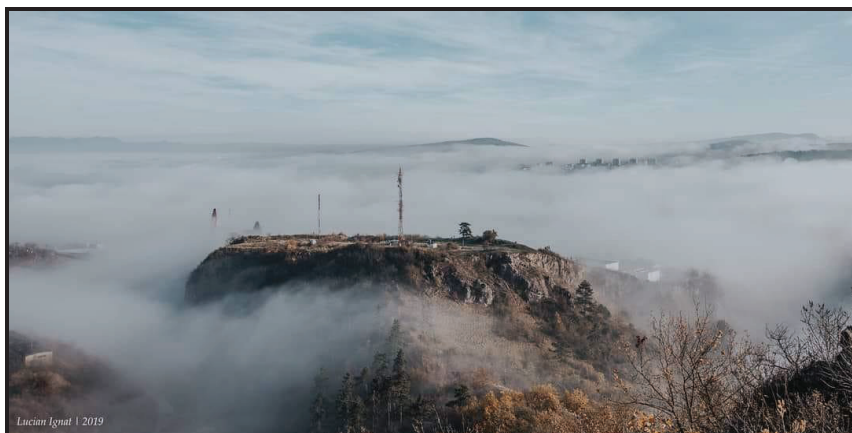
¹ <https://www.turnulsfatului.ro/2023/02/25/legendele-templierilor-din-sibiu-nicolaus-de-flandra-fugarit-de-caini-in-caineni-se-refugiază-in-talmaciu-rdquo-alături-de-dacopati-in-romania-ii-avem-si-pe-cautatorii-de-templieri-rdquo-200854?comment> (accesat la 12.02.2025).

² <https://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=hunedoara-municipiul-hunedoara-hunedoara-situl-arheologic-de-la-hunedoara-dealul-sanpetru-cod-sit-ran-86829.03> (accesat la 12.02.2025).

³ A. de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, vol. 1, p. 359 și vol. 2, p. 310, PARJS AU COMPTOIR DES IMPRIMKUH-S-UNIS QUAI MALAQUAIS, 15. 1845, apud Remus Barna, *Reflecții templiere în Transilvania*, Oradea, Editura Primus, 2017, note 108 și 109, pp. 130-131.

⁴ Siebenbürgische Sagen, de Müller, p. 284, Friedrich, Gymnasiallehrer, Editura Göttingen, O. Schwartz 1857 comp.; și OREND, Misch, 1896, apud Remus Barna, *op. cit.*, nota 110, p. 131.

la cetatea de pe dealul Sânpetru s-au făcut cercetări arheologice încă din anii 1970 (responsabil de șantier dr. T. Mariș) și la începutul anilor 2000 (responsabil de șantier dr. V. Sârbu), acestea au fost constrânse de lucrări de construcții și nu au fost publicate decât prin rapoarte arheologice⁵ fără prea multe detalii.

Cetatea de pe dealul Sânpetru este amplasată pe o structură naturală înaltă formată din calcar dolomitic, în imediata apropiere a confluenței pârâului Zlaști cu râul Cerna. Situl este cunoscut încă din sec. XIX dar, până în prezent o serie construcții legate de uzinele de fier, combinatul siderurgic și montarea unor stâlpi metalici pentru telefonie afectând parțial acest sit.

2. Capela de la poalele dealului Sânpetru

Capela din acest punct beneficiază și ea de puține informații, atât de necesarele cercetări arheologice care ar putea dezvălui natura, istoria și cronologia zonei fiind la nivel de proiect.

POSIBILA capelă se află în grădina unui vecin al castelului, dar și în vechiul cimitir evreiesc iar la ora actuală se prezintă ca o aglomerare de piatră, care poate fi optimist privită ca o ruină.

⁵ Vezi <https://cronica.cimec.ro/Public/Detalii.php?k=3675>, sau <https://cronica.cimec.ro/Public/Detalii.php?k=4155&d=Hunedoara-Dealul-Sanpetru-2008> (accesat la 12.02.2025).

Localizarea
posibilei capele.
Vedere dinspre
dealul Sânpetru,
căt̃re N, NE

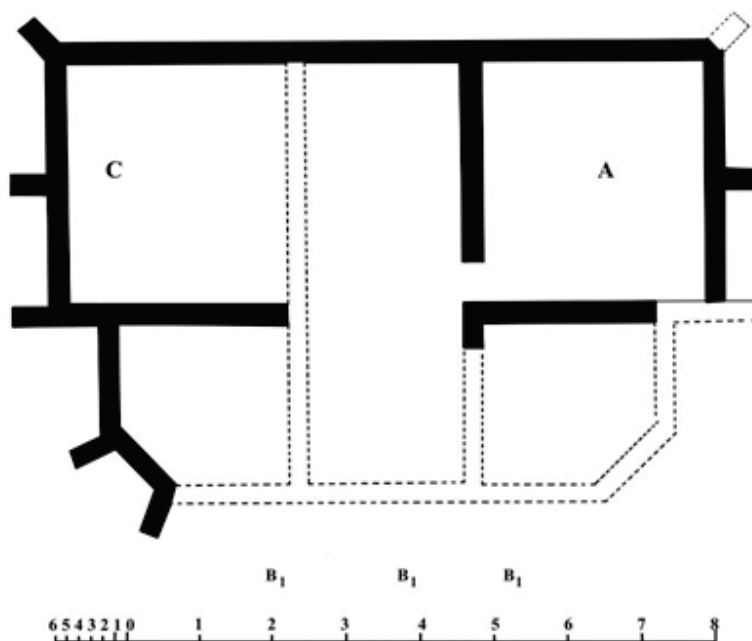

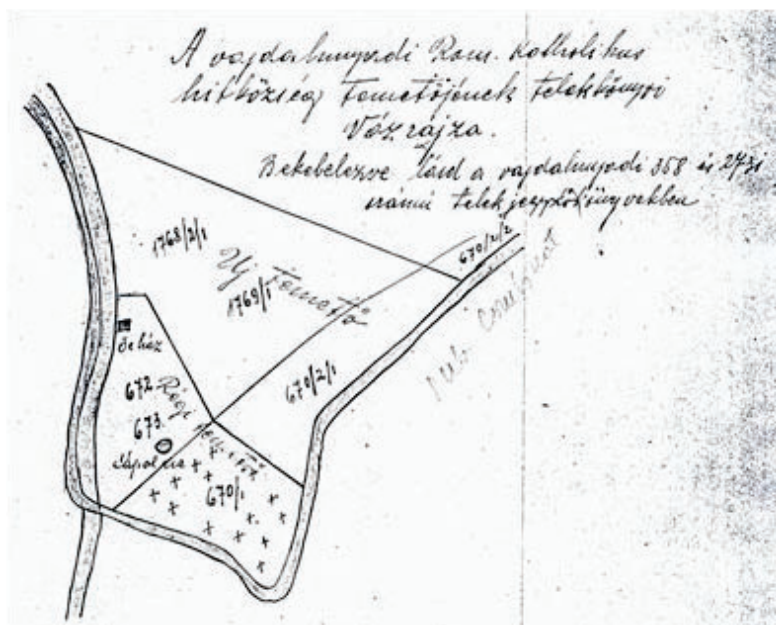
Aglomerare de piatră – posibila ruină a capelei de la poalele dealului Sânpetru, vedere spre V

În legătură cu această clădire, avem însă și o informație de ordin bibliografic, și anume Finály Henrik⁶, la 1863, ne prezintă ruina unei biserici de pe dealul Sânpetru, compusă din două încăperi, una conținând statui romane, iar cealaltă găzduind rămășițe umane (osuar?). În același articol avem și un posibil plan al clădirii. Informația din secolul al XIX-lea trebuie privită însă cu oarecare scepticism (este posibil ca autorul să fi confundat capela cu alte biserici din Hunedoara, și anume biserica mănăstirii Zarda – care nu mai există, fiind demolată în cadrul lucrărilor de construcții pentru combinatul siderurgic, sau chiar cu biserica catolică din oraș – care a fost modificată substanțial în secolul al XVII-lea). Ajungem din nou să invocăm arheologia, ca știința care ar putea aduce noi completări cu privire la arhitectura religioasă a orașului Hunedoara.

⁶ Finály Henrik, „Egy Archaeologiai Kirándulás. Vajda Hunyadra és környékére”, în *Erdélyi Múzeum-Egylet, Évkönyvel*, II Kötet. 1861-1863, Koloszvártt, 1863, pp. 135-158.

Posibil plan al absidei altarului?/ capelei de la poalele dealului Sânpetru

Un vechi plan topografic al acestei zone a oraşului Hunedoara numeşte clădirea capelă.

Teza spre care ne îndreptăm noi, fără informații concludente, înarmați însă cu informația arheologică că pe deal s-au găsit nu mai puțin de 3 pinteni cu

spin (databili în secolele XII-XIII) care atestă clar existența în cetate a unor cavaleri (vezi ritualurile cavaleriei occidentale), iar pe actuala stradă Toamnei (aflată la poalele dealului), s-au descoperit urmele și mormintele unui cimitir databil în secolele XII-XIII⁷ - este posibil ca această clădire să fi funcționat ca biserică a cimitirului menționat.

Sperăm ca viitoarele cercetări arheologice să elucideze aceste mistere.

Tot în legătură cu acest crucial loc al presupusei capele, avem și o informație de ordin etnografic-toponimic. În mod tradițional, locuitorii din zonă (începând se pare cel puțin cu mijlocul secolului al XIX-lea – când apar primele informații) numesc zona de pe dealul Sânpetru „la popii roșii”. Cum este puțin probabil ca „popii” să fi fost cardinali (cu robe roșii) poate că acești percepuți preoți să fi avut cu ei, sau pe haine, ceva distinct. Cum știm, cavalerii teutoni (care sunt atestați pe teritoriul Transilvaniei) au cruce neagră pe manta albă, cavalerii ioaniți (și ei atestați pe teritoriul Transilvaniei) prezentau cruce albă pe fond negru, dar și un blazon cu cruce albă pe fond roșu. Este imperativ necesar să nu confundăm diferitele ordine religioase cavaleresti care s-au perindat prin Transilvania, iar câteva informații vagi, de ordin etnografic nu sunt chiar cea mai clară dovadă.

3. Crucile de consacrare de pe peretele SE al capelei Castelului Corvinilor

Tradiția ne îndeamnă să considerăm așa-numitele cruci de consacrare plasate pe peretele SE al capelei din incinta castelului cruci templiere, datorită formei lor. Ceea ce știm acum despre aceste cruci este că *este posibil* să fie originale (capela a avut mai multe denominări și reîntoarceri la catolicism) plasate pe o tencuială care *pare a fi* originală.

Din nou este necesar să apelăm la viitoare cercetări științifice care să elucideze și dilema crucilor în capelă.

În concluzie, Hunedoara cea bogată în fier și plasată strategic în apropierea celor mai importante rute comerciale în Transilvania medievală pare a fi o zonă propice pentru propășirea unor eventuali cavaleri templieri sau ai unor eventuali supraviețuitori ai măcelului din 13 octombrie 1307 și disoluției din 1312 care vor fi fost adoptați de alte ordine. Apelând la logică, da, așa este, iată semnele! Apelând la imutabila forță a științei, ne dăm seama că avem nevoie de mai mult decât de tradiția orală. Doar cercetând arhivele, doar cu ajutorul viitoarelor cercetări arheologice și utilizând din plin cercetările interdisciplinare vom putea cu adevărat descoperi dovezile palpabile. Primul mic pas este acest articol-enumerare, dar sperăm, în măsura posibilităților să continuăm acest interesant și controversat punct de vedere al existenței cavalerilor templieri la Hunedoara.

⁷ Roman, C. C., Tincu, S., Kelemen, B., „Observații asupra unor morminte medievale și moderne timpurii descoperite la Hunedoara – str. Toamnei, nr. 8”, în *Brukenthal. Acta Musei* (Sibiu), 2009, pp. 141-162.

BIBLIOGRAFIE

Barna, Remus, *Reflecții templiere în Transilvania*, Oradea, Editura Primus, 2017.

Finály, Henrik, „Egy Archaeologiai Kirándulás. Vajda Hunyadra és környékére”, în *Erdélyi Múzeum-Egylet, Évkönyvel*, II Kötet, 1861-1863, Koloszártt, 1863, pp. 135-158.

Roman, Cristian C., Tincu, Sorin, Kelemen, Bea, „Observații asupra unor morminte medievale și moderne timpurii descoperite la Hunedoara – str. Toamnei, nr. 8”, în *Brukenenthal. Acta Musei* (Sibiu), 2009, pp. 141-162.

<https://cronica.cimec.ro/Public/Detalii.php?k=4155&d=Hunedoara-Dealul-Sanpetru-2008> (accesat la 12.02.2025).

<https://cronica.cimec.ro/Public/Detalii.php?k=3675> (accesat la 12.02.2025).

<https://www.turnulsfatului.ro/2023/02/25/legendele-templierilor-din-sibiu-nicolaus-de-flandra-fugarit-de-caini-in-caineni-se-refugiază-in-talmaciu-rdquo-alaturi-de-dacopati-in-romania-ii-avem-si-pe-cautatorii-de-templieri-rdquo-200854?comment> (accesat la 12.02.2025).

Spiritul ordinelor cavalierești monahale în România zilelor noastre

Monastic-Chivalric Orders. Some Fundamental Clarifications

*Prof univ. dr. habil. Ovidiu PECICAN
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
Departamentul de Studii Europene și Relații Internaționale*

Abstract

What the medieval monks-knights are in the frame of Christianity and what new characteristics they bring in the European history? How they understand the Christian belief mixing it with the ideal of militia Dei? Characteristics of the Crusade in the nowadays Romanian territories. These are some of the elements to be discussed in the present study.

Keywords: *Christianity, belief, Crusade, monastic orders, chivalric orders.*

Lumea globalizată în care trăim, moștenitoare, măcar într-o direcție, a tradiției secularizării, pare ruptă definitiv de medievalitate cu toate mărcile fundamentale ale acesteia: ordine ierarhică rigidă în societate, după modelul pseudo-dionisian al ierarhiei cerești, fixarea în transcendent a sensului vieții, centralitatea valorilor binelui, adevărului, onoarei și milei creștine etc. Evoluțiile sociale, politice și tehnologice ale modernității istorice par să fi dislocat radical asemenea repere axiologice structurante odinioară, acum cu o apariție mai curând exotică și marginală, la prima vedere. Faptul se datorează, fără îndoială, rupturilor revoluționare – la propriu și la figurat – puse în joc de modernitatea productivă: recentrarea universului și a vieții în jurul omului, operată de gândirea umanistă și de Renaștere, apariția capitalismului, reconfigurarea societății în jurul burgheziei și a pandantului oximoronic al acesteia, proletariatul, valorizarea unei noi table de judecare a realității (productivitate, ban, meritocrație, competiție agonală pragmatică etc.). Lumea în care trăim prezervă continuități aparent precare cu medievalitatea și modul ei de a fi și de a gândi. Au supraviețuit cerșetoria – recursul la mizericordie (la milă), pelerinajele, scenariile eshatologice, foametea și epidemiile convertite la pandemie. Au pierit însă multe altele, o lume de reprezentări și de mituri, câte altele...

Basmele populare – culese în secolele al XIX-lea și al XX-lea – sunt printre formele literare care au conservat rezidual, parțial criptic, două dintre tipurile umane prezente în lumea principiilor dinaintea modernității: *cavalerul* și *sfântul*. Cel dintâi este, practic, protagonistul basmului așa-zicând „clasic” românesc: cavalerul, eroul, cel ce înfăptuiește binele cu curaj și un simț indiscutabil al dreptății. Sfântul apare mai cu seamă ca moștenire a antichității deghizată în strai creștin: Sfânta Vineri (adică Venus / Afrodita), Sfânta

Duminică. Procesul transfigurării zeităților păgâne în figuri ale patrimoniului creștin a fost, după toate aparențele, mai drastic în această mitologie răsăriteană decât în cazul celei medievale celtice, așa cum arată ea transfigurată în ciclul arthurian (sau normand, după locul unde a fost el conceput în evul mediu dezvoltat).

Această moștenire este parte din formarea copiilor actuali, parte din lecturile propuse lor de părinți, de bunici și chiar de școală. Ea rămâne însă să acționeze latent în conștiințe dacă nu este actualizată de alte întâlniri mirabile intermediare de literatură sau / și de istoriografie. Cel mai mare impact îl au în continuare eroii romanelor de aventuri, de la *Cei trei muschetari* și *Contele de Monte Cristo*, de Alexandru Dumas, la Phileas Fogg din *Ocolul pământului în 80 de zile* al lui Jules Verne sau echipa de ostași lipsiți, aparent, de scrupule ai Wehrmacht-ului din ciclul romanelor despre Al Doilea Război Mondial datorat lui Sven Hassel. Un loc de seamă în acest tip de reprezentări îl joacă însă și figuri mai abil deghizate în simpli particulari, de la Jean Valjean (*Mizerabilii*, de Victor Hugo) la prințul habsburg Rudolf (*Misterele Parisului*, de Eugene Sue).

În această serie se înscriu și variante aparent burlești de eroi, precum *Don Quijote* al lui Cervantes, văzut de filosoful Miguel de Unamuno ca un adevărat sfânt al Spaniei eterne și o întruchipare a lui Iisus, precum și marele mincinos, baronul Münchhausen, generatorul de lumi ficționale ce îmbunătățesc realitatea, făcând-o mai interesantă și mai demnă de a fi trăită. Nu s-a observat, în întâmpinările exegetice tradiționale nici faptul că doi dintre marii eroi ai prozei engleze din secolul al XVIII-lea, Robinson Crusoe și, respectiv, Lemuel Gulliver, înțelegi ca expresii ale spiritului întreprinzător și iscoditor al burgheziei recent afirmate, erau cel puțin tot atât de mult ipostaze ale cavalerului vagant care își caută norocul prin lumea largă, descoperind o realitate mai vastă și mai adâncă.

Asemenea creații au întreținut în lumea modernă până astăzi interesul pentru ipostaza eroică și pentru cea sfântă a eroului medieval, perpetuându-le până astăzi. Lor li se adaugă nenumărate chipuri din cinematografia ultimului secol, de la Indiana Jones – arheolog și universitar netemător de marile enigme ale istorie – până la soldatul american Joe Rambo, luptător pentru democrația occidentală, cu arma în mână, față de James Bond ori Ethan Hunt, eroul din ciclul *Misiune imposibilă*.

Cât despre imaginea monahului-cavaler, atât de vie în lumea medievală, ea a supraviețuit în modernitate, până la iluminism, prin efortul lui Ignazio de Loyola și ordinul iezuit, fiind însă grav avariata de reacția raționalistă la ea și de laicizarea radicală și de secularizarea care s-au manifestat vehement în secolele al XIX-lea și al XX-lea. În România interbelică, mult rău a făcut îndocrinarea de extremă dreaptă promovată în principal de Garda de Fier. Elemente din ideologia acesteia au părut să provină din recuzita creștinismului medieval interpretat eroid, ca dispreț față de moarte și încredere în posibilitățile de mântuire. La fel, asocierea dintre radicalismul etnocentric, pe de o parte, etica thanatică și idealismul spiritualist, ca și punerea între paranteze a toleranței și strategiilor de negociere caracteristice modernității cu încurajarea, simultan, a *djihad*-ului, a războiului

religios, amintesc de o anume înțelegere a spiritului de cruciadă medieval. Rămâne de menționat, de asemenea, asocierea ideologică și atitudinală a fascismului românesc cu cel hitlerist și racordarea sa politică la nazismul celui de-al III-lea Reich, ceea ce poate fi interpretat și ca o racordare la spiritul Europei totalitare a timpului, aflat în anii 1930 în plină ascensiune.

Datorită acestei interpretări radicale a unui ethos cu rădăcini îndepărtate, nescutit de altfel de contaminări păgâne – ca, de exemplu, atitudinea față de moarte și de sacrificiul uman atestate de autori antici prestigioși pe seama religiozității dacice –, ethosul ordinelor cavalești medievale a lăsat o amintire nu întotdeauna favorabilă și a stârnit temeri cu privire la presupusul său ultraconservatorism, reacționarism și antidemocratism. Lumea postbelică a evidențiat însă o latură pe deplin compatibilă cu etica democratic-liberală și chiar cu politicile unei stângi de tip social-democrat, nu radicalizate după model marxist și bolșevic (deci leninist-troțkist). În plus, vechii bibliografii de specialitate i s-a adăugat o alta, mai nouă, rezultată de pe urma cercetărilor clarificatoare care a restaurat în parte, dar substanțial, imaginea ordinelor cavalești afectată de o propagandă ostilă încă din timpurile vechi.

Se cunoaște astfel ceva mai bine rolul jucat de cavalerii teutoni pe teritoriul actualei României în secolul al XIII-lea, iar tentativa lor de a institui un stat pus sub obediență papală, la răsărit de Regatul Maghiar, pe teritoriul Cumaniei, este interpretată astăzi ca unul dintre precedentele inspiratoare pentru statalitatea românească de la sfârșitul aceluiași secol în Țara Românească și de după un secol, prin anii 1350-1365, în Moldova. În legătură cu teutonii, în perioada interbelică, istoricul Iosif Șchiopul a publicat o serie de contribuții – contestate de Nicolae Iorga și de alți autori – referitoare la posibilitatea ca acest ordin cavaleresc să fi jucat un rol în teritoriile situate astăzi în nord-vestul României. Din păcate, opera istoricului a rămas nereeditată critic, iar cercetările de atunci încoace nu au adus suficiente lămuriri cu privire la prezența teutonă presupusă pentru zonele menționate.

Cât despre desființarea Ordinului Templier din inițiativa regelui Franței, cercetătoarea italiană Barbara Frale a descoperit în 2001 un nou pergament de la Chinon din care rezultă fără niciun dubiu că în iunie-iulie 1308, Sanctitatea Sa Clement al V-lea (1305-1314) a absolvit de orice vină pe maestrul ordinului, Jacques de Molay și pe frații ceilalți aflați la comanda ordinului, nesprrijinind astfel gravele acuze ale suveranului francez. Chiar dacă acest fapt nu a atras după sine absolvirea lor de condamnarea la moarte pe rug, restabilirea acestui adevăr în posteritate rămâne crucială pentru restituirea deplină și indubitabilă a onorabilității ordinului, contestată de autoritățile laice care l-au dizolvat, confiscându-i toate posesiunile.

Rămâne, totodată, de amintit și importanța cunoașterii istoriei Ordinului Ioanit, a cărui prezență în Regatul Ungariei, cu donații la sud de Carpați și către Dunăre, a făcut obiectul unor studii importante pentru cunoașterea trecutului oltenesc în secolul al XIII-lea. Dar istoria ioanită în legătură cu românii este mai

bogată și mai semnificativă, drept care noile explorări sunt așteptate să aducă și alte adevăruri istorice la suprafață, deocamdată prea puțin cunoscute.

Contextul actual, atât de favorabil unei aprofundări a cunoașterii trecutului ordinelor monahal-cavalerești în legătură cu românii, oferă cadrul potrivit și unei opere de educație persuasivă în spiritul marilor valori de odinioară astăzi estompate sau discreditate. Poate cea mai mare urgență ce se resimte acut în viața publică este afirmarea fermă a importanței cruciale a onoarei, fidelității, a valorii cuvântului dat și a jurământului, în jurul acestora putându-se forma și cultiva caractere puternice și luminoase. Relevarea, apoi, a importanței decalogului creștin și respectul față de adevăr pot fi și se cuvin alăturate celor menționate deja. Exemplaritatea unor gesturi, atitudini și proceduri concrete vor susține, fără îndoială, prestigiul ocultat sau doar obturat al acestor elemente de cod axiologic peren.

În fața ordinelor militaro-călugărești reconstruite cu energii fără vârstă și evidențiind mai cu seamă angajamente caritabile, de amplă generozitate, se deschide o nouă perspectivă, asigurată de masificare, de globalizare, de explozia tehnologică într-o lume radical modificată și într-o alertă preschimbare. Metamorfoza pe care o presupune uluitoarea dezvoltare a AI, în condițiile reconfigurării lumii în tabere concurente și pe fundalul unor războaie zonale ce par să tindă spre o periculoasă generalizare solicită angajamente ferme, de factură plurală, din partea ordinelor cavalerești contemporane. Lumea de astăzi și de mâine are aceeași nevoie de acțiune coerentă, decisă și în pas cu urgențele epocii noastre, iar cavalerii vor ști, cu siguranță, ce au de făcut pe calea înfăptuirii binelui.

BIBLIOGRAFIE

Demurger, Alain, *Brève histoire des Ordres religieux-militaires* [Guide aide-mémoire], Gavaudun, Editura Fragile. 1997;

Idem, *Cavalerii lui Christos. Ordinele religios-militare în Evul Mediu (sec. al XI-lea – al XVI-lea)*, traducere de Ovidiu Pecican, Chișinău, Editura Cartier, 2003;

Idem, *Les Templiers*, Editions Jean-Paul Gisserot, 2007;

Idem, *Les Templiers. Une chevalerie chrétienne au Moyen Âge*, Paris, Le Seuil, 2005.

Viața religioasă pe meleaguri arădene. De la date știute la date mai puțin cunoscute

The Religious Life in the Arad Land. From Known Dates to Lesser-Known Dates

*Prof. dr. Paul KRIZNER
Școala Gimnazială Grăniceri*

Abstract

Arad's ecclesiastical life emerged with the first communities that settled in these areas. In the 19th century, we encounter remarkable records regarding the main political and revolutionary events that affected these Orthodox regions. At the command of the civil authorities, in the years immediately following the revolutionary events of 1848, the pages documenting the events that occurred at the local or national level during the Revolution began to be cut from the minute's registers of the parishes and other ecclesiastical or civil structures. Nevertheless, records of the events remained on various pages of the religious books. Books in general, and especially religious books, played an important role in the collective memory of Romanians, considering the entries made on their pages. On the one hand, we find unique information about a particular extraordinary situation that occurred in the respective community or in the world, and on the other hand, we observe the Romanian people's reaction to the revolutionary events.

Keywords: *ecclesiastical life, political events, revolutionary events, Orthodox regions, civil authorities, parish registers, religious books, collective memory.*

Argument

Nevoia de apartenență spirituală nu este o noutate pentru nimeni, omul de la origini simțea nevoia de a crede în ceva superior lui, invocând ajutorul divin încă din cele mai vechi timpuri.

Dacă vorbim despre spiritualitatea religioasă de pe meleagurile noastre, putem lesne observa că încă din cele mai vechi timpuri, creștinismul s-a răspândit pe teritoriul țării noastre datorită unui discipol al lui Hristos, și anume Sfântul Apostol Andrei, care a propovăduit în Scitya Minor adică Dobrogea de azi, dovadă ne stau descoperirile arheologice.

În zona noastră, arădeană, creștinismul s-a răspândit în funcție de mișcările demografice, iar ortodoxia a acaparat această zonă, după cum vom putea observa din studiul de față.

Viața religioasă în Arad, ca în multe alte regiuni ale României, are rădăcini adânci, influențate de diverse tradiții și comunități etnice. Orașul Arad a fost un important centru cultural și religios, având o istorie bogată ce datează din perioada medievală.

Biserica Ortodoxă a jucat un rol esențial în viața spirituală, culturală și socială a comunităților din zona Aradului, având o influență semnificativă de-a lungul istoriei. Acest studiu își propune să exploreze evoluția Bisericii Ortodoxe în Arad de la origini până în secolul XIX-lea, evidențiind aspectele istorice, culturale și sociale care au modelat această comunitate religioasă.

Contextul istoric al zonei Aradului

Zona Aradului a fost locuită din cele mai vechi timpuri de diverse populații, iar geografia sa favorabilă a contribuit la dezvoltarea unor comunități stabile. Din perioada romană, când Dacia a fost integrată în Imperiul Roman, până în Evul Mediu, regiunea a fost martora unor fluctuații demografice și politice în decursul timpului.

În secolul I d. Hr., Dacia a fost împărțită în mai multe provincii, iar prezența romană a adus cu sine influențe culturale și religioase. Biserica Ortodoxă, în forma sa ulterioară, a moștenit elemente ale creștinismului primelor veacuri, care s-au răspândit în această zonă.

După retragerea romanilor, zona a fost populată de diverse triburi migratoare, iar creștinismul a început să se răspândească printre aceste comunități. Între secolele IX și XI, ulterior, influența Bisericii Ortodoxe a crescut, consolidându-se în contextul emancipării naționale.

Biserica Ortodoxă începând cu secolul al XIV-lea

Cele mai vechi mențiuni documentare referitoare la comunitățile ortodoxe din zona Aradului datează din secolul al XIV-lea. În această perioadă, Aradul era parte a Regatului Ungariei, iar populația românească ortodoxă era predominantă.

Se știe că în secolul al XV-lea au fost construite primele biserici ortodoxe în Arad și împrejurimi. Acestea au servit nu doar ca locuri de cult, ci și ca centre comunitare, unde se desfășurau activități sociale și culturale.

Începând cu secolul al XV-lea, expansiunea Imperiului Otoman a afectat profund viața religioasă din zona Aradului. Deși multe comunități ortodoxe au fost supuse presiunilor otomanilor, acestea au reușit să-și păstreze credința și tradițiile.

Relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică în acest secol au fost complexe, adesea tensionate. Unele comunități ortodoxe s-au confruntat cu încercări de unire cu Biserica Catolică, în secolul al XVIII-lea, dar multe au ales să rămână fidele tradițiilor ortodoxe¹.

După înfrângerea otomanilor, Aradul a intrat sub dominația habsburgică, ceea ce a adus schimbări semnificative în structura socială și religioasă a zonei. Habsburgii au promovat catolicismul, dar au fost nevoiți să recunoască și drepturile comunităților ortodoxe.

¹ Pavel Vesa, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoria Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru*, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2015, p. 23.

În această perioadă, Biserica Ortodoxă a început să se organizeze mai eficient. Au fost înființate parohii, iar bisericile au fost reconstruite sau renovate. De asemenea, s-au dezvoltat relații strânse cu alte comunități ortodoxe din Transilvania.

Printre figurile importante ale Bisericii Ortodoxe din Arad se numără ierarhi și preoți care au jucat un rol esențial în consolidarea comunității religioase. Aceștia au fost implicați în educația religioasă și culturală a credincioșilor².

Biserica Ortodoxă a fost un promotor al educației, înființând școli și biblioteci. De asemenea, a sprijinit dezvoltarea artei religioase, cu un accent pe pictura murală și sculptură.

Episcopia Aradului are o istorie bogată și complexă, având rădăcini adânci în tradiția ortodoxă română. Aceasta a fost înființată în secolul al XVIII-lea, dar originile sale pot fi urmărite mai adânc în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania.

În perioada medievală, zona Aradului era parte a diferitelor structuri politice și bisericești, iar credința ortodoxă era promovată de comunitățile românești. După căderea Imperiului Bizantin, influența ortodoxă a continuat să se extindă, în special sub stăpânirea Imperiului Otoman, când românii din Transilvania au fost adesea constrânși să se adapteze la noile condiții religioase și politice.

Perioada medievală în zona Aradului este o epocă fascinantă, caracterizată prin transformări politice, sociale și culturale semnificative, ce au influențat profund dezvoltarea regiunii. Această perioadă se întinde aproximativ din secolul al V-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea și include evenimente majore care au marcat nu doar istoria locală, ci și pe cea a întregii Transilvanii și a României.

În perioada medievală, zona Aradului a fost parte a diferitelor entități politice și culturale, începând cu Imperiul Roman, urmat de migrările populațiilor și de formarea statelor feudale. După retragerea romanilor din Dacia în 271 d.Hr., teritoriul a fost populat de diverse triburi migratoare, iar după secolul al IX-lea, zona a fost integrată în regatul Ungariei, devenind parte a unui teritoriu feudal complex.

Organizarea administrativă și socială

În secolele XI-XIII, Aradul și împrejurimile sale au cunoscut o organizare administrativă feudală, cu o structură socială stratificată. Nobilii maghiari au stăpânit aceste teritorii, iar românii, care formau majoritatea populației, erau adesea supuși ai acestora. În această perioadă, comunitățile

² Eugen Ghiță, *Evoluția demografică a orașului Arad în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2011.

românești au început să-și contureze identitatea, păstrându-și tradițiile și obiceiurile, în ciuda presiunilor externe³.

În ceea ce privește viața cotidiană, dar și economia zonei, se axa pe agricultură care era activitatea principală a locuitorilor din zona Aradului, iar pământurile fertile au permis dezvoltarea unor comunități agricole prospere. Grâul, porumbul, legumele și vitele erau surse esențiale de hrană. Meșteșugurile, cum ar fi țesutul, olăritul și prelucrarea lemnului, au fost de asemenea importante pentru economia locală. Comerțul a început să se dezvolte, cu târguri și piețe care ofereau produse locale și bunuri din alte regiuni.

Biserica a jucat un rol central în viața comunităților medievale, fiind nu doar un loc de închinare, ci și un centru cultural și educațional. Ortodoxia a fost religia predominantă a românilor, în timp ce maghiarii și sașii din zonă practicau catolicismul. Conflictele religioase, în special între ortodocși și catolici, au avut un impact semnificativ asupra relațiilor interetnice⁴.

În această perioadă, cultura românească a început să se dezvolte, cu influențe bizantine și occidentale. Literatura populară, folclorul și tradițiile orale au jucat un rol important în păstrarea identității naționale. Biserica a fost, de asemenea, un centru al educației, formând preoți și intelectuali care au contribuit la dezvoltarea spirituală și culturală a comunității.

Zona Aradului a fost martoră la numeroase conflicte și războaie, în special între regatul Ungariei și Imperiul Otoman. Invaziile și luptele pentru putere au dus la distrugerea unor așezări și la migrarea populațiilor. În secolul al XVI-lea, presiunea otomană a crescut, afectând grav stabilitatea regiunii.

Perioada medievală a fost una de mari transformări pentru zona Aradului, marcând dezvoltarea unei identități culturale și naționale distincte. În ciuda provocărilor și conflictelor, comunitățile din această regiune au reușit să-și păstreze tradițiile și valorile, contribuind la formarea unei moșteniri bogate care va influența istoria ulterioară a Aradului și a întregii Transilvanii. Această epocă a pus bazele pentru evoluțiile viitoare, iar amintirile acestei perioade continuă să fie reflectate în cultura și identitatea locală.

Biserica Ortodoxă în secolul al XVIII-lea

Cât privește perioada secolului al XVIII-lea, putem afirma că Episcopia Aradului a fost oficial înființată în 1706, dar în secolul al XVIII-lea, influențele externe, în special cele ale Imperiului Austriac, au început să se facă simțite. În această perioadă, Biserica Ortodoxă Română a început să câștige recunoaștere și susținere, iar episcopii ortodocși au jucat un rol important în apărarea drepturilor românilor din Transilvania.

³ Gelu Neamțu, „Noi și maghiarii”, *Câteva aspecte importante privind Revoluția românilor de la 1848-1849 din Transilvania intenționat ignorate până acum*, ediție îngrijită de Ela Cosma și Vasile Lechințan, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvănean, 2017, p. 237.

⁴ *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului*, Arad, 1986, p. 100.

Episcopia Aradului își are rădăcinile în secolul al XVIII-lea, o perioadă de mari transformări pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru comunitățile românești din Transilvania. Această epocă a fost marcată de schimbări politice, sociale și culturale, care au influențat profund evoluția Episcopiei și rolul său în viața comunității⁵.

În secolul al XVIII-lea, Transilvania devine parte a Imperiului Habsburgic, iar românii ortodocși din această regiune se aflau într-o situație complexă. În această perioadă, politica habsburgică a urmărit consolidarea autorității centrale și promovarea catolicismului, ceea ce a generat tensiuni între diferitele comunități religioase. Românii ortodocși, care reprezentau o mare parte a populației, au căutat să-și apere drepturile și identitatea în fața presiunilor externe.

Secolul al XVIII-lea a fost crucial pentru dezvoltarea Episcopiei Aradului ca instituție. În această perioadă, Biserica Ortodoxă Română a început să câștige recunoaștere și sprijin din partea autorităților habsburgice, în special sub domnia împăratului Iosif al II-lea, care a promovat toleranța religioasă și a permis românilor ortodocși să-și organizeze comunitățile religioase⁶.

În secolul al XVIII-lea, comunitățile ortodoxe din zona Aradului erau organizate în parohii, fiecare având un preot sau mai mulți care îndeplinea atât funcții religioase, cât și administrative și, uneori, educative. Bisericele erau locuri de întâlnire nu doar pentru închinare, ci și pentru activități sociale și culturale. Viața cotidiană a românilor ortodocși era influențată de tradițiile și obiceiurile locale, iar Biserica juca un rol esențial în păstrarea acestor valori.

De asemenea, educația religioasă era esențială, iar școlile bisericești au fost înființate pentru a forma preoți și a promova cunoașterea în rândul comunității. Aceste instituții au fost cruciale în dezvoltarea unei conștiințe naționale românești⁷.

De-a lungul secolului al XVIII-lea, românii ortodocși s-au confruntat cu diverse provocări și tensiuni. În ciuda unor progrese, comunitățile ortodoxe au avut de înfruntat discriminări și restricții. Conflictele între diferitele grupuri religioase, în special între ortodocși și catolici, au dus la tensiuni sociale și politice.

De asemenea, presiunea otomană asupra regiunii a continuat să fie o realitate, iar românii ortodocși au fost adesea privați de drepturi în fața diverselor autorități, ceea ce a dus la o consolidare a identității naționale și religioase.

Secolul al XVIII-lea a fost o perioadă de formare și consolidare pentru Episcopia Aradului și comunitățile ortodoxe din zonă. Această perioadă a marcat începutul unei lupte pentru identitate și recunoaștere, care avea să

⁵ *Ibidem*,

⁶ Lucian Petraș, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Timișoara, Editura Brumar, 2008, p. 58.

⁷ *Ibidem*.

continue și în secolele următoare. Episcopia Aradului a devenit, astfel, un simbol al unității și continuității tradiției ortodoxe în fața provocărilor externe.

Biserica Ortodoxă în secolul al XIX-lea

În secolul al XIX-lea, Episcopia Aradului a crescut în importanță, devenind un centru cultural și religios pentru românii din regiune. Aceasta a fost o perioadă de afirmare națională, iar episcopii au avut un rol important în promovarea identității naționale românești. De asemenea, Episcopia a contribuit la dezvoltarea educației și a culturii, sprijinind școlile și instituțiile culturale.

Episcopia Aradului, în secolul al XIX-lea, a fost o instituție centrală în viața religioasă, socială și culturală a românilor din Transilvania. Această perioadă a fost marcată de evenimente semnificative care au influențat nu doar Biserica Ortodoxă, ci și conștiința națională a românilor din această regiune⁸.

Putem afirma că secolul al XIX-lea a fost o epocă de mari schimbări pentru Europa, în special în contextul mișcărilor naționale și al reformelor politice. În Transilvania, românii se aflau într-o situație complexă, fiind parte a Imperiului Habsburgic, care, începând cu anul 1867, a devenit Monarhia Austro-Ungară. Această perioadă a fost caracterizată de o intensificare a revendicărilor naționale ale românilor, care căutau recunoașterea drepturilor lor culturale și politice.

Un moment important a fost și activitatea mitropolitului Andrei Șaguna, care, deși a fost activ în secolul al XIX-lea, a contribuit la consolidarea identității ortodoxe în rândul românilor din Transilvania și a pregătit terenul pentru acțiunile ulterioare.

În această perioadă, Episcopia Aradului a fost un promotor al educației religioase și laice. A fost înființată o rețea de școli parohiale care ofereau educație gratuită copiilor din comunitățile românești. Aceste școli au avut un impact semnificativ asupra alfabetizării și formării unei generații de tineri conștienți de identitatea lor națională.

Biserica a fost, de asemenea, un centru cultural important. Activitățile culturale, cum ar fi organizarea de conferințe, serbări și evenimente literare, au fost promovate de Episcopie, iar preoții și intelectualii locali au contribuit la dezvoltarea unui mediu cultural vibrant⁹.

În ciuda progreselor realizate, comunitatea românească s-a confruntat cu numeroase provocări. Politica austro-ungară a fost adesea discriminatorie față de români, iar drepturile acestora erau limitate. Tensiunile interetnice au fost frecvente, iar comunitățile românești au fost adesea marginalizate în fața altor grupuri etnice, cum ar fi maghiarii și sașii.

⁸ *Ibidem*, p. 59.

⁹ Gheorghe Lițiu, „Istoria Eparhiei Aradului”, în Mircea Păcurariu, Gheorghe Lițiu, Vasile Popeangă, Ioana Cristache-Panait, Radu Popa, *Episcopia Aradului. Istorie. Viață culturală. Monumente de artă*, Arad, Editura Episcopiei, 1989, p. 26.

De asemenea, Biserica Ortodoxă a avut de înfruntat provocări din partea altor confesiuni, cum ar fi catolicii și reformații, care încercau să câștige adepti din rândul românilor.

Secolul al XIX-lea a fost, de asemenea, perioada în care mișcarea națională românească a câștigat avânt. Episcopia Aradului a jucat un rol crucial în această mișcare, sprijinind revendicările de autonomie și recunoaștere a drepturilor românilor. Biserica a fost un simbol al unității naționale, iar liderii religioși au fost adesea implicați în activități politice.

Episcopia Aradului în secolul al XIX-lea a fost un pilon important al identității naționale românești în Transilvania. Sub conducerea lui Andrei Șaguna, Biserica Ortodoxă din Transilvania, implicit Episcopia Aradului, a devenit un centru de educație, cultură și spiritualitate, contribuind la dezvoltarea conștiinței naționale românești. În ciuda provocărilor întâmpinate, Episcopia a reușit să îmbine credința religioasă cu aspirațiile naționale, lăsând o moștenire durabilă care va influența profund evoluția comunității românești din regiune. Această perioadă a pus bazele pentru dezvoltările ulterioare, inclusiv pentru înființarea oficială a Mitropoliei Ardealului și consolidarea rolului său în viața socială și culturală a românilor din Transilvania.

De-a lungul timpului, Episcopia Aradului a fost un simbol al unității și al continuității tradiției ortodoxe, având un impact semnificativ asupra comunității românești din Transilvania. Această istorie complexă reflectă nu doar evoluția unei instituții religioase, ci și lupta pentru identitate și recunoaștere a românilor în contextul diversității culturale și religioase din regiune.

Evoluția Bisericii Ortodoxe în zona Aradului de la origini până în secolul al XVIII-lea evidențiază complexitatea relațiilor sociale, culturale și politice din această regiune. Biserica a fost un pilon fundamental al identității comunității, contribuind la păstrarea tradițiilor și valorilor ortodoxe. De-a lungul secolelor, Biserica Ortodoxă a reușit să se adapteze la schimbările istorice, demonstrând astfel o reziliență remarcabilă în fața provocărilor.

Biserica Ortodoxă în secolul al XX-lea

După Primul Război Mondial, odată cu unirea Transilvaniei cu România, viața religioasă din Arad și-a modificat obiectivele. După Al Doilea Război Mondial, viața religioasă din România a fost influențată de naționalizarea și secularizarea din perioada comunistă. Bisericele au fost adesea supuse restricțiilor, iar activitățile religioase au fost limitate¹⁰.

După 1989, viața religioasă a cunoscut o revigorare. Au fost reconstruite și restaurate multe biserici, iar comunitățile religioase s-au reorganizat, promovând numeroase activități culturale și sociale.

¹⁰ *Ibidem.*

Concluzie

Aradul este un exemplu de diversitate religioasă, având comunități ortodoxe, catolice, protestante, dar și evreiești și alte culte. Această diversitate a contribuit la un dialog interreligios, deși provocările sociale și politice au influențat uneori relațiile dintre comunități.

Viața religioasă în Arad reflectă complexitatea istorico-culturală a regiunii, cu influențe din diverse tradiții și culturi. Aceasta continuă să fie un element important al identității locale, contribuind la coeziunea socială și la viața comunității.

BIBLIOGRAFIE

Ghiță, Eugen, *Evoluția demografică a orașului Arad în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2011.

Lițiu, Gheorghe, „Istoria Eparhiei Aradului”, în Mircea Păcurariu, Gheorghe Lițiu, Vasile Popeangă, Ioana Cristache-Panait, Radu Popa, *Episcopia Aradului. Istorie. Viață culturală. Monumente de artă*, Arad, Editura Episcopiei, 1989.

Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului, Arad, 1986.

Neamțu, Gelu, „Noi și maghiarii”, *Câteva aspecte importante privind Revoluția românilor de la 1848-1849 din Transilvania intenționat ignorate până acum*, ediție îngrijită de Ela Cosma și Vasile Lechințan, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvănean, 2017.

Petraș, Lucian, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Timișoara, Editura Brumar, 2008.

Vesa, Pavel, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoria Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru*, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2015.

Gimnaziul din Arad sub administrația minorităților în perioada 1777-1873

The Gymnasium In Arad under the Administration of the Minorities During 1777-1873

Prof. Drd. Melinda Gabriela KERESZTES
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
Școala doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”
Liceul Tehnologic „Aurel Vlaicu” Arad

Abstract

Through this scientific endeavour, we propose conducting an investigation into how the minorities belonging to the Franciscan Order administered the Gymnasium in Arad during the Habsburg period. This research theme is approached from multiple perspectives aimed at yielding new results. Initially, we propose implementing an analysis of the functioning system of the gymnasium under the administration of the minorities from 1777 to 1873. Another research perspective is linked to the demography of the minority teachers who taught at the Gymnasium in Arad. Additionally, we aim to conduct research on the mobility of students enrolled at the Gymnasium in Arad. Among other aspects, we also seek to explore the attitude of minorities towards the educational laws disseminated by the authorities of Vienna and Hungary.

Keywords: *education, Habsburgs, Gymnasium in Arad, educational laws, Franciscan friars.*

În acest demers științific se propune investigarea activității pedagogice și administrative a minorităților între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Tema este analizată din două perspective, având ca scop prezentarea activității minorităților înainte și după implementarea reformelor impuse de Curtea vieneză.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, minorități și-au desfășurat activitățile religioase și educaționale în conventul din Arad. Activitățile pe care le desfășurau atât cele religioase, cât și cele educaționale au fost bine primite de Ordinul Franciscan și de către populația Comitatului Arad¹. Prin urmare, fratele minorit Höfflich Kamill, primind susținerea autorităților publice și ale cetățenilor, a reorganizat viața religioasă, construind conventul, în anul 1702 și, treptat, a deschis o școală elementară, între anii 1707-1708². Scopul minorităților din Arad a fost acela de a continua să dezvolte viața educațională și cea spirituală în comunitate. Drept urmare, școala elementară și-a lărgit conținuturile

¹ Béla Himpfner, *Az Aradi Király főgymnasium története*, Arad, Gyulai István Könyvnyomdája, 1896, p. 54.

² *Ibidem*, pp. 9-10; Ottó Lakatos, *Arad Története*, vol. II, Arad, Gyulai István Nyomása, 1881, p. 90; Károly Némethy, *Aradváros tanügyi története. Aradmegye tanügyét tárgyaló függetlenekkel*, vol. I, Arad, Nyomatott Réthy L. és Fiánál, 1890, p. 9.

educaționale. Astfel, pe lângă citirea și scrierea care se făceau cu ajutorul cărților sfinte, s-a adăugat și studiul filosofiei. În jurul anului 1720, minoritul Toma Pakó a început să predea filosofie³. Implicarea minoriților, prin faptul că au pus la dispoziție un centru educațional elementar și religios pentru cei dornici de a învăța, a avut efecte pozitive.

De la an la an, numărul elevilor a crescut, drept urmare, solicitările pentru înscriere la școală au crescut. Această situație i-a determinat pe minoriți să adopte noi măsuri de reorganizare a școlii. Au decis să extindă învățământul confesional, în locuința lui Galli, pe care au închiriat-o cu suma de 1400 de florini. Drept consecință, au putut să înceapă să formeze clasele gramaticale de poetică și retorică, începând cu anul 1745, așa cum reiese din documentul următor:

Aradini, oppido camerali, Comitatus eiusdem nominis ingremiato licet adhuc 1702. O incolatum coeperimns; Scholas tamen ibidem non nisi 1745.-0 ad iteratam I. Comitatus et oppidi Aradiensis aliorumve circumiacentium dominorum in partibus illis haeresi et schismate refertis debitam numerosae suae juventutis edncationem ardentem suspirantium gratioso cum consensu Excellentissimi Ordinarii aperuimus, primo quidem solum ad infimam, dein aucta notabiliter juventute, ad supremam classem grammatices, ac postremo ad Poesim usque et Rhetoricam. Cum vero Scholasticorum copia successive tantum crevisset, ut eis capiendis angustiae fundi conventus nostri non sufficerent; domum domini Galli claustro vicinam parato aere nostro 1400 rfl. comparavimus, in qua Scholae ad hunc usque diern gratis pro Deo docentur, neque Comitatu neque Civitate pro domus coémptione, sartorum tectorum reparatione et conservatione, vel professorum ex sacra eleemosyna per ceteros religiosos nostros conquisita vestiri et ali solitorum intertentione quidpiam praestantibus⁴.

Din documentul expus mai sus reiese că școala era gratuită și se afla în apropierea conventului minorit. Tot acest demers a arătat că au închiriat locuința din banii adunați de la frații minoriți, iar comitatul și orașenii nu au contribuit la întreținerea școlii, nici nu le-a asigurat vreun venit. Cu toate acestea, minoriții și-au dezvoltat gimnaziul din propriile venituri. Drept urmare, numărul elevilor din mediul laic a început să crească, iar minoriții au început să solicite ajutorul Episcopiei Romano-Catolice de Cenad și Comitatului Arad, deoarece era nevoie de găsirea unui nou spațiu.

Prima dată și-au îndreptat demersurile către Episcopia Romano-Catolică de Cenad, deoarece învățământul a funcționat fără aprobarea acestei autorități. Pe această cale, frații minoriți și-au făcut demersurile către Episcopia Romano-Catolică de Cenad, pentru a primi recunoașterea școlii confesionale pe care au

³ Sándor Márki, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város Monographiája*, vol. II, Arad, Kiadja a Monographia Bizottság, 1895, p. 776.

⁴ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 54.

înființat-o, dar și de a solicita profesori care să predea în limba latină. Aceste demersuri au determinat autoritatea episcopală să emită un document, în 18 noiembrie 1745, aprobând astfel toate solicitările inițiate de frații minoriți din Arad⁵. Episcopia de Cenad a îmbrățișat demersurile fraților minoriți, însă au dorit ca următoarele inițiative să nu fie făcute fără consimțământul acestora.

Superiorul Ordinului Franciscan Minorit l-a trimis în acel an, pe Utz Imre, originar din Belgrad, să predea în limba latină în noua școală din Arad⁶. În anul 1745, s-au început demersurile în direcția constituirii gimnaziului prin formarea treptată a celor trei clase gramaticale, iar din 1753, s-au adăugat și cele de poetică și retorică⁷. Începând cu anul 1747, au introdus și studiul filosofiei sub îndrumarea profesorului Amand Késmárszky⁸. Implementarea acestei structuri școlare la Arad s-a datorat modelului educațional al iezuiților, fiind cunoscuți și apreciați datorită activității lor pedagogice.

Datorită rezultatelor pozitive, Comitatul Arad le-a asigurat 100 de florini în 21 august 1750, pentru a înființa o catedră de sintaxă și continuând să își desfășoare activitatea didactică în locuința lui Porth Galli⁹. Din 1753, s-au format clasele de poetică și retorică, ajungându-se la șase clase, iar atunci autoritatea locală din Arad a alocat școlii suma de 50 de florini¹⁰. Formarea claselor s-a datorat și faptului că numărul elevilor care doreau să studieze la gimnaziu a crescut. Cataloagele pot fi un izvor istoric care prezintă componența unei clase formată din elevi. De exemplu, catalogul al șaselea, redactat în anul 1751, atestă prezența a 45 de elevi atât minoriți, cât și laici¹¹.

Un alt aspect care merită adăugat pentru a cunoaște funcționalitatea gimnaziului este cea cu privire la administrarea acestei școli confesionale. În perioada cuprinsă între 1745-1753, gimnaziul era condus de prefecții: Bilkey Dömn, Hallinger Bonifăe, Késmárszki Amand, Toth Juvenál¹². Aceștia au mai îndeplinit și funcția de profesor care preda disciplinele umaniste. Din anul 1753 până în 1802, gimnaziul a cunoscut o evoluție, care s-a datorat creșterii numărului de elevi și formării unor noi clase. Progresul pe care gimnaziul îl înregistra se datora și directorilor care aveau competențele în administrarea școlii. Au fost înregistrați în perioada respectivă 16 directori din care trei

⁵ *Ibidem*, pp. 53-54.

⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁷ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 90; István Parecz, *Arad-Megye és Arad-Város Ismertetése*, Arad, Nyomatott Réthy Lipót Nyomdájara, MDCCCLXXI, p. 109; Alexandru Roz, *Monografia Colegiului Național „Moise Nicoară” din Arad*, Arad, Editura Fundației „Moise Nicoară”, 2008, p. 30.

⁸ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 90.

⁹ Sándor Márki, *op. cit.*, vol. II, p. 776.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Arad (S.J.A.N. Arad), *fond Ordinul Minorităților Conventuali*, dosarul nr. 93: în legătură cu activitatea preparanților, funcționarea școlilor confesionale, examinarea profesorilor de teologie, publicații bisericești, viața sfinților, vol. 1, f. 101-111.

¹² Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 97.

îndeplineau atribuțiile doar de director, 11 erau și vicari în diferite parohii, doi erau profesori ce predau științele umaniste¹³.

Din 1762, au mai fost înregistrate câteva schimbări la nivelul administrativ al gimnaziului. Maria Tereza a hotărât în acel an să treacă gimnaziul în administrația districtului școlar Oradea, astfel, Episcopia de Cenad și-a pierdut acest rol și tot atunci instituția a primit denumirea de Gimnaziul Regal¹⁴.

În cursul anilor 1745-1789, au fost angajați 55 profesori la gimnaziul arădean¹⁵. În privința elevilor, la început erau acceptați să frecventeze gimnaziul doar nobilii, dar, cu timpul, porțile școlii s-au deschis pentru toți. De exemplu, a fost admis Nagy János, un fiu de țăran în 1773, apoi primul țăran român din Macea, în 1783 și, printre alții, în 1785, se mai numără și primul evreu – Blau Mózes¹⁶.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, gimnaziul respectiv a trecut prin câteva schimbări, deoarece Comitatul din Arad, aflat sub guvernarea Curții vieneze, s-a implicat în vederea organizării și funcționării școlii. În 20 iunie 1774, a fost emis un decret regal care prevedea predarea obligatorie a limbii germane în gimnaziul din Arad¹⁷.

În anul 1775, se cunoștea că starea clădirii școlare nu era una chiar foarte bună, prin urmare, Menyhért Hofiner a dorit să o reabiliteze, pentru a mai construi un etaj, dar nu a primit susținerea Comitatului Arad¹⁸. Cu toate acestea, au mai continuat să facă presiuni asupra autorităților locale pentru a primi ajutor de la aceștia.

În anul 1776, au fost adoptate mai multe măsuri ce au avut un impact major asupra Gimnaziului din Arad. Gimnaziul a ieșit de sub administrația Episcopiei de Cenad și a intrat sub jurisdicția Monarhiei Habsburgice¹⁹. Datorită politicii habsburgice, Gimnaziul din Arad a devenit unul de rang regal, la fel ca și celelalte școli din cadrul imperiului. De asemenea, reformele tereziene și iosefine le-au asigurat profesorilor de la Gimnaziul Regal Arad un salariu până în anul 1788²⁰. Programul de reforme pe care l-a inițiat Maria Tereza și care a fost preluat de fiii acesteia avea în vedere constituirea rețelelor școlare. Regăsim în politicile monarhilor că au priorizat anumite școli, precum cele elementare,

¹³ *Ibidem*, p. 98.

¹⁴ *Az gymnasium keletkezete, s ugyan ebben az 1850-1851 tanév mindkét felében előadott, Tantárgyak rövid vázlatá, Aradon, Nyomatott Schmidt Anna betűivel, 1851, p. 5.*

¹⁵ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 99.

¹⁶ Sándor Márki, *op. cit.*, vol. II, p. 778; Sorin Bulboacă, „Școli catolice în Banat în Evul Mediu”, în Cristian Bește, *Istorie, cultură și societate – volum omagial dedicat istoricului Selean Ioan Boia*, Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2014, p. 278.

¹⁷ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 91.

¹⁸ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 15.

¹⁹ *Ibidem*, p. 16; *Ratio Educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*, tomus I, Vindobonae, Typis Joan. Thom. nob. Trattnern, MDCCCLXXVII, pp. 236-237.

²⁰ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 91.

dar și unele gimnazii, așa cum a fost cazul celui din Arad. Cu toate acestea, interesul față de Gimnaziul din Arad s-a manifestat doar pentru o anumită perioadă. În multe situații, Maria Tereza a fost constrânsă să desființeze gimnaziile, ca de exemplu pe cele din Boemia și Moravia în anul 1773, dar unele au fost menținute și sprijinite de împărăteasă²¹. Aceeași politică a adoptat-o și Iosif al II-lea față de gimnazii.

O altă măsură cu un impact major asupra gimnaziului a venit dinspre administrația centrală, care aprobase un decret în care profesorii puteau fi angajați dacă participau la concurs, de asemenea, au lărgit accesul la catedră și pentru membrii clerului și laicilor²². În cazul ocupării funcției de director școlar, era necesară obținerea aprobării din partea monarhului, așa cum a fost cazul primului director al Gimnaziului Regal din Arad, Hoffner Menyhért²³.

Consiliul Regal din Viena a decis în 1776 să înființeze zece districte școlare. Districtele școlare au urmat să fie subordonate Comisiei școlare (ce funcționa din 1764) din cadrul Consiliului Locumtenențial al Ungariei²⁴. Districtul școlar de la Oradea își avea sub jurisdicția sa comitatele școlare din *Bihoriensis* (Bihor), *Aradiensis* (Arad), *Csanadiensis* (Cenad), *Csongradiensis* (Csongrad), *Bekessiensis* (Békes) și *Szabolcsensis* (Szabolcs)²⁵.

Necesitatea unei organizări a rețelelor școlare în noile regiuni anexate Imperiului Habsburgic a determinat pregătirea unei legi educaționale, așa cum a fost cea din 1777, cunoscută sub denumirea de *Ratio educationis totisque rei litterariae regnum Hungariae et provincias eidem adnexa*. Legea educațională dorea să aducă o mai bună funcționalitate a districtelor școlare din cadrul Consiliului Locumtenențial al Ungariei. De asemenea, legea respectivă a introdus în fiecare unitate de învățământ programe școlare și un set de reguli specifice. Pornind de la legislația educațională, în Arad s-a constituit școala gramaticală cu trei clase, reprezentând primul nivel de studii secundare și gimnaziul cu cele două clase umaniste, marcând al doilea nivel. Abia în anul 1806, după ce a fost lansată a doua lege educațională, structura gimnaziului era compusă din patru clase gramaticale, una de poetică și încă una de retorică. În cadrul acestor două nivele de studii, elevii au urmat aceleași discipline, dar orarul, programa școlară și gradul de studiu erau diferite la cele două nivele.

²¹ Simonetta Polenghi, „Habsburg legislation on the training of elementary and Ginnasio-Liceo (secondary) teachers and its implementation in the Italian territories across the 18th and 19th centuries”, în Casale Rita, Windheuser Jeannette, Ferrari Monica, Morandi Matteo, *Kulturen der Lehrerbildung in der Sekundarstufe in Italien und Deutschland. Nationale Formate und 'cross culture'*, Bad Heilbrunn, Verlag Julius Klinkhardt, 2021, p. 21.

²² Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 17.

²³ *Ibidem*, p. 17.

²⁴ Suzana Andea, Avram Andea, „Ratio educationis și înființarea districtului școlar Oradea”, în *Crisia* (Oradea), 1993, nr. XXIII, pp. 178-179.

²⁵ S.J.A.N. Arad, *fond Liceul „Ioan Slavici” Arad 1776-1860*, dosar *Literarium institutum divae Theresiae eiusdem que et immortalis Iosephi auspicio per intimasa, hocce volumine comprehensa ab Anno MDCCLXXVI usque Annum MDCCLXXXVIII edita continuatum*, nr. 1/ 1776-1788, f. 1.

Atât prima lege educațională din 1777, cât și cea din 1806, au fixat un orar pentru toate gimnaziile pe baza căruia erau predate disciplinele. Elevii studiau la gimnaziu: ortografia, caligrafia, aritmetica, stilul, istoria naturală, istoria biblică, a Ungariei, geografia, limba greacă și retorica²⁶.

În decursul deceniului nouă al secolului al XVIII-lea, a fost reluată problema asupra clădirii gimnaziului. Numărul elevilor creștea de la an la an și, din cauza aceasta, clădirea gimnaziului nu mai era suficient de încăpătoare. Soluția a fost aceea de a găsi un spațiu de închiriat sau de a se construi o clădire în care să funcționeze Gimnaziul Regal din Arad. Drept urmare, Comitatul Arad și administrația școlară au adoptat o măsură temporară, și anume de a muta cele cinci clase într-o clădire spațioasă²⁷.

În perioada aceasta, au început să fie emise tot mai multe decrete pentru reorganizarea învățământului din cadrul Imperiului Habsburgic. În anul 1784, a fost emis decretul care făcea referire la introducerea obligatorie a limbii germane în școli, iar profesorii trebuiau să învețe și limba germană dacă doreau să practice sau să își mențină meseria²⁸.

Gimnaziul avea ca obiectiv să formeze tineri bine pregătiți pentru piața muncii, iar capacitățile lor să fie validate de calificativele foarte bune. Realitatea era cu totul alta, deoarece la aceste clase frecventau și elevii care nu erau nobili, prin urmare obțineau rezultate slabe²⁹. În cazul acesta, elevii care obțineau calificative slabe erau încurajați să nu mai continue studiile gimnaziale, astfel nu puteau avansa pe posturile de funcționari publici în localități.

Un eveniment ce a adus o vizibilitate gimnaziului arădean a fost vizita pe care a făcut-o Iosif al II-lea în anul 1786. În urma vizitei, el a constatat că limba germană nu prea era predată în gimnaziu, de aceea a emis noi reguli³⁰. S-a hotărât ca la începutul noului an școlar 1787-1788, limba germană să fie predată în clasa a I-a de gramatică, urmând să fie și la restul claselor aplicată această măsură, iar profesorii trebuiau să cunoască această limbă³¹. Într-un alt decret, emis în 1787, au fost înregistrate problemele întâmpinate la anumite discipline, precum limba greacă care nu se predă, apoi elevii sunt solicitați să memoreze, se acordă puțină atenție stilului, temele de aritmetică nu erau finalizate, geometria nu se bazează pe desen, geografia nu este predată complet, istoria națională este amestecată cu povești fantastice și istoria religiei este predată cu nerăbdare³². Informațiile adunate arată nivelul la care se predă și cum erau tratate unele discipline din cadrul gimnaziului.

²⁶ Melinda Gabriela Keresztes, „Gimnaziul din Arad la interferența influențelor ecleziastice și laice (1745-1867)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, *Series Historica* (Cluj-Napoca), tom LXIII, 2024, pp.4-5, p. 8.

²⁷ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 18.

²⁸ *Ibidem*, p. 19.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 20.

³¹ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 92.

³² Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 20.

Pe lângă aceste probleme, s-a mai adăugat lipsa profesorilor, deoarece frații minoriți au mai predat până în 1788³³. Lipsa personalului didactic a determinat Comitatul Arad să găsească mijloacele potrivite pentru organizarea unui concurs dedicat profesorilor. Drept consecință, în anul 1789, a avut loc concursul pentru ocuparea posturilor de profesori, la care au fost selectați: András Keresztes la prima clasă umanistă, János Deskó la a doua clasă umanistă, Pál Bíró la prima clasă gramaticală, Jakab Répássy la a doua clasă gramaticală și Tádé Goymerecz la a treia clasă gramaticală³⁴. Acesta a fost primul corp profesoral din mediul laic al gimnaziului arădean, din cele amintite de Himpfner Bela, fost director al acestei instituții. Datorită acestor reforme educaționale, regăsim profesori din mediul laic predând la gimnaziu³⁵. Din anul 1789, gimnaziul nu a mai fost administrat de către minoriți, ci de laici, care au militat pentru revenirea la predarea în limba latină și maghiară și eliminarea taxei școlare³⁶.

În anul 1790, s-au înregistrat câteva modificări, cum ar fi: la ciclul gramatical s-a înlocuit limba germană cu limba latină și s-a eliminat taxa școlară³⁷. În perioada aceasta, a mai fost înregistrat un caz în care un profesor care nu cunoștea limba maghiară a fost înlocuit cu Pál Bíró³⁸. În contextul acestor schimbări, profesorii erau condiționați să cunoască limba latină și maghiară pentru a putea desfășura activitățile pedagogice.

Evoluția Gimnaziului Regal din Arad a început să stagneze în deceniul zece al secolului al XVIII-lea, din pricina unor dificultăți legate de obținerea unor finanțări constante și a situației precare ale clădirii³⁹. Soluțiile temporare existau, dar nu asigurau și cursul unei dezvoltări durabile. Iar una din aceste soluții a fost ca gimnaziul să își relocheze clasele gramaticale în locuințe închiriate de Comitatul Arad și cele umaniste rămâneau în conventul minoriților⁴⁰.

În anul 1796, Comitatul Arad și-a manifestat un interes în ceea ce privește problema clădirii gimnaziale, prin acordarea sumei de 3000 de florini pentru a reface clădirea⁴¹. În ciuda condițiilor mai puțin prielnice cu care gimnaziul se confrunta, Comitatul Arad a reușit să asigure în anul 1801, o clădire în care își puteau continua activitatea didactică, conform documentului de mai jos:

Nobilis, Perillustris etc. Relatione super visitatione Lyceo Szege dinensi, gymnasiis item Temesvariensi et Aradinensi, ac una

³³ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 93.

³⁴ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 20.

³⁵ *Ibidem*, p. 21.

³⁶ Sándor Márki, *op. cit.*, vol. II, p. 778. Ion Văran, Pascu Hurezan, Mihai Popovici (coord.), *Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989*, Arad, Editura Nigredo, 1999, p. 260.

³⁷ Béla Himpfner, *op. cit.*, pp. 21-22.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, pp. 69-70.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 22-23.

⁴¹ *Ibidem*, p. 72.

quoad aedificum scholare Aradini pro ejate Gymnasio cessum, per Praetam DVestram sub 6a Junii a. c. isthuc submissa, et abhinc altissimo loco substrata dignate est Sua Mattas SSma ob laudabile de Publico merendi studium, quod Communitas Aradinensis domum suam pro usibus gymnasii cesserit eandemque propriis sumptibus adaptaverit, tam memorati oppidi Communitati, quam ipsi Magistratui oppidano speciatim iudici Basilio Mihalovits ac Consuli Michaeli Schvab, velut peculiarem zelum suum hoc in opere contestantibus, Altrnam Complacentiam sua via significandam clementer committere⁴².

Documentul atestă aprecierile aduse Comitatului Arad care a oferit clădirea din bugetul local, dar și judecătorului Basil Mihalovits și consulului Michael Schvab, care și-au manifestat interesul pentru buna funcționare a gimnaziului.

În contextul acesta favorabil, Mandik András și-a exercitat drepturile de a organiza și a conduce noul gimnaziu între anii 1802-1831⁴³.

Dacă pe plan extern s-a găsit soluția pentru rezolvarea problemei cu clădirea, atunci pe plan intern s-au produs schimbări în rândul conducerii și al profesorilor. Bogner Máté a fost ales în 1800 drept director al gimnaziului din Arad, pentru o scurtă perioadă și alți profesori au fost transferați sau înlocuiți⁴⁴. Apoi, Mandik András și-a reluat funcția de director, exercitând drepturile de a amenaja și a conduce noul gimnaziu între anii 1802-1831, iar rezultatele sale au fost apreciat de către Curtea din Viena⁴⁵. Din relatările lui Lakatos cunoaștem că, în perioada 1803-1820, au predat 8 profesori minoriți disciplina religie, alături de 11 cadre didactice, apoi în 1820-1831 erau înregistrați 12, tot din cadrul Ordinului Minorit, iar numărul lor crește până la 80 între anii 1832-1872⁴⁶.

Alte schimbări au mai fost înregistrate de către gimnaziul arădean, iar acest fapt s-a datorat noii legi educaționale care a fost promulgată în anul 1806. Legea educațională prevedea adăugarea unei clase de gramatică, de la trei la patru, iar cele de umanistică erau cunoscute sub denumirea de retorică și poezie. Creșterea claselor gimnaziale a determinat autoritățile locale să acorde fonduri pentru o nouă clădire școlară⁴⁷.

În interiorul gimnaziului s-au format mai multe păreri cu privire la mijloacele de administrare a gimnaziului arădean. Astfel, în anul 1813, autoritățile locale au organizat o întrunire cu scopul de a vota dacă noua conducere a gimnaziului să fie încredințată fraților minoriți⁴⁸. Drept urmare,

⁴² *Ibidem*, pp. 72-73.

⁴³ Sándor Márki, *op. cit.*, vol. II, p. 778.

⁴⁴ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 24.

⁴⁵ Sándor Márki, *op. cit.*, vol. II, p. 778.

⁴⁶ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, pp. 99-101.

⁴⁷ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 27.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 28.

Consiliului Regal al Ungariei a emis un decret în 1816, prin care a încredințat fraților minoriți administrarea Gimnaziului arădean în momentul în care acesta va fi vacant:

Suam Majestatem Ssimam tenore Benigni Decreti Aul. sub 23a 8br. a. c. No. 13822. editi Clementer resolvere dignatam esse ut Gymnasium Aradiense P. P. Minoritis sucessive prout nempe vacantia inter actu existentes ibi seculares Professores enata fuerit, erga systematicum pro religiosis benigne defixum censum ita concredat, ut cum primo vacantiae per Religiosum supplendae casu statim etiam mutatio in Directoratu fiat et modernus Director Mandik aut aliorum transferatur, aut ad statum quiescentiae reponatur, Praetiae DVestrae pro futura sui directione praesentibus notitiae datur, Minoritarum Provinciae superinde iam edocto. Datum ex Consilio Regio Lottli Hungarico. Budae, die duodecima Novembris Anno Millesimo octingentesimo decimo sexto celebrato. Praetiae DVestrae benevolus ad officia parati Josephus Comes Brunszvik m. p. Joannes Latinovich m. p. Jacobus Petrovics m. p. M.-Varad. superiori Stud. Directori. Coll. L. S. 33364⁴⁹.

Pe baza acestui text, observăm că noua conducere a gimnaziului arădean a fost preluată de către frații minoriți care au adoptat noi măsuri, de pildă, predau atât profesorii laici, cât și cei din mediul religios și se încuraja predarea în limba maghiară și latină⁵⁰.

Schimbările prin care trecea gimnaziul arădean au continuat să influențeze pozitiv dezvoltarea învățământului. De exemplu, în anul 1816 s-au format patru clase la ciclul gramatical, apoi, în 1817, s-au dublat clasele din cauza numărului mare de elevi⁵¹.

În perioada când gimnaziul arădean a devenit o responsabilitate a minorităților, situația pe plan extern a devenit tot mai tensionată. Minorității s-au confruntat cu valul revoluționar care a conturat o atitudine tot mai ostilă a unor părinți care au adresat plângeri directorului gimnaziului⁵². Din această cauză, directorul a hotărât să se mențină o bună predare și disciplină în rândul elevilor. Mai precis, făcea referire la următoarele instrucțiuni: profesorul trebuie să își cunoască materia, evaluarea să nu fie făcută din carte, introducerea unui control cu privire la revizuirea exercițiilor de stil și elevii să nu fie maltratați⁵³.

Alte schimbări au mai apărut între timp la Gimnaziul din Arad. Începând cu anul 1844, s-a introdus ca limbă de predare maghiara⁵⁴. Se dorea, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, ca predarea să fie făcută doar în limba

⁴⁹ *Ibidem*, p. 73.

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 30-32.

⁵¹ S.J.A.N. Arad, *fond Liceul „Ioan Slavici” Arad 1776-1860*, dosarul nr. 27/1816-1817, f. 2, dosarul nr. 27/1817-1818, f. 63.

⁵² Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 33.

⁵³ *Ibidem*, pp. 33-34.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 34.

maghiară în școli, dar abia în secolul al XIX-lea au reușit să îndeplinească acest obiectiv. Această măsură nu doar că a nemulțumit categoriile sociale, ci a condus la apariția revoluțiilor în spațiul românesc.

În anul 1848, Europa era cuprinsă de un val revoluționar. În contextul acesta, Comisia Școlară din cadrul Consiliului Locumtenențial al Ungariei a pregătit măsuri cu scopul de a le asigura elevilor o protecție și siguranță de a se întoarce la părinți. Prin urmare, ministrul Eötvös a ordonat, pe 24 aprilie 1848, să fie asigurate condițiile elevilor pentru a susține examenele programate și abia apoi să fie încheiate cursurile⁵⁵.

În timpul revoluției din 1848, cursurile și, în general, activitatea didactică a fost suspendată. Din cauza stării de asediu, impusă din 1 august în Arad, clădirea gimnaziului a fost transformată în fabrică de arme, apoi spital și cazarmă⁵⁶. În contextul acesta, directorul Lakatos Ottó a deschis o școală de desen care a funcționat până în 1854⁵⁷.

În 7 noiembrie 1849, la ordinele date de directorul general Fábry, gimnaziul s-a deschis în clădirea minoriților, care nu era spațioasă⁵⁸. Această decizie ca gimnaziul să funcționeze în clădirea minoriților era una temporară. Directorul Lakatos Ottó a informat autoritățile locale de necesitatea înființării unui gimnaziu complet, precizând și acordarea unui salariu profesorilor minoriți. Autoritățile locale au acceptat să sprijine dezvoltarea educației, drept urmare, gimnaziul a fost deschis în 15 octombrie 1850 cu șapte clase⁵⁹.

Aflăm din monografia lui Lakatos Ottó că locul unde s-a redeschis gimnaziul, mai precis clasa a VII-a, era într-o sală de la primul etaj al școlii primare, celelalte șase au fost așezate în casa lui Ackermann de pe strada Uri, la numărul 27. Corpul didactic a fost format la acea vreme pentru cele șapte clase din: Otto Lakatos, director, profesor de limbă germană și desen, Barnabas Várholyi, profesor de latină pentru clasele superioare, Paulin Paulnyi, profesor de matematică pentru clasele superioare, Kelemen Zetykó, profesor de limba greacă, Nándor Lidy, profesor de istorie; Anzelm Csengő, profesor de științe naturale, Tamás Csüdör, profesor de latină pentru clasele inferioare, Illés Missó, profesor de aritmetică pentru clasele inferioare, Dániel Livery, profesor de aritmetică pentru clasele inferioare, Jób Máté, profesor de limbă și literatură maghiară, Euszták Sujánszky, profesor de cateheză și predicator⁶⁰. Autoritățile arădene au dat asigurări că vor putea acorda celor 15 profesori salariile, precum și lărgirea gimnaziului la opt clase.

În luna ianuarie a anului 1851, a sosit în Gimnaziul din Arad, Madarassy János, inspectorul școlar al districtului regal, cu scopul de a cunoaște situația și

⁵⁵ *Ibidem*, p. 35; Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 93.

⁵⁶ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 35.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 94.

⁵⁹ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 36; Lakatos Ottó, *op. cit.*, vol. II, p. 94.

⁶⁰ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 95.

nevoile școlii⁶¹. În contextul acesta, inspectorul a fost informat că profesorii nu aveau multe mijloace didactice pentru a predă, sugerându-i că manualele erau puține și învechite și nu reprezintă o necesitate introducerea limbii române. După această inspecție, au luat o atitudine și autoritățile locale care au asigurat că vor dota școala și vor mări numărul claselor. Însă chestiunea introducerii limbii române, a fost amânată pentru o perioadă de timp.

În 17 iunie 1852, împăratul Franz Joseph I a vizitat gimnaziul din Arad și a observat că instituția școlară s-a dezvoltat și că a început să fie dotată corespunzător⁶². În urma acestui eveniment, se poate confirma că autoritățile politice, atât din Viena, cât și din Arad s-au implicat în procesul educațional prin asigurarea bazei materiale didactice.

O altă noutate pe care o putem vedea la gimnaziu a fost legată de prezența etniilor locale și regionale⁶³. Din anul 1858, s-a avut în vedere ca predarea să fie făcută în limba maghiară, română și germană, dar manualele noi în cazul acesta au întârziat să apară. Interesul de a acorda o atenție și celorlalte etnii a fost o necesitate. Demersurile propriu-zise au început abia în 1861 când regimul era unul liberal⁶⁴. Atunci s-a redeschis problema introducerii limbii române pentru elevii români care studiau în gimnaziul arădean. Primul care s-a angajat să predea limba română a fost Ioan Bercian, un protopop greco-catolic, care făcea parte din mediul profesorilor auxiliari⁶⁵. Alte surse consemnează că abia în 1864 conducerea gimnaziului a permis să se studieze limba română, dar la nivel facultativ până în 1873⁶⁶. Sub administrația ministrului Eötvös, catedra de limba română a fost ocupată de Vasile Goldiș, dar și-a completat norma didactică predând maghiară și latină⁶⁷.

Gimnaziul cunoaște o altă etapă de schimbări datorită reformelor educaționale pe care ministrul Eötvös József le-a lansat⁶⁸. Acesta a promovat conceptul de școli de stat, astfel a eliminat implicarea ordinilor religioase în procesul educațional⁶⁹. Din acel moment, sistemul de învățământ a devenit unul mult mai laic, prin urmare, frații minoriți au fost îndepărtați de la conducerea gimnaziului. Multe propuneri ale ministrului pentru dezvoltarea gimnaziului nu s-au mai putut implementa în acel moment, ci doar în deceniul al optulea al secolului al XIX-lea. Până la înființarea liceului s-au căutat fonduri pentru a putea construi clădirea.

⁶¹ Ascaniu Crișan, *Anuarul III al Liceului „Moise Nicoară” din Arad pe anul școlar 1921-1922*, Arad, Editura Concordia, 1922, p. 19; Himpfner Béla, *op. cit.*, pp. 36-37.

⁶² Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 37.

⁶³ *Ibidem*, pp. 37-38.

⁶⁴ Ioan Antone, *Monografia Liceului „Ioan Slavici” fost „Moise Nicoară” din Arad 1745-1919-1971*, Arad, Oficiul Economic Central „Carpați”, 1971, p. 17.

⁶⁵ Ascaniu Crișan, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁶ Ioan Antone, *op. cit.*, pp. 17-18.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 20.

⁶⁸ Béla Himpfner, *op. cit.*, p. 39.

⁶⁹ Ottó Lakatos, *op. cit.*, vol. II, p. 96.

În anul 1868, autoritățile arădene și comunitatea au inițiat demersurile pentru a solicita Curții de la Viena și Ungariei înființarea unei instituții secundare, iar în anul următor au fost găsite sursele pentru construcția liceului, Comitatul Arad donând terenul și 40.000 de florini, la care s-a mai adăugat fondul familiei Bibics, în valoare de 20.790 de florini⁷⁰.

În concluzie, minorii au avut un rol fundamental în apariția și funcționarea gimnaziului din Arad, deoarece au fost conectați la schimbările ce aveau loc de-a lungul timpului. Prin reformele inițiate de habsburgi, Gimnaziul din Arad a început să cunoască treptat procesul de laicizare. Astfel, Gimnaziul din Arad a contribuit la modernizarea infrastructurii educaționale locale prin conectarea la noua pedagogie din Europa. De asemenea, instituția educațională a avut un rol însemnat în formarea elitelor și a culturii, fiind susținută de Comitatul Arad și alte familii care au înțeles importanța educației.

BIBLIOGRAFIE

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, filiala Arad:

- fond Ordinul Minorilor Conventuali,
- fond Liceul „Ioan Slavici” Arad 1776-1860,
- dosar *Literarium institutum divae Theresiae eiusdem que et immortalis Iosephi auspicio per intimasa, hocce volumine comprehensa ab Anno MDCCLXXVI usque Annum MDCCLXXXVIII edita continuatum.*

Az gymnasium keletkezete, s ugyan ebben az 1850-1851 tanév mindkét felében előadott, Tantárgyak rövid vázlata., Aradon, Nyomatott Schmidt Anna betüivel, 1851.

Ratio Educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas, tomus I, Vindobonae, Typis Joan. Thom. nob. Trattner, MDCCLXXVII.

Andea, Susana, Andea, Avram, „Ratio educationis și înființarea districtului școlar Oradea”, în *Crisia* (Oradea), 1993, nr. XXIII, pp. 175-185.

Antone, Ioan, *Monografia Liceului „Ioan Slavici” fost „Moise Nicoară” din Arad 1745-1919-1971*, Arad, Oficiul Economic Central „Carpați”, 1971.

Bulboacă, Sorin, „Școli catolice în Banat în Evul Mediu” în Cristian Bește, *Istorie, cultură și societate – volum omagial dedicat istoricului Selean Ioan Boia*, Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2014, pp. 30-36.

Crișan, Ascaniu, *Anuarul III al Liceului „Moise Nicoară” din Arad pe anul școlar 1921-1922*, Arad, Editura Concordia, 1922.

Himpfner Béla, *Az Aradi Király főgymnasium története*, Arad, Gyulai István Könyvnyomdája, 1896.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 96-97; István Parecz, *Arad-Megye és Arad-Város Ismertetése*, p. 110; Jenő Gaal, *Arad vármegye és Arad Szabad Királyi Város Monographiája*, vol. III, Arad, Kiadja a Monographia-Bírótság, 1898, p. 607.

Keresztes, Melinda Gabriela, „Gimnaziul din Arad la interferența influențelor eclesiastice și laice”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Series Historica*, tom LXIII, 2024, pp. 223-234.

Lakatos, Ottó, *Arad Története*, vol. II, Arad, Gyulai István Nyomása, 1881.

Márki, Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város Monographiája*, vol. II, Arad, Kiadja a Monographia Bizottság, 1895.

Némethy, Károly, *Aradváros tanügyi története. Aradmegye tanügyét tárgyaló függelékkel*, vol. I, Arad, Nyomatott Réthy L. és Fiánál, 1890.

Parecz, István, *Arad-Megye és Arad-Város Ismertetése*, Arad, Nyomatott Réthy Lipót Nyomdájában, MDCCCLXXI.

Polenghi, Simonetta, „Habsburg legislation on the training of elementary and Ginnasio-Liceo (secondary) teachers and its implementation in the Italian territories across the 18th and 19th centuries”, în Casale Rita, Windheuser Jeannette, Ferrari Monica, Morandi Matteo, *Kulturen der Lehrerbildung in der Sekundarstufe in Italien und Deutschland. Nationale Formate und ‘cross culture’*, Bad Heilbrunn, Editura Verlag Julius Klinkhardt, 2021, pp. 19-32.

Roz, Alexandru, *Monografia Colegiului Național „Moise Nicoară” din Arad*, Arad, Editura Fundației „Moise Nicoară”, 2008.

Văran, Ion, Hurezan, Pascu, Popovici, Mihai (coord.), *Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989*, Arad, Editura Nigredo, 1999.

Despre filantropie, noblețe și generozitate în Episcopia Ortodoxă a Aradului la începutul secolului XIX

About Philanthropy, Nobility, and Generosity in the Orthodox Bishopric of Arad at the beginning of the 20th Century

Drd. Prof. Ioana NISTOR

Școala doctorală „Studii de Populație și istoria minorităților”

Facultatea de Istorie și Filosofie

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

Abstract

The complexity of Orthodox church life in the regions administered by the Arad Bishopric is also determined by the management of funds and philanthropic foundations. These were primarily aimed at poor students who excelled in their studies. Nicolae Zsiga was a merchant in Oradea. ‘For Romanian cultural purposes’, he established two foundations: one in Oradea with 20,000 florins on October 2/16, 1860, and the second in Beiuș with 4,028 florins on September 30, 1870.

In the pages of the brochure ‘Protocol regarding the sessions of the eparchial synod from the Romanian Greek-Oriental Diocese of Arad, held in the year 1913’ in the annexes, the statutes of the two foundations established by the merchant from Oradea are inserted. The foundation in Oradea aimed at ‘raising humane and true Christian individuals’. The Zsiga Foundation in Beiuș was established ‘for the cultivation of the Romanian nation, for the upbringing of Greek-Oriental Romanian youth who will study in high schools and elementary schools in Beiuș’.

Keywords: *foundations, Arad Bishopric, Orthodox Church, scholarships, philanthropists.*

Nicolae Zsiga, filantrop român ortodox din Oradea, a lăsat o moștenire deosebită prin înființarea a două fundațiuni destinate sprijinirii educației tinerilor români din Oradea-Mare și Beiuș. Prin generozitatea sa, a creat premisele pentru dezvoltarea unei elite intelectuale românești, într-o perioadă în care accesul la educație era adesea limitat de constrângeri financiare și sociale. Cele două fundațiuni întemeiate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au reprezentat nu doar o sursă de sprijin material, ci și un exemplu de solidaritate națională și religioasă în Transilvania ce se afla sub administrație austro-ungară, unde românii luptau pentru afirmarea identității naționale.

Născut la data de 4 octombrie 1790¹, în „comuna frunțașă” Sânmiclăușul Român (comitatul Bihor), într-o familie de plugari români ortodocși, urmând

¹ Conform discursului comemorativ „Viața și faptele mecenatului Nicolae Jiga”, partea I, semnat de Gh. Tulbure, anul nașterii este incert, „după spusele unora”, Nicolae Zsiga fiind născut în anul 1794. *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 8/21 ianuarie 1912, nr. 2, pp. 2-3.

două clase gimnaziale în Oradea, anii de școală trăindu-i în sărăcie, „la mila camerazilor lui de școală” din familiile aristocratice maghiare, care îi dădeau „câte o bucată de pâine, pentruca în schimb să le curețe papucii”. Din cauza sărăciei a abandonat școala, angajându-se ucenic de prăvălie. În această perioadă, și-a schimbat numele de „Jude” al familiei sale, în cel de „Jiga” („Zsiga”) pe care l-a păstrat apoi toată viața². Nicolae Zsiga s-a căsătorit cu Ana Cosperda³, care provenea dintr-o familie de macedo-români și care a primit drept zestre „mica prăvălie de manufacturi”, de care s-a ocupat tânărul comerciant. Acesta, prin „munca conștientioasă și caracterul său puritan”, ajunge în scurtă vreme, „senator în consiliul orășănesc” și „localis Director” – director de școală însărcinat cu supravegherea învățământului în școlile românești din Oradea și Sânicolaul-român, satul său natal. În această ultimă calitate, ia tangență cu realitățile și „mersul instrucțiunii”, văzând „cu ce sărăcie amară și cu câte greutatea aveau să lupte sârmanii școlari români, strânși de prin mahalalele orașului și din satele învecinate, ca să-și agonisească ceva cunoștință de carte. A văzut zilnic o mulțime de studenți săraci, din toate părțile Bihariei, înfruntând lipse grele ca să-și stămpere dorul nepotolit după învățătură”⁴. Alături de atașamentul său profund față de cultura și identitatea românească, acesta a reprezentat motivul principal care stă la baza hotărârii sale de a întemeia două fundațiuni „spre scop cultural românesc”⁵ menite să sprijine educația tinerilor români ortodocși.

Prima fundațiune a lui Nicolae Zsiga a fost înființată la **Oradea**, la 2/14 octombrie 1860⁶, cu un capital de 20.000 florini, având ca scop susținerea elevilor români ortodocși care studiau la gimnaziul și academia din Oradea, oferindu-le burse, cazare și alte forme de ajutor material⁷.

² Și-a însușit și utilizat ortografia maghiară a numelui „Zsiga”, autorul discursului comemorativ utilizând ortografia românească „Nicolae Jiga”, considerând că „numele acesta și-l va fi luat numai silit de alții și că el a fost *român* curat și adevărat, îi scriu cu ortografia românească. *Jiga*”. *Ibidem*.

³ Căsătoria cu văduva Ana Cosperda, „odraslă de a vechilor familii de comercianți macedo-români («greci») a avut loc la 12 noiembrie 1817. Ea fusese anterior măritată cu „un comerciant cu numele Popovici, iar al doilea Nicolau Xant, cantor grecesc la biserica noastră din Oradea”, ambii soți decedând. Căsătoria cu Nicolae Zsiga a durat 51 de ani, având trei copii: Nicolae, care a fost comerciant și ulterior, „privatier în Viena”, Maria, care s-a căsătorit cu comerciantul orădan Ioan Poenar și Ana, care s-a căsătorit cu comerciantul Nicolae Diamandi, care a și preluat prăvălia socrului său, *Ibidem*, pp. 2-3.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Protocol despre Ședințele Sinodului eparhial din Dieceza română gr.-ort. a Aradului ținute în sesiunea ordinară din anul 1913*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane greco-orientale române, 1913, p. 205.

⁶ Actul întemeierii Fundației de la Oradea a fost aprobat de guvernul austro-ungar cu rezoluția din 17 aprilie 1861, nr. 15850/33609. *Ibidem*.

⁷ „La Oradea a existat un bogat negustor grec, Zsiga Miklós, care, împreună cu soția sa, Koszperda Anna, a hotărât să ofere copiilor români de religie greco-răsăriteană, proveniți din familii sărace, posibilitatea de a învăța, de a se forma și de a fi educați în spirit creștin și patriotic.

Astfel, prin actul de fundație emis la 14 octombrie 1860, ei au donat suma de 20.000 de forinți. Din acești bani a fost achiziționată această clădire, iar veniturile obținute din ea sunt folosite pentru întreținerea elevilor instituției, care beneficiază de cazare și masă completă.

A doua fundațiune a fost creată la **Beiuș**, la 30 septembrie 1870, cu un capital de 4.028 florini, fiind destinată sprijinirii elevilor săraci care frecventau gimnaziul și școlile elementare din localitate. Prin această inițiativă, Nicolae Zsiga a acordat burse și ajutor material pentru tinerii proveniți din medii defavorizate, care frecventau gimnaziul și școlile elementare din Beiuș, oferind acestora sprijin pentru hrană și, ulterior, burse pentru continuarea studiilor, facilitându-le astfel accesul la educație și contribuind la formarea unei elite intelectuale românești.

Pentru a asigura funcționarea eficientă a ambelor fundațiuni, a fost instituit un senat fundațional, cu sediul în Oradea, format din clerici și mireni ortodocși, cu rolul de a gestiona resursele financiare, de a supraveghea activitatea internatului și de a selecta beneficiarii bursei. Fondurile fundației proveneau din închirierea unor proprietăți și din plasamente financiare, iar bugetul anual era supus controlului Consistoriului eparhial ortodox din Oradea. Acest mecanism de administrare reflecta nu doar o bună organizare, ci și un model de colaborare între mireni și cler în sprijinul educației.

Administrarea averilor diecezane, precum și administrarea fondurilor și fundațiunilor diecezane, „atât a celor mobile, cât și acelor imobile”, era bazată pe „Regulamentul provisor pentru administrarea și manipularea fondurilor și fundațiunilor eparchiei gr.-or. române a Aradului”⁸, care a fost votat în ședința Sinodului Eparhial ținută la 21 aprilie 1884, precum și a altor dispoziții speciale, Senatul episcopesc evidențiind în anul 1903⁹ faptul că administrarea averilor imobile, respectiv a terenurilor proprietăți ale fondurilor și fundațiunilor diecezane se realizează după „sistemul economic de esarendare – unic posibil la corporației morale, – cari nu dispun de organe speciale proprii aplicabile la economie în regia proprie”¹⁰.

Protocolul despre Ședințele Sinodului Eparchial din Diecesa Română Gr.-Orientală a Aradului, ținute în sesiunea ordinară a anului 1913 include „Regulamentul de administrare pentru fundațiunile întemeiate de fericitul «Nicolae Zsiga»”¹¹, împărțit în două părți, partea întâi pentru Fundațiunea din Oradea, cea de-a doua pentru Fundațiunea „Zsiga”-iană din Beiuș, precum și statutele și actele fundaționale.

Pentru a spori veniturile, întreaga clădire a fost dată în chirie, iar elevii sunt găzduiți într-un alt loc (în prezent pe strada Kőfaragó). Numărul elevilor este de 17, aceștia fiind supravegheați de un tutore și frecventând o școală publică.

Această instituție este cunoscută în mod obișnuit sub numele de «Fundația Zsiga». K. Nagy Sándor, *Bihar-ország*, vol. II. Útirajzok, Oradea, Nyomatott Hügel Ottó Könyvnyomdájában, 1885, p. 85.

⁸ *Protocolul despre Sedințele Sinodului Eparchiale din Diecesa Romana Greco-Orientală a Aradului, ținute în anul 1884*, Aradu, Tipografia romana diecesana gr. or., 1884, 144 p.

⁹ *Protocol despre Ședințele Sinodului Eparchial din Diecesa Română Gr.-Orientală a Aradului, ținute în sesiunea ordinară a anului 1903*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecesane, 1903, pp. 151-153.

¹⁰ *Ibidem*, p. 152.

¹¹ *Protocol despre Ședințele...*, 1913, pp. 205-224..

Fundațiunea de la Oradea

Nicolae Zsiga motivează întemeierea fundațiunii „Zsigaiana” din Oradea prin prisma „darului dumnezeiesc... prin binecuvântarea Domnului cerului și a pământului”, achiziționând de la „strălucitorul domn Emeric Tokody de Sezent-András” casa și curtea acestuia din piața „la sfântul Ladislau..., între cele două biserici române, una greco-orientală, și alta greco-occidentală”, contra sumei de 18.000 florini, făcând și reparații indispensabile, ceea ce a ridicat suma totală investită la 20.000 florini¹². Clădirea devine internatul „proiectat de dânsul pentru adăpostirea școlarilor români”, amenajând într-o parte a casei, „o odaie de studiat, alta de dormit, o bucătărie” și în care primește în anul următor (1861), „în cost și cvartir gratuit 5-6 studenți români din Oradea, cari erau mai săraci”; partea clădirii dinspre stradă a fost dată în chirie, ceea ce i-a îngăduit să construiască un etaj.

Statutul Fundațiunii „Zsiga”

Odată cu actul fundațional, sunt alcătuite și Statutele fundațiunii „Zsiga”-iane, care prevăd la art. 1, scopul principal al acesteia: „creșterea de oameni de omenie și creștini adevărați, cari să lucreze spre binele bisericii gr.-or. și cari să înainteze luminarea poporului român”, fiind admiși tinerii născuți din părinți (cel puțin tatăl) români ortodocși, ce vor studia la gimnaziu și academia din Oradea, ceea ce subliniază rolul educației nu doar ca un mijloc de acumulare a cunoștințelor, ci și ca un proces de formare morală și religioasă. Elevii erau selectați pe baza originii lor românești, a apartenenței la Biserica Ortodoxă și a rezultatelor școlare. Această prevedere demonstrează o preocupare profundă pentru menținerea identității naționale și confesionale române.

Ajutorul fundațional, acordat pe timp de un an școlar, includea „prefect, cortel și bucate, cărți și materiale de scriere, ... veșminte de purtat și de pat, ... spălat, lumină și încălzire”. Primul prefect al fundațiunii Zsiga de la Oradea a fost „ascultătorului de drepturi în cursul alu 3-lea Teodoru Popu”¹³.

Este de remarcat art. 6 al Statului care prevedea că „în institutul acesta se vor primi numai studenții, cari vor putea dovedi purtare bună și cari deosebit întru cele bisericesti, în limba și literatura română au meritat laudă”¹⁴, dovadă clară privind intenția „frumoasă” și „adânca cunoștință de cauza și luminata prevedere, de care a fost călăuzit generosul mecenat Nicolae Jiga la înființarea internatului său aici, la periferiile pământului românesc, unde cultura și mentalitatea românească este atât de espusă înrâurilor streine”¹⁵. De asemenea, aveau întâietate studenții din familia fundatorului, „având asemenea calități cu ceilalți concurenți”. O clauză discriminatorie prevedea că nu vor fi acceptați cei bolnavi „de boale lipicioase” sau cu „scăderi trupești”. Stipendiul era revocat dacă elevul

¹² *Ibidem*, p. 207.

¹³ „Fundațiunea Zsiga-Cosperdana” în *Foaia pentru Minte, Anima și Literatura* (Brașov), 11 octombrie 1860, nr. 41, pp. 312-314.

¹⁴ *Protocol despre Ședințele...*, 1913, p. 208.

¹⁵ Gh. Tulbure, „Viața și faptele mecenatului Nicolae Jiga”, *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 5/18 februarie 1912, nr. 6, p. 2.

dovedea un comportament necuvenit, „căderea măcar numai din un studiu în clasa a 2-a, cea mai puțină neglijare întru cele bisericești, – în limba sau literatura română”¹⁶. Bursierii trebuiau să fie prezenți „la sărbători mari în sfânta biserică greco-orientală” Adormirea Maicii Domnului din Oradea, clauza fiind valabilă și după decesul fundatorului.

Institutul era condus de un „senat fundațional” – un președinte („prezide”) și 10 membri de religie ortodoxă (5 preoți și 6 mireni). Președintele era protopopul sau vicarul protopopesec sau parohul bisericii din Oradea. Nicolae Zsiga era *de facto* membru al senatului, iar după moartea sa, locul său va fi preluat de cel mai în vârstă membru al familiei sale de sex masculin. Membrii erau parohii bisericii Adormirea Maicii Domnului și curatorul I (epitropul), restul membrilor fiind numiți de episcopul Aradului și de Consistoriul arădean. Ședința senatului era validă în prezența a minimum 5 membri.

Senatul fundațional, la sfârșitul fiecărui an școlar, va prezenta bilanțul său financiar prin intermediul Consistoriului greco-oriental din Oradea-Mare către episcopul diecezan din Arad. Fondatorii îl roagă cu smerenie pe acesta ca, prin Venerabilul Consistoriu din Arad, să aprobe verificarea și supravegherea administrării fundației și să dispună publicarea concluziilor în gazetele românești. În cazul în care Senatul fundațional sau oricare dintre membrii săi consideră că forul diecezan, prin deciziile sale, a încălcat regulile fundației, acesta are dreptul de a depune un recurs sau o contestație către „Măritul Episcopat Român de religie greco-orientală din Transilvania” pentru o soluționare corectă. După hotărârea Mitropoliei Române Greco-Orientale, aceasta va avea autoritatea de a delibera în a doua instanță asupra acestor cazuri. Fondatorii își exprimă, cu smerenie, rugămintea ca Episcopatul Greco-Oriental să accepte această cale de soluționare.

Senatul stabilește procentele pentru stipendii și conservarea averii fundațiunii și spesele cu internatul. Stabilește numărul elevilor primiți și condițiunile de primire. De asemenea, stabilește personalul de serviciu, stabilește „regulele domestice” (regulament de ordine interioară) și rezolvă cauzele disciplinare. Când va înceta de a mai exista gimnaziul român și academia în Oradea, atunci stipendii se vor putea da elevilor de la alte gimnazii.

„Voia fundatorilor este ca națiune sau religie străină în fundația aceasta incurgere sau drept să nu aibă”, ceea ce reflectă temerile față de influențele externe și dorința de a proteja identitatea românească. Această clauză subliniază caracterul național și confesional al fundației, într-un context istoric în care românii ortodocși din Transilvania se aflau sub presiuni politice și culturale. Astfel, dorința fondatorilor este ca nicio națiune sau religie străină să nu aibă influență ori drepturi asupra acestei fundații, pentru a proteja națiunea și credința ortodoxă, de teama pierderii caracterului românesc și ortodox al fundațiunii. Pentru a asigura respectarea acestui principiu, voința fondatorilor va fi făcută cunoscută prin publicare, cu rugămintea adresată națiunii române de a proteja

¹⁶ *Protocol despre Ședințele...*, 1913, p. 208.

această instituție de orice influență externă. Fundațiunea era supusă jurisdicției consistoriului Oradea.

O adevărată declarație de intenție, cu efecte juridice și morale, actul fundațional al Fundațiunii Zsiga de la Oradea consfințește voința lui Nicolae Zsiga și a soției sale, Ana Cosperda, de a sprijini educația românească prin crearea unei instituții dedicate tinerilor români ortodocși. Așadar, în calitate de martori, au semnat garanți morali din rândul reprezentanților clerului ortodox, subliniind legătura strânsă a fundației cu Biserica Ortodoxă și evidențiind faptul că obiectivele acesteia erau profund ancorate în valorile religioase: Athanasiu Boczkó, protoprezbiter orădean și președintele consistoriului Oradea, Gavril Neteu, protopop de Lunca (Bihor), Simeon Bica protoprezbiter al Peșteșului. Ioan Fasie, asesor consistorial, Paul Fasie, administrator parohial. Tot în calitate de martori, au semnat și autentificat atât din punct de vedere legal, cât și moral: Demetriu Ionescu, consilier regal și inspector de școli, Michael Stupa, preceptor al orașului Oradea, Georgiu Popa, consilier la tribunalul regal din Oradea, Teodor Lazar, avocat și fisc consistorial¹⁷.

Regulamentul de administrare al Fundațiunii „Zsiga” din Oradea

Meticulos structurat, regulamentul fundațiunii asigură transparența financiară, selecția elevilor bursieri și buna funcționare a internatului, stabilind că toate afaceri fundamentale erau gestionate de Senatul fundațional, format din clerici și mireni ortodocși, care avea autoritatea de a supraveghea și controla toate aspectele administrative și financiare, inclusiv „un administrator (manipulant) pentru îngrijirea realităților și închirierea localităților și pentru conducerea afacerilor economice ale internatului”, precum și pentru achitarea impozitelor, asigurându-se astfel o gestionare eficientă și riguroasă a resurselor¹⁸.

Pentru a preveni abuzurile financiare, regulamentul impunea un control strict asupra fondurilor. Administratorul fundației era responsabil de evidența veniturilor și cheltuielilor, „conducând” un jurnal de casă și păstrând valorile fundațiunii în siguranță. La finalul fiecărui an școlar, administratorul trebuia să prezinte un raport financiar detaliat Senatului fundațional, care, la rândul său, îl înainta pentru verificare Consistoriului Eparhial din Oradea. Dacă existau erori, documentele erau returnate pentru corectare, iar bilanțul final era publicat în ziare românești pentru transparență. O astfel de organizare riguroasă reflectă importanța eticii financiare și a bunei guvernări. Prin această abordare, fondurile destinate elevilor săraci erau protejate de posibile furturi sau administrări defectuoase, consolidând încrederea în fundație.

Prin prevederile lor, atât regulamentul, cât și actele fundamentale ale Fundației „Zsiga” de la Oradea garantau că sprijinul educațional va fi direcționat către acei tineri români care aveau cea mai mare nevoie și care vor putea contribui ulterior la dezvoltarea elitei intelectuale românești, după cum „G[eorgiu].

¹⁷ *Ibidem*, p. 211.

¹⁸ *Protocol despre Ședințele...*, 1913, pp. 212-214.

P[opa].”, în calitatea sa de martor, scria în articolul „Fundațiunea Zsiga-Cosperdana”, publicat în *Foaia pentru Minte, Anima și Literatură*: „Eu voiesc a crede că din institutul acesta vor ieși așa bărbați care vor fi în stare a pretinde dreptatea lui Dumnezeu și pentru români; care vor conlucra întru aceea, ca pe renegați și vânzătorii națiunii române, concetățenii noștri de alte naționalități asemenea să-i condamne, precum este de lipsă, ca noi în fața lumii să-i condamnăm, de la care elevii să învețe cei rătăciți, ca cel în biserica noastră botezat, care dela noi după lege nu s-a îndepărtat, până se va ține de noi, trebuie să facă cruce după ritul răsăritean și că românul și româncă are din carte română a se ruga și în casele lor calendare și jurnale române a ține și ca aceasta așa să fie, eu zic Amin!”¹⁹.

Fundațiunea Zsiga din Beiuș

Actul fundațional

Fundația din Beiuș a avut un caracter mai modest, dar la fel de important ca cea din Oradea. Actul său fundațional stabilește în detaliu structura fundației, scopul ei educațional și administrativ, precum și regulile de gestionare a fondurilor financiare. Nicolae Zsiga senior și-a manifestat dorința de a sprijini educația tinerilor români greco-orientali din Beiuș, înființând o fundație menită să ofere sprijin material și educațional. În actul fundațional, el precizează clar scopul inițiativei sale: „spre cultivarea națiunei române, pentru creșterea tinerilor gr.-or. români, cari vor studia în gimnaziul și scoalele elementare din Beiuș”²⁰.

Pentru a asigura sustenabilitatea fundației, Nicolae Zsiga achiziționează o proprietate imobiliară pe care a cumpărat-o cu 3.028,50 florini și a stabilit reguli clare pentru creșterea capitalului fundațional: „Casa cu intravilanul situat pe strada sfântului Ioan Nr. 293 în Beiuș fosta alui Pal Petru (...) o destinez ca capital fundațional”. De asemenea, el și-a exprimat dorința ca acest capital să fie augmentat prin contribuțiile – „din dăruirile altor binefăcători”, astfel încât veniturile să atingă „un capital a cărui venit curat anual să facă 1200 florini”, condiție necesară pentru începerea activității fundației, Nicolae Zsiga donând suma de 1.000 florini. Din cei 1.200 florini strânși, 12% să se împartă „ca ajutor de pâine” la 12 tineri români săraci care vor studia la școli din Beiuș. Capitalul îl administrează comitetul parohial Beiuș. Primul venit al „casei fundațiunii” a fost de 230 florini, care s-a depus în bancă.

După ce venitul anual trece de 1.200 florini, unul dintre obiectivele majore ale fundației era crearea unui internat pentru 6 elevi născuți în comitatul Bihor, români ortodocși, care să studieze în școli sau gimnazii din Beiuș: „atunci se va înființa internatul (alumneul) în casa fundațiunei ce va fi a se transforma spre acest scop, în care (...) vor fi primiți șase elevi născuți în comitatul Bihor români de religie gr.-orientală”. Internatul urma să le ofere acestora „locuință, vîptuale, îmbrăcăminte și prefect pentru conducerea creșterii lor în spirit modern”.

¹⁹ „Fundațiunea Zsiga-Cosperdana” în *Foaia pentru Minte, Anima și Literatură* (Brașov), 11 octombrie 1860, nr. 41, pp.312-314.

²⁰ *Protocol despre Ședințele...*, 1913, p. 215.

Prefectul internatului (pedagogul) poate fi chiar un „student eminent” din clasele superioare al gimnaziului din Beiuș.

În momentul în care se va înființa internatul, regulamentul de funcționare va fi redactat de senatul fundațiunii Zsiga din Oradea, în urma propunerilor făcute de comitetul parohial Beiuș, iar responsabilitatea administrării fondurilor și a organizării activității fundației a fost atribuită comitetului parohial greco-oriental din Beiuș: „administrarea acestei fundațiuni se concrede comitetului parohiei gr.-or. române din Beiuș cu aceea îndatorire, că socoșile despre administrarea fundațiunei (...) va avea a le înainta senatului fundațiunei «Nicolae Zsiga senior» din Oradea-mare”. Primirea elevilor în internat era propusă de comitetul parohial Beiuș, dar aprobată de senatul fundațiunii Zsiga din Oradea. Dacă fundațiunea din Beiuș nu va mai putea fi menținută, capitalul acesteia va fi integrat în fundațiunea N. Zsiga din Oradea.

Comitetul parohial Beiuș era îndatorat de fondator ca în fiecare an la Sf. Nicolae să țină parastas pentru Nicolae Zsiga și soția sa Ana Cosperda. La slujba de parastas, răspunsurile liturgice vor fi date de elevii care primesc ajutor din Fundațiunea N. Zsiga.

Pe baza acestui act fundațional, averea fundației a fost administrată până la înființarea internatului diecezan din Beiuș, moment în care casa și terenul destinate internatului au fost vândute, iar suma obținută a fost adăugată la capitalul realizat prin alocări. După deschiderea internatului diecezan, Senatul Fundației Zsiga din Oradea, la propunerea comitetului parohial, prin „concluzul” din 6/18 iulie 1899, nr. 17, a constatat că înființarea internatului a împlinit scopul dorit de fondator. Având în vedere că fondul fundațional crescuse suficient pentru a susține acordarea unor burse, s-a decis instituirea a șase burse anuale, fiecare în valoare de 120 de florini (240 de coroane), cu condiția ca beneficiarii să fie cazați în internatul diecezan. Printr-o nouă hotărâre a Senatului, din 8/21 august 1901, Nr. 13, cuantumul bursei a fost ajustat în funcție de taxa de întreținere, crescând inițial la 280 de coroane și, ulterior, la 300 de coroane anual.

La data de 31 decembrie 1909, capitalul fundațiunii Zsiga din Beiuș era de 43.008,50 coroane, „plasat în efecte și în obligațiuni private garantate prin cavenți și întabulațiuni”²¹.

Regulamentul de administrare al Fundațiunii N. Zsiga din Beiuș

În conformitate cu actul fundațional, pentru gestionarea Fundațiunii N. Zsiga din Beiuș, s-a stabilit Regulamentul de administrare. Administrarea este încredințată comitetului parohial din Beiuș, care întocmea un raport trimestrial despre activitatea fundațiunii.

Comitetul parohial numea un casier care păstrează efectele și obligațiunile fundațiunii, realiza încasările și plățile, se ocupa de încasarea dobânzilor și ținea evidența administrării capitalului. La finalul anului școlar (30 iunie), casierul încheia și pregătea socotelile, care erau prezentate comitetului parohial până la

²¹ *Ibidem*, pp. 219-220.

data de 2/15 iulie. Casierul întocmea un raport trimestrial către comitetului parohial, care verifica socotelile și inventarul. Acestea erau trimise senatului fundațiunii din Oradea în termen de 15 zile până la data 1 august, cu informații detaliate despre fiecare obligațiune: „Comitetul parohial examinează socoțile și inventarul, apoi le provide cu clauzula de examinare și în 15 zile până la 1 august le înaintează senatului fundațiunii din Oradea mare”. Comitetul parohial lua decizii privind împrumuturile, asigurându-le și urmărind încasarea acestora. Toate deciziile sunt înregistrate într-un protocol separat: „Comitetul parohial votează împrumuturi și îngrijește de asigurarea acelorora, precum și de încasarea pretențiunilor. Iară despre votarea împrumuturilor precum și despre toate măsurile și hotărârile luate în privința administrării acestei fundațiuni, conduce protocol de ședințe separat”²².

După încheierea anului școlar, până la data de 1/14 iulie, comitetul parohial trimitea cererile și „testimoniile” școlare ale stipendiaților către senatul fundațiunii din Oradea Mare, raportând numărul stipendiaților și locurile vacante pentru anul următor: „După încheierea anului școlar și până la 1/14 iulie comitetul parohial înaintând cererile și testimoniile școlare ale știpeștiștilor raportează senatului fundațional din Oradea mare cu privire la numărul știpeștiștilor vechi și a locurilor vacante pentru anul următor”.

Conform deciziei senatului, comitetul parohial organiza concurs pentru locurile vacante, iar cererile, împreună cu propunerile motivate, sunt trimise senatului pentru soluționare până pe 5/18 august: „Conform hotărârii senatului fundațiunei, comitetul parohial escrive concurs pentru locurile vacante, iară după expirarea terminului e concurs care nu poate fi ... mai lung de 30 de zile”.

Comitetul parohial raportează la finalul anului școlar, prin intermediul oficiului protoprezbiteral, către Consistoriul din Oradea despre starea fundațiunii și numărul stipendiaților, iar din veniturile capitalului fundațional, după deducerea cheltuielilor administrative, 80% se distribuie ca stipendii, iar 20% se capitalizează – „Din venitele capitalului fundațional restul ce rezultă după detragerea speselor de administrare până la 80 procente se poate distribui ca stipendiu, iară 20% din venitul curat se capitalizează”.

Stipendiarii fundațiunii erau cazați în internatul diecezan din Beiuș, stipendiile fiind plătite în patru rate egale și fiind folosite pentru acoperirea taxelor de întreținere ale internatului. Evidența stipendiarilor era păstrată separat, iar în raportul general al internatului erau specificate în mod clar: „Stipendiarii fundațiunii de regulă au să intre în internatul diecezan din Beiuș, iară stipendiul se depune în patru rate egali la cassa internatului în taxa de întreținere pentru respectivii interniști.”

Documentele necesare pentru a obține stipendiul erau: extras de botez, cu adeverința preotului că petentul și părinții săi aparțin Bisericii Greco-Ortodoxe Române, „atestat de la antistia comunală subscris și de preotul local, despre starea

²² *Ibidem*, p. 231.

materială și socială a concurentului și a părinților lui”, „testimoniu scolastic” care să ateste progresul din anul precedent.

Senatul fundațiunii Zsigaiene din Oradea Mare, în conformitate cu actul fundațional, avea responsabilitatea de a analiza propunerile comitetului parohial privind administrarea fundațiunii și luarea deciziilor corespunzătoare, stabilirea sumei și numărului de stipendii anuale, „rezolvă concursurile înaintate de comitetul parohial pentru acordarea stipendiilor”, ia deciziile privind pierderea dreptului la stipendiu, examina „socoțile despre administrarea fundațiunii și le rezolvă în cadrul competenței sale”. Dacă averea fundațiunii era în pericol, senatul avea dreptul de a prelua administrarea acesteia, conform voinței fondatorului și scopului stabilit în actul fundațional: „Senatul fundațiunii Zsigaiene din Oradea-mare conform actului fundațional la caz când ar afla periclitată averea fundațiunii este îndreptățit a o subtrage din administrarea comitetului parohiei greco-or. române din Beiuș și a o administra însuși amăsurat voinței fundațiunii și scopului statuat în actul fundațional”²³.

Consistoriul greco-oriental din Oradea exercita controlul și supravegherea asupra fundațiunii, asigurând respectarea regulilor administrative, primind raportul anual de la comitetul parohial despre starea fundațiunii și numărul stipendiaților, raportând, la rândul său, Sinodului Eparhial de la Arad despre „starea fundațiunii și despre numărul stipendiilor”²⁴.

Concluzii

Prin viziunea și generozitatea sa, Nicolae Zsiga a reușit să creeze nu doar două instituții de binefacere, ci adevărate repere ale solidarității naționale și religioase. Fundația Zsiga de la Oradea și cea de la Beiuș nu doar că au oferit sprijin material celor aflați în nevoie, dar au devenit și simboluri ale unității și colaborării într-o perioadă în care comunitățile românești din Transilvania se confruntau cu provocări economice și sociale semnificative. Prin aceste fundații, Nicolae Zsiga a demonstrat un angajament profund față de educația românească și dezvoltarea națiunii române ortodoxe transilvănene. Alături de soția sa, Nicolae Zsiga devine un mecena al cărui nume „va străluci pentru veșnicie în istoria română, fiind recunoscut, în special de către noi, cei din părțile Ungariei, pentru faptele lor, ca fiind între cei mai buni români și cei mai buni creștini”²⁵.

BIBLIOGRAFIE

- Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 8/21 ianuarie 1912, nr. 2, pp. 2-3.
- „Fundațiunea Zsiga-Cosperdana”, în *Foaia pentru Minte, Anima și Literatura* (Brașov), 11 octombrie 1860, nr. 41, pp. 312-314.

²³ *Ibidem*, p. 223.

²⁴ *Ibidem*, p. 224.

²⁵ „Fundațiunea Zsiga-Cosperdana”, în *Foaia pentru Minte, Anima și Literatura* (Brașov), 11 octombrie 1860, nr. 41, pp. 312-314, p. 313.

Tulbure, Gh., „Viața și faptele mecenatului Nicolae Jiga”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 5/18 februarie 1912, nr. 6, p. 2.

Nagy, K. Sándor, *Bihar-ország*, vol. II. Útirajzok, Oradea, Nyomatott Hügel Ottó Könyvnyomdájában, 1885, p. 85.

Protocolulu despre Siedintiele Sinodului Eparchiale din Diecesa Romana Greco-Orientală a Aradului, ținute în anulu 1884, Aradu, Tipografia romana diecesana gr. or., 1884.

Protocol despre Ședințele Sinodului Eparchial din Diecesa Română Gr.-Orientală a Aradului, ținute în sesiunea ordinară a anului 1903, Arad, Tiparul Tipografiei Diecesane, 1903.

Protocol despre Ședințele Sinodului eparhial din Dieceza română gr.-ort. a Aradului ținute în sesiunea ordinară din anul 1913, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane greco-orientale române, 1913.

IV. DRUMUL SĂRII IV. THE SALT ROAD

Valea Mureșului Inferior – parte integrantă a „Drumului Sării”

The Lower Mureș Valley – An Essential Part of ‘The Salt Road’

Dr. Doru SINACI
Instituția Prefectului – Județul Arad

Abstract

During the medieval period, the Mureș River served as a vital thoroughfare for transporting salt and wood, essential materials for construction and fuel. Salt, in particular, stood out as one of the most crucial natural resources, extensively exploited in Transylvania. It was then transported to the heart of Europe via water routes due to its cost-effectiveness. Consequently, along the banks of the Mureș River in present-day Arad County, a network of towns flourished, acting as ports along the renowned ‘Salt Road’. Among these, Lipova and Arad/Orod emerged as key hubs. Guarding the Salt Road were a string of formidable medieval fortresses. Stretching from Deva to the west, these fortifications included Vărădia, Șoimoș, Lipova, Șiria, Arad, the Hodoș-Bodrog Monastery, Nădlac, and Cenad/Morisena, to name a few. Furthermore, ‘The Salt Road’ along the Lower Mureș Valley saw the development of several monasteries, such as Bizere, Hodoș-Bodrog, Bezdin, Igrîș, and Morisena, among others.

Keywords: Mureș River, medieval period, salt transportation, wood transportation, construction materials, fuel, Transylvania, Europe, water routes, cost-effectiveness, Arad County, towns, ports, Salt Road.

Vorbind despre Egipt și despre egipteni, Herodot afirma că această mare civilizație a omenirii este un „dar al Nilului”. Probabil că, păstrând proporțiile firești, nici noi n-am greși dacă am afirma că Aradul este un „dar al Mureșului”, la fel ca toate celelalte așezări situate de-o parte și de alta a lui. Astăzi, dispunem de dovezi istorice cât se poate de clare, conform cărora râul Mureș a reprezentat principala arteră de transport a sării din această parte a continentului, care pornea din bazinul transilvănean și ajungea până în Pannonia, pe țărmurile Adriaticii sau chiar la sud de Dunăre, în spațiul bizantin. Culoarul de transport Mureș-Tisa-Dunăre a funcționat, neîntrerupt, din vremea dacilor, până în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, când noile rețele de cale ferată preiau și sarcinile transportului fluvial. Mureșul a fost, uneori, graniță între regate sau imperii, dar întotdeauna a reprezentat calea de transport pe care venea una dintre bogățiile indispensabile ale vremii: *sarea*.

Pe culoarul Mureșului găsim, fără a le căuta prea mult, primele cetăți dacice din zona noastră, după cum, tot pe Mureș și cam tot în aceleași locuri,

aflăm și cetățile, castrele sau punctele de observație romane. Pe Mureș se clădesc cetățile primelor voievodate românești și tot pe Mureș pătrund și armatele maghiare atunci când cuceresc Transilvania. Pe Mureș apar și primele mănăstiri catolice încredințate de către papalitate cu impozitarea și controlul transportului de sare, iar după ce turcii cuceresc Banatul, Mureșul devine un culoar de transport al sării, unanim acceptat atât de musulmani, cât și de către creștini.

Legat de plutărit și de transportul sării pe Mureș, ambarcațiunile puteau naviga în condiții de siguranță și vizibilitate exclusiv în timpul zilei, iar noaptea trăgeau la mal, pentru odihnă. Cu timpul, locurile de popas au devenit tot mai bine organizate. Punctele întărite dacice¹ s-au transformat, după cucerirea romană, în castre sau întărituri militare aflate în directă subordine a Legiunii a XIII-a Gemina, cartiruită la Alba Iulia, iar după retragerea aureliană, locul acestora a fost luat de târguri mai mari sau mai mici, dezvoltate în jurul unor așezări monahale de rit oriental.

În primul mileniu creștin, vama sării se plătea la Constantinopol, astfel explicându-se cantitatea impresionantă de monedă bizantină descoperită pe ambele maluri ale Mureșului. După cucerirea maghiară, vama sării se va plăti către Roma, iar mănăstirile de rit creștin-oriental se transformă în mănăstiri catolice. Deoarece plutele puteau acoperi o distanță zilnică de 20-30 de kilometri, locurile de ancorare pot fi vizibile și astăzi, fie că vorbim despre sărării sau depozite de sare – cum este cazul celui de la bifurcația drumului de la Valea Mare, către Căprioara și Căpâlnaș sau despre depozitele de sare care se aflau în fața actualului Colegiu Național „Moise Nicoară” din Arad, fie că ne referim la ruinele fostelor mănăstiri de rit oriental sau occidental de la Bulci, Chelmac, Lipova, Bizere (Frumușeni), Ceala, Bodrog, Bezdin, Igriș, Cenad etc.

După anul 1700, când administrația imperială austriacă își face simțită prezența tot mai mult în aceste ținuturi, Mureșul devine „*ruta de aur*”, pe care se aprovizionează cu sare, lemn și alte mărfuri specifice transportului fluvial toată partea centrală și răsăriteană a Imperiului Habsburgic.

La toate aceste momente istorice – care se întind pe cel puțin 2000 de ani – Aradul a fost un martor implicat. În susul sau în josul apei, tot ceea ce a ajuns „*pe masa regelui, pe masa sultanului sau pe masa împăratului*” a trecut și prin Arad. Stau mărturie în acest sens tiparele sigilare ale localităților din Banatul mureșan, tipare în care barca și vela indică implicarea locuitorilor în transportul fluvial sau în ceea ce privește întreținerea albiei Mureșului în condiții navigabile: este vorba despre localitățile Căprioara, atestată din anul 1785², despre Bacăul de Mijloc – fost Bacamezău – unde sigiliul cu barcă și velă apare din anul 1794, Ilteu, cu sigiliul pus în circulație în anul 1837 și cu un tipar

¹ Un astfel de punct, așezat strategic, este dealul Cetățuiei dacice de la Săvârșin.

² Rodica Colta, Doru Sinaci, Ioan Traia, *Căprioara (Monografie)*, Arad, Editura Mirador, 2011, p. 79.

sigilar din anul 1853, Lalașinț, din anul 1882, Ostrov, din anul 1795, Valea Mare, din anul 1795 și Virișmort, din anul 1794³.

Începuturile și dezvoltarea plutăritului pe râul Mureș

Plutăritul este una dintre cele mai vechi îndeletniciri umane, mai ales atunci când ne referim la transportul mărfurilor de strictă necesitate. Începând cu monoxilele preistorice, transportul cu plutele sau cu ajutorul corăbiilor mici era practicat atât pe Dunăre, cât și pe râurile din interiorul Daciei, existând chiar și un colegiu al *nautarilor* atestat epigrafic la *Viminacium*⁴, iar un altul îi reunea pe toți *nautae universi Danubii*, adică pe corăbierii care navigau pe toată Dunărea⁵, la Axiopolis⁶. La Apulum⁷ este semnalat un *collegium nautarum* într-o inscripție pusă în onoarea lui Publius Aelius Strenus, patron al colegiilor fabrilor, centonarilor și corăbierilor, de către sclavul său Rufinus⁸. Acest personaj de rang ecvestru din vremea împăratului Septimius Severus (193-211) avea o serie de atribuții municipale și publice, nu doar la Apulum, ci și la Sarmizegetusa și Drobeta: „*sacerdos arae Augusti et duumviralis coloniae Sarmizegetusae augur coloniae Apulensis decurio coloniae Drobetae, patronus collegiorum fabrum, centonariorum et nautarum conductor pascui, salinarum et commerciorum*”.

În anul 1943, cu prilejul unor săpături efectuate la Alba Iulia, în cartierul Partoș⁹ a fost descoperit un basorelief de marmură înfățișând un *Genius nautarum*. Divinitatea este înfățișată nudă, ținând în mâna stângă un corn al abundenței, iar cu dreapta celebrând o librație pe un mic altar, de pe care se ridică o flacără cu trei limbi. Capul zeității este diademat, deasupra diademei se află o coroană, iar pletele sunt despărțite de o cărare la mijloc. O manta, atârnată de umărul stâng, acoperă partea inferioară a corpului și picioarele. Jos, în câmpul drept este reprezentat un om așezat într-o barcă, care se leagănă pe valuri¹⁰. Tot în colecțiile Muzeului din Alba Iulia mai găsim și un fragment de friză descoperit în zona coloniei Nova Apulensis, care prezintă o zeitate marină nudă, așezată pe-o rână, pe fundul apei, cu brațul stâng sprijinindu-se pe o stâncă¹¹. Cercetătorii sunt de părere că zeitatea de pe friza de la Alba Iulia ar

³ Augustin Mureșan, Ioan Popovici, *Sigilii satești și comunale din comitatul Arad și împrejurimi (secolele XVII-XIX)*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2009, pp. 21-79.

⁴ Localitate care se găsește astăzi în Serbia. În perioada romană, Viminacium era capitala provinciei Moesia Superior și era reședința Legiunii a VII-a Claudia.

⁵ Mihail Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București, Editura Științifică, 1969, pp. 156-157.

⁶ Axiopolis este localitatea Cernavodă de astăzi.

⁷ Alba Iulia de astăzi.

⁸ Viorica Suciu, Gheorghe Anghel, *Mărturii ale practicării plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă – rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului*, Alba Iulia, Editura Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, 2008, p. 4.

⁹ Pe locul acestui cartier este atestat orașul roman Colonia Aurelia Apulensis, denumirea de Partoș provenind din latinul Portus, cunoscut în perioada medievală și sub numele de Maros Portus.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 4-5.

¹¹ L. Cloșca Băluță, Ion Berciu, „O zeitate fluvială la Apulum”, în *Apulum* (Alba Iulia), 1974, nr. XII, pp. 583-587.

putea reprezenta fie o divinitate fluvială, fie personificarea râului Mureș, care era navigabil în perioada romană și pe care se transporta sarea în cele două Moesii, în Dalmația și în sudul Pannoniei. Piesa este încadrată cronologic în prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr., în perioada de maximă înflorire a celor două așezări romane de la Apulum.

Având în vedere faptul că marea majoritate a plutașilor și corăbierilor de pe Mureș erau români – conform conșcripțiilor din secolul al XVIII-lea – ne putem permite să tragem concluzia că plutăritul este o îndeletnicire care s-a perpetuat printre autohtoni încă de pe vremea dacilor. Aceste „*drumuri ale sării*”, atât cele fluviale, cât și cele terestre, s-au format în decursul timpului, iar în perioada stăpânirii romane ele au cunoscut o dezvoltare fără precedent. Mărturie în acest sens sunt lanțul de cetăți dacice și romane înșiruite de-a lungul Mureșului, pentru a asigura popasul transportatorilor și paza drumurilor.

Drumul principal al transportului sării a fost pe Mureș, pornind cu plutele din apropierea ocnelor de la Turda, apoi de la Uioara, întâlnindu-se cu sarea provenită de la Vințul de Jos și Ocna Sibiului. Cea mai bună sare se extrăgea din salinele de la Turda, fiind o sare albă și tare. O serie de date confirmă faptul că țaratul bulgar își procura sarea necesară din Transilvania, drumul principal trecând pe apa Mureșului până la Szeged și de aici, pe Tisa, până la Dunăre¹². Nicolae Iorga arăta că, în jurul anului 890, pe Mureș se transporta sare înspre Balcani¹³. La aceleași concluzii ajunge și Aurel Decei, care precizează că sarea din Transilvania ajungea pe Mureș și pe Tisa la Dunăre, unde era descărcată la „Piatra Sării” – Slankamen – localitate situată chiar în locul unde Tisa se varsă în Dunăre. Drumul sării pe râul Mureș era, la acea dată sub controlul lui Glad, respectiv al lui Ahtum¹⁴. Înсуși Anonymus povestește că Tuhutum aflase că în Transilvania se găsește aur și sare¹⁵, fapt care ne dovedește că ocnele de sare erau exploatate intens în această zonă încă înainte de pătrunderea triburilor maghiare. Potrivit tradițiilor vremii, instituite de secole, voievozii din părțile Albei Iulii erau supuși obligației de a trimite sare pe râul Mureș stăpânului lor nominal din Pannonia, fie că acesta era hanul avar (secolele VII-VIII), fie ducele maghiar (începând cu secolul al X-lea). Pe parcursul secolului al IX-lea, mai toate formațiunile româno-slave din acele locuri au fost nevoite să trimită, pe relația Mureș-Tisa-Dunăre, sare bulgarilor de la Vidin, centru religios de care erau legați și sub ascultarea căruia se aflau. Din *Legenda Sancti Gerhardi episcopi* aflăm că voievodul bănățean Ahtum nesocotea puterea regelui Ștefan al Ungariei, întrucât *ostașii lui erau mai*

¹² Geza Kovách, „Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII”, în *Ziridava* (Arad), 1980, nr. XII, pp. 193-194.

¹³ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXIII, București, 1913, p. 68.

¹⁴ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972, pp. 28-32.

¹⁵ Anonymus, *Gesta Hungarorum*, Budapeșt, 1977, cap. 25.

numeroși decât ai craiului¹⁶, astfel că Ahtum și-a putut permite să vămuiască plutele care transportau sare pe Mureș, cu destinația Ungaria¹⁷.

Dincolo de conflictul teritorial și hegemonic propriu-zis, importanța controlării comerțului cu sare pe râul Mureș era covârșitoare. Sarea reprezenta, de departe, cea mai rentabilă afacere din Transilvania. Principii Transilvaniei realizau din monopolul sării un venit anual de 70.000 de florini, dublu față de cel pe care-l realizau din minele de aur, argint și mercur luate împreună¹⁸. Plutașii aveau o situație privilegiată în cadrul domeniului princiar, fiind scutiți de robota iobăgească și de alte obligații. În schimb, plăteau o sumă fixă, de 2 până la 5 florini pe an, meseria lor fiind considerată ca fiind una extrem de riscantă.

Traficul cu sare pe Mureș necesita păstrarea albiei râului în permanență în stare de navigație, decolmatarea albiei și construirea unor porturi pe traseu. *Legenda Sfântului Gerard* vorbește despre porturile existente pe malul Mureșului, stăpânite de către Ahtum, acesta fiind de fapt principalul motiv al conflictului dintre voievodul bănățean și regele Ștefan I¹⁹. Chiar și în primele documente scrise care se referă la Transilvania găsim tratată problema sării, semn că acest domeniu era considerat ca fiind extrem de important în epocă²⁰. Alte mențiuni le găsim în anul 1138, când se vorbește despre obligația locuitorilor din satele Șeitin și Sâmbăteni de a transporta sarea din porturile de vamă de pe Mureș către mănăstiri și către celelalte foruri ecleziastice din interior²¹. Cartulariul din 1177, editat de către regele Bela al III-lea către capitulul Aradului, confirmă existența lângă Arad a portului „*Esteuerd*”²², iar mai la est, pe firul Mureșului se afla portul mănăstirii benedictine Bizere (Byzere – Bistra), unde de asemenea ancorau vasele cu sare și unde era luată vamă²³. Un alt document, din 1183²⁴, menționa faptul că abația de la Bizere precum și capitulul și prepozitul din Arad aveau dreptul la o treime din vama sării de pe vasele care coborau pe Mureș și se duceau până la Szeged. Tot din acest act aflăm că de

¹⁶ Lat. „unde precedebat in multitudine armatorum regem ac minime reputabat”.

¹⁷ Petru Ursulescu, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Timișoara, Editura Orizonturi Universitare, 2005, p. 42.

¹⁸ Viorica Suci, Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 10.

¹⁹ Eugen Glück, *Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum*, Arad, 1976, pp. 96-99.

²⁰ În anul 1075, regele Geza I dăruiește mănăstirii Sfântul Benedict vama de sare provenită de la Turda. (*Documente privind istoria României, Seria C. Transilvania, veacurile XI-XIII (1075-1250)*, vol. I, București, 1951).

²¹ *Ibidem*, pp. 2-3, Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 2635.

²² Lat. „...indde ad montem et sic versus orientem et habet cum filiis Ecclesie de Geled, deinde cum praedio Bani, unque ad portum Esteuenrd, et ibi Ecclesie habet tertiam partem tributi, et sic revertitur ad priorem Metam per Morisium...” (Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL.29.450, 31.121.).

²³ Geza Kovách, *st. cit.*, p. 195.

²⁴ Lat. „...Praeterea tres naves saliferas ea libertate, quam habent naves monesterii de Bisra in emendo et deferendo sale sive Orodini sive in Ciggedini servarii placueri”. (Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL.25.) Vezi *Ibidem*.

aceleași drepturi se bucura și abația Nytra din Slovacia, ceea ce ne confirmă faptul că sarea din Transilvania, transportată pe Mureș, ajungea până pe teritoriul Moraviei Mari²⁵.

Mai mult, sarea transportată pe Mureș ajungea și în Croația, conform unui document din anul 1217 emis de către regele Andrei al II-lea, care acorda dreptul bisericii din Zagreb să ia în fiecare an sare în valoare de 50 de mărci de la slujbașii sărari care coborau cu plutele pe Mureș²⁶. Făcând un calcul aproximativ referitor la cantitatea de sare atribuită bisericii din Zagreb, deducem o cantitate de 500.000 de kilograme pe an²⁷. Având în vedere faptul că vorbim doar despre o biserică, atunci putem considera că pe râul Mureș se transportau cantități considerabile de sare.

Bula papală din data de 15 mai 1218, emisă de Papa Honoriu al III-lea, prin care acesta din urmă îi mulțumește reginei Iolantha de Courtenay pentru donația de 8.000 de mărci de argint²⁸ făcută în favoarea pelerinilor care tranzitau Ungaria, din sarea transportată pe râul Mureș, evidențiază cât se poate de clar importanța strategică a acestui comerț la nivel european. Considerând că un bolovan de sare care se transporta pe Mureș cântărea între trei și cinci kilograme, putem estima că, anual, se transporta o cantitate de aproximativ 10.000 – 15.000 de tone de sare.

Conform documentului din 20 august 1233 emis de Andrei al II-lea, drepturile anuale privind beneficiile din comerțul cu sare în comitatul Arad erau următoarele: abația din Bulci avea dreptul la 5.000 de bolovani de sare, mănăstirea din Chelmac (Eperyes) la 4.000, mănăstirea de la Bizere la 4.000, iar capitulul din Arad la 2.000 bolovani de sare²⁹. Aceste cantități de sare sunt considerabile chiar și pentru acele vremuri, ceea ce ne permite să tragem concluzia că o parte din cantitatea cuvenită fiecărei abații era utilizată pentru achiziționarea materialelor de construcție, pentru ridicarea și consolidarea clădirilor și bisericilor monahale, pentru cumpărarea de manuscrise, mobilier etc. Recentele descoperiri arheologice de la Frumușeni – Bizere confirmă supozițiile noastre, ansamblul monahal scos la lumină evidențiind clădiri somptuoase, o bazilică pavată cu un mozaic desăvârșit, debarcader și ziduri de apărare.

Însă, de departe cea mai fulminantă dezvoltare datorată comerțului cu sare o va cunoaște Lipova, localitate care va deveni vamă regală în perioada angevinilor. Aici se vor construi depozite de sare, portul va fi mărit la proporții considerabile, iar locațiile de vamă și clădirile destinate funcționarilor și

²⁵ Actul de la 1183 va fi reînnoit și în anul 1211, cu aceleași privilegii acordate abațiilor și autorităților ecleziastice menționate. Cf. *Ibidem*.

²⁶ *Documente privind ...*, pp. 162-163.

²⁷ Geza Kovách, *st. cit.*, p. 196.

²⁸ O marcă de argint poate să fie echivalată la 400 de grame de argint, întreaga sumă acoperind o cantitate de 3.200 de kilograme, sumă considerabilă pentru acea vreme. Pentru comparație, menționăm faptul că, la 1330, Basarab I îi oferea lui Carol Robert de Anjou suma de 7.000 de mărci de argint în schimbul păcii.

²⁹ *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, 1909, vol. I. p. 294, apud Geza Kovách, *st. cit.*, p. 197.

militarilor vor fi lărgite. Datorită cantităților mari de sare care vor fi tranzitate prin Lipova, aici se va înființa și o monetărie regală, iar în anul 1389, orașenii lipovani vor obține de la Sigismund de Luxemburg o arendă valorând o treime din vama sării³⁰.

Una dintre cele mai interesante mărturii despre comerțul cu sare și despre transportul acesteia pe Mureș ne parvine de la Hans Dernschwam „*De Hradeczin*” (1494-1568), care face, în 16 august 1528, un raport complex pentru Casa Fugger, care deținea la acea vreme „*Cămara de sare din Transilvania*”³¹. Conform acestor informații, aflăm că toamna nu se transporta sarea pe Mureș cu plutele mari, deoarece apa era prea mică. „*După Paști, când încep apele Mureșului să crească, atunci mai ales se încarcă toate luntrele de la Decea, care ies din Transilvania și pornesc spre cămările anexe dinafară. Mai înainte trebuie trase din albie toate trunchiurile de-a lungul parcursului. Mai întâi se merge la Vințul de Jos, și Vurpăr, se numără cinci mile pe uscat de la Decea. Acestea sunt două mici târguri germane situate față în față ca Buda în fața Pestei. Voievodul Ianus*³², acum izgonit, le-a dat în schimb nu de mult lui Radu Vodă³³ din Țara Românească, primind pentru acestea un castel³⁴ în Țara Românească. Mai departe se trece pe lângă un castel, în care își are reședința voievodul Transilvaniei; e numit Deva, pe nemțește Diemrich, aparține țării. Apoi mai jos pe lângă un castel numit Varadia, apoi pe lângă un castel Șoimoș și după aceasta la Lipova, un castel și târg amândouă foste proprietăți ale contelui Jorgen, acum ale lui Radicz.³⁵ Aici este prima cămară. Se socotește 17 mile de la Vințul de Jos la vale, iar pe uscat 24 de mile de la Turda. Timișoara nu este departe de Lipova. Apoi urmează drumul mai departe pe apele Mureșului ieșind de la Lipova pe lângă un târgușor numit Arad, unde sunt franciscani Zocolanți și canonici”³⁶.

Precum se vede, față de importanța economică și măreția cetății Lipova, Aradul era considerat ca fiind doar un „târgușor” pentru acea vreme. O altă mențiune documentară o avem din anul 1550, când Georg Reichersdorffer menționează în „*Chorographia Transilvaniae*” că Mureșul era un râu navigabil pe care se transportă toată sarea din Transilvania și se depune la Seghedin, apoi pe râul Tisa și Dunăre, până la Belgrad³⁷. Alte mențiuni ne parvin de la Georg Werner, care înaintează un raport pe lunile martie și aprilie 1552 către habsburgi cu privire la veniturile de pe urma sării din Transilvania³⁸. Din aceste rapoarte

³⁰ Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 14.839, apud Kovach, *st. cit.*, p. 199.

³¹ Maria Holban (coord.), *Călători străini despre Țările Române*, Vol. I, București, Editura Științifică, 1968, p. 257.

³² Ioan Zapolya.

³³ Radu de la Afumați.

³⁴ Cetatea Poenari.

³⁵ Sărbul Botic Radicz, partizan al lui Zapolya, care se afla cu oștenii săi în cetățile Lipova și Șoimoș.

³⁶ Maria Holban (coord.), *op. cit.*, pp. 283-284.

³⁷ Viorica Suci, Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 8.

³⁸ *Ibidem*, p. 23, pp. 33-34, p. 35, p. 44, p. 77.

aflăm că plutașul care pornea în prima ambarcațiune, împreună cu oamenii săi, primea o plată suplimentară, semn că plutele navigau în coloană. O luntre mare avea, în medie, lungimea de 15 m și lățimea de 7,5 m. Într-o astfel de luntre se puteau transporta între 7.000 și 9.000 de bolovani de sare. Existau, de asemenea și bărci mai mici – care erau în proprietatea luntrașilor – și care transportau, în medie, între 400 și 500 de bolovani de sare, cu o greutate de 3-5 kg. O altă mențiune, extrem de importantă, ne arată că marea majoritate a plutașilor erau români, iar la Alba Iulia exista chiar și un cartier al plutașilor (corăbierilor) români. Același lucru l-am descoperit și noi în Micălaca³⁹, sat (cartier) constituit în cea mai mare parte din plutași români.

Drumurile terestre ale sării în jurul Aradului

Înșiruirea de porturi și debarcadere de-o parte și de alta a râului Mureș nu era deloc întâmplătoare, ci făcea legătura cu drumurile terestre ale sării. Astfel, de la Căprioara, de la Bulci, Lipova, Arad, Cenad sau din alte asemenea locuri propice de debarcare, sarea era preluată de către căruțași, care o transportau către localitățile de interior. Din acest punct de vedere, transportul terestru este la fel de important ca și transportul pe apă, existând numeroase „*drumuri ale sării*”, multe dintre acestea fiind amenajate încă din perioada stăpânirii romane.

Marele Drum al Sării

Este cunoscut sub această denumire în izvoarele diplomatice din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea⁴⁰. Drumul pornea de la Micia (Vețelul de astăzi, localitate lângă Deva) spre direcția vest – sud-est, traversa culoarul Lăpugelor, ajungea la Margina (unde era consemnat un vechi loc de percepere a vămii), traversa pe direcția sud-vest clina nordică a Dealurilor Bucovățului până în dreptul localității Săceni, iar de acolo, pe lângă cetatea Jdioara (Jydowar), la Caransebeș, cu direcția culoarul Timiș-Cerna până la Dunăre și cetatea Vidin. Această veche arteră de circulație terestră a fost utilizată încă de pe vremea stăpânirii romane, pentru transportul sării din Transilvania spre provinciile de la sud de Dunăre, la fel ca și în perioadele de stăpânire avară și bulgară asupra Banatului și a Transilvaniei.

Primul Drum al Sării

Pornea de la Căprioara (Kaprevar) până la Căpâlnaș, iar de acolo spre direcția sud-vest, prin localitățile Groși și Zorani, ajungea la cetatea Margina, unde se unea cu *Marele Drum al Sării*. Acest drum, pe porțiunea cuprinsă între Nemeșești, Zorani și Groși, cu comunicare spre Temerești și cetatea Făget, mai

³⁹ Augustin Mureșan, Doru Sinaci, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *Micălaca. Monografie*, Arad, Editura Mirador, 2010, p. 19.

⁴⁰ Nicolae Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor (1199-1345)*, București, 1887, doc. 140, p. 191.

este denumit și astăzi de către bătrânii și de generația adultă a acestor așezări „*Drumul Sărarilor*”.

Suntem de părere că drumul de la Căprioara la Căpâlnaș a cunoscut, de-a lungul timpului, două variante de acces. Prima, cea actuală, urmează firul Mureșului, începând cu localitatea Valea Mare și ajunge la Căprioara „*pe sub pădure*”. Cea de-a doua variantă, numită de către localnici „*peste deal*”, era mult mai scurtă și era mai accesibilă pentru legătura cu varianta Groși-Zorani, mai ales dacă avem în vedere și faptul că vechea vatră a satului Căpâlnaș se pare că urma drumul către Groși, pe lângă „*Cucă*”.

Al Doilea Drum al Sării

Pornea de la Căpâlnaș și Birchiș, traversa culmea cea mai înaltă și păduroasă a Dealurilor Lipovei și ajungea la Făget. Este cât se poate de posibil ca și acest *Al Doilea Drum al Sării* să-și fi avut baza navală tot la Căprioara, zonă cu posibilități de debarcare mult mai ușoare. Un alt argument în acest sens îl reprezintă faptul că între Birchiș și Căpâlnaș nu există un drum pietruit care să facă legătura directă cu râul Mureș, pentru ca apoi să urmeze ruta către Făget. Chiar și astăzi, drumul care face legătura între Făget, Birchiș și Căpâlnaș se bifurcă la Dealul Mare, un fir coborând către Birchiș, pe variantă ocolitoare, iar celălalt mergând direct la Căpâlnaș și făcând în continuare legătura cu Mureșul la Căprioara.

Cel de-al Treilea Drum al Sării

Acesta pornea de la Bulci, spre Țela, trecea culmea rotunjită a Dealurilor Lipovei prin pădurea de lângă satul Dubești și mergea până la Ierșnic. De aici, drumul se bifurca. Unul cobora spre Topla-Pădurani-Răchita, trecea râul Bega și urma direcția sud-est până în satul Bucovăț, unde se întâlnea cu *Marele Drum al Sării*. Celălalt trecea prin Remetea și Mănăștiur – unde este atestat în prima jumătate a secolului al XVI-lea un loc de percepere a vămii – după care, peste Bega, făcea joncțiunea cu *Marele Drum al Sării* în apropiere de localitatea Săceni.

Cel de-al Patrulea Drum al Sării

Pornea de la Lipova spre direcția sud-vest și trecea prin localitățile Ususău – Dorgoș – Pătârș – Bruznic – Ohaba Română – Cladova – Bethausen, având apoi comunicare directă, peste Bega, cu *Marele Drum al Sării*. Menționarea acestor căi de comunicație prezintă o importanță deosebită, deoarece de-a lungul sau la încrucișarea acestora s-au constituit, în timp, numeroase așezări și posesiuni nobiliare sau cneziale.

Convenția din 1 ianuarie 1720 cu privire la plutărit

La primul punct, *Convenția privind plutăritul* prevedea scutirea corăbierilor de încartiruirea și întreținerea militarilor, precum și de asigurarea transporturilor obligatorii pentru armată. Prin urmare, cei care erau înscrși în

Registrul Corăbierilor erau scutiți de sarcinile militare curente, dar plăteau o taxă anuală de 1 florin și 30 de creițari pentru susținerea cheltuielilor obștești.

Se pare că funcționarul imperial Ignat Haan și episcopul Gheorghe Martonffi au încercat, prin această convenție, să pună în acord interesul imperiului cu interesul domnilor de pământ în ceea ce privește recrutarea corăbierilor, deoarece la cel de-al doilea punct se prevede stabilirea, de comun acord, a numărului de zile de robotă între nobil și corăbier. În schimb, dacă acordul nu se realiza prin înțelegere, corăbierul era dator să-și răscumpere robota plătind proprietarului de pământ pentru sesia sa aceeași sumă ca și în cazul prestațiilor militare către stat: 1 florin și 30 de creițari, anual. De asemenea, corăbierul trebuia să-i dea nobilului decima din toate produsele care erau dijmuite la acea vreme în Transilvania.

La punctul al treilea, Convenția stipula sumele de bani pe care corăbierul trebuia să le plătească nobilului în schimbul folosirii sesiei: 20 de creițari pentru fiecare trei coți de vie, 7 creițari pentru fiecare câblă semănată cu grâu sau alte cereale și câte 10 creițari pentru fiecare cal, bou, vacă sau zece oi care pășteau pe pășunea nobiliară.

Punctele 5 și 6 făceau referire la termenele la care trebuiau plătite aceste obligații bănești de către corăbier. Sumele care trebuiau achitate către stat se plăteau în două tranșe: jumătate în luna februarie și jumătate în luna decembrie. Banii datorati nobilului se achitau într-o singură tranșă, în luna decembrie. Dacă cineva întârzia cu plata, atunci acesta trebuia să depună o garanție (un gaj) până la achitarea sumei, garanție ce consta într-un animal: bou, cal, vită etc.

Calitatea de corăbier era reglementată la punctul al șaptelea din Convenție, care stipula că puteau deveni corăbieri doar jelerii, nu și supușii ereditari (iobagii). De asemenea, nu puteau deveni corăbieri nobilii cu o singură sesie. În schimb, erau exceptați de la aceste prevederi iobagii și nobilii care, deși aveau sau foloseau doar o singură sesie de pământ, puteau să facă dovada că lucraseră cel puțin patru ani ca și corăbieri (din anul 1717) și aveau suficientă experiență în acest domeniu. Această prevedere este una extrem de importantă în ceea ce ne privește, deoarece începând cu acest act normativ, calitatea de corăbier avea să se moștenească în familie, procedura fiind chiar încurajată de către autoritățile imperiale. Vorbim, în termeni contemporani, despre o ucenicie la locul de muncă, alături de părinți sau de frații mai mari, astfel că meseria de corăbier nu mai necesita un termen de acomodare sau de învățare a deprinderilor după angajarea propriu-zisă.

La punctul 10 se prevede posibilitatea ca iobagii și nobilii cu o singură sesie să poată obține câștiguri din transportul cu plutele, însă fără ca aceștia să se bucure de privilegiile corăbierilor și fără să fie scutiți de sarcinile impuse de către comitate. Nimeni nu putea să se considere corăbier în afara celor care erau înscrși în Registrul Corăbierilor, un document administrativ-imperial extrem de riguros, care trebuie să fie reactualizat în fiecare an, în luna ianuarie, când transportul pe apă înceta. Fiecare scaun și fiecare comitat păstra o copie a

acestui registru, dacă pe teritoriul său erau recrutați corăbieri, iar prin cumularea datelor în luna ianuarie se centraliza efectivul.

La punctul 14 din Convenție găsim dreptul corăbierilor de a beneficia de locuri de folosință comună (pășuni și păduri). La început, folosirea acestora se făcea exclusiv cu acordul și încuviințarea juzilor, însă mai târziu pădurile și pășunile cu pricina au făcut obiectul compozesoratelor. De asemenea, era reglementat și dreptul de măcelărit sau de crâșmărit, care era asemănător cu dreptul acordat și celorlalți iobagi.

La punctul 15 se vorbește despre sacrificarea în gospodării a animalelor pentru folosință proprie, astfel încât să nu fie afectat șeptelul convenit cu autoritățile comitatense. Exista și o tradiție în acest sens, fiecare casă în care locuiau plutași având obligația de a inscripționa acest lucru chiar pe poarta de la intrare, astfel încât recenzorii și autoritățile să cunoască faptul că aici locuiește un plutaș care se bucură de toate drepturile conferite de lege. Atât la Micălaca, cât și la Bulci sau la Căprioara, elementul distinctiv era o tablă de lemn de dimensiuni destul de consistente⁴¹, pe care era inscripționată o corabie cu velă, exact ca în sigiliul localității. De asemenea, era trecut și numele plutașului titular, iar în ultima perioadă se trecea și numărul de ordine, pentru a facilita activitatea recenzorilor. Așezarea acestor tăblițe pe poarta caselor nu reprezenta doar o cerință venită din partea autorităților, ci și o certificare a poziției sociale, prin care fostul iobag anunța ieșirea din această stare și trecerea la o condiție superioară⁴².

Punctul 16 al Convenției reglementa numărul corăbiilor și organizarea acestora. Sarea era transportată la acea vreme cu 110 corăbii, fiecare corabie fiind deservită de 7 oameni. Șase erau vâslași, iar unul era cârmaci, cel mai probabil și responsabilul ambarcațiunii. Celor 770 de corăbieri care lucrau nemijlocit la transportul sării pe apă li se adăugau un „*judex nautarum*”, care își desfășura activitatea în portul de ambarcare. Apoi mai existau patru conducători ai corăbierilor, fiecare dintre aceștia având în subordine un număr de 25 de echipaje, numiți „*magistri nautarum*” și cinci meșteri însărcinați cu repararea navelor în port în sezonul în care nu se transportau mărfuri.

Convenția se încheie cu o serie de prevederi referitoare la judecata infracțiunilor săvârșite de către corăbieri. În cauzele criminale, de exemplu, judecata trebuia să fie făcută la trei zile de la comiterea faptei. Acest lucru putea fi prelungit la opt zile sau la maximum cincisprezece, dacă distanța față de un Oficiu de Sare era prea mare. Cu alte cuvinte, prezența la judecată a unui membru al Oficiului de Sare era absolut necesară. Pricinile mai mărunte erau lăsate la judecata conducătorilor corăbierilor – acei „*magistri nautarum*” – dar corăbierii nemulțumiți de sentință puteau să facă apel la Oficiul de Sare. De asemenea, corăbierii aveau obligația de a participa împreună cu tot satul la

⁴¹ Un metru la bază și 80 de centimetri înălțime, pentru a spori vizibilitatea.

⁴² Augustin Mureșan, Doru Sinaci, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *op. cit.*, p. 65.

prinderea răufăcătorilor, iar cei care nu se conformau acestei obligații erau amendați cu 200 de florini.

Alte Convenții nautice, precum cea din 10 ianuarie 1721, au fost încheiate în anii 1748, 1774, 1776, 1810 și 1811, periodicitatea acestora scoțând în evidență importanța majoră pe care imperialii o acordau transportului de sare pe Mureș. Convențiile nautice încearcă să soluționeze și neînțelegerile care se manifestă între domnii de pământ și corăbierii de pe domeniile acestora. Nobilii încercau să câștige cât mai multe foloase de pe urma corăbierilor, mai ales că aceștia din urmă beneficiau de o serie de privilegii, în vreme ce corăbierii nu mai acceptau condiția de servitute iobăgească pe care o reclamau domnii de pământ⁴³.

Din Convenția nautică din anul 1774, aflăm că domnii de pământ îi impun pe corăbieri la fel de fel de obligații și taxe după bunul lor plac⁴⁴. Mai mult, corăbierii solicită ca văduvele celor înecați, precum și familiile celor accidentați sau incapabili de muncă să fie ajutate de către stat. Având în vedere anul în care se solicită acest lucru, trebuie să recunoaștem faptul că între corăbieri se manifesta un spirit de solidaritate profesională cât se poate de avansat.

Referitor la numărul corăbierilor, dintr-o conscripție din anul 1773 aflăm că numărul acestora era de 1.500, iar un an mai târziu, la acest număr se mai adaugă încă 800 de corăbieri, cel mai probabil din cauza solicitărilor tot mai mari de sare. Oricum, la 1848, pe Mureș circulau între 10.000 și 12.000 de corăbii, plute și alte tipuri de ambarcațiuni pentru transportul sării⁴⁵.

Transportul sării pe Mureș încetează după anul 1868, când se dă în folosință calea ferată Alba Iulia – Arad, iar această cale de comunicație devine mult mai avantajoasă pentru operatori. După această perioadă, plutăritul devine doar o preocupare regională, pentru transportul buștenilor, de exemplu.

Legat de transportul unor obiecte de valoare pe Mureș, din documentele vremii aflăm că în perioada construirii cetății de la Alba Iulia (1715-1738), numeroase statui și inscripții romane descoperite cu ocazia săpăturilor pentru amenajarea fortificațiilor au fost transportate cu plutele pe Mureș. O parte dintre acestea au ajuns la Viena, iar o altă parte au dispărut undeva în jurul Aradului. Probabil că o drenare a râului Mureș ar scoate la lumină multe dintre aceste obiecte de valoare.

BIBLIOGRAFIE

Anonymus, *Gesta Hungarorum*, Budapest, 1977.

Bassa, Benjamin, „Transportul sării pe Mureș în secolele XVIII-XIX”, în *Sargeția* (Deva), 1970, nr. VII, p. 141-149.

⁴³ Benjamin Bassa, „Transportul sării pe Mureș în secolele XVIII-XIX”, în *Sargeția* (Deva), 1970, nr. VII, p. 141-149.

⁴⁴ Viorica Suciu, Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 19.

⁴⁵ Benjamin Bassa, *op. cit.*, p. 147.

Băluță, L. Cloșca, Berciu, Ion, „O zeitate fluvială la Apulum”, în *Apulum* (Alba Iulia), 1974, nr. XII, pp. 583-587.

Colta, Rodica, Sinaci, Doru, Traia, Ioan, *Căprioara (Monografie)*, Arad, Editura Mirador, 2011.

Densușianu, Nicolae, *Documente privitoare la istoria românilor (1199-1345)*, București, 1887.

Documente privind istoria României, Seria C. Transilvania, veacurile XI-XIII (1075-1250), vol. I, București, 1951.

Glück, Eugen, *Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum*, Arad, 1976.

Holban, Maria (coord.), *Călători străini despre Țările Române*, Vol. I, București, Editura Științifică, 1968.

Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXIII, București, 1913.

Kováč, Geza, „Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII”, în *Ziridava* (Arad), 1980, nr. XII.

Macrea, Mihail, *Viața în Dacia Romană*, București, Editura Științifică, 1969.

Mureșan, Augustin, Popovici, Ioan, *Sigilii sătești și comunale din comitatul Arad și împrejurimi (secolele XVII-XIX)*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2009.

Mureșan, Augustin, Sinaci, Doru, Colta, Rodica, Oarcea, Felicia, *Micălaca. Monografie*, Arad, Editura Mirador, 2010.

Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972.

Suciu, Viorica, Anghel, Gheorghe, *Mărturii ale practicării plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă – rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului*, Alba Iulia, Editura Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, 2008.

Ursulescu, Petru, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Timișoara, Editura Orizonturi Universitare, 2005.

Regiunea de la Gurile Dunării și Dobrogea în secolul al XIV-lea

The Region of the Danube Mouths in the Early 14th Century

Prof. dr. Constantin SCURTU

*Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” – Filiala Constanța
Președintele Asociației Culturale „Astra Dobrogeana”*

Abstract

The political affirmation of Dobrotici in the Balkans is a consequence of the fragmentation of Byzantine, Bulgarian, and Serbian feudal forces, which cannot unite against the Ottomans. In the Middle Ages, in contemporary documents, Dobrudja is mentioned as "Covarna Country" (1320-1322), as an independent political formation recognized by Byzantium. In 1348, Dobrotici (1347-1386) came to power in the Dobrudja state, having distinguished himself in the conflict between John V Palaiologos and John VI Kantakouzenos. The origin of Dobrotici remains a subject of debate among historians. He established his capital at Kaliakra. Dobrotici was recognized as a strategos and vassal of Byzantium by John Kantakouzenos, against whom he had fought. In 1366, the despot of Dobrudja captured Emperor John VI Kantakouzenos and imprisoned him in Varna. An attempt by the crusaders led by Amadeus of Savoy failed. The emperor would be released after recognizing the political independence of Dobrudja. Dobrotici had good relations with the rulers of Wallachia, who controlled northern Dobrudja, as well as with representatives of Genoa and Venice. The independence of Dobrudja would be threatened by the Ottomans.

Keywords: *Middle Ages, Byzantium, Dobrotici, independence, Dobrudja.*

Decalajul Răsăritului față de Apus se datorează, pe de o parte, supraviețuirii Imperiului roman de Răsărit, devenit bizantin prin grecizare și, pe de altă parte, migrației slavilor, care a fost însoțită și urmată, până la începutul secolului al XIV-lea, de invaziile nomazilor războinici, care au răvășit Europa răsăriteană, precum bulgarii, pecenegii, uzii, cumanii, ungurii, tătarii și turcii otomani. Concomitent se desfășura un intens proces de etnogeneză, ducând la apariția popoarelor pe care le cunoaștem astăzi în această parte a continentului¹.

Năvălirea și mai apoi stăpânirea bulgară a Țarului Simeon rade din temelii falnica Metropolă a Pontului, de nici urme din ea nu mai rămân. Chiar și numele de Tomis a fost uitat. În veacul al XII-lea, când venețienii și, mai în

¹ Denis Căprăroiu, Eugen Denize, *Nașterea Europei Medievale, Europa central-răsăriteană și de sud-est: secolele V-XV*, vol. 2, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005, pp. 9-10.

urmă, genovezii reînvie Constantza, după cum stă scris în portulanele medievale².

După cucerirea Constantinopolului de către cruciații apuseni în 1204 și fondarea Imperiului Latin de Răsărit, Marea Neagră a încetat de a mai fi o anexă a Imperiului Bizantin, subordonată din punct de vedere economic intereselor acestuia³. Dobrogea intră sub controlul celui de-al doilea țarat vlaho-bulgar al Asăneștilor (c. 1187/1188-1256)⁴. Sfârșitul lui Ioan al II-lea, în 1241, constituie declinul statului Asăneștilor, influența vlahilor se stinge la 1258, când bulgarii au preluat conducerea țării. În prima jumătate a secolului al XIV-lea, al doilea Țarat bulgar este lichidat de expansiunea otomană. Centrul politico-militar, care era la Tîrnovo (Tyrnavon), a fost cucerit și distrus de turci în anul 1393⁵.

Controlul hanilor în zona vest-pontică nu a mai fost atât de ferm cum fusese în timpul lui Nogai, ceea ce a afectat artera care lega o parte din curentul comercial al drumului mătăsii spre Marea Neagră. Suveranul Hoardei de Aur, hanul Ozbek (1312-1341), a procedat de fapt, în 1323, la un partaj al ariei de hegemonie tătară, de modificare a statutului Bugeacului, zonă de maximă însemnătate geopolitică, prin ridicarea pe tronul împăărătesc din Tîrnovo a lui Mihail Șisman și susținerea lui Basarab I pe tronul Țării Românești. Compactarea forțelor din spațiul carpato-balcanic sub protectoratul mării puteri din stepă a rămas intactă până la moartea hanului Ozbek în 1341⁶.

La începutul secolului al XIV-lea, s-au înregistrat crizele interne care au zguduit marile imperii situate între Oxus (astăzi Amu Darya din Asia Centrală) și Dunăre, anume Imperiul Ilhanid în Iran, Hoarda de Aur în estul Europei și Imperiul Bizantin în Balcani și Anatolia de Vest⁷. În Europa Apuseană avea să se

² Th. Ionescu, I. N. Dubloyen, *Constanța și Techirghiolul. Ghid ilustrat*, Constanța, Institutul Grafic „Albania”, 1924, p. 15.

³ Șerban Papacostea, Virgil Ciocîltan, *Marea Neagră – răspântie a drumurilor internaționale: 1204-1453*, Constanța, Ovidius University Press, 2007, p. 22.

⁴ Gheorghe Cristache, Florian Tucă, *Voievozi, Domnitori, Principi, regi, Președinți și alți șefi de stat din spațiul românesc. Dicționar*, ediția a II-a revizuită și adăugită, București, 2006, pp. 43-63.

⁵ Cetatea Tîrnovo (Veliko Tîrnovo) a fost, între 1186-1393, capitala celui de-al doilea țarat româno-bulgar. *Mic dicționar enciclopedic*, ediția a II-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 1813.

⁶ Virgil Ciocîltan, „Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)”, în *Revista Istorică* (București), Serie nouă, Tom V, noiembrie-decembrie 1994, nr. 11-12, pp. 1111-1115.

⁷ Să amintim de proiectul propus de Ordinul Ospitalierilor privitor la decizia slăbirii puterii sultanului mameluc din Egipt pe calea blocadei comerciale a Egiptului în bazinul oriental al Mediteranei prin interceptarea legăturilor mamelucilor cu Constantinopolul și cu Hoarda de Aur. Blocada navală ar fi întrerupt legătura Egiptului cu Marea Neagră, care ar fi afectat aprovizionarea cu sclavi, grâu, mei etc., dar și în plan militar, pentru că majoritatea mamelucilor erau recrutați din rândul sclavilor aduși din regiunea Mării Negre. Între 1323-1344, embargo-ul a funcționat ceva mai bine, dar nu se poate vorbi de o sistare a comerțului europenilor cu mamelucii. Vezi, Marino Sanudo Torsello, *Istoria di Romania*, introduction, ed. and transl. Eutychia Papadopoulou, Athens, 2000. Apud *Ordens Militares. Identidade e mudança*. Textos selecionados do VIII Encontro sobre Ordens Militares/ Military Orders, Identity and Change. Selected texts of the 8th Encounter on Military Orders, dir. Isabel Cristina Ferreira Fernandes,

declanșeze un conflict cu o anvergură continentală, cunoscut sub numele de „Războiul de O Sută de Ani” (1337-1453), care a opus monarhia capețiană franceză și monarhia plantagenetă engleză⁸.

Secolul al XIV-lea înregistrează apariția pe harta politică a sud-estului european a statelor medievale românești de sine stătătoare: Țara Românească, Moldova și Dobrogea. Crearea unui stat unificat era determinată de mai mulți factori, dar, în primul rând, era necesară asigurarea securității drumului comercial ce lega Europa Centrală cu Gurile Dunării⁹. Veniturile câpătate de la asigurarea comerțului pe acest drum au întărit forța economică a structurilor statale și au condus la alcătuirea aparatului local. Fixarea hotarelor în aceste regiuni a fost o problemă de durată.

Arta militară românească la nord sau la sud de Dunăre din secolele X-XIV și-a păstrat caracterul unitar, deoarece daco-românii au folosit aceleași forme și procedee de luptă și aceeași strategie în fața adversarilor (invadatorilor). Ne referim la apărare, contraofensivă, ofensivă, urmărire, retrageri simulate, surprinderea inamicului, tactica și strategia „pământului pârjolit” etc., care se adaptau mereu și mereu la realitățile vremii, la condițiile concrete ale războiului și ale luptelor de o mare diversitate. Daco-românii au fost mari meșteri metalurghi și ai prelucrării metalelor și fabricării armelor: sulite, lănci, arcuri cu săgeți, coifuri, platoșe, spade, săbii, paloșe, topoare, buzdugane, catapulte cu proiectile, baliste, arbalete etc.¹⁰

Marea Neagră a fost vreme îndelungată o zonă rezervată exclusiv Imperiului Bizantin. Evoluția de la lunga hegemonie bizantină la cea otomană¹¹

Palmela, GesOs-Municipio de Palmela, 2021. *Islands and Military Orders, c. 1291 – c. 1798*, Emanuel Buttigieg and Simon Phillips (eds), Farnham, Ashgate, 2013, <http://www.ashgate.com> (accesat la 17.03.2024).

⁸ În intervalul 1337-1453 au existat atât perioade de luptă efectivă, cât și perioade de pace sau negocieri. A. F. Platon, L. Rădvan, B. P. Maleon, *O istorie a Europei de Apus. De la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice (secolele V-XVI)*, Iași, 2010, p. 304.

⁹ „Trestia de miere” era de fapt trestia de zahăr, o plantă originară din Noua Guinee. În timp, s-a răspândit în Asia, ajungând în China și India, iar datorită musulmanilor a ajuns în Africa de Nord și în Spania musulmană. Cruciații au fost cei care au introdus în Europa creștină produsul care a devenit cunoscut sub numele său arab: sukkar, zahăr. Ca orice produs de import, zahărul era scump și, prin urmare, nu toată lumea și-l permitea. Mierea a fost principalul ingredient folosit pentru îndulcirea mâncărilor încă din cele mai vechi timpuri și a continuat să fie folosită pe tot parcursul Evului Mediu atât în lumea creștină, cât și în cea musulmană. Zahărul echilibra gustul condimentelor și era ușor de conservat.

¹⁰ Florian Tucă, Eugen Siteanu, *Dinastia Asăneștilor*, București, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2017, p. 36.

¹¹ Instalarea selgiucizilor pe țărmul sud-pontic a deschis o nouă etapă a rivalității între sultanatul turc din Iconium și Trapezunt. Primul mare asalt mongol care s-a abătut asupra Georgiei și i-a zdrobit rezistența în 1220-1221 a lipsit Trapezuntul de cel mai puternic aliat și protector. Selgiucizii nu au întârziat să exploateze această conjunctură favorabilă și au căutat să își extindă influența în Crimeea, cu intenția de a controla comerțul din peninsulă. Sultanul Alaedin Kaikobad (1219-1237), a organizat o mare expediție navală pentru a înlătura principalul obstacol din calea negustorilor săi în Crimeea: marea centru comercial de la Soldaia și statutul său privilegiat. După ce trupele cumane și ruse chemate în ajutor au fost înfrânte de corpul

a trecut printr-o fază de supremație latină, marcată în veacurile XIII-XIV de marile înfruntări dintre principalele puteri maritime ale evului mediu – Veneția și Genova.

Deși la 1204 centrul de greutate al comerțului venețian se găsea în Marea Răsăriteană, în politica Serenissimei, controlul Strâmtorilor nu îndeplinea rolul de „cheie” a bazinului pontic. În 1268, se menționează explicit în textul armistițiului între Genova și Veneția de interesul pentru Marea Neagră¹². În 1294, Serenissima a renunțat la calea pașnică în favoarea războiului, acțiunile sale nu au vizat direct Imperiul Bizantin, ci doar pe genovezi, aliații acestuia¹³.

În secolul al XIII-lea, Dobrogea a devenit capitala Hoardei de Aur prin prințul tătar Nogai, cu capitala la Isaccea, și o placă turnantă a comerțului genovez spre China. La începutul secolului al XIV-lea, cnezii și voievozii valahi și slavi din Dobrogea se revoltă cu sprijinul Bizanțului și înființează un stat puternic condus de româno-slavi cu rămășițe etnice cumane pe vechea temă Paristrion.

Puterea Hoardei de Aur începe să decadă în prima parte a secolului al XIV-lea, când vecinii din Apus și de pe coasta Mării Negre încep să-i conteste autoritatea. Hanii s-au concentrat pe comerț¹⁴ și pe dezvoltarea urbană¹⁵. Statul nord dobrogean al lui Nogai Khan a fost înglobat în teritoriile Hoardei de Aur, care în 1340 se aflau încă sub control tătar.

„Sciții (tătarii) cei din Oardă își duc traiul pe căruțe și pe animale de transport, având de hrană mai mult laptele și carnea de cal; nu prea mănâncă pâine nici de grâu nici de orz, mai mult însă de mei și de secară; se îmbracă în haine de in și averea de pietre scumpe îi face foarte fericiți să se creadă cei mai bogați. Armele, ca să le spun pe toate, le sunt arcuri și săbii barbarice¹⁶ și scuturi mari lunguiețe, asemănătoare cu ale dacilor; capul și-l poartă, de obicei

expediționar turc, autoritățile din Soldaia au capitulat în 1227-1228. Instalat solid atât pe țărmul Mediteranei Răsăritene, cât și pe cel al Mării Negre, statul selgiucid a cunoscut în această vreme apogeul activității sale comerciale și al înfloririi sale culturale. Șerban Papacostea, Virgil Ciociltan, *op. cit.*, pp. 34-35.

¹² În 1268, foametea care se declanșase în Italia a necesitat transporturi de grâu, pe care vasele Veneției s-au dus să-l caute, după spusele cronicarului, în țara tătarilor, alanilor, circasiilor, grecilor și rușilor, adică mai precis pe coastele Crimeei, Kubanului și Caucazului, fără îndoială că și la Tana, la vărsarea Donului în Marea de Azov. Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, trad. de Michaela Spinei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor Spinei, Iași, 1999, pp. 340-349.

¹³ Ovidiu Cristea, *Veneția și Marea Neagră în secolele XIII-XIV: contribuții la studiul politicii orientale venețiene*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2004, pp. IX-X.

¹⁴ Prin intermediul Hanatului Crimeei, tătarii au avut un rol esențial în revigorarea rutelor comerciale dintre Occident și Orient, pe uscat. Totuși, tătarii erau implicați și într-una dintre cele mai crude forme de comerț: piața de sclavi, unde mulți erau capturați în timpul raidurilor.

¹⁵ Daniel Ciucălău, „Hoarda de Aur și spațiul nord dunărean la începutul statalității românești”, în *Acta Moldaviae Septentrionalis* (Botoșani), 2008-2009, nr. VII-VIII, pp. 88-93.

¹⁶ Iatagane turcești.

acoperit, nu așa ca locuitorii de prin Sarmația; nici straie de lână, nu poartă, deoarece nu obișnuiesc decât de în”¹⁷.

Genova a traversat la începutul veacului al XIV-lea o perioadă tulbure marcată de lupta pentru putere dintre familiile aristocratice, ce a afectat atât metropola (unde puterea a trecut în mâinile familiilor guelfe), cât și coloniile (care au rămas ghibeline)¹⁸.

Hoarda de Aur începea să piardă teren pe malul nordic al Mării Negre în urma campaniilor desfășurate de venețieni în Strâmtori și Marea Neagră, sub conducerea lui Giustiniano Giustiniani, în anii 1323 și 1328¹⁹, și în fața genovezilor din Kaffa, care și-au proclamat independența față de tătari și au apărât-o cu arma în mână, între 1343-1347.

Marea Neagră devine o zonă de mare interes comercial și datorită cuceririi ultimelor poziții latine în Țara Sfântă de către Egiptul mameluc. În 1344, Veneția obținea din partea papei Clement al VI-lea încuviințarea de a face negoț cu Egiptul, astfel visul venețian de revenire în Țara Sfântă era realizat pe cale pașnică. Din acel moment, Serenissima a fost ostilă oricărei cruciade ce își propunea cucerirea Egiptului. În Marea Neagră, prezența venețiană a fost mai puțin sesizabilă²⁰.

La începutul secolului al XIV-lea, în proiectul de cruciadă „Liber Secretorum Fidelium Crucis” al venețianului Marino Sanudo Torsello, turcii apăreau pe penultimul loc al unui șir de dușmani ai creștinilor din Orient²¹. Pericolele sunt înfățișate în forma unui rebus heraldic în care apar leul (Ilkhanatul Persiei), leopardul (Egiptul mameluc), lupul (emiratele turcești) și șarpele (piraii)²².

Statul otoman, care era un mic principat (beylik) la frontierele lumii islamice, destinat pentru Gaza, războiul sfânt împotriva creștinilor infideli, avea

¹⁷ Laonic Chalchocondil, *Expuneri istorice. Creșterea puterii turcești. Căderea Împărăției byzantine și alte istorii despre felurite țări și popoare*, în românește de Vasile Grecu, București, Editura Academiei Române, 1958, p. 95.

¹⁸ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 358.

¹⁹ După 1328, navele de război ale Republicii Sfântului Marcu nu mai sunt atestate în bazinul pontic chiar dacă motive de intervenție *manu militari* ar mai fi existat.

²⁰ Venețienii nu puteau vinde grâul din regiunile Mării Negre fără să achite o taxă specială și fără permisiunea expresă a împăratului bizantin, măsură socotită discriminatorie de conducerea Serenissimei. Conștientă de dificultățile pe care supușii săi le întâmpinau în spațiul pontic, conducerea Veneției a oferit, între 1303 și 1327, sume de bani tuturor celor care aduceau în lagună grâu din Marea Neagră.

²¹ Abandonarea de către Veneția a proiectului „passagium generale” expus în „Liber Secretorum Fidelium Crucis”, s-a produs la două decenii după elaborarea acestuia, în contextual ascuțirii rivalității veneto-genoveze în Marea Neagră și a războiului dus de cele două puteri maritime împotriva hanului Djanibek, după eșuarea tratativelor și după depășirea divergențelor asupra felului în care trebuia acționat în războiul împotriva tătarilor. Virgil Ciociltan, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV. Contribuția cinghizhanizilor la transformarea bazinului pontic în placa turnantă a comerțului euro-asiatic*, București, Editura Enciclopedică, 1998, pp. 179-180 și pp. 186-187.

²² Ovidiu Cristea, *op. cit.*, p. 51.

să devină către sfârșitul secolului al XIV-lea, un imperiu care avea să se întindă de la Dunăre la Eufрат²³.

Secesiunea față de Imperiul Bizantin în regiunea Dunării de Jos a început prin acțiunea nobilului bulgaro-cuman sau valah din familia Terter, numit Balica (cca. 1346-1354), dar conducătorul care a impus recunoașterea despotatului a fost Dobrotici (1354-1386), căruia i se datorează, de fapt, existența acestui stat.

În Evul Mediu, în documentele vremii, se arată că în sudul Dobrogei de azi era un mic principat cu numele de Țara Cărvunei²⁴, o formațiune politică condusă de arhonte Balica, care era recunoscută de Bizanț. Dezvoltarea acestui mic stat dobrogean a fost favorizată de războiul civil din Imperiul bizantin (1341-1347), de degingolada internă a statului celui de-al doilea țarat vlaho-bulgar și de faptul că în Peninsula Balcanică și-au făcut apariția turcii otomani care, începând cu 1346, au început să organizeze anual expediții de jaf în regiunile de la sud de Munții Balcani.

Dobrogea sau Țara Cărvunei, creat în 1347 prin despărțirea regiunii de Imperiul bizantin, a fost un stat în componența căruia au intrat teritorii aparținând astăzi de zona nord-estică a Bulgariei până la Mesembria (azi, Nesebăr) și Anhialos (azi, Pomorie) și în zona sud-estică a României.

Capitala statului a fost la Cărvuna (azi Kavarna, din Bulgaria), iar cetatea domnească la Caliacra. Frontierele i s-au modificat de mai multe ori în decursul existenței. Componența etnică a populației a fost mixtă și a cuprins pe lângă români, bulgari și tătari (aceștia din urmă, sosiți în 1124) și greci, armeni sau genovezi (în porturi).

În 1346, Balica a participat la războiul civil din Imperiul bizantin. Și-a trimis frații, alături de 1000 de ostași, în ajutorul regentei Anna de Savoia, mama împăratului Ioan V Paleologu, împotriva lui Ioan VI-lea Cantacuzino, care pretindea tronul imperiului. După ce frații acestuia, care conduceau armata, au cucerit o serie de cetăți de la Marea Neagră, curtea bizantină i-a primit cu mult fast. Unul dintre ei s-a căsătorit cu fata unuia din cei mai influenți oameni din imperiu, devine apoi general al armatei bizantine.

După moartea lui Balica, în 1348, în fruntea statului dobrogean a venit Dobrotici, care se distinsese, alături de fratele lui, Teodor, în luptele dintre bizantini²⁵.

²³ Denis Căprăroiu, Eugen Denize, *op. cit.*, pp. 9-10.

²⁴ Cavarna, Kavarna sau Cărvuna (în bulgară *Каварна*) este un mic oraș din regiunea Dobrici, Dobrogea de Sud, Bulgaria, aflat pe malul Mării Negre, la nord-est de Balcic. În 1230, este menționată o mitropolie a Cărvunei.

²⁵ Istoricul bulgar P. Mutaftchiev, pornind de la mențiunea împăratului bizantin Ioan al VI-lea Cantacuzinul (1341-1355) în memoriile lui, susținea că numele conducătorului statului dobrogean ar fi *Dobrotica* sau *Dobrotița*, un diminutiv al lui Dobrotici căruia îi atribuia o origine cumănană sau chiar turcă. În argumentarea sa, istoricul bulgar se întemeia pe faptul că arhonte de Cavarna, fratele despotului, se numea Balica, nume pe care îl pune în legătură cu termenul cumănan *balik* care înseamnă pește. M. M. Alexandrescu, Dersca Bulgaru, „Formarea Despotatului Lui Dobrotici”, în *Peuce* (Tulcea), 1973-1975, nr. IV, p. 234.

Afirmarea pe plan politic în Balcani a lui Dobrotici este consecința fărâmițării forțelor feudale bizantine, tătărești, bulgărești și sârbești, care nu pot face front comun contra otomanilor, deveniți tot mai amenințători. Dobrotici a dat numele Dobrogei și a fost unul dintre cei mai puternici conducători militari ai Europei. Inițial, doar voievod al Cărvunei (în principal zona Kavarna – Balcic), Dobrotici a pornit de la rolul de aliat minor al unor pretendenți la tronul Imperiului Bizantin (care încă stăpânea Dobrogea), ajungând în câteva decenii conducătorul, despotul unui stat româno-bulgar independent și extrem de puternic.

Să amintim de războiul Republicii Sf. Marcu împotriva Genovei (1350-1355). Conflictul s-a produs într-o conjunctură cu totul nefavorabilă pentru cele două puteri maritime. Perturbarea comerțului pontic în timpul conflictului cu Hoarda de Aur fusese agravată de declanșarea luptelor interne în imperiul Marilor Comneni, de prăbușirea Ilkhanatului Persiei, fapt care s-a răsfrânt negativ asupra funcționării rutei comerciale Ormuz-Tabriz-Trapezunt²⁶. Izbucnirea epidemiei de ciumă a agravat situația, punând ambele combatante în fața unei serioase crize de efective, ceea ce s-a repercutat în reducerea drastică a numărului de galere. Epuizarea celor două combatante le-a readus la masa negocierilor.

Gheorghe I. Brătianu observa că trebuie subliniate transformările care au avut loc, în timpul desfășurării conflictului și în anii imediat următori, în Marea Neagră și la Dunărea de Jos. Hegemonia genoveză (Superba) a ocupat principalele centre ale litoralului septentrional și occidental, instalarea lor la Licostomo, poziție care a determinat declinul importanței comerciale a Vicinei, a permis supravegherea navigației pe Dunăre și stabilirea conexiunii cu comerțul central-european²⁷. Acest succes a fost completat de cucerirea Soldaiei în 1365 și de mutarea centrului de greutate al sistemului genovez la Dunărea de Jos de la Vicina la Chilia. Conflictul veneto-genovez a impus sistarea operațiunilor cruciadei egeene, fapt care, cumulat cu slăbiciunea bizantină, a facilitat instalarea turcilor otomani la Gallipoli în 1354.

Pe lângă dispariția „triunghiului venețiano-aragonezo-bizantin”, sfârșitul celui de-al doilea război al Strămtorilor a coincis și cu dezmembrarea sistemului de alianțe generat de cruciada egeeană în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Bizanțul încercase, odată cu urcarea pe tron a lui Andronic al III-lea, să înlăture

²⁶ O vastă rețea de drumuri comerciale, dezvoltată și exploatată cu precădere de negustorii genovezi, a conectat masiv bazinul pontic cu centrele principale ale Asiei, Mediteranei și ale Europei Centrale. Principalul corespondent continental al Trapezuntului, Tabrizul era metropola economică a Ilhanatului, beneficia de depozitia geografică la întretăierea unor mari axe comerciale și, deopotrivă, de dispozițiile speciale ale suveranilor mongoli. Era vestit prin bogăția și varietatea uimitoare a produselor aduse de pretutindeni, a atras cu aceeași putere pe negustorii din Orient și din Occident. Tabrizul reprezenta pentru negustorii liguri punctul de plecare spre un tărâm visat obsesiv în tot cursul veacului XIII: Oceanul Indian, unde se puteau aproviziona cu mirodenii chiar de la sursă. Șerban Papacostea, Virgil Ciociltan, *op. cit.*, p. 6, pp. 91-93.

²⁷ Ovidiu Cristea, *op. cit.*, pp. 136-138. Apud Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 366.

tutela genoveză, linie politică urmată de Ioan al VI-lea Cantacuzino, acțiunea s-a soldat cu un eșec, deoarece Bizanțul nu mai era o forță navală însemnată.

Obârșia lui Dobrotici rămâne subiect de discuții între istorici. Dobrotici avea să fie recunoscut ca strateg și supus Bizanțului de către Ioan Cantacuzino, împotriva căruia luptase. În 1359, Dobrotici a cucerit cetatea Vicina de la jupânul Demetrios, i-a îndepărtat pe genovezii care mai stăpâneau portul Licostoma (azi Periprava), gurile Dunării cu cetățile Oblucița (azi Izmail, din Ucraina) și Chilia, Insula Șerpilor și satele Constanța și Mangalia de la Țara Românească și Silistra de la Țaratul de la Târnovo. Dobrotici va avea bune relații cu domnitorii Țării Românești, care stăpâneau nordul Dobrogei.

Înfrângerile tătarilor suferite la Sinie Vody (1362) și la Kulikovo (1380) au dus la cedarea unor teritorii întinse din vechea stăpânire a hanilor. După înfrângere, cronicarul Stanislas Sarnicki precizează că o parte dintre tătari s-au refugiat peste Don, iar o altă parte dincolo de Nistru, în câmpiile dobrogene²⁸.

În acest timp, în Europa Centrală, cel mai puternic rival al turcilor a fost Regatul Ungariei, care a căutat să folosească înaintarea otomană în Balcani pentru a extinde stăpânirea ungară în bazinul Dunării de Jos. Principalul punct slab al otomanilor a fost lipsa unei puteri navale. Statele creștine controlau Dardanelele, punctul de trecere între Rumelia și Anatolia.

Deși a izbucnit din cauza unor condiții locale (refuzul împăratului Alexios al III-lea de a lărgi privilegiile pentru negustorii venețieni), conflictul venețiano-trapezuntin a avut repercusiuni asupra situației din întregul bazin pontic. Alianța pe care Serenissima a încercat să o realizeze cu Ioan al V-lea Paleologu²⁹ și cu despotul Dobrotici în scopul instalării pe tronul Marilor Comneni a lui Mihail Paleologul constituia un semnal de alarmă pentru genovezi care riscau, în cazul reușitei proiectului venețian, să piardă unul din centrele importante ale comerțului în Marea Neagră³⁰.

Genovezii nu își puteau asuma un asemenea risc mai ales pentru că războiul cu Dobrotici le afectase în mare măsură comerțul cu centrele de la Dunărea de Jos și de pe coasta de vest a Mării Negre. În această conjunctură, genovezii au instigat probabil asasinarea lui Mihail Paleologul de către Terter,

²⁸ V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, Editura Universitas, 1994, p. 327.

²⁹ În 1376, venețienii aveau posibilitatea să sprijine doi candidați: pe Mihail Paleologu, unul din fiii lui Ioan al V-lea Paleolog, și pe Andronic, membru al familiei Marilor Comneni. Prima variantă reactiva în fapt politica dusă de Ioan al VI-lea Cantacuzino, care, în 1349, se implicase în luptele pentru tronul de la Trapezunt susținându-l pe Alexios al III-lea Comnen. Ioan al VI-lea urmărise în acest fel crearea unui sistem de alianțe antigenovez care, în 1376, era reactivat din inițiativa Veneției.

³⁰ Printre actele redactate de Antonio di Podenzolo, care era notar și translator, la Chilia, la 9 septembrie 1360, se înregistrează vânzarea unei slave cumpărată de la «sarazini» la Asperi Castri, de către Bartholomeus de Azzano și vândută ulterior de soția acestuia, pentru plata datoriilor contractate, după plecarea și mutarea soțului la Maocastro. Un alt act, datat la 11 septembrie 1360, avea ca obiect vânzarea unei slave tătare de 18 ani, numită Chesac, de către sarazinul Tandis de Maocastro lui Francinus de Corsio, cetățean genovez. Raluca Verussiliosipescu, „Cetatea Albă, Cetatea Neagră”, în *Revista de Istorie Militară* (București), 2012, nr. 3-4 (131-132), pp. 20-21.

un fiu al lui Dobrotici, gest care înlătura pentru moment posibilitatea instalării unui candidat al Veneției pe tronul Marilor Comneni³¹.

Ca răspuns la îndemnul din Apus la organizarea unei cruciade antiotomane de către papa Urbanus V (care avea datorii mari la genovezi și venețieni), în iarna anilor 1365-1366, basileul Ioannes V Palaiologos, însoțit de doi dintre fiii săi, Manuel și Mihail, s-a deplasat spre Buda, capitală împăratului catolic al Ungariei, Ludovic I, cu scopul „să dea o direcție precisă cruciadei, să clarifice viitoarele raporturi din Balcani, în criză după instalarea emiratului turc sub Murad I (1363-1389) în Thracia și vădita aplecare spre acesta a țarului bulgar de Târnovo, Ivan Alexandru (1331-1371)”³².

În schimbul suportului ungar, îi cere basileului să treacă de la ortodoxie la catolicism. Interesul Vestului este unul foarte mare: se dorea ca Roma catolică să controleze Constantinopolul ortodox. Ioan al V-lea refuză și pleacă spre Constantinopol la începutul lunii februarie 1366. Împăratul bizantin și însoțitorii săi au fost blocați de țarul bulgar Ivan Alexandru și de coregentul Ivan Șisman, la Vidin, cetate aflată din 1365 sub stăpânire maghiară. A fost nevoie de intervenția militară a vărului împăratului, contelui Amedeo VI de Savoia (1334-1383)³³, aflat în cruciadă împotriva turcilor, și de colaborarea cu acesta a despotului Dobrotici al Dobrogei³⁴, pentru a impune autorităților bulgare eliberarea împăratului de la Vidin pentru a-și putea continua drumul spre Constantinopol.

Dobrotici primește titlul de despot și devine aliat al Bizanțului³⁵. Titlul de despot cu care Dobrotici apare pentru prima oară în noiembrie 1366, în cronică expediției contelui de Savoia³⁶. Își căsătorește fiica cu Mihail, fiul împăratului și care la acea vreme era principalul moștenitor al coroanei. Dobrotici preia treptat controlul întregii Dobroge³⁷, atât partea de nord, cât și Gurile Dunării, acolo unde intră însă adesea în conflict cu genovezii și venețienii

³¹ Ovidiu Cristea, *op. cit.*, pp. 187-188.

³² Vasile Mărculeț, „Împărați bizantini în spațiul românesc”, în *Acta Terrae Fogarasiensis* (Făgăraș), 2014, nr. III, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Mediaș, Editura Altip, p. 315.

³³ Împăratul Sfântului Imperiu Romano-German, Carol al IV-lea, l-a numit, în anul 1365, vicar imperial pe Amadeus VI de Savoia (1334-1383) și a răspuns, un an mai târziu, bulei papale din 25 decembrie 1366, a Papei Urban al V-lea, pentru o cruciadă împotriva turcilor. În urma unei campanii împotriva bulgarilor din zona Mării Negre, el l-a readus pe vărul său, Ioan al V-lea Paleolog pe tronul bizantin.

³⁴ Înainte de izbucnirea războiului Chioggiei (1376-1381) se producea o trecere spectaculoasă a otomanilor din tabăra genoveză în cea venețiană. Răsturnarea s-ar putea explica prin alianța ungaro-genoveză și prin ciocnirile lui Ludovic de Anjou cu Murad I, la care fac aluzie și documente din timpul lui Vladislav I. Ovidiu Cristea, *op. cit.*, p. 181.

³⁵ Sergiu Iosipescu, referindu-se la faza de debut a călătoriei lui Ioannes V la Buda conchide că „în preajma plecării din Constantinopol sau chiar în drumul spre Buda”, basileul „consacrare poziția vechiului său aliat, domnul Dobrotiță (Dobrotici – n.n.), prin titlul despotal”. Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, Editura Militară, 1985, p. 112.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Dobrotici a fost căsătorit cu fiica lui Alexios Apokaukos, unul dintre susținătorii Paleologilor la tronul Bizanțului.

care dețineau monopol comercial. Capitala sa este cetatea de la Capul Kaliacra, de unde controlează mai ușor toată provincia.

Înaintarea Țărilor Române spre litoralul pontic a fost un proces complex și anevoios, ce s-a realizat în etape succesive pe durata a peste decenii. El începe în 1358-1359 în cazul Țării Românești și 1364-1365 în cazul Moldovei. S-a produs o înaintare spre sud a Moldovei în teritoriile aflate sub jurisdicția Episcopiei Milcoviei și eliminarea completă a controlului maghiar din estul Țării Românești. Au știut să tragă foloase de pe urma funcției de intermediar, să preia controlul segmentului final al legăturii dintre Europa Centrală și Marea Neagră, pe linia Dunării de Jos și a Nistrului.

Stăpânirea instaurată treptat, la 1371-1373, a domnilor de la Argeș în sudul conectării Siret-Prut-Nistru, la nord de Dunărea maritimă³⁸, anihila una dintre principalele direcții ale proiectului politic a regelui Ungariei, Ludovic I d'Anjou – conexiunea teritorială și, implicit, a comerțului regatului său cu Marea Neagră.

În 1377, într-un act oficial al regelui Ludovic I d'Anjou, se amintește de bătălia desfășurată și se face prima mențiune a Basarabiei de lângă Dunăre. Angrenarea diferendului ungaro-român în Războiul de la Chioggia (1376-1381), strategia comună genovezo-angevină care se soldează cu rezultate și la Dunărea de Jos, au determinat negocierea dintre Ungaria și Țara Românească. Semnul acesteia a fost acordarea de către regele Ludovic I, în 1379, a unui privilegiu de comerț genovezilor prevăzând libera lor circulație pe Dunăre, în amonte până la Orșova³⁹.

Pacea de la Torino (1381) venea să consfințească această stare de fapt, dar rezistența despotului Dobrotici față de aplicarea ei a fost un îndemn și pentru voievodul Radu I de a contesta supremația ungară la Dunărea de Jos. La 1382, regele Ludovic I d'Anjou pregătea o nouă campanie „ultra partes Transalpinas”(„dincolo de părțile transalpine”), în acea Basarabie de la nord de Dunărea maritimă, recuperată de Radu I.

Istoricul Antal Lukács, în lucrarea „O campanie angevină necunoscută din anul 1382”⁴⁰, interpretează direcția de acțiune a expediției regale către despotatul lui Dobrotici, câtă vreme este firesc să ne gândim la acea parte nouă lipită – Basarabia – dincolo de Transalpina/Valahia propriu-zisă⁴¹.

Mircea cel Bătrân, domnul Țării Românești, protejat al Ungariei, a ocupat Dobrogea și Silistra, pe malul drept al Dunării de Jos, în 1388, în timp ce ungurii au căutat să se stabilească ei înșiși în Vidin. Domnitorul Mircea cel

³⁸ Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, pp. 127-130.

³⁹ *Documente privind Istoria României. Veacul XIV. C. Transilvania*, Vol. IV (1341-1350), Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, D. Prodan, Mihail Roller (redactor responsabil), București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955, p. 486.

⁴⁰ Antal Lukács, „O campanie angevină necunoscută din anul 1382”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”* (Iași), 1991, nr. XXVIII, pp. 169-187.

⁴¹ Sergiu Iosipescu, „Basarabia – originile unei țări românești”, în *Revista de Istorie Militară* (București), 2012, nr. 3-4 (131-132), pp. 8-17.

Bătrân se va declara despot al „Țării lui Dobrotici”. Acest eveniment contura începutul unui proces de unificare a Țărilor Române, care nu s-a desfășurat din cauza condițiilor externe nefavorabile.

Pe fondul disputei pentru controlul Dunării inferioare dintre Ungaria și Țara Românească, acțiunea a fost decisiv marcată de evoluțiile politico-militare din spațiul mediteranean-pontic, ceea ce a determinat angajarea în dispută a Genovei, aliata regatului angevin, Despotatul Dobrogean și Veneția de partea statului muntean.

Într-o primă fază (c. 1370-1371), după eșecul agresiunii maghiare în Țara Românească (toamna 1368) și de la Vidin (1369), voievodul muntean Vladislav I aliat cu despotul Dobrotici, angajat încă din jurul anului 1360 într-un conflict cu genovezii, declanșează ofensiva împotriva stabilimentelor ligure de la gurile fluviului, acțiune ce aduce centrele de la Vicina și Chilia sub stăpânirea Țării Românești.

În 1371, atacurile otomane asupra Bulgariei au crescut în intensitate, dar forțele otomane din Rumelia au fost izolate de Anatolia până când, în octombrie 1376, împăratul Andronic al IV-lea a fost de acord să returneze fortăreața Gallipoli lui Murad I, care a asigurat pentru el tronul bizantin⁴².

Într-o a doua etapă (c. 1376/1377 – c. 1380), domnul muntean Radu I, susținut de Veneția, anihilează, pe cale militară, tentativa maghiară de stăpânire a liniei Dunării inferioare (în vara anului 1377) și rezistă represaliilor maghiare, îndeosebi de natură economică (1377-1382), ceea ce a permis păstrarea Dunării sub controlul aliaților, anihilarea planului maghiaro-genovez de a controla linia fluviului și, implicit, eliminarea forțelor maghiare și genoveze la gurile Dunării și consolidarea pozițiilor Țării Românești din zonă, deținute din timpul lui Nicolae Alexandru și Vladislav I.

Al treilea război veneto-genovez (1377-1381) a constituit întărirea hegemoniei Genovei în Marea Neagră, în Cipru și la Constantinopol (prin înscăunarea lui Andronic al IV-lea), dar la conturarea acestei situații au contribuit câteva mutații politico-economice majore: politica comercială a dinastiei angevine în Ungaria și ascensiunea Imperiului otoman⁴³.

După moartea lui Dobrotici, despotatul este condus de fiii săi, Ivenco (sau Ioancu) și Terter. Cronicarul Leunclavius scria despre „Ivenco, cel care era regișorul Varnei și al regiunii vecine numită Dobrogea”. Domnia lui a fost caracterizată prin luptele interne dintre nobili, atacurile tătarilor în nord și luptele cu bulgarii, apoi cu turcii în sud. Ivenco semnează un tratat comercial cu

⁴² Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică 1300-1600*, ediție și studio introductiv de Mihai Maxim, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 54.

⁴³ Victoria regelui Ludovic de Anjou în războiul împotriva Veneției, care a dus la extinderea stăpânirii Ungariei asupra Dalmației, coroborată cu succesele pe care le obținuse împotriva Hoardei de Aur, permitea stabilirea unei legături comerciale între Marea Neagră și Adriatica prin intermediul orașelor transilvănene Sibiu și Brașov. Regele Carol Robert de Anjou a fost cel care a acordat drept de depozit orașelor Buda și Brno. Sergiu Iosipescu, *Drumuri comerciale în Europa Centrală și sud-estică și însemnătatea lor politică*, *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”* (Iași), 1982, nr. XIX, p. 270.

Genova, bate monedă proprie și acceptă pacea cu sultanul Murad I (1362-1389), devenind vasal al acestuia. Sultanul este învins în 1387 la Locknik de o armată sârbo-bosniacă și este dornic de răzbunare. Cere ajutorul lui Ivanco – Ioan și pe al țarului bulgar Șisman, însă cei doi nu trimit armate în sprijinul otomanilor. Murad ordonă atunci o expediție militară de pedepsire a celor doi vasali. Este trimis în sudul Dobrogei marele vizir Candarli Ali Pașa.

Fiul lui Dobrotici, înfrânt în 1388, se ascunde la Varna, cetate pe care turcii o asediază fără succes. Candarli Ali Pașa se retrage de la Varna, dar cucerește toate cetățile mari din Dobrogea, printre acestea numărându-se și Hârșova. Despotatul Țării Cărvunei a fost desființat.

Stăpânirea otomană în Dobrogea durează însă doar câteva luni în anul 1388, pentru că Mircea cel Bătrân, voievodul Țării Românești, profită de situația creată, vine în Dobrogea și cucerește cetățile controlate de turci.

În perioada c. 1385/1386-1392 se consumă ultima etapă a ofensivei românești spre litoralul pontic. Tentativa domnului Țării Românești Dan I de a include în granițele statului muntean Despotatul Dristrei eșuează, lovindu-se de puternica ostilitate a țarului bulgar de Târnovo, Ivan Șişman (1371-1393): domnul muntean piere pe câmpul de luptă, iar Silistra este ocupată de țarul Ivan Șişman.

Condițiile geografice au determinat direcția cuceririi otomane în Balcani. În 1372, despotul Dobrogei și regele Bulgariei au devenit vasali ai otomanilor. Acum, otomanii controlau principalele căi de acces în Peninsula Balcanică și, precum au procedat după cucerirea fortăreței Gallipoli, au adus nomazi din Anatolia, incluzând puternicele grupuri de yitiriik, și le-au colonizat de-a lungul principalelor mari drumuri și în regiunile muntoase înconjurătoare. Principalele orașe otomane în Balcani au fost la origine colonii de frontieră de-a lungul principalelor căi de înaintare.

Otomanii aveau un alt mare avantaj în corpurile de yenigeri, prima armată permanentă din Europa. Sultanul a organizat corpurile de yenigeri din prizonierii de război, după cucerirea orașului Adrianopole, și acestea s-au aflat sub comanda sa directă. Între 1346 și 1352 au pătruns în Tracia ca aliați ai lui Ioan VI Cantacuzino; din nou între 1356 și 1366, când regale Bulgariei era puternic amenințat de către bizantini, ungari și români, aliații otomani i-au trimis acestuia întăriri.

Problemele Genovei în spațiul pontic au fost determinate de existența – în afara venețienilor – a trei factori ce puteau stânjeni comerțul Superbei: despotul Dobrogei cu care războiul s-a prelungit până în 1387⁴⁴, Hoarda de Aur care, în timpul declanșării războiului Chioggiei, recucerise Soldaia între 1376 și 1380 și Imperiul otoman, al cărui control asupra Strâmtoarelor devenea tot mai puternic (reintrarea în posesia Gallipolului era completată de pericolul subordonării lui Ioan al V-lea față de Murad I și a intrării Constantinopolului sub

⁴⁴ Conflictul genovezilor cu teritoriile dobrogene par să fie o constantă a istoriei pontice. Dobrotici a atacat pozițiile genoveze din Crimeea în 1375 și 1384. Virgil Ciociltan, *op. cit.*, pp. 203-205.

control otoman). Genovezii au reușit să stingă toate aceste focare de conflict pe cale diplomatică în același an, 1387, tratatele încheiate consfințind supremația genoveză în spațiul pontic⁴⁵.

Cruciada de la Nicopole din 1396 a însemnat punctul culminant al luptei între otomani și unguri pentru controlul Dunării de Jos. Victoria de la Nicopole și cucerirea Vidinului nu numai că a întărit stăpânirea otomană în Balcani, dar au ridicat prestigiul otomanilor în lumea islamică.

Între 1388-1391, la concurență cu Imperiul Otoman, angajat direct în acțiunea de stăpânire a liniei Dunării inferioare, Mircea cel Bătrân alipește Țării Românești teritoriile fostelor despotate de Dobrogea și Dristra, pe care le smulge turcilor (1388-1389) și regiunile de la gurile Dunării controlate de genovezi, cu centrul de la Lykostomo (1391) și devine stăpân al provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră pentru trei decenii (până la moartea sa, în 1418)⁴⁶.

Dobrogea avea să fie cucerită de otomani între 1419-1422, când a intrat în componența *eyalet*-ului Özi (unde românii și bulgarii vor fi sub stăpânirea otomană până la jumătatea secolului al XIX-lea). Se va pune capăt stăpânirii latinității asupra Constanței, turcii i-au dat numele de Kustenge. Portul este din ce în ce mai puțin frecventat de vase. Lacul Razelm și gurile Dunării se împotmolesc și porturile decad din cauza nesiguranței plutirii.

Colonizații constituiau un element de sprijin în administrarea Dobrogei. Turcii (*türkler*) au emigrat în Dobrogea și vor reprezenta populația urbană aristocratică. Se vor stabili turci *ogüzi* din regiunile balcanice și din Anatolia. Limba folosită după instaurarea administrației otomane în provincie este osmana.

Eyalet-ul Özi a avut sediul la Silistra (în limba turcă *Silistre*) un important centru din regiunea Dobrogei de Sud, care s-a întins de la Mesembria până la gura Nistrului. Sub stăpânirea turcească, părți din Dobrogea (în turcește *Dobruc-ili*) au făcut în anumite perioade parte, împreună cu Basarabia de dinainte de 1812 (în turcește *Bucak*, citit *Bugeac*), din Mitropolia Ortodoxă a Proilavei, cu sediul la Brăila; în restul timpului, Dobrogea ținea de Mitropolia Dristei (Silistra sau *Dârstor*).

Provinciile sultanale, printre care și Dobrogea, locuite de populații nemusulmane, aveau drept administrator suprem un pașă. Zonele de margine, grănicerești (*udj*, *uc*), au primit statut privilegiat de *udjbeyligi* sau *beylic*. În funcția de guvernator era numit comandantul armatei care cucerise teritoriul respectiv. Guvernatorul (*vali*) avea obligația de a participa la expedițiile militare cu un număr de soldați bine echipați, pe cheltuiala sa.

⁴⁵ Tratatul lui Ivanco cu genovezii a fost constrâns de amenințarea din partea tătarilor sau turcilor cu care Genova încheiase tratate în același an. Victor Eskenazy, „Din istoria litoralului vest-pontic. Dobrotici și relațiile sale cu Genova”, în *Revista Istorică* (București), anul 34, 1981, nr. 11-12, p. 2061.

⁴⁶ Th. Ionescu, I. N. Dubloyen, *op. cit.*, pp. 50-51.

Noul sistem de rețele al comerțului internațional – două drumuri continentale între Marea Neagră și Europa Centrală (unul în comun cu Țara Românească și Ungaria, celălalt cu Moldova și Polonia) – au îndeplinit o funcție istorică însemnată, cu implicații majore pentru spațiul dintre Dunăre și Mare, dar, în special, pentru ținuturile extracarpătice⁴⁷.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu, M. M., Bulgaru, Dersca, „Formarea Despotatului Lui Dobrotici”, în *Peuce* (Tulcea), 1973-1975, nr. IV.

Brătianu, Gh. I., *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, trad. de Michaela Spinei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor Spinei, Iași, 1999.

Căprăroiu, Denis, Denize, Eugen, *Nașterea Europei Medievale, Europa central-răsăriteană și de sud-est: secolele V-XV*, vol. 2, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005.

Chalchocondil, Laonic, *Expuneri istorice. Creșterea puterii turcești. Căderea Împărăției byzantine și alte istorii despre felurite țări și popoare*, în românește de Vasile Grecu, București, Editura Academiei Române, 1958.

Ciocâltan, Virgil, „Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)”, în *Revista Istorică* (București), Serie nouă, Tom V, noiembrie-decembrie 1994, nr. 11-12, pp. 1111-1115.

Idem, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV. Contribuția cinghizhanizilor la transformarea bazinului pontic în placa turnantă a comerțului euro-asiatic*, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Ciucălău, Daniel, „Hoarda de Aur și spațiul nord dunărean la începutul statalității românești”, în *Acta Moldaviae Septentrionalis* (Botoșani), 2008-2009, nr. VII-VIII, pp. 88-93.

Cristache, Gheorghe, Tucă, Florian, *Voievozi, Domnitori, Principi, regi, Președinți și alți șefi de stat din spațiul românesc. Dicționar*, ediția a II-a revizuită și adăugită, București, 2006.

Cristea, Ovidiu, *Veneția și Marea Neagră în secolele XIII-XIV: contribuții la studiul politicii orientale venețiene*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2004.

Documente privind Istoria României. Veacul XIV. C. Transilvania, Vol. IV (1341-1350), Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, D. Prodan, Mihail Roller (redactor responsabil), București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955.

Eskenazy, Victor, „Din istoria litoralului vest-pontic. Dobrotici și relațiile sale cu Genova”, în *Revista Istorică* (București), anul 34, 1981, nr. 11-12.

⁴⁷ Apud Aurel-Daniel Stănică, *Viața economică din nordul Dobrogei în secolele X-XIV*, Tulcea, Editura Dobrogea, 2015.

Inalcik, Halil, *Imperiul otoman. Epoca clasică 1300-1600*, ediție și studio introductiv de Mihai Maxim, București, Editura Enciclopedică, 1996.

Ionescu, Th., Dubloyen, I. N., *Constanța și Techirghiolul. Ghid ilustrat*, Constanța, Institutul Grafic „Albania”, 1924.

Iosipescu, Sergiu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, Editura Militară, 1985.

Idem, „Basarabia – originile unei țări românești”, în *Revista de Istorie Militară* (București), 2012, nr. 3-4 (131-132), pp. 8-17.

Idem, *Drumuri comerciale în Europa Centrală și sud-estică și însemnătatea lor politică*, *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”* (Iași), 1982, nr. XIX.

Islands and Military Orders, c. 1291 – c. 1798, Emanuel Buttigieg and Simon Phillips (eds), Farnham, Ashgate, 2013, <http://www.ashgate.com> (accesat la 17.03.2024).

Lukács, Antal, „O campanie angevină necunoscută din anul 1382”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”* (Iași), 1991, nr. XXVIII, pp. 169-187.

Mărculeț, Vasile, „Împărați bizantini în spațiul românesc”, în *Acta Terrae Fogarasiensis* (Făgăraș), 2014, nr. III, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Mediaș, Editura Altip.

Mic dicționar enciclopedic, ediția a II-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Ordens Militares. Identidade e mudança. Textos selecionados do VIII Encontro sobre Ordens Militares/ Military Orders, Identity and Change. Selected texts of the 8th Encounter on Military Orders, dir. Isabel Cristina Ferreira Fernandes, Palmela, GesOs-Município de Palmela, 2021.

Papacostea, Șerban, Ciocîltan, Virgil, *Marea Neagră – răspântie a drumurilor internaționale: 1204-1453*, Constanța, Ovidius University Press, 2007.

Platon, A. F., Rădvan, L., Maleon, B. P., *O istorie a Europei de Apus. De la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice (secolele V-XVI)*, Iași, 2010.

Spinei, V., *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, Editura Universitas, 1994.

Stănică, Aurel-Daniel, *Viața economică din nordul Dobrogei în secolele X-XIV*, Tulcea, Editura Dobrogea, 2015.

Torsello, Marino Sanudo, *Istoria di Romania*, introduction, ed. and transl. Eutychia Papadopoulou, Athens, 2000.

Tucă, Florian, Siteanu, Eugen, *Dinastia Asăneștilor*, București, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2017.

Verussi-Iosipescu, Raluca, „Cetatea Albă, Cetatea Neagră”, în *Revista de Istorie Militară* (București), 2012, nr. 3-4 (131-132), pp. 20-21.

Canonici la capitulul catolic din Orod (Arad) în veacul al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea

Canons at the Catholic Capitulum of Orod in the 15th century and the first half of the 16th century

Sorin BULBOACĂ
Complexul Muzeal Arad
Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad

Abstract

The study focuses on the ecclesiastical personnel who served in the Catholic capitulum of Orod in the 15th and 16th centuries, based on the investigation of medieval sources and specialized literature, without proposing an exhaustive approach. In the period 1400-1552, the Catholic chapter of Orod played an important role in authenticating documents, especially those validating royal donations or property transfers. Not all documents issued by the Catholic chapter of Orod mention the names of the canons who worked in this ecclesiastical institution. However, the place of origin of the canons from the Orod chapter is almost always specified, some magisters coming from nearby, from Catholic families in Lipova, Pâncota, Zădăreni, Micălaca, near Vărădia de Mureș or Gyula.

Keywords: *ecclesiastical personnel, Catholic capitulum, Orod, centuries, royal donations, canons, Lipova, Pâncota, Zădăreni, Micălaca, Vărădia de Mureș, Gyula chapter, document.*

Introducere

Studiul se focalizează asupra personalului ecleziastic care a slujit în cadrul capitulului catolic din Orod-Arad (azi Vladimirescu) în veacurile XV-XVI, pe baza investigării surselor medievale și a literaturii de specialitate, fără să își propună o abordare exhaustivă. Nu este o istorie a capitulului catolic din Orod, care încă necesită investigații serioase, amănunțite, din perspectivă interdisciplinară. Studiul reprezintă o continuare a studiului¹ publicat în revista *Ziridava. Studia Historica*, care se focaliza asupra canonicilor de la capitulul din Orod în veacurile XII-XIV.

Canonici ai capitulului Orod în secolul XV

Cucerirea otomană a comitatului Arad și distrugerea de către turci a capitulului Orod au avut drept consecințe pierderea a numeroase documente care conțineau informații importante referitoare la canonicii care au slujit în acest loc în veacul al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

¹ Sorin Bulboacă, „Canonici la Capitlul Orod (Arad) în secolele XII-XIV”, în *Ziridava. Studia Hitorica* (Arad), 2022, nr. XXVII, Cluj-Napoca, Editura Mega, pp. 41-52.

În 10 septembrie 1411, capitlul Orod a adevărit că, la porunca regelui Ungariei, Sigismund de Luxembourg, l-a trimis pe custodele Andrei, ca om de mărturie, alături de omul regelui, Ioan (fiul lui Ladislau de Bizere), la rehotărnăcirea moșiei *Chlutha* (Ciuta) din comitatul Timiș².

În 13 august 1412, într-un act emis de capitlul din Orod pentru familia nobilului *Ladislaus filius Nicolai filij Iachk de Kerekeghaz*, este pomenit Matei lectorul (*honorabili viro domino Mathie lectori*), cantorul Ștefan (*dominis Stephano Cantore*) și custodele Andrei³. Peste câțiva ani, în 15 octombrie 1414, într-un alt document alcătuit de capitlul Orod sunt menționați cantorul Ștefan, custodele Paul, magiștrii Iacob de Noglak, Simon, Claudiu și Mihail, precum și alți canonici (care nu sunt nominalizați)⁴.

În 13 februarie 1435, capitlul bisericii de Cenad la cererea lui Ioan Seceani, canonic și decan al bisericii din Arad, îi transcrie acestuia un document emis de notarul public Ioan Steruchin⁵. La autoritatea capitlului din Cenad a apelat magistrul Ioan de Zechen, canonic de Arad (1435), obținând transcrierea unui act notarial din 2 mai 1392, care legaliza împăcarea dintre prepozitul Capitlului din Arad și ceilalți canonici de acolo⁶.

În 15 octombrie 1440, sunt pomeniți mai mulți membri ai capitlului Orod: magistrul Martin de Bodon (lector și canonic al capitlului), cantorul Matia, custodele Ștefan, magiștrii Ioan de Zechen, Iacob, Dumitru și Adrian⁷. La punerea nobililor români din familia Mătnic în stăpânirea mai multor moșii în districtul Caransebeș a participat, pe lângă trimisul regelui Ungariei, Vladislav I (1440-1444), și reprezentantul capitlului Orod, magistrul Martin de Bodon.

În 1444, într-un document al capitlului Orod sunt evidențiați mai mulți canonici: magistrul George lector, Matia cantorul, custodele Ștefan, magistrul Johann de Zechen, Barnaba, Ladislau și Martin⁸.

Într-un act din 5 februarie 1445, emis de capitlul catolic din Cenad, este menționat Benedict arhidiacon al Aradului⁹. Ioan de Ciula a fost canonic al

² Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Cluj, Arhiva Medievală, *Colecția Generală*, Seria 2 – BCU, nr. 59.

³ Pesty Frigyes, Ortway Tivadar, *Oklevelek, Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez*, vol. I (1183-1430), Pozson, 1896, pp.465-468.

⁴ *Ibidem*, pp. 488-491.

⁵ *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara*, vol. II (1430-1470), culese de Frigyes Pesty, ediție, note și comentarii de Livia Magina și Adrian Magina, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014, p. 55, doc. 33.

⁶ *Ibidem*, p. 103.

⁷ Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, Editura Facla, 1981, pp. 36-38, doc. 4.

⁸ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. 1, partea a 2-a (1346-1450), București, 1890, pp. 696-698.

⁹ Costin Feneșan, *Diplomatarium Banaticum*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, pp. 119-122, doc. 36.

capitlului din Arad, fiind consemnat în această calitate în 1449, devenind ulterior lector (între 1453-1469)¹⁰.

La capitlul din Arad au activat Ștefan de Măciș¹¹, menționat la anul 1454, iar între 1487-1500, magistrul Matia de Bizere, custode, apoi lector, provenit dintr-o familie recunoscută pentru zelul său catolic încă din veacul precedent¹².

În 1454, este consemnat documentar lectorul și canonicul Ioan, ca om de mărturie al capitlului Orod la hotărnicirea moșiei Jadani din comitatul Timiș, împreună cu trimisul regelui, episcopul de Cenad și alți nobili martori la procedură¹³. Un document din anul 1454 atestă numele unor canonici ai capitlului din Arad ce fac parte din familiile nobile române bănățene: Ștefan de Măciș, Ladislau Basarab, Grigore de Bizerea și Matei Păclișar de Caransebeș¹⁴.

Peste câteva luni, în 26 martie 1455, sunt menționați mai mulți canonici ai capitlului arădean: custodele Blasiu, magiștri Ștefan de Mașloc, Ladislau de Bașarag, Nicolae de Therwar și Elia¹⁵.

În decembrie 1458, sunt consemnați în acte protonotarul Ștefan al capitlului Orod, cantorul Ladislau, cutodele Martin, magiștrii Ștefan de Maczalaka, Nicolae de Therwar, Elia și Martin¹⁶. Într-un act din 20 ianuarie 1460, sunt enumerați mai mulți canonici ai capitlului din Arad: magistrul Ioan (lector), custodele Martin, magiștrii Ștefan din Micălaca, Nicolae din Therwar, Martin din Zombor, Matia din Buda, precum și alții nenumiți¹⁷.

În 20 ianuarie 1460, este consemnat într-un act al capitlului arădean cantorul și canonicul Ladislau, care s-a implicat în introducerea în posesiune a diacului Ioan din Myhalyncz, lui Ștefan (fiul lui David), lui Martin și Mihai din Țerova, conform judecății regale și poruncii lui Matia Corvin, în pofida împotrivirii formulate de Ladislau de Dolaț și Nicolae de Bizere¹⁸.

În 5 aprilie 1472, sunt pomeniți, într-un document al capitlului Orod, cantorul Ambrosie, custodele Ștefan de Gyenthe, magistrul Martin de Ineu, Mihai de Kowazy, Ladislau de Pâncota, alături de alți canonici nenumiți¹⁹.

În 25 februarie 1484, într-un act emis de cancelaria regală din Buda, este menționat (pe verso) lectorul Ladislau de la capitlul din Arad²⁰.

¹⁰ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 433.

¹¹ Frigyes Pesty, *A Szorenyi bansag es Szorenyi varmegye tortenete*, vol. III, Budapesta, 1878, p. 105, p. 108.

¹² Costin Feneșan, *Documente medievale ...*, pp. 50-52, doc. 11.

¹³ *Ibidem*, pp. 125-130, doc. 39.

¹⁴ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. II/2, București, 1891, p. 330.

¹⁵ Costin Feneșan, *Diplomatarium...*, pp. 130-134, doc. 40.

¹⁶ Idem, *Documente medievale...*, pp. 40-42, doc. 6.

¹⁷ Idem, *Diplomatarium*, pp. 160-163, doc. 46.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 160-163, doc. 46.

¹⁹ Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története (Oklevéltár)*, vol. III, Budapest, 1882, pp. 432-434.

În 1487, activau în cadrul capitlului din Orod cantorul Barnaba, custodele Matia, magiștrii Mihail de Palpo, Toma de Zădăreni și Gheorghe de Kelked, precum și alți canonici care nu sunt menționați cu numele, care „*slujesc fără preget în amintita biserică a lui Dumnezeu, Împăratului celui veșnic*”²¹. Într-un document din 23 februarie 1487, sunt enumerați cantorul Barnaba, custodele Matia, magiștrii Martin din Ianova, Ladislau din Pâncota, Mihail din Walko și Ioan din Tășnad²².

Peste câteva luni, în 12 octombrie 1487, într-un act al capitlului din Orod, sunt menționați magistrul Ladislau de Somlyo (probabil Șoimoș), precum și alți canonici: cantorul Barnaba, custodele Matia, magiștrii Mihail din Valko (o localitate dispărută, în apropiere de Vilcău, în Crișana de azi), Toma din Zederken (așezare dispărută), Gheorghe din Kelked²³. Documentul face referire și la alți canonici care „*slujesc regelui cu osârdie*”, dar fără să le precizeze numele.

În 1491, este pomenit custodele Matia de Bizere²⁴, care în anul 1500 era lector al capitlului arădean²⁵. Într-un document al cancelariei regale din Buda din 20 ianuarie 1492, sunt pomeniți custodele Matia și magistrul Ioan de Kyswarda²⁶.

În aprilie 1493, este menționat magistrul Matia din Caransebeș, custode al capitlului din Arad, care a protestat vehement în fața capitlului din Cenad împotriva actelor de violență la care au fost supuși oamenii și bunurile capitlului din Orod de către slujitorii nobilului Emeric de Dolat: pustiirea pădurii de la Nowak (din care a furat și transportat mai mult de 200 de care de lemne, jefuirea unui iobag al capitlului de acolo de 25 de porci, reținerea judeului sătesc din Nowak și obligarea acestuia să promită mutarea sa pe moșia Zădărlac (Zădăreni), precum și amenințări cu moartea la adresa membrilor capitlului arădean²⁷.

Ștefan Lupșa atestă existența unui Grigore de Bizerea care, la sfârșitului veacului al XV-lea, devine canonic al capitlului din Arad²⁸.

Secolul XVI

Un act din 16 octombrie 1501 emis de capitlul din Orod menționează mai mulți canonici care își derulau activitatea aici: lectorul Mathias, cantorul Martino Czapó, custodele Thoma, magiștrii Mattheo de Czanadino, Michael de

²⁰ Costin Feneșan, *Documente medievale ...*, pp. 46-48, doc. 9.

²¹ *Ibidem*, pp. 48-50, doc. 10.

²² Idem, *Diplomatarium ...*, pp. 196-200, doc. 59.

²³ *Ibidem*, pp. 200-202, doc. 60.

²⁴ Marki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad kiraly város története*, vol. I, Arad, 1892, pp. 374-375.

²⁵ Frigyes Pesty, *A Szorenyi bansag ...*, p. 119.

²⁶ Costin Feneșan, *Documente medievale ...*, pp. 50-52, doc. 11.

²⁷ Costin Feneșan, *Diplomatarium ...*, pp. 215-217, doc. 64.

²⁸ Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria până la anul 1566*, Cernăuți, 1929, p. 87.

Somlio, Ioan și Benedikt de Pâncota și Paul de Kenderes, precum și alții al căror nume rămâne necunoscut²⁹.

Într-un document din 11 martie 1507, este menționat arhidiaconul Mihail al Aradului (canonic al episcopiei Cenadului) și magistrul Gheorghe de Kebles (canonic al bisericii Aradului)³⁰. Peste câteva luni, în 28 iulie 1507, sunt pomeniți lectorul Martin din Gyula, cantorul Mihail din Șoimoș, custodele Dionisie din Șimand, magiștrii Ioan din Pâncota, Paul din Kenderes (așezare dispărută, situată în apropiere de Zădăreni), Francisc din Șemlac, Benedict din Pâncota, precum și alți canonici, nenumiți³¹.

În 5 martie 1508, într-un document al capitlului catolic din Arad sunt pomeniți cu numele mai mulți canonici: lectorul Martini de Gywla, cantorul Michael de Somlio, custodele Dionisie de Cheffa, magiștrii Ioan de Pâncota, Paul de Kenderes, Benedikt de Pâncota și Michael de Zekwdwan³².

În anul 1510, unul dintre canonicii capitlului catolic Orod (Arad), lectorul Bessenýöd Francisc, a protestat, în numele capitlului, contra unui abuz de putere, adică a faptului că magnatul Gheorghe de Brandenburg a ocupat cu forța moșiile Șimand, Meszt și Décse, aparținătoare capitlului și le-a înregistrat în favoarea sa în timpul nopții³³. Nu știm cum s-a încheiat conflictul dintre capitlul Orod și magnatul Gheorghe de Brandenburg, nici dacă cele 3 posesiuni au revenit capitlului.

În data de 10 ianuarie 1518, capitlul din Orod l-a anunțat pe regele Ludovic al II-lea al Ungariei că reprezentantul său – magistrul Ambrosiu de Lipova – s-a deplasat la Nădlac, la nobilul Petru Jaksic și i-a transmis cererile regale în privința depunerii jurământului și a termenelor de judecată în disputa avută pentru anumite posesiuni³⁴.

În 8 iulie 1530, este precizat numele magistrului Dionisie de Harazthowycha (așezare azi dispărută, situată lângă Vărădia de Mureș), canonic al capitlului arădean, pe care l-a reprezentat, în cadrul procedurii de punere și dare în stăpânire a unor părți de moșie în Cicleni și Var (în districtul Caransebeș), pe seama nobililor Martin, Petru și Ladislau de Racovița, în contextul împotrivirii formulate de mai mulți nobili³⁵.

Într-un act din 20 decembrie 1536, sunt consemnați Luca de Zathmar, magistrul Andrei de Pâncota (lector), cantorul Blasiu de Zalchwch, magiștrii Andrei de Monozlo, Ladislau de Kenderes, Matei de Lews, Ștefan de Bylak, alături de alți canonici ale căror nume nu sunt pomenite³⁶.

²⁹ *Acte și documente privitoare la părțile de jos ale Regatului Ungar (1500-1552)*, culese și editate de Adrian Magina, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2020, pp. 33-35, doc. 6.

³⁰ Frigyes Pesty, *A Szorenyi bansag ...*, pp. 243-247, doc. 77.

³¹ Costin Feneșan, *Diplomatarium ...*, pp. 251-255, doc. 79.

³² *Acte și documente ...*, pp. 59-61, doc. 24.

³³ Haan Lajos, *Békés vármegye Hajdana*, vol. II, Pest, 1870, p. 110.

³⁴ *Acte și documente ...*, pp. 92-93, doc. 43.

³⁵ Costin Feneșan, *Diplomatarium ...*, pp. 321-323, doc. 97.

³⁶ Idem, *Documente medievale ...*, pp. 57-59, doc. 14.

Un document din 8 mai 1542 emis de capitlul din Orod, precizează numele unor canonici care își desfășurau aici activitatea: lectorul Petru de Tholna și Andrei de Monozlo³⁷. În 18 septembrie 1547, cu ocazia punerii în stăpânire a lui Marco bucătarul într-o moșie în comitatul Timiș, sunt pomeniți mai mulți canonici ai capitlului Orod: magistrul Gaspar de Bernosh, cantorul Ștefan de Mohach, custodele Albert de Soklyos, Andrei de Monozlo, Matei de Lews, Ștefan de Bylach, Luca de Sătmăr³⁸. Un alt act, datat de editori în intervalul 1547-1548, se referă la mai mulți canonici care slujeau în capitlul Orod: Andrei și Francisc Literati și Albert de Soklyos³⁹.

Concluzii

În perioada 1400-1552, capitlul catolic din Orod a jucat un rol important privind autentificarea documentelor, mai ale a celor care validau donații regale sau transferuri de proprietate. Nu toate actele emise de capitlul catolic din Orod menționează numele canonicilor care își derulau activitatea în această instituție ecleziastică. Aproape întotdeauna este precizat însă locul de origine al canonicilor din capitlul Orod, unii magiștri provenind chiar din apropiere, din familii catolice din Lipova, Pâncota, Zădăreni, Micălaca, de lângă Vărădia de Mureș sau Gyula.

Sunt pomenite diferite grade ale canonicilor care slujeau în cadrul capitlului din Orod: custode, cantor, lector, magistrul. Documentele menționează și implicarea reprezentanților capitlului Orod, împreună cu trimișii regelui Ungariei, la punerea unor familii nobiliare (inclusiv românești din Banat) în stăpânirea unor moșii dăruite de puterea centrală.

BIBLIOGRAFIE

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Cluj, Arhiva Medievală, *Colecția Generală*, Seria 2 – BCU.

Acte și documente privitoare la părțile de jos ale Regatului Ungar (1500-1552), culese și editate de Adrian Magina, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2020.

Bulboacă, Sorin, „Canonici la Capitlul Orod (Arad) în secolele XII-XIV”, în *Ziridava. Studia Historica* (Arad), 2022, nr. XXVII, Editura Mega, Cluj-Napoca, pp. 41-52.

Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara, vol. II (1430-1470), culese de Frigyes Pesty, ediție, note și comentarii de Livia Magina și Adrian Magina, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

Drăgan, Ioan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, Editura Enciclopedică, 2000.

³⁷ *Acte și documente ...*, pp. 184-185, doc. 109.

³⁸ *Ibidem*, pp. 206-207, doc. 123.

³⁹ *Ibidem*, pp. 207-209, doc. 124.

Feneșan, Costin, *Diplomatarium Banaticum*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016.

Idem, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, Editura Facla, 1981.

Haan Lajos, *Békés vármegye Hajdana*, vol. II, Pest, 1870.

Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I, partea a 2-a (1346-1450), București, 1890;

Idem, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. II/2, București, 1891.

Lupșa, Ștefan, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria până la anul 1566*, Cernăuți, 1929.

Marki, Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad kiraly város története*, vol. I, Arad, 1892.

Pesty, Frigyes, *A Szorenyi bansag es Szorenyi varmegye tortenete*, vol. III, Budapest, 1878.

Idem, *Krassó vármegye története (Oklevéltár)*, vol. III, Budapest, 1882.

Idem, Ortway, Tivadar, *Oklevelek, Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez*, vol. I (1183-1430), Pozson, 1896.

Câteva observații privind studenții bănățeni la Universitățile din Europa în perioada Evului Mediu

A few remarks regarding the students from Banat at European Universities during the Middle Ages

C. Ș. III dr. prof. Alexandru KÓSA
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
Academia Română, Filiala Timișoara
Liceul Teoretic „David Voniga” Giroc
Prof. Tatiana OSTROVEANU
Liceul Teoretic Special „Iris”, Timișoara

Abstract

In the beginning we have to mention that a total number of 55 students from Timișoara, so, from Banat, had studied at universities from all around Europe between 1397-1552. They chose to study in Wien, Krakow, Bologna and Wittenberg.

Perhaps, the most famous student of them all was Pelbart of Timișoara. In 1498 he published Pomerium Sermonum, and some other of his important works are Stellarium and Aureum Rosarium Theologiae. It is being estimated that his works have been published in about 50.000 copies, during the beginning of the printing press.

Keywords: Banat, universities, Middle Ages, Wien, Pelbart of Timișoara.

Pentru volumul Conferinței Internaționale „Sfântul Martin – Precursor al creării Ordinilor Creștine Cavaleresti”, desfășurată la Arad în data de 26 aprilie 2024, am propus tema **Câteva observații privind studenții bănățeni la Universitățile din Europa în perioada Evului Mediu**. Despre acest subiect am mai publicat un studiu¹ alături de istoricul timișorean Ioan Hațegan în anul 2020, dar am mai prezentat tema în cadrul celei de a șasea ediții a Simpozionului Internațional „Perspective în educație”, organizat de Liceul Teoretic „David Voniga” din Giroc, unde îmi desfășor activitatea didactică, fapt ce a coincis cu împlinirea unui deceniu de învățământ liceal în comuna Giroc.

Din analiza titlului, se poate observa că încă din cele mai vechi timpuri a fost pus accent pe educație, iar atenția noastră s-a oprit asupra unei perioade mai puțin cercetate și cunoscute, și anume: sfârșitul secolului al XIV-lea (1397) – mijlocul secolului al XVI-lea (1552). Am considerat relevanți acești ani marginali, deoarece ei reprezintă momentul istoric al desfășurării Dietei de la

¹ Ioan Hațegan, Alexandru Kósa, „Studenți bănățeni la Universități Europene în Evul Mediu. Studenți timișoreni – cazul lui Pelbart de Timișoara”, în *Biserica și Școala – Izvoare ale culturii naționale*, tms, 2020, pp. 259-264.

Timișoara, când au fost adoptate măsuri militare importante în vederea luptei antiotomane, respectiv anul în care Timișoara și 2/3 din teritoriul Banatului au intrat sub stăpânire otomană, formând zona administrativ-teritorială intitulată Pașalâcul de Timișoara.

La finalul studiului, în secțiunea dedicată bibliografiei, se poate vedea și analiza lista lucrărilor și a autorilor care au cercetat și au publicat studii și articole legate de tema propusă.

Astfel, Timișoara, centru al vieții economice, politice și sociale a zonei în timpul Evului Mediu, este orașul, dintre cele din Banat, Partium și Transilvania, care a avut cei mai mulți studenți la diverse universități europene. Vom observa că într-o perioadă de un secol și jumătate, între 1397-1552, Timișoara a trimis la studii în universități din Europa, 55 de tineri.

Possibilitatea studierii la o universitate europeană se poate explica prin creșterea situației economice și sociale a locuitorilor orașului. În momentul în care clasa nobiliară și orășenească locală are o stare materială bună își permite să-și trimită copiii la studii la diverse universități, precum cele din Viena, Cracovia, Bologna sau Wittenberg.

Potrivit cercetărilor istoricilor și a coroborării datelor cunoscute nouă până astăzi, numărul studenților care au urmat cursuri în străinătate este de 55. Prin acest studiu nu dorim să absolutizăm în niciun fel cifrele, ci avem intenția de a oferi o privire de ansamblu asupra fenomenului ca atare. Acest număr se apropie de cel adevărat, dar cercetările ulterioare pot completa oricând această cifră.

Acești tineri iau contact cu renașterea italiană și cu umanismul, aducând cu ei ideile novatoare ale acestor curente artistice, implementându-le cu tradițiile din zona bănățeană. Ei vor propaga în acțiunile lor aceste idei, fapt vizibil în unele scrieri ale erudiților locului. Orașele din Banat vor fi înfrumusețate cu lucrări edilitare sau de valoare artistică.

În vederea alegerii unui centru universitar, faima profesorilor făcea de multe ori ca studenții să ia drumul uneia sau alteia dintre aceste universități. Mai mult, profesorii de acasă, unii dintre ei foști studenți la unul sau altul dintre aceste centre, aveau un rol preponderent în îndrumarea tinerilor spre centrul studenției lor.

Cei mai mulți studenți au ales cursurile universității din Viena, și anume 32. Motivul este unul simplu, anume distanța relativ mică față de Timișoara, comparativ cu alte universități și ușurința deplasării până acolo, trecând prin zone apropiate.

21 de studenți au ales să studieze la universitatea din Cracovia, așezată la aproximativ aceeași distanță, dar cu greutatea ceva mai mari de deplasare. În secolul al XV-lea universitatea a prosperat. A reușit să atragă studenți din întreaga Europă, înregistrând câte 200 de noi studenți în fiecare an. Pe lângă polonezi, aici mai studiau ruteni, lituanieni, unguri (aici îi includem și pe locuitorii din Banat, inclusiv autorul timișorean de incunabule – Pelbart de Timișoara), germani, cehi, elvețieni, englezi, olandezi, francezi, spanioli, italieni

și chiar tătari. Universitatea din Cracovia propunea studii de drept, matematică și astronomie, iar unul dintre cei mai faimoși studenți de la finele secolului al XV-lea a fost astronomul Nicolaus Copernic.

Un singur timișorean a ales Italia, unde a frecventat cursurile universității din Bologna, în vreme ce un alt student și-a susținut doar doctoratul în arte la Ferrara, restul studiilor făcându-le în zone mai apropiate.

Spre Germania și-a întreptat privirile de asemenea un singur timișorean, care urmează cursurile faimoasei universități din Wittenberg, în plină perioadă de reformă religioasă.

Considerăm interesantă urmărirea – în timp, pe cicluri de sfert de secol – deplasărilor studențești spre Europa universitară. Astfel, putem trage concluzii interesante atât asupra climatului politico-militar al zonei bănățene în respectivele intervale de timp, cât și asupra evoluției orașului Timișoara și a locuitorilor săi atât din punct de vedere economic – determinant pentru plecarea unui număr mai mare sau mai mic de studenți – social, dar și al mentalității și preferințelor părinților, profesorilor și chiar a viitorilor studenți.

- Până în anul 1400, un singur student timișorean a frecventat cursuri universitare, și anume la Viena.
- Între 1401-1425, 3 studenți au urmat cursurile universitare, tot la Viena.
- Între 1426-1450, 12 studenți urmează cursuri universitare, astfel: 10 studiază la Viena, iar 2 la Cracovia.
- Între anii 1451-1475, avem o cifră impresionantă de 21 de studenți. Dintre aceștia, 13 sunt înregistrați la universitatea din Viena, iar 8 la universitatea din Cracovia.
- Între 1476-1500, sunt doar 9 studenți plecați la studii la universitățile din Europa. În această perioadă, se observă o schimbare în preferințele studenților, și anume, faptul că 6 învață la universitatea din Cracovia, iar 3 la cea din Viena.
- Între 1501-1525, 8 tineri timișoreni își îndreaptă gândurile și speranțele spre universitățile europene: 4 studiază la Cracovia, 3 la Viena și 1 la Bologna.
- Între 1525-1552, regăsim doar un singur student timișorean plecat la studii, și anume la Wittenberg.

Dintr-un alt unghi de vedere, putem observa că din cei 55 de studenți, cei mai mulți – 32 – au ales drept loc de studii Viena, 21 au optat pentru Cracovia, unul centrul de la Bologna și unul pe cel de la Wittenberg. După consultarea registrelor matricole ale acestor universități, dar și a registrelor cuprinzând gradele universitare dobândite, concluzionăm că doar 13 dintre timișoreni reușesc să își încheie cursurile prin dobândirea unor diverse titluri academice. Astfel, dintre cei 13, 9 primesc titlul de *Baccalaureus Artium*, 2 primesc titlul de *Magister Artium*, iar alți 2 titlul de *Doctor Artium*.

În perioada cercetată, putem observa un fenomen obișnuit, și anume acela al peregrinării academice (*peregrinatio academica*), adică trecerea de la o

universitate la alta. Acest fenomen, generat de cauze multiple, se materializează, în cazul studenților timișoreni, în două exemple notabile: Ladislau Socol și Demetrius de Timișoara. Primul, Ladislau Socol, fiul unui comite de Timiș, este student la Viena în 1466; peste doi ani dobândește titlul de *Baccalaureus Artium* tot la Viena, pentru ca în anul 1475 să obțină titlul de *Doctor Artium* la universitatea din Ferrara. Cel de al doilea, Demetrius de Timișoara, în anii 1524 și 1525 îl regăsim la universitatea din Viena, la 1530 îl găsim student la Cracovia, pentru ca la 1538 să urmeze cursurile universității de la Wittenberg. În cazul său, în nicio matricolă universitară nu se află informații referitoare la absolvirea cursurilor și nici la dobândirea vreunei distincții universitare. Putem astfel observa două modalități diferite de abordare a studiilor, două moduri de gândire, două finalități.

Pe perioada studiilor, fiecare student trebuia să își achite cursurile universitare cu 4 groși pe semestru (semestrul de vară și cel de iarnă), plus banii pentru casă și masă. Dintre cei 55 de studenți, în dreptul a 11 studenți apare mențiunea de „pauper” (sărac), aceștia fiind în imposibilitatea de a-și plăti cursurile universitare. Mulți studenți au fost împiedicați să urmeze și să finalizeze cursurile datorită acestui aspect financiar. Din urmărirea matricolelor universitare putem trage câteva concluzii:

- jumătate din numărul timișorenilor au achitat suma de 4 groși (taxa pentru un semestru de studii);
- 3 studenți au plătit, la data înmatriculării, 1 gros;
- 7 studenți au plătit câte 2 groși;
- 3 studenți au plătit câte 3 groși;
- restul, fiind săraci sau urmând să plătească în cursul semestrului.

Dintre acești studenți, unii vor avea cariere universitare frumoase. Chiar dacă datele oferite sunt destul de sărace, îi menționăm aici pe:

- *Ioan de Timișoara* (Johannes de Thoemeschwar) student la Viena în 1405, baccalaureat în arte în 1409, iar din 1410 profesor examinator acolo;
- *Nicolae de Timișoara* (Nicolaus de Temeswar) este student la Viena în 1411, magistru la 1418 și magistru baccalaureat în arte la 1421, iar în 1422 își susține cu succes licența și doctoratul în științe juridice (*decretorum doctor*);
- *Laurențiu de Timișoara* este student la Viena în 1451, iar în 1455 își susține baccalaureatul în arte;
- *Ioan*, fiul lui Iacob, zis „Zegen” de Timișoara este student în 1451, baccalaureat în 1454 și magistru în arte în 1455;
- *Pelbart de Timișoara* (Pelbartus) urmează în 1458 cursurile universității Jagiellone din Cracovia, pentru ca în 1463 să obțină titlul de *Baccalaureat*. Activitatea sa ulterioară i-a adus o faimă europeană, prin scrierile sale ce au cunoscut numeroase ediții, datorită criticii sociale la care a supus societatea vremii sale. S-a

dovedit a fi unul dintre luptătorii pentru reforme sociale într-o societate plină de contradicții și închistată în prejudecăți;

- *Ladislau Socol*, fiul comitelui de Timiș, Ioan Socol, este student la Viena în 1466, în 1468 dobândește titlul de *Baccalaureus Artium* tot la Viena, pentru ca în anul 1475 să obțină titlul de *Doctor Artium* la universitatea din Ferrara;
- *Georg*, student la Cracovia în 1499, iar în 1500 își ia bacalaureatul în arte;
- *Cristofor*, student la Viena în 1500, pentru ca în 1505 să își susțină cu brio bacalaureatul;
- *Gaspar*, fiul lui Martin, este student la Cracovia în 1501, își ia bacalaureatul în arte în același an, iar în 1514 îl regăsim la cursurile universității din Viena, fără a ști pentru ce grad voia să susțină examenul;
- *Egidius de Timișoara* este student la Cracovia în 1501-1502, își încheie studiile în aceeași perioadă menționată, devine consilier al asociației studențești cracoviene.

Așa cum s-a putut constata, studenții bănățeni au reprezentat cu mândrie locul lor de proveniență la universitățile în care au studiat, aplicând apoi în Banat cunoștințele acumulate în centrele de formare și răspândire ale gândirii Umaniste.

Acum, la ceas de sărbătoare, cu ocazia desfășurării primei ediții a conferinței internaționale dedicate Sfântului Martin, care coincide cu împlinirea a 10 ani de învățământ liceal în comuna Giroc (anul școlar 2013/2014 – anul școlar 2023/2024), prin intermediul acestui scurt studiu am dorit să evidențiem faptul că studenții născuți și crescuți în Banat au deschis orizonturi și perspective în educație încă din urmă cu câteva secole, lucru ce-l dorim și actualilor elevi, reprezentanți ai Liceului Teoretic „David Voniga” din Giroc, viitori studenți la Universitățile din țară, dar și din Europa, continuatori ai predecesorilor lor din perioada secolelor XV-XVI.

BIBLIOGRAFIE

Erdélyi, Gabriella, *A Cloister on Trial. Religious Culture and Everyday Life in Late Medieval Hungary*, London and New York, Routledge Taylor and Francis Group, 2016.

Feneșan, Costin, „Studenți din Banat la universități străine până în 1552”, în *Revista de Istorie* (București), anul 29, 1976, nr. 12, pp. 1945-1965.

Hațegan, Ioan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos*, Timișoara, Editura Almanahul Banatului, 1995.

Idem, *Legende la Timișoara*, vol. I, Timișoara, Editura Artpress / Editura Banatul, 2016.

Idem, *Prin Timișoara de odinioară*, Timișoara, Editura Artpress, 2006.

- Idem, *Timișoara medievală*, Editura Banatul, Timișoara, 2008.
- Idem, Kósa, Alexandru, „Studenți bănățeni la Universități Europene în Evul Mediu. Studenți timișoreni – cazul lui Pelbart de Timișoara”, în *Biserica și Școala – Izvoare ale culturii naționale*, Timișoara, 2020, pp. 259-264.
- Tonk, Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979.
- Țigău, Dragoș-Lucian, „Noi informații despre prezența bănățenilor la universitatea din Viena (secolele XIV-XVI)”, în *Banatica* (Reșița), 2010, nr. 20-2, pp. 49-62.

Ultimele clipe ale lui Mihai Viteazul. Trădare sau eroism? Frații Buzești. O epopee cavalierească

The Last Moments of Michael the Brave: Betrayal or Heroism? The Buzești Brothers: A Chivalrous Epic

Istoric Vasile LUPAȘC
Târgoviște

Abstract

The era of Michael the Brave represents an essential moment in the history of Romania. Due to the magnitude and impact of his actions on Eastern and Central Europe, Michael the Brave is also a historically significant figure of universal importance. Often, when we speak of kings or rulers who have become legendary through their battles or politics, we realize that all those 'stellar moments' could not have been the work of a single individual. While relatively few names of dignitaries who were close to the throne and in the front lines of battles have been preserved in the cases of Mircea the Elder or Vlad the Impaler, the case of Michael the Brave is a more fortunate one. Here, we know with greater richness of detail the lives and achievements of Cocea, Mihalcea, Baba Novac, Radu Florescu, Turturea, Deli Marcu, and especially the Buzești brothers. Among the latter, Stroe, the youngest, not only has a truly legendary life but also a projection into posterity greatly aided by his fiery wife, the spirited lady Sima, and the tombstone she creates for her husband. This study aims to delve into the life of this little-known hero in great detail today. By painting the most detailed portrait possible of Stroe Buzescu, we aim to go beyond the battle of Călugăreni, the triumphant entry into Alba Iulia, the Hollywoodian battle of Teișani in which old Stroe fights one-on-one with the Tatar Khan's nephew, in front of the two armies, and bring before the contemporary audience a fresco of the lives of Romanian knights of that time.

Keywords: historical figure, legend, Buzești brothers, Stroe Buzescu, Sima Buzescu, battles, knights, posterity.

„În ceea ce-l privește pe Mihai Viteazul, voievodul de aici, din Valahia, nu pot decât să îi aduc laudă cu adevărat, căci el este un militar excelent, bun și viteaz, ceea ce a dovedit prin faptele sale; el este credincios creștinătății, nu aparent, ci din convingere, cu tot zelul. Alteța Voastră Princiară îi datorează laudă dreaptă și cinstire.”

24 august 1595, Copăcenii.

Scrisoarea căpitanului Albert Király către principele Ardealului,
Sigismund Báthory, despre bătălia de la Călugăreni.

În conștiința populară și, într-o oarecare măsură, chiar în istoriografia românească, există o percepție greșită și dăunătoare cu privire la ultimele clipe ale lui Mihai Vodă Viteazul.

În literatură și cinematografie, două instrumente extrem de puternice în

conturarea imaginii oricărui personaj, Adrian Păunescu și Sergiu Nicolaescu au întărit ideea eronată conform căreia voievodul ar fi murit trădat.

Există o propunere de canonizare a voievodului, iar acceptarea atât de largă a unei astfel de preconcepții nu poate fi decât dăunătoare acestui demers.

Un voievod trădat, de bună seamă, nu ar fi meritat sprijinul poporului, cu atât mai puțin ridicarea în rândul sfinților sau, mai grav, ar fi domnit peste un popor trădător.

Împrejurările morții lui Mihai Viteazul nu sunt întru totul lămurite până astăzi, dar, din documentele vremii, se poate contura o imagine destul de clară asupra realității istorice a zilei de 9/19 august 1601.

Victoriile și faima de care se bucura voievodul muntean, precum și atitudinea sa, mai degrabă de stăpân al Transilvaniei decât de supus al împăratului, după data de 3 august 1601, au stârnit nu doar invidia generalului Basta, ci și teama trupelor imperiale că românii vor încerca preluarea totală a controlului în provincia proaspăt recucerită.

O primă tentativă de asasinat are loc în ziua de 18 august 1601, când Mihai Vodă este convocat la sfat în cortul lui Basta, dar planul nu poate fi dus la îndeplinire, deoarece au fost observate mișcări de trupe ale valahilor, gata să-și apere voievodul. Observăm cu ușurință, chiar din această primă mențiune a planului de asasinat, că oastea Țării Românești era loială voievodului său și impunea respect imperialilor.

În aceeași seară, aflăm din relatarea lui G. Beduccini, că Basta și generalii săi țin sfat de taină și hotărăsc o nouă încercare de ucidere a valahului a doua zi. Din păcate, această a doua tentativă este una reușită. Se pare că Mihai Vodă este înșelat și, inițial, crede în intențiile pașnice ale valonilor și germanilor trimiși de Basta către cortul său. Detaliile asasinatului au fost prezentate pe larg în numeroase lucrări și nu vom insista asupra lor.

Desigur, pare stranie lipsa de opoziție a oștenilor români, dar această pasivitate aparentă nu este o realitate istorică, ci rezultatul unei prezentări părtinitoare și interesate a evenimentelor.

Absenta unor relatări detaliate despre luptele cu românii este justificată, în primul rând, de faptul că Basta și restul criminalilor nu își doreau ca imaginea lor să fie a unora care au ucis pe nedrept un atât de faimos luptător pentru Cruce.

Aflăm din aceeași relatare a lui Beduccini că:

„A fost trimisă o mare trupă de valoni în tabăra valahului Mihai, în urma unui sfat de taină ținut de Basta György și căpitanii săi în noaptea de 18 august 1601, cum să-și desfășoare trupele pentru o confruntare cu valahul.”

Așadar, ipoteza unei înțelegeri secrete între Basta și generalii lui Mihai Vodă nu poate fi luată în considerare.

În schimb, avem scrisoarea lui Ieremia Movilă, din 28 august 1601, în care se spune:

„La sosirea armatei imperiale la cortul lui Mihai, s-a ajuns chiar la o luptă înverșunată între cele două tabere.”

Un alt detaliu esențial despre locul în care se afla grosul oștirii lui Mihai ni-l oferă cronica Buzeștilor:

„Iar Basta făcu meșteșug viclean, că zise lui Mihai-Vodă ca să-și trimită toate oștile înaintea la Făgăraș, numai să rămâie el cu Curtea lui și, trecând câteva zile, îi va da ajutor.” (pentru recucerirea Țării Românești).

Mihai Viteazul, portretul de la Praga realizat de Egidius Sadeler, în anul 1601

Spre invalidarea ideii de trădare a marelui voievod vin și evenimentele întâmplate imediat după uciderea domnitorului. Paharnicul Turturea, despre care Letopiseșul Cantacuzinesc ne spune că era foarte apropiat domnitorului, „fură” capul acestuia și îl duce la Mănăstirea Dealu, lângă Târgoviște. Aici, Radu Buzescu și soția sa, Preda, îl înmormântează cu mare cinste. Trebuie menționat că Mănăstirea Dealu era un loc tradițional de îngropăciune al voievozilor și este, astăzi, cea mai mare necropolă domnească din Țara Românească.

Buzeștii închină multe biserici voievodului Mihai, biserici ce au o particularitate mai puțin întâlnită: poartă hramul Sfântului Arhanghel Mihail, nu, cum se obișnuiește mai des, al celor doi Arhangheli, Mihail și Gavril.

De fapt, întreaga istorie a lui Mihai Viteazul ne vorbește despre o puternică unitate a cavalerilor din jurul voievodului. Sunt menționate fapte de arme impresionante și, din fericire, au rămas în hrisoave numele multora dintre cei ce au stat permanent în preajma lui Mihai, într-o unitate ce amintește de vestitele ordine cavalierești.

Astfel, au ajuns până la noi, uneori însoțite de detalii importante privind rolul lor militar și politic, numele fraților Buzești – Radu, Preda și Stroe, al lui Baba Novac, al lui Deli Marcu, al banului Mihalcea, al lui Radu Calomfirescu, al lui Popa Stoica sau al lui Manta.

„Și gătindu-se ca să treacă Dunărea, ca să lovească cu

Mustafa-paşa, veni-i veste cum au intrat hanul cu tătarii în ţară şi au început a robi şi a prăda. Iar Mihai-vodă foarte să îngrijă tare şi numaidecât să învârteji îndărăt cu toate oştile şi puse tabăra la sat la Hulubeşti şi trimise străji asupra tătarilor, pe Radul Buzescul cu fraţii lui, Preda postelnicul, i Stroe stolnicul, i Radul Calomfirescu cu o seamă de oşti alése. Deci când au fost la ghenar 14 deni, ei să întâmpinară cu tătarii, în streji, la sat la Putinei, şi fură biruiţi tătarii de Buzeşti, pierind tătari mulţi, şi vii încă prinsă ră mulţi. Iar hanul deaca prinse de veste, el încă trimise pre un nepot al lui cu mulţime de tătari şi veniră pân' la sat la Stăneşti. Iar Buzeştii încă păziră şi le ieşiră în întâmpinare şi să loviră de faţă la ghenar 16 deni, şi fură bătuţi acei tătari. Atunce au pierit şi nepotul hanului cu mulţime de tătari. Iar hanul s-au fost tăbărât la Şărpăteşti împreună cu Mustafa şi cu Bogdan- vodă. Iar Mihai-vodă, deaca prinse veste de dânşii, numaidecât trimise oşti asupra lor cu banul Manta, şi noaptea, fără veste-i lovi, de i-au tăiat şi i-au gonit pân-i-au trecut Dunărea."

.....
„Bătând Mihai-vodă acéste războaie, trimise pre Mihalcea banul cu oşti de arseră Dârstorul. Iar turcii din Hârşova încă ieşiră cu oaste împotriva Predii spătaru şi a Radului comisului. Şi păziră de să loviră cu turcii, şi fură biruiţi turcii; gonindu-i pre ghiaţă, îi tăiară foarte rău. Şi aprinseră şi Hârşova."

.....
*„Iar turcii, însă o ceată, deacă văzură pieirea, ei să întoarseră cu mare hărborie asupra lui Mihai-vodă şi atunce să alese unul den turci cu suliţa şi o împoncişă asupra pântecului lui Mihai-vodă şi o înfipse în pânţece. Iar Mihai-vodă deaca văzu că piiare, el apucă suliţa cu amândoa mâinile de fier şi căuta în toate părţile ca să-i vie cineva den boiari ajutor, să-l izbăvească den pieire. Şi alţii mai aproape nu să aflară făr' 2 boiari, anume Preda Buzescul şi cu frate- său Stroe stolnicul. Ei grăbiră şi tăiară capul turcului şi pre célealalte soţii ale lui şi izbăviră pre Mihai-vodă din mâinile turcilor. Şi multă bărbăţie arătară Buzeştii înaintea lui căci să luptară cu vrăjmaşii şi izbăviră pre domnul lor den pieire."*¹

O altă cronică deosebit de importantă şi relevantă pentru relaţia dintre voievod şi cavalerii săi este piatra de mormânt a lui Stroe Buzescu, monument păstrat în biserica din satul Stăneşti-Vale, judeţul Vâlcea. Prin realizarea acestui impresionant monument, Sima Buzescu, soţia lui Stroe, devine prima femeie

¹ *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseşul Cantacuzinesc*, Ediţie Critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960.

cronicar din Țările Române.

„Acesta petă pre groap jupânului lu Stroe Buzesculi, ce-u folstu stolnicu la Mihai Vodă; și au fost la tolte războile de-npreună cu domănu- său, ca o slugă credenciosă domănu său; și la războiu diîntâi dobândi rană la mâna stângă, de turci. Și la războiul de la Giurgiu, când să loviră cu hanul, să răni în ochiul stângu, de săgeată. Și au slujitu lu Mihai vodă, până peri în Țara Ungurească. De aci să sculară boerii țării și cu Buzești rădicară pre Raduli vodă. Iară Simion vodă să sculă cu tătari, moldoveni, leși mulți, făr-samă de scoase pre Raduli vodă și pre Buzești din țara lor, la Țara Nemțească, cu oștile lor. De aci mersă jupânul Stroe la păratuli nemățesc de ceru ajutori, de el șiră la Țara Rumânească, cu Radu vodă. Și nu-i aștepăta Simion vodă, ci se dusă de adusă leși și moldoveni și hanulu cu 160 000 de tătari. Și eșiră de să loviră în Gura Telejânului, la Teiușani, în luna lu săptemvrie zile, anii 7110, luni demineată până sara. Și făcură năvală marți demineată de trei ori, în toate părțile. Iară jupânul Stroe, atâta nevoe pre creștin vâzând, stătu împotriva tatarilor, de să lovi cu cumnatuli hanului și-l junghie pre tataru. Și dintr-acel război să răni la obraz și peste trei săptămâni să tâmplă morăte, în luna lu octovrie 2 zile, vă leato 7110. Și nu fu pre voe câinilor de tătari. Dumănezeu-l erte! Scriu și eu, jupuneasa Sima a stolnicului lu Stroe, deaca voi muri, să mă grupați lângă dumniului, aicea.”²

Piatra de mormânt a lui Stroe
Buzescu

² Constantin Bălan, *Inscripții Medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV – 1848)*, București, Editura Academiei Române, 2005.

În concluzie, nu putem vorbi despre o trădare a lui Mihai Vodă de către boierii și oștenii săi, ci despre o dispersare a oștirii, impusă de realitatea politico-militară deosebit de ostilă și chiar de lupte înverșunate. Iar faptul că mercenarii, numeroși în oastea condusă de voievodul valah, nu au ripostat după moartea celui care îi tocmise se încadrează în normalitatea vremii.

Astfel, considerăm că voievodul care și-a pus viața de atâtea ori în slujba Crucii și a mântuit Europa de groaza akîngiilor, principele luminat care, încă din 1598, trimitea preoți munteni în satele din Transilvania pentru a-i vesti pe cei de acolo că vor veni ai lor, voievodul care a ridicat Biserica Ortodoxă din Ardeal la același rang cu cea catolică, cel care de patru secole este simbolul unirii naționale, merită cu prisosință un loc în calendarul sfinților români.

BIBLIOGRAFIE

Bălan, Constantin, *Inscripții Medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV – 1848)*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Giurescu, C., *Istoria Românilor*, București, 1937.

Iorga, Nicolae, *Soarta rămășițelor pământești ale lui Mihai Viteazul*, București, 1920.

Istoria Țării Românești, 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc, Ediție Critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960.

Popazoglu, D. D., *Monumentul lui Mihai Viteazul*, București, 1866.

Trei decorații conferite unor personalități din Lipova, județul Arad (1923, 1926, 1929)

Three Decorations Conferred upon Personalities from Lipova, Arad County (1923, 1926, 1929)

Dr. Laurențiu Ștefan SZEMKOVICS
Arhivele Naționale ale României, București

Abstract

The author presents, referring to phaleristics, heraldry and sigillography: the "Crown of Romania" Order in the rank of Officer which was awarded in 1929 to Parsch Egon, dr., primary physician at the Lipova Hospital; The "Reward of Work for Education" medal 1st class awarded in 1926 to Aurel Lepădatu, director of the Commercial School in Lipova; The "Reward of Labor for the Church" medal, first class, awarded in 1923 to Fabriciu Manuilă, priest, archpriest of the Lipova tract.

Keywords: *phaleristics, heraldry, sigillography, medals, Lipova.*

Prezentăm, apelând la faleristică¹, la heraldică² și la sigilografie³ și ținând seama de *Regulamentul pentru ordinea purtării decorațiilor la placă din 1920*, Ordinul „Coroana României” în gradul de Ofițer, Medalia „Răsplata Muncii pentru Învățământ” clasa I și Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică” clasa I care au fost acordate în 1923, în 1926 și în 1929 unor personalități din Lipova, județul Arad.

I. Ordinul „Coroana României” a fost instituit prin Legea nr. 1.244 din 10 mai 1881⁴, cu scopul de a recompensa serviciile aduse statului. Potrivit *Regulamentului pentru punerea în aplicare a legii relativă la instituirea*

¹ Faleristica este disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul decorațiilor (ordine, cruci, medalii și semne onorifice); Dorel Bahrin, *Sistemul decorațiilor militare – 2000. Sistemul național de decorații*, București, Editura Economică, 2005, pp. 11-12.

² Heraldica este disciplina auxiliară a istoriei care studiază stemele, blazoanele etc.; Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, București, Editura Saeculum I.O., 2000, p. 422.

³ Sigilografia este disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul sigiliilor și matricelor sigilare. Franceză la origine, această disciplină nu a întârziat să se extindă în toată Europa, pretutindeni unde, încă din Evul Mediu, se impunea obiceiul de a valida documentele cu sigiliu; Jean-Luc Chassel, „Les sceaux dans l’Histoire, l’Histoire dans les sceaux”, în *Les sceaux, sources de l’histoire médiévale en Champagne. Actes des tables rondes de la Société française d’héraldique et de sigillographie* (Troyes, 2003-Reims, 2004) sous la direction de Jean-Luc Chassel, Paris, Société française d’héraldique et de sigillographie, 2007, p. 9.

⁴ Aflată, sub formă de copie, la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinelor, dosarul nr. 642.

*Ordinului Coroana României*⁵, Ordinul „Coroana României” este o cruce cu brațe egale; fiecare braț este de smalț roșu, având împrejur o dungă de smalț alb; între brațe, cifra regelui. În mijlocul crucii, în față și în dos, este un medalion de smalț roșu, cu un cerc de smalț alb, împrejurul medalionului. Pe smalțul roșu, în față, se află coroana regală, de oțel (făurită din metalul unuia dintre tunurile luate ca trofee de la inamic, în bătălia de la Plevna de la 28 noiembrie 1877), iar pe cercul de smalț alb este scris, în partea de sus: „PRIN NOI ÎNȘINE”, iar în partea de jos: „14 MARTIE 1881” (data proclamării regatului). Reversul (dosul) medalionului poartă scris, la mijloc, pe smalțul roșu, în linie orizontală: „10 MAI” (data încoronării) și împrejur, pe cercul de smalț alb: „1866 – 1877 – 1881” (datele respective ale suirii pe tron, proclamării Independenței și proclamării regatului). Cifra regală, între brațele crucii, ca și montura crucii, este de argint pentru Cavaleri și de aur pentru celelalte grade. Diametrul crucii este de 40 mm pentru Cavaleri și Ofițeri și de 60 mm pentru Comandori și Mari-Ofițeri. Însemnele Ordinului „Coroana României” sunt atârinate de o panglică moară, de culoare albastru-închis, cu câte o dungă pe fiecare margine de culoarea oțelului, dunga lată de 6 mm la Cavaleri și Ofițeri; de 8 mm la Comandori și Mari-Ofițeri și de 20 mm la Mari-Cruci. La Cavaleri și Ofițeri, panglica de care sunt atârinate însemnele este lată de 35 mm și lungă, în partea aparentă, de 50 mm și se fixează pe piept, în toată lățimea ei, adică fără alte îndoituri decât cele de la extremități, de care, pe de o parte, se atârna crucea de panglică, iar pe de altă parte, panglica de piept, căpătâiele panglicii prinzându-se cu copci dedesubt. Pe deasupra panglicii, la Ofițeri, mai este și o rozetă cu un diametru de 25 mm⁶.

⁵ Decret regal nr. 3.506 din 11 octombrie 1906; vezi actul normativ, sub formă de copie, la Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinilor*, dosarul nr. 642.

⁶ Laurențiu-Ștefan Szemkovics, „Pompieri români decorați cu distincții onorifice în 1919”, în *Pompierii Români* (București), nr. 9/2018, pp. 32-33; Idem, „Decorație primită în 1918 de Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voevod, Miron Cristea și Iuliu Hossu”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. XIV, 100 de ani de administrație arădeană, coord.: Doru Sinaci și Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2019, pp. 471-475; Idem, „Decorație primită de George Pop de Băsești, Teodor Mihali și Ștefan Cicio-Pop (1918)”, în *Analele Aradului* (Arad), anul V, 2019, nr. 5, Supliment, pp. 119-129; Idem, „Decorație de la 1922 conferită notarului de la Prefectura județului Sălaj”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 199, august 2021, p. 38; Idem, „Decorație conferită lui Feneș Dionisie din Făget (1922)”, în *Restituiri bănețene* (Lugoj), 2021, nr. IX, pp. 247-253; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit unor comercianți din județul Mehedinți (1922)”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul X, nr. 339, 19 octombrie 2021, p. 7; Idem, „Două decorații conferite Episcopului Visarion Puiu (1912, 1924)”, în *Muzeul Presei Românești* (București), anul I, noiembrie 2021, nr. 4, pp. 14-16; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 unui primpretor din județul Sălaj”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 202, noiembrie 2021, p. 38; Idem, „Decorație conferită prim-președintelui Tribunalului Buzău (1922)”, în *Analele Buzăului* (Buzău), 2021, nr. XIII, pp. 163-168; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 unui preot și ajutorului de primar al orașului Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 348, 4 ianuarie 2022, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 lui Bedő Béla, prim-pretor la Jibou”, în *Caiete Silvane* (Zalău), ianuarie 2022, nr. 204, p. 39; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit unui deputat al Colegiului III Ialomița (1897)”, în *Helis*

(Slobozia), anul XX, nr. 1-2-3 (222-223-224), ianuarie-februarie-martie 2022, p. 19; Idem, „Prin noi înșine”, în *Pentru Patrie* (București), 2021, nr. 9, p. 50; Idem, „Decorație acordată în 1922 șefului Serviciului de poduri și șosele din județul Sălaj”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 208, mai 2022, p. 30; Idem, „Arădeni decorați cu ocazia Încoronării Suveranilor României (1922)”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. XVII, coord.: Doru Sinaci, Sorin Bulboacă, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2022, pp. 147-172; Idem, „Decorație conferită în 1922 unui prim-medec din Zalău”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 210, iulie 2022, p. 42; Idem, „Decorație acordată în 1922 unor ofițeri de la Centrul de Recrutare Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-acordata-in-1922-unor-ofiteri-de-la-centrul-de-recrutare-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit unui farmacist și industriaș din județul Dâmbovița (1895)”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-unui-farmacisit-si-industrias-din-judetul-dambovita-1895/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație din 1922”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 211, august 2022, p. 41; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 unui deputat de Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1922-unui-deputat-de-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 polițaiului orașului Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1922-politaiului-orasului-targoviste/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat unui proprietar din județul Mehedinți (1895)”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 378, 13 septembrie 2022, p. 4; Idem, „Decorație conferită președintelui Comunității Israelite din Cernăuți (1922)”, în *Studia Iudaica Aradensis* (Arad), 2022, nr. VII, pp. 195-196; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1897 directorului Școlii române din Sofia”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1897-directorului-scolii-romane-din-sofia/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1897 unui profesor de la Liceul «Traian» din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 381, 4 octombrie 2022, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1924 unui medic din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 382, 11 octombrie 2022, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1906 șefului Serviciului tehnic din județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1906-sefului-serviciului-tehnic-din-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1906 directorului liceului din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 385, 1 noiembrie 2022, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1904 șefului Oficiului telegrafo-poștal din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 387, 15 noiembrie 2022, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1904 unui profesor din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-medalia-coroana-romaniei-acordat-in-1904-unui-profesor-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație acordată în 1922 comandantului sergenților din Arad”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XIV, nr. 52, septembrie 2022, pp. 24-26; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1906 ajutorului de primar al orașului T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 389, 29 noiembrie 2022, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1906 unui oficiant telegrafo-poștal din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1906-unui-oficiant-telegrafo-postal-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorații conferite în 1922 unor funcționari și unor lucrători de la Monitorul Oficial și Imprimeria Statului”, în *Monitorul Oficial, 190 de ani de la apariție*, București, Monitorul Oficial R.A., 2022, pp. 27-39; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit lui Bogdan Petriceicu Hasdeu (1882, 1886), în *Revista Arhivelor* (București), anul XCV (2018), nr. 1-2, pp. 7-13; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1922 unui administrator de plasă din Găești, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1922-unui-administrator-de-plasa-din-gaesti-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul

«Coroana României» conferit în 1922 unui proprietar din Baia de Aramă», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 393, 27 decembrie 2022, p. 5; Idem, „Ordinul «Coroana României», acordat în 1905 prim-rabinului din București», în *Realitatea Evreiască* (București), anul LXV, nr. 620-621, 1-31 decembrie 2022, p. 8; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1923 unui învățător din comuna Pietrari Manga, județul Dâmbovița», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1923-unui-invataator-din-comuna-pietrari-manga-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1928 șefului de atelier și secretarului Șantierului Naval din T. Severin», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 395, 17 ianuarie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 președintelui Camerei de Comerț din Brăila», în *Analele Brăilei* (Brăila), anul XXII, Serie Nouă, 2022, nr. 22, pp. 77-90; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1930 unui francez din Gura Ocnitei, județul Dâmbovița», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1930-unui-francez-din-gura-ocnitei-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1918 căpitanului și mecanicului remorcherului «Severin» al Navigațiunii Fluviale Române», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 397, 31 ianuarie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1913 unui deputat de Dâmbovița», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1913-unui-deputat-de-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1913 unui senator de Mehedinți», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 399, 14 februarie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1920 unui preot și unor canonici francezi», în *Muzeul Presei Românești* (București), anul III, nr. 9, februarie 2023, pp. 22-25; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1915 lui George Enescu», în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VII, nr. 79, ianuarie-februarie 2023, p. 47; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1923 unor învățători din comunele Bucșani și Bădulești, județul Dâmbovița», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1923-unor-invataatori-din-comunele-bucșani-si-badulesti-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1923 unui institutor la Școala nr. 4 din Turnu-Severin», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 403, 14 martie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 medicului șef al Spitalului de copii din Arad», în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XV, nr. 55, martie 2023, pp. 13-15; Idem, „Decorație conferită episcopului Aradului în 1926», în *Studia Theologica et Historica Aradensia* (Arad), anul V, 2023, nr. 5, pp. 36-43; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1923 directorului Școlii inferioare de meserii din Giurgiu», în *Sud* (Giurgiu), anul XXVII, nr. 3-4 (264-265), martie-aprilie 2023, p. 29; Idem, „Decorație conferită în 1921 unor președinți și unor procurori generali de la Curțile de apel din Cluj, Oradea-Mare, Târgu Mureș și Timișoara și de la Tribunalul din Sibiu», în *Pro Lege* (București), anul XXXIII, Serie Nouă, nr. 1/2023, pp. 222-226; Idem, „Decorații pentru ziaristi (II)», în *Cronica Timpului* (București), nr. 29, 2023, p. 54; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1894 unui secretar de legație din Ghergani (Dâmbovița)», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1894-unui-secretar-de-legatie-din-ghergani-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1894 unui inginer din T. Severin», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 410, 9 mai 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1904 secretarului primăriei și polițaiului orașului Târgu-Jiu», în *LITUA. Studii și cercetări* (Târgu-Jiu), nr. XXV, 2023, pp. 209-213; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1906 unui deputat de Dâmbovița», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1906-unui-deputat-de-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație conferită în 1900 directorului ziarului «Universul»», în *Cronica Timpului* (București), 2023, nr. 30, p. 41; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1904 căpitanului portului Turnu Severin», în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 417, 4 iulie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1893 directorului Prefecturii Dâmbovița», în

<https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1893-directorului-prefecturii-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1893 medicului primar al județului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 419, 18 iulie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1915 lui Constantin Nottara”, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VII, nr. 82, iulie-august 2023, p. 47; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1922 prefectului județului Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1922-prefectului-judetului-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 unor mari agricultori din județul Buzău”, în <https://www.gazetamunteniei.ro/ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1897-unor-mari-agricultori-din-judetul-buzau/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1900 unui căpitan din Regimentul 3 Dâmbovița № 22”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1900-unui-capitan-din-regimentul-3-dambovita-%e2%84%96-22/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 secretarilor generali ai Ministerului de Interne și Consiliului de Miniștri”, în *Pentru Patrie* (București), 2023, nr. 8, pp. 48-49; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1902 unui comerciant din orașul Giurgiu și directorului Prefecturii județului Vlașca”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 9-10 (270-271), septembrie-octombrie 2023, p. 33; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1897 primarului orașului Găești”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1897-primarului-orasului-gaesti/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 unui comerciant din Turnu Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 429, 17 octombrie 2023, p. 4; Idem, „Decorație conferită în 1900 unui proprietar din județul Dâmbovița și unui comerciant din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-decoratie-conferita-in-1900-unui-proprietar-din-judetul-dambovita-si-unui-comerciant-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1900 unor proprietari din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 431, 31 octombrie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1902 unui proprietar și arendaș din Marcești (Dâmbovița)”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1902-unui-proprietar-si-arendas-din-marcesti-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1902 unui industriaș din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 433, 14 noiembrie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1923 unui subvizor școlar la Oradea-Mare”, în *In Memoriam Sever Dumitrașcu*, coord.: Florin Sfrengeu, Florina Ciure, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor / Ratio et Revelatio, 2023, pp. 345-356; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 polițaiului orașului Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 436, 5 decembrie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1900 prefectului județului Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1900-prefectului-judetului-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1897 președintelui Consiliului Județean Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1897-presedintelui-consiliului-judetean-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1900 președintelui Comisiei interimare din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 438, 19 decembrie 2023, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1897 medicului primar al județului Vlașca”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 11-12 (272-273), noiembrie-decembrie 2023, p. 29; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1900 inginerului șef al județului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 441, 23 ianuarie 2024, p. 4; Idem, „Decorații conferite mitropolitului Iosif Naniescu în perioada 1877-1882”, în *Mănăstirea Strâmbu-Găseni. Studii și Cercetări*, vol. II, coord.: Monahia dr. Benedicta Moldovan, Bolintin Vale, Editura Sud, 2023, pp. 134-159; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1909 întemeietorului Fabricii de pânzărie din Brănești, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial->

ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1909-intemeietorului-fabricii-de-panzarie-din-branesti-judetul-dambovita/ (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație conferită în 1922 unui ziarist din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-conferita-in-1922-unui-ziarist-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație conferită în 1922 unui fost senator, unui fost deputat și unui director de bancă din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 443, 6 februarie 2024, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit lui Mihail Pherekyde (1881, 1886)”, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VIII, nr. 85, ianuarie-februarie 2024, p. 47; Idem, „Decorație acordată în 1923 unui institutor la Școala nr. 1 din T. Severin și unui învățător în comuna Corcova, județul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 444, 13 februarie 2024, p. 4; Idem, „Decorație conferită în 1910 prefectului județului Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-conferita-in-1910-prefectului-judetului-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație conferită în 1897 unui profesor universitar originar din Cerneți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 450, 26 martie 2024, p. 4; Idem, „Decorație conferită în 1912 unui deputat din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-conferita-in-1912-unui-deputat-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație conferită în 1887 unui senator din Bacău”, în *Plumb* (Bacău), anul XX, nr. 204, martie 2024, p. 10; Idem, „Decorație conferită în 1897 lui Ștefan Sihleanu”, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VIII, nr. 86, martie-aprilie 2024, p. 47; Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1897 unor persoane din județul Dolj”, în *Oltenia. Studii. Documente. Culegeri* (Craiova), Seria a IV-a, 2023, nr. 11, pp. 61-73; Idem, „Decorații primite de jandarmii români în urmă cu o sută de ani”, în *Volumul Conferinței Științifice „Jandarmeria Română – tradiții și perspective”, ediția a XI-a*, București, Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2024, pp. 59-73; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1913 șefului de vamă la T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 452, 9 aprilie 2024, p. 4; Idem, „Despre decorația conferită în 1897 lui Ștefan Sihleanu”, în *Cronica Timpului* (București), anul X, nr. 108-109, ianuarie-februarie 2024, p. 10; Idem, „Decorație acordată în 1925 unui proprietar din comuna Bolintinu din Vale”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 3-4 (276-277), martie-aprilie 2024, p. 25; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 unor comercianți de coloniale din Buzău”, în *Analele Buzăului* (Buzău), 2023, nr. XV, pp. 137-146; Idem, „Decorație conferită în 1882 guvernatorului Băncii Naționale a României”, în *Muzeul Presei Românești* (București), anul IV, nr. 14, mai 2024, pp. 21-22; Idem, „Decorație conferită în 1921 directorului ziarului «Universul»”, în *Cronica Timpului* (București), nr. 34, 2024, p. 41; Idem, „Decorație conferită, în 1920, unui fost comisar în Prefectura Poliției Capitalei”, în *Poliția Capitalei* (București), anul XXXII, aprilie-iunie 2024, p. 40; Idem, Ordinul «Coroana României» acordat în 1904 lui Tompa Carol din Orșova, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 465, 16 iulie 2024, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1887 unui prim-procuror pe lângă Tribunalul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 467, 30 iulie 2024, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1925 președintelui Comisiei Interimare, Bolintinul din Vale”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 7-8 (280-281), iulie-august 2024, p. 21; Idem, „Decorație acordată în 1906 unui medic din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 468, 3 septembrie 2024, p. 4; Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1902 lui Iuliu Moldovan”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XVI, nr. 60, septembrie 2024, pp. 19-20; Idem, „Decorație conferită în 1888 prim-președintelui Tribunalului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 471, 24 septembrie 2024, p. 4; Idem, „Două decorații românești conferite lui Remus Boteanu (1889, 1894)”, în *Forumul național cultural „Brâncoveniana”*. Ediția a VI-a. Potlogi. Palatul Brâncovenesc. 2024, coord.: Valentina Vasile, George D. Piteș, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2024, pp. 15-26.

A primit Ordinul „Coroana României” în gradul de Ofițer (fig. 1-2)⁷: dr. Parsch Egon⁸, medic primar la Spitalul Lipova.

II. Din inițiativa lui Spiru Haret, în calitate de ministru al Instrucțiunii Publice, a fost instituită, în anul 1898, medalia cu deviza „CA RĂSPLATA MUNCII PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR”, care avea două clase și se acorda „drept încurajare și răsplătire pentru servicii aduse învățământului primar și educației populare”⁹. După modificări aduse prin decretele nr. 2.789 din 27 iunie 1900 și nr. 1.771 din 8 mai 1906, în anul 1907, s-a constituit o singură medalie, cu deviza: „CA RĂSPLATĂ MUNCII PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNT”¹⁰. „Medalia va avea trei clase și se acorda drept încurajare și răsplătire atât membrilor corpului didactic de toate gradele pentru serviciile aduse învățământului, cât și persoanelor care, fie prin scrieri, fie prin donațiuni importante sau prin diferite alte moduri, vor fi contribuit la dezvoltarea învățământului și progresul cultural național în genere. Medalia se compunea: cea de clasa I dintr-o piesă de metal aurită de formă circulară, cu un diametru de 30 mm și o grosime de 2 ½ mm, cea de clasa a II-a dintr-o piesă de metal argintată și cea de clasa a III-a dintr-o piesă de metal bronzat, având amândouă aceleași dimensiuni și formă ca cea de clasa I. Medalia din cele trei clase poartă pe o parte în relief efigia regelui, înconjurată de cuvintele: CAROL I, REGE AL ROMÂNIEI și pe partea opusă se află stampate, în relief, cuvintele: CA RĂSPLATĂ MUNCII PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNT, înconjurată de o ghirlandă de stejar care se unește sus și jos prin câte o fundă. Medalia are la partea superioară o coroană mică de lauri, cu un diametru de 25 mm, dotată cu o lamă care servea pentru trecerea unei panglici prin ea. Panglica era de mătase moară, lată de 30 mm, având în mijloc o bandă albă verticală, lată de 10 mm și de amândouă părțile câte o bandă roșie verticală, de aceeași lățime. Medalia se purta pe partea stângă a pieptului”¹¹.

⁷ Imaginile decorației au fost preluate de colecționarul Nelu Aldea.

⁸ Decret regal nr. 2.879 din 14 august 1929; Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinelor*, dosarul nr. 300/1929.

⁹ Decretul regal nr. 2.903 din 3 octombrie 1898; Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinelor*, dosarul nr. 642, f. 101.

¹⁰ Decretul regal nr. 1.061 din 5 martie 1907, aflat, sub formă de copie, la Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinelor*, dosarul nr. 642, f. 146-148.

¹¹ Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Iorga, Nicolae, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Învățământ» conferită în 1928 prefectului județului Mehedinți și unor personalități din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 420, 25 iulie 2023, p. 4; Idem, „Medalie acordată în 1909 primarului comunei Brănești (Dâmbovița)”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-medalie-acordata-in-1909-primarului-comunei-branesti-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Decorație conferită în 1906 șefului pepinierii Strehaia și unui revizor școlar din județul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 464, 9 iulie 2024, p. 4.

A primit Medalia „Răsplata Muncii pentru Învățăământ” clasa I (fig. 3-4)¹²: Aurel Lepădatu¹³, directorul Școlii comerciale din Lipova.

III. Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică” a fost instituită prin Decretul Regal nr. 2.804 din 14 iulie 1906¹⁴, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 91 din 22 iulie 1906, modificat prin Decretul Regal nr. 293 din 19 ianuarie 1907¹⁵, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 238 din 24 ianuarie / 6 februarie 1907. Redăm, mai jos, cele două acte normative.

„Decretul Regal nr. 2.804 din 14 iulie 1906, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 91 din 22 iulie 1906.

CAROL I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,

REGE AL ROMÂNIEI,

La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiunii publice,

Am decretat și decretăm:

Art. I. – Se instituie o medalie cu deviza *Răsplata Muncii pentru Biserică*, având trei clase, care se va acorda drept încurajare și răsplătire pentru activitatea pastorală și serviciu aduse în diferite moduri pentru buna stare morală și religioasă a poporului.

Art. II. – Medalia se va acorda pământenilor, clerici și mireni, care vor fi adus servicii însemnate pentru buna stare morală, religioasă, economică și socială, prin scrieri religioase, donațiuni importante în scopuri pioase și religioase, prin exemplu, etc.

Medalia se dă pe viață și dreptul de a o purta este personal și nu se poate transmite în nici un caz.

Numărul ei este nelimitat.

Art. III. – Medalia pentru câteși trele clase se compune dintr-o piesă de metal: galbenă pentru cl. I, albă pentru cl. II și în culoarea bronzului pentru cl. III, în formă circulară de 25 mm. în diametru și 2 și jumătate mm. în grosime; pe o parte poartă efigia Majestății Sale regelui, în relief, înconjurată de cuvintele: Carol I, Rege al României, iar pe partea opusă se află în relief o cruce, sub care sunt cuvintele: Răsplata Muncii pentru Biserică.

¹² Imaginile decorației au fost preluate de pe site-ul: <https://www.ordersandmedals.ro> (accesat la 12.03.2024).

¹³ Decret regal nr. 2.683 din 24 iunie 1926, în *Monitorul Oficial* (București), nr. 170, 1 august 1926, p. 11561.

¹⁴ Aflat, sub formă de copie, la Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinilor*, dosar nr. 642, f. 104-105.

¹⁵ *Ibidem*, f. 143-145.

Panglica va fi lată de 24 mm., având în mijloc o bandă albastră verticală, lată de 8 mm., și de ambele părți câte o bandă roșie-închis, verticale, cu aceeași lățime.

Numai panglica singură nu se poate purta.

Art. IV. – Dreptul de a acorda medalia este al Capului Statului.

Art. V. – Medalia se acordă prin decret regal, în urma raportului ministrului cultelor și instrucțiunii și decretul se va publica în *Monitorul Oficial*.

Raportul ministrului se va întemeia pe un referat de constatare făcut prin anume cercetare de către administratorul Casei Bisericii sau un delegat al ministerului. Cercetarea nu se va face în privința persoanelor care nu vor avea cel puțin 10 ani de activitate pastorală sau literară bisericească.

Un brevet subscris de Capul Statului și contrasemnat de ministrul cultelor și instrucțiunii se va da odată cu medalia.

Art. VI. – Medalia se pierde din aceleași cauze din care se pierde și calitatea de cetățean român. Clericii mai pot pierde dreptul de a purta medalia și în cazul când vor fi pedepsiți pentru vreuna din faptele penale menționate în art. 15 din legea asupra clerului mirean și seminariilor.

Art. VII. – La administrația Casei Bisericii se va ține un registru special pentru înscriere succesivă a aceloră căroră li se acordă medalia. Deosebit de numele celui medaliat, registrul va cuprinde și numărul cu data expedierii brevetului, precum și clasa medaliei acordate.

Art. VIII și cel din urmă. Ministrul nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiunii publice este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului de față.

Dat la Castelul Peleş, la 14 iulie 1906.

Carol I

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice,

M. Vlădescu

№ 2.804.

Decretul Regal nr. 293 din 19 ianuarie 1907, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 238 din 24 ianuarie / 6 februarie 1907.

CAROL I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,

REGE AL ROMÂNIEI,

La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice sub № 23.226/1906,

Am decretat și decretăm:

Art. I. – Articolul III al decretului nostru № 2.804 de la 14 iulie 1906, prin care s-a instituit medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică”, se modifică precum urmează:

Medalia pentru câte trele clase se compune din o piesă de metal: aurită pentru clasa I-ia, argintată pentru clasa II-a și oxidată-deschis pentru clasa III-a.

Medalia are ca fond un diametru de 32 mm., peste care se așează o cruce bizantină de 38 mm., fiecare braț al crucii trecând de marginea medaliei cu 3 mm. Mijlocul medaliei, în circumferință de 15 mm., poartă gravat ochiul lui Dumnezeu în raze și globul pământesc. Pe fond mat, între brațele crucii, este inscripția „*Răsplata Muncii pentru Biserică*”.

Reversul medaliei are crucea ca și în față, între brațele ei cu o ghirlandă de lauri și de stejar, iar în mijloc coroana regală suprapusă inițialelor noastre. Deasupra o coroană mică de lauri, deschisă pe un diametru de 25 mm., având la un capăt o lamă, care servește spre a se petrece prin ea panglica. Panglica e de mătase moară, în lățime de 30 mm., cu trei subîmpărțituri de 10 mm. fiecare, cele marginase roșii-închise și cea din mijloc albastră-închis. Ca lungime, în față, va fi vizibilă pe o înălțime de 50 mm”.¹⁶

A primit Medalia „*Răsplata Muncii pentru Biserică*” clasa I (fig. 5-6)¹⁷: Fabriciu Manuilă¹⁸, preot, protopopul tractului Lipova, pentru munca depusă pe tărâm bisericesc.

BIBLIOGRAFIE

Bahrin, Dorel, *Sistemul decorațiilor militare – 2000. Sistemul național de decorații*, București, Editura Economică, 2005.

¹⁶ Laurențiu-Ștefan Szemkovics, „Decorație primită de preotul Vasile Pocitan (1919)”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. XV, coord.: Doru Sinaci, Sorin Bulboacă, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2020, pp. 106-108; Idem, „Medalie acordată în 1929 unui preot sălăjean”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 201, octombrie 2021, p. 40; Idem, „Decorație conferită unor persoane din Dieceza Oradea-Mare (1922)”, în *Crisia* (Oradea), 2021, nr. LI, pp. 217-220; Idem, „Decorație conferită protopopului de Sighet și ieromonahului-paroh din Dragomirești, județul Maramureș (1930)”, în *Revista Arhivei Maramureșene. Arhivele Naționale Maramureș la 70 ani de la înființare* (Baia Mare), 2021, nr. 14, pp. 259-267; Idem, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» acordată în 1926 unor preoți și unor proprietari din județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-medalia-rasplata-muncii-pentru-biserica-acordata-in-1926-unor-preoti-si-unor-proprietari-din-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024); Idem, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» acordată în 1923 unor locuitori din comuna Crivina, județul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 412, 23 mai 2023, p. 4; Idem, Augustin Mureșan, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» conferită în 1930 lui Ioan Suciuc”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XV, nr. 56, septembrie 2023, pp. 20-22; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, „Medalia conferită în 1909 protoiereului județului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 448, 12 martie 2024, p. 4; Idem, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» conferită în 1910 unor locuitori din T.-Severin și din comuna Vânu Mare (Mehedinți)”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 459, 4 iunie 2024, p. 4; Idem, „Decorație conferită în 1906 ministrului de interne”, în *Pentru Patrie* (București), 2024, nr. 7, p. 50.

¹⁷ Imaginile decorației au fost preluate de colecționarul Emanuel Erena.

¹⁸ Decret regal nr. 67 din 2 ianuarie 1923, în *Monitorul Oficial* (București), nr. 235, 31 ianuarie 1923, p. 11043.

Chassel, Jean-Luc, *Les sceaux dans l'Histoire, l'Histoire dans les sceaux, în Les sceaux, sources de l'histoire médiévale en Champagne. Actes des tables rondes de la Société française d'héraldique et de sigillographie (Troyes, 2003-Reims, 2004)*, sous la direction de Jean-Luc Chassel, Paris, Société française d'héraldique et de sigillographie, 2007, pp. 9-17.

Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme*, București, Editura Saeculum I.O., 2000.

Szemkovics, Laurențiu-Ștefan, „Arădeni decorați cu ocazia Încoronării Suveranilor României (1922)”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. XVII, coord.: Doru Sinaci, Sorin Bulboacă, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2022, pp. 147-172.

Idem, „Decorație acordată în 1906 unui medic din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 468, 3 septembrie 2024, p. 4.

Idem, „Decorație acordată în 1922 comandantului sergenților din Arad”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XIV, nr. 52, septembrie 2022, pp. 24-26.

Idem, „Decorație acordată în 1922 șefului Serviciului de poduri și șosele din județul Sălaj”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 208, mai 2022, p. 30.

Idem, „Decorație acordată în 1922 unor ofițeri de la Centrul de Recrutare Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-acordata-in-1922-unor-ofiteri-de-la-centrul-de-recrutare-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Decorație acordată în 1923 unui institutor la Școala nr. 1 din T. Severin și unui învățător în comuna Corcova, județul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 444, 13 februarie 2024, p. 4.

Idem, „Decorație acordată în 1925 unui proprietar din comuna Bolintinu din Vale, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 3-4 (276-277), martie-aprilie 2024, p. 25.

Idem, „Decorație conferită episcopului Aradului în 1926”, în *Studia Theologica et Historica Aradensia* (Arad), anul V, 2023, nr. 5, pp. 36-43.

Idem, „Decorație conferită în 1882 guvernatorului Băncii Naționale a României”, în *Muzeul Presei Românești* (București), anul IV, nr. 14, mai 2024, pp. 21-22.

Idem, „Decorație conferită în 1887 unui senator din Bacău”, în *Plumb* (Bacău), anul XX, nr. 204, martie 2024, p. 10.

Idem, „Decorație conferită în 1888 prim-președintelui Tribunalului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 471, 24 septembrie 2024, p. 4.

Idem, „Decorație conferită în 1897 lui Ștefan Sihleanu, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VIII, nr. 86, martie-aprilie 2024, p. 47.

Idem, „Decorație conferită în 1897 unui profesor universitar originar din Cerneți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 450, 26 martie 2024, p. 4.

Idem, „Decorație conferită în 1900 directorului ziarului «Universul»”, în *Cronica Timpului* (București), nr. 30, 2023, p. 41.

Idem, „Decorație conferită în 1900 unui proprietar din județul Dâmbovița și unui comerciant din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-decoratie-conferita-in-1900-unui-proprietar-din-judetul-dambovita-si-unui-comerciant-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Decorație conferită în 1906 ministrului de interne”, în *Pentru Patrie* (București), nr. 7, 2024, p. 50.

Idem, „Decorație conferită în 1906 șefului pepinierei Strehaia și unui revizor școlar din județul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 464, 9 iulie 2024, p. 4.

Idem, „Decorație conferită în 1910 prefectului județului Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-conferita-in-1910-prefectului-judetului-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Decorație conferită în 1912 unui deputat din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-conferita-in-1912-unui-deputat-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Decorație conferită în 1921 directorului ziarului «Universul»”, în *Cronica Timpului* (București), nr. 34, 2024, p. 41.

Idem, „Decorație conferită în 1921 unor președinți și unor procurori generali de la Curțile de apel din Cluj, Oradea-Mare, Târgu Mureș și Timișoara și de la Tribunalul din Sibiu”, în *Pro Lege* (București), anul XXXIII, Serie Nouă, nr. 1/2023, pp. 222-226.

Idem, „Decorație conferită în 1922 unui fost senator, unui fost deputat și unui director de bancă din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 443, 6 februarie 2024, p. 4.

Idem, „Decorație conferită în 1922 unui prim-medec din Zalău”, în *Caiete Silvine* (Zalău), nr. 210, iulie 2022, p. 42.

Idem, „Decorație conferită în 1922 unui ziarist din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-decoratie-conferita-in-1922-unui-ziarist-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Decorație conferită lui Feneș Dionisie din Făget (1922)”, în *Restituiri bănațene* (Lugoj), 2021, nr. IX, pp. 247-253.

Idem, „Decorație conferită președintelui Comunității Israelite din Cernăuți (1922)”, în *Studia Iudaica Aradensis* (Arad), 2022, nr. VII, pp. 195-196.

Idem, „Decorație conferită prim-președintelui Tribunalului Buzău (1922)”, în *Analele Buzăului* (Buzău), 2021, nr. XIII, pp. 163-168.

Idem, „Decorație conferită protopopului de Sighet și ieromonahului-paroh din Dragomirești, județul Maramureș (1930)”, în *Revista Arhivei Maramureșene. Arhivele Naționale Maramureș la 70 ani de la înființare* (Baia Mare), 2021, nr. 14, pp. 259-267.

Idem, „Decorație conferită unor persoane din Dieceza Oradea-Mare (1922)”, în *Crisia* (Oradea), 2021, nr. LI, pp. 217-220.

Idem, „Decorație conferită, în 1920, unui fost comisar în Prefectura Poliției Capitalei”, în *Poliția Capitalei* (București), anul XXXII, aprilie-iunie 2024, p. 40.

Idem, „Decorație de la 1922 conferită notarului de la Prefectura județului Sălaj”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 199, august 2021, p. 38.

Idem, „Decorație din 1922”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 211, august 2022, p. 41.

Idem, „Decorație primită de George Pop de Băsești, Teodor Mihali și Ștefan Cicio-Pop (1918)”, în *Analele Aradului* (Arad), anul V, 2019, nr. 5, Supliment, pp. 119-129.

Idem, „Decorație primită de preotul Vasile Pocitan (1919)”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. XV, coord.: Doru Sinaci, Sorin Bulboacă, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2020, pp. 106-108.

Idem, „Decorație primită în 1918 de Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voevod, Miron Cristea și Iuliu Hossu”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. XIV, *100 de ani de administrație arădeană*, coord.: Doru Sinaci și Emil Arbonie, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2019, pp. 471-475.

Idem, „Decorații conferite în 1922 unor funcționari și unor lucrători de la Monitorul Oficial și Imprimeria Statului”, în *Monitorul Oficial, 190 de ani de la apariție*, București, Monitorul Oficial R.A., 2022, pp. 27-39.

Idem, „Decorații conferite mitropolitului Iosif Naniescu în perioada 1877-1882”, în *Mănăstirea Strâmbu-Găiseni. Studii și Cercetări*, vol. II, coord.: Monahia dr. Benedicta Moldovan, Bolintin Vale, Editura Sud, 2023, pp. 134-159.

Idem, „Decorații pentru ziariști (II)”, în *Cronica Timpului* (București), nr. 29, 2023, p. 54.

Idem, „Decorații primite de jandarmii români în urmă cu o sută de ani”, în *Volumul Conferinței Științifice Jandarmeria Română – tradiții și perspective*, ediția a XI-a, București, Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2024, pp. 59-73.

Idem, „Despre decorația conferită în 1897 lui Ștefan Sihleanu”, în *Cronica Timpului* (București), anul X, nr. 108-109, ianuarie-februarie 2024, p. 10.

Idem, „Două decorații conferite Episcopului Visarion Puiu (1912, 1924)”, în *Muzeul Presei Românești* (București), anul I, nr. 4, noiembrie 2021, pp. 14-16.

Idem, „Două decorații românești conferite lui Remus Boteanu (1889, 1894)”, în *Forumul național cultural „Brâncoveniana”. Ediția a VI-a. Potlogi. Palatul Brâncovenesc. 2024*, coord.: Valentina Vasile, George D. Piteș, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2024, pp. 15-26.

Idem, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» acordată în 1923 unor locuitori din comuna Crivina, județul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 412, 23 mai 2023, p. 4.

Idem, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» acordată în 1926 unor preoți și unor proprietari din județul Dâmbovița», în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-medalia-rasplata-muncii-pentru->

biserica-acordata-in-1926-unor-preoti-si-unor-proprietari-din-judetul-dambovita/ (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» conferită în 1910 unor locuitori din T.-Severin și din comuna Vânju Mare (Mehedinți), în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 459, 4 iunie 2024, p. 4.

Idem, „Medalia conferită în 1909 protoiereului județului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 448, 12 martie 2024, p. 4.

Idem, „Medalie acordată în 1909 primarului comunei Brănești (Dâmbovița)”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-medalie-acordata-in-1909-primarului-comunei-branesti-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Medalie acordată în 1929 unui preot sălăjean”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 201, octombrie 2021, p. 40.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1893 medicului primar al județului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 419, 18 iulie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1894 unui inginer din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 410, 9 mai 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 polițaiului orașului Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 436, 5 decembrie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 președintelui Camerei de Comerț din Brăila”, în *Analele Brăilei* (Brăila), anul XXII, Serie Nouă, 2022, nr. 22, pp. 77-90.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 unor mari agricultori din județul Buzău”, în <https://www.gazetamuntenei.ro/ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1897-unor-mari-agricultori-din-judetul-buzau/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 unui comerciant din Turnu Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 429, 17 octombrie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1897 unor comercianți de coloniale din Buzău”, în *Analele Buzăului* (Buzău), 2023, nr. XV, pp. 137-146.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1900 inginerului șef al județului Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 441, 23 ianuarie 2024, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1900 prefectului județului Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1900-prefectului-judetului-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1900 unor proprietari din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 431, 31 octombrie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1902 lui Iuliu Moldovan”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XVI, nr. 60, septembrie 2024, pp. 19-20.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1902 unui proprietar și arendaș din Marcești (Dâmbovița)”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1902-unui-proprietar-si-arendas-din-marcesti-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1904 lui Tompa Carol din Orșova”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 465, 16 iulie 2024, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1904 unui profesor din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-medalia-coroana-romaniei-acordat-in-1904-unui-profesor-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1906 ajutorului de primar al orașului T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 389, 29 noiembrie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1906 directorului liceului din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 385, 1 noiembrie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1909 întemeietorului Fabricii de pânzărie din Brănești, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1909-intemeietorului-fabricii-de-panzarie-din-branesti-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1913 unui senator de Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 399, 14 februarie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1915 lui Constantin Nottara”, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VII, nr. 82, iulie-august 2023, p. 47.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 lui Bedö Béla, prim-pretor la Jibou”, în *Caiete Silvane* (Zalău), nr. 204, ianuarie 2022, p. 39.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 medicului șef al Spitalului de copii din Arad”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XV, nr. 55, martie 2023, pp. 13-15.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 unui deputat de Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1922-unui-deputat-de-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1922 unui preot și ajutorului de primar al orașului Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 348, 4 ianuarie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1923 unui institutor la Școala nr. 4 din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 403, 14 martie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1923 unui învățător din comuna Pietrari Manga, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1923-unui-invata-tor-din-comuna-pietrari-manga-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1928 șefului de atelier și secretarului Șantierului Naval din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 395, 17 ianuarie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat în 1930 unui francez din Gura Ocnitei, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-acordat-in-1930-unui-francez-din-gura-ocnitei-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» acordat unui proprietar din județul Mehedinți (1895)”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 378, 13 septembrie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1887 unui prim-procuror pe lângă Tribunalul Mehedinți”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 467, 30 iulie 2024, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1894 unui secretar de legăție din Ghergani (Dâmbovița)”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1894-unui-secretar-de-legatie-din-ghergani-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1897 președintelui Consiliului Județean Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1897-presedintelui-consiliului-judetean-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1897 primarului orașului Găești”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1897-primarului-orasului-gaesti/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1897 unui profesor de la Liceul «Traian» din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 381, 4 octombrie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1900 președintelui Comisiei interimare din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 438, 19 decembrie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1900 unui căpitan din Regimentul 3 Dâmbovița № 22”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1900-unui-capitan-din-regimentul-3-dambovita-%e2%84%96-22/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1902 unui comerciant din orașul Giurgiu și directorului Prefecturii județului Vlașca”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 9-10 (270-271), septembrie-octombrie 2023, p. 33.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1902 unui industriaș din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 433, 14 noiembrie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1904 șefului Oficiului telegrafo-poștal din T.-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 387, 15 noiembrie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1906 șefului Serviciului tehnic din județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1906-sefului-serviciului-tehnic-din-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1906 unui deputat de Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1906-unui-deputat-de-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1906 unui oficiant telegrafo-poștal din Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1906-unui-oficiant-telegrafo-postal-din-targoviste/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1913 șefului de vamă la T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XIII, nr. 452, 9 aprilie 2024, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1913 unui deputat de Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1913-unui-deputat-de-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1915 lui George Enescu”, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VII, nr. 79, ianuarie-februarie 2023, p. 47.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1918 căpitanului și mecanicului remorcherului «Severin» al Navigațiunii Fluviale Române”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 397, 31 ianuarie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1920 unui preot și unor canonici francezi”, în *Muzeul Presei Românești* (București), anul III, nr. 9, februarie 2023, pp. 22-25.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 polițaiului orașului Târgoviște”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1922-politaiului-orasului-targoviste/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 secretarilor generali ai Ministerului de Interne și Consiliului de Miniștri”, în *Pentru Patrie* (București), 2023, nr. 8, pp. 48-49.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 unui primpretor din județul Sălaj”, în *Caiete Silvine* (Zalău), nr. 202, noiembrie 2021, p. 38.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1922 unui proprietar din Baia de Aramă”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 393, 27 decembrie 2022, p. 5.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1923 unor învățători din comunele Bucșani și Bădulești, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-in-1923-unor-invataitori-din-comunele-bucsan-si-badulesti-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1923 unui subrevizor școlar la Oradea-Mare”, în *In Memoriam Sever Dumitrașcu*, coord.: Florin Sfrengeu, Florina Ciure, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor / Ratio et Revelatio, 2023, pp. 345-356.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1924 unui medic din T. Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XI, nr. 382, 11 octombrie 2022, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit în 1925 președintelui Comisiei Interimare, Bolintinul din Vale”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 7-8 (280-281), iulie-august 2024, p. 21.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit lui Bogdan Petriceicu Hasdeu (1882, 1886)”, în *Revista Arhivelor* (București), anul XCV (2018), nr. 1-2, pp. 7-13.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit lui Mihail Pherekyde (1881, 1886)”, în *Independența Română – Independența prin cultură* (București), anul VIII, nr. 85, ianuarie-februarie 2024, p. 47.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit unor comercianți din județul Mehedinți (1922)”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul X, nr. 339, 19 octombrie 2021, p. 7.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit unui deputat al Colegiului III Ialomița (1897)”, în *Helis* (Slobozia), anul XX, nr. 1-2-3 (222-223-224), ianuarie-februarie-martie 2022, p. 19.

Idem, „Ordinul «Coroana României» conferit unui farmacist și industriaș din județul Dâmbovița (1895)”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-conferit-unui-farmacisist-si-industrias-din-judetul-dambovita-1895/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1893 directorului Prefecturii Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1893-directorului-prefecturii-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1897 directorului Școlii române din Sofia”, în <https://chindiamedia.ro/general/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1897-directorului-scolii-romane-din-sofia/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1897 medicului primar al județului Vlașca”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVIII, nr. 11-12 (272-273), noiembrie-decembrie 2023, p. 29.

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1897 unor persoane din județul Dolj”, în *Oltenia. Studii. Documente. Culegeri* (Craiova), Seria a IV-a, 2023, nr. 11, pp. 61-73.

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1904 căpitanului portului Turnu Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 417, 4 iulie 2023, p. 4.

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1904 secretarului primăriei și polițaiului orașului Târgu-Jiu”, în *LITUA. Studii și cercetări* (Târgu-Jiu), 2023, nr. XXV, pp. 209-213.

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1922 prefectului județului Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1922-prefectului-judetului-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1922 unui administrator de plasă din Găești, județul Dâmbovița”, în <https://chindiamedia.ro/editorial/editorial-ordinul-coroana-romaniei-decernat-in-1922-unui-administrator-de-plasa-din-gaesti-judetul-dambovita/> (accesat la 12.03.2024).

Idem, „Ordinul «Coroana României» decernat în 1923 directorului Școlii inferioare de meserii din Giurgiu”, în *Sud* (Giurgiu), anul XXVII, nr. 3-4 (264-265), martie-aprilie 2023, p. 29.

Idem, „Ordinul «Coroana României», acordat în 1905 prim-rabinului din București”, în *Realitatea Evreiască* (București), anul LXV, nr. 620-621, 1-31 decembrie 2022, p. 8.

Idem, „Pompieri români decorați cu distincții onorifice în 1919”, în *Pompierii Români* (București), 2018, nr. 9, pp. 32-33.

Idem, „Prin noi înșine”, în *Pentru Patrie* (București), 2021, nr. 9, p. 50.

Idem, Iorga, Nicolae, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Învățământ» conferită în 1928 prefectului județului Mehedinți și unor personalități din Turnu-Severin”, în *Cronica de Severin* (Drobeta Turnu-Severin), anul XII, nr. 420, 25 iulie 2023, p. 4.

Szemkovics, Laurențiu-Ștefan, Mureșan, Augustin, „Medalia «Răsplata Muncii pentru Biserică» conferită în 1930 lui Ioan Suciu”, în *Gutenberg Universul Cărții* (Arad), anul XV, nr. 56, septembrie 2023, pp. 20-22.

Fig. 1-2. Ordinul «Coroana României» în gradul de Ofițer (avers și revers).

Fig. 3-4. Medalia „Răsplata Muncii pentru Învățământ” clasa I, model 1907.

Fig. 5-6. Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică” clasa I.

„A fi cavaler nu mai este o noblețe de nume, ci de suflet!”

Sfântul Martin rămâne o figură emblematică a dăruirii, modestiei și altruismului. Viața sa, pusă în slujba lui Dumnezeu și a aproapelui, l-a consacrat drept patron al soldaților, al celor sărmani și al celor nedreptățiți. Ales episcop de Tours în anul 371, el a întruchipat idealul cavalerului creștin – un apărător al valorilor morale, spirituale și filantropice, promotor al unei lumi echilibrate și armonioase.

Imaginea sa a traversat veacurile, inspirând nu doar viața religioasă, ci și idealurile cavalerismului modern, în care demnitatea, compasiunea și slujirea dezinteresată devin norme ale comportamentului etic.

www.librariaeikon.ro

9 786064 914644

ISBN 978-606-49-1464-4